

Hiçbir Yerden Haberler

William Morris

ÜTOPYA DİZİSİ-4

say

William Morris

**HİÇBİR YERDEN
HABERLER**

Ütopya Dizisi - 4

William Morris

İngiliz şair, desinatör, ressam ve yazar William Morris 1834 yılında Londra'da doğdu.

1856'da *Oxford and Cambridge Magazine* adlı dergiyi kurdu ve kendi şiirlerini burada yayımladı. 1891'de Londra'da Kelmscott Basımevi'ni kurdu. Kitap ve yaz karakteri tasarımları sonraki nesillere kitap yayıncılığı konusunda esin kaynağı oldu.

İlk İngiliz sosyalistlerinden biri olan William Morris sosyal sorunlarla ilgilendi. Sosyalist bir devrimin sadece sözle değil davranışla olacağını savundu ve bu konuda uygulamalar yaptı. Bu yaklaşımı onu büyük bir üne kavuşturdu.

En bilinen eseri *The Defence of Guenevere and Other Poems*'dir (Guenevere'in Savunması ve Diğer Şiirler). Diğer kitapları şunlardır: *The Story of the Glittering Plain* (Işıltılı Ovarın Öyküsü); *A Dream of John Ball and A King's Lesson*, (John Ball'ın Rüyası ve Bir Kral'ın Dersi, 1892); *The Life and Death of Jason* (Jason'ın Hayatı ve Ölümü, 1895); *The Earthly Paradise* (Yeryüzündeki Cennet, 1896).

William Morris 1896 yılında hayata veda etti ve *Hiçbir Yerden Haberler* adlı eserinde betimlediği eski eve örnek oluşturan Kelmscott'taki evinin bahçesine gömüldü.

William Morris

HİÇBİR YERDEN HABERLER

Ütopya Dizisi - 4

Çeviren:
Meral Alakuş

say

Say Yayınları
Ütopya Dizisi

Hiçbir Yerden Haberler / William Morris
Özgün Adı: *News from Nowhere*

ISBN 978-975-468-994-5
Sertifika No: 10962

Yayın Hakları © Say Yayınları
Bu eserin tüm hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Yayın Yönetmeni: Aslı Kurtsoy Hısım
Çeviren: Meral Alakuş
Editör: Sinan Köseoğlu
Sayfa Düzeni: Tülay Malkoç

Baskı: Kurtiş Matbaası
. Topkapı / İstanbul
Tel: (0212) 613 68 94

1. Baskı: Say Yayınları, 2011

Say Yayınları
Ankara Cad. 22/4 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Telefon: (0212) 512 21 58 • Faks: (0212) 512 50 80
www.sayyayincilik.com • e-posta: say@sayyayincilik.com

Genel Dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.
Ankara Cad. 22 / 4 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Telefon: (0212) 528 17 54 • Faks: (0212) 512 50 80
e-posta: dagitim@saykitap.com • online satış: www.saykitap.com

İÇİNDEKİLER

Ütopya ya da Başka Bir Dünyanın Olabilirliği Üzerine (Mustafa Hazım Bayka).....	7
Hiçbir Yerden Haberler	21
1 Tartışma ve Yatak.....	23
2 Bir Sabah Banyosu.....	27
3 Konuk Evi ve Orada Kahvaltı	37
4 Yol Üzerinde Bir Pazar Yeri.....	49
5 Yoldaki Çocuklar.....	53
6 Biraz Alışveriş	63
7 Trafalgar Meydanı.....	73
8 Yaşlı Bir Dost.....	83
9 Aşk Hakkında	89
10 Sorular ve Yanıtlar	103
11 Devlet Yönetimi Hakkında	119
12 Hayatın Düzene Konması Hakkında	125
13 Politika Hakkında	133
14 İşler Nasıl Yönetilir?	135
15 Komünist Bir Toplumda Emek Girişimciliği Eksiktir	143
16 Bloomsbury Pazarında Akşam Yemeği	153
17 Değişim Nasıl Geldi?	159
18 Yeni Bir Yaşamın Başlangıcı	191
19 Hammersmith'e Geri Dönüş	197
20 Tekrar Hammersmith Konuk Evinde	203

21 Nehrin Yukarısına Doğru	205
22 Hampton Sarayı ve Geçmiş Zamanlara Güzelleme.....	209
23 Runnymede Yakınında Sabah Erkenden.....	221
24 Yukarı Thames: İkinci Gün.....	229
25 Thames Üzerinde Üçüncü Gün.....	241
26 Müzmin Retçiler	247
27 Nehrin Yukarısı	253
28 Küçük Nehir.....	267
29 Yukarı Thames Üzerinde Bir Dinlenme Yeri.....	273
30 Maceranın Sonu	279
31 Yeni İnsanlar Arasında Eski Bir Ev	287
32 Ziyafet Başlangıcı ve Son	295

ÜTOPYA YA DA BAŞKA BİR DÜNYANIN OLABİLİRLİĞİ ÜZERİNE

1999 yılında ABD’de Dünya Ticaret Örgütü’nün toplantısını protesto eden göstericiler ütopyacı yazarların ana hedeflerini sloganlaştırmışlardı: “Başka bir dünya mümkün.” Bu hedef doğrultusunda ve “ekonomünün yeni düzenlemeleri sayesinde bütün insanların yaşam hakkına saygı göstermek zorunda” kalacak olan bir dünya adına Ocak 2005’te “Porto Alegre Manifestosu”nu imzaladığını belirtiyor, Salvador Allende’nin sosyalist hükümetinin danışmanı olarak da çalışan ünlü, bilişim ve iletişim bilimleri profesörü Armand Mattelart. Günümüze koşut olarak, antikçağdan başlayarak bir yeryüzü cenneti, bir örnek toplum yaratma ülküsünden vazgeçmemiştir insanlık. İnsanoğlu, eşitlik, mutluluk ve adalet kavramlarının egemen olduğu, gönencin hüküm sürdüğü siyasal ve toplumsal dizgiler oluşturmak ereğiyle savaşım vermiş, siyasal ve ekonomik sistemlerin adaletsizliklerinden kaygılanan bazı filozof, düşünür ve yazarlar da insanca ve hakça bir yaşamın koşullarını edimselleştirmek ereğiyle düşledikleri örnek devlet biçimini anlatan yapıtlar yaratmışlardır tarih boyunca.

Altın Çağ

Evrensel mutluluk, eşitlik, ve özgürlük idealleri, sınıfsal baskılar ve sömürü altında yaşayan toplumların düşlerini süslemiş ve giderek insanlığın bir Altın Çağ dönemi yaşadığı üye-

rine bir kanunun doğmasına yol açmıştır. Altın Çağ özlemi kutsal kitaplarda da rastlanan bir olgudur. İnsanlığın bu mutluluk dönemi Tevrat'da Eden Bahçeleri'dir. Özgürlük ve yurtlarını yitiren ve Roma İmparatorluğu'nun boyunduruğu altına giren Yahudiler "çok eskiden kralları Davud zamanında yaşadıkları bolluk devrinin özlemini" çekmişler, bu özlemi Tevrat'da İsak ve Amos adlı peygamberler dillendirmişlerdir. Antikçağ Yunan dünyasında bu mutluluk dönemini Altın Çağ mitosuna karşılar. Altın Çağ bir yoruma göre "ilkel eşitçi toplumdaki sınıflı topluma geçişte, aşağı tabakaların eski eşitçi geçmiş dönemlere duydukları özlemin efsaneleştirilmesidir". Kuzeyden gelerek Yunanistan'a giren ve çobanlıkla geçinen İyon, Dor ve Eolya boyları, yerleşimlerinin ilk dönemlerinde eşitlik ve özgürlük içinde yaşamışlar, geleneklerden kaynaklanan yasalarıyla doğanın nimetlerini eşit ve ortaklaşa olarak paylaşmışlar ama mal edinme arzusuyla eşitlik bozulmuş, yeni düzeni koruma altına alan yazılı yasalar ortaya çıkmış ve bu durumdan olumsuz olarak etkilenen sınıflar eski dönemleri özlemle anmaya başlamışlardır. Antikçağda bu özlem en yalın biçimiyle Hesiodos'un *İşler ve Günler* adlı yapıtının Soylar Efsanesi bölümünde dile getirilir. "Üstün bir soylu sınıfın yaşantısını, üstelik destan gibi yüceltici bir biçimde anlatan" Homeros'un tersine Hesiodos "bir başka zümrenin, bir başka sınıfın temsilcisidir". "Çoban, çiftçi, küçük toprak sahibi bir insana ilk kez onun yapıtlarında rastlanmaktadır." Manzum olarak kaleme alınan yapıtta egemen olan iki öge değişim ve bu değişimin bir sonucu olan kötümserliktir. Değişim bozulma yönündedir. Soylar Efsanesi'ne göre insanlık doğuşundan itibaren beş çağ geçirmiş ve bu çağların dördü değişik madenlerle simgeleştirilmiştir. Efsanede madenler "yalnız bir nitelik, bir değer belirtisi olarak alınmıştır." Değişim iyiden derece derece kötüye doğru gerçekleşmektedir. Altın, gümüş, tunç ve demir çağlar bu düşüşü simgeler. Hesiodos özellikle içinde bulun-

duğu çağı değerlendirirken son derece kötümserdir. Çöküşün dominant sonuçları hakkaniyet duygusunun körelmesi, hakkın güçlüye ait olması, vicdanın yok olması ve kıskançlıktır. Altın soy, Kronos'un egemen olduğu çağdır. Bu dönemde insanlar kaygıdan uzak, acısız ve dertsiz yaşarlar her türlü nimetten ve toprağın bereketinden yararlanırlardı. Çeşitli halk söylencelerinin de etkisiyle kuşaktan kuşağa canlılığını sürdürmüş olan Altın Çağ betimlenmesi, "özel mülkiyetin bulunmadığı ilkel komünal toplumdaki toplumsal farklılaşma, uygarlık ve özel mülkiyetle geçilen eşitsizlikçi toplumun alt tabakalarınca efsaneleştirilen, bolluk ve mutluluğun hüküm sürdüğü geçmişin toplumunun özlemidir." Altın Çağ ya da insanlığın mutlu çocukluk dönemine duyulan özlem hiçbir çağda yok olmamıştır. Bu arayış Roma felsefesi ve ritüellerine de yerleşmiştir. Roma'nın en eski Tanrılarından ve Yunan Kronos'uyla özdeşleşen Saturnus için, Saturnales olarak adlandırılan ve eski mutlu dönemleri anmak için yapılan kutlamalarda, sınıflar arası ayrımlar kalkar, savaş ve idamlar ertelenir ve halk kısa bir süre için de olsa Altın Çağ'ın geri geldiğine inanmıştır. Esinini Hesiodos'un Soyular Efsanesi'nden alan Latin şairi Ovidius da Altın Çağı *Değişimler* adlı yapıtında anlatarak bu gönenç döneminin insanın çıkarlarına dönük koşullarının unutulmamasını ve belleklerde canlı kalmasını sağlamıştır. Ovidius acının, öç almanın, pozitif yasaların olmadığı, insanoğlunun barış, özgürlük içinde ve çalışmadan yaşadıkları bir sonsuz Altın Çağ betimlemesi gerçekleştirerek bu tablonun anımsanmasına katkıda bulunmuştur:

"(...) Bulunmuyordu korkudan, cezadan bir iz,
okunmuyordu tunç üzerine kazılmış korkutan sözler de.
(...) yokmuş kılıçlar, tulgalar
dayanmaksızın ordulara, güvenlik içinde
gönlünce yaşıyordu uluslar.

Güçlük çıkarmadan, el sürülmeden,
yarılıp eşilmeden sapan demiriyle
toprak veriyordu bütün ürünlerini
kendiliğinden.

(...) Önsüz, sonsuz bir bahardı..." (Çev. İ. Z. Eyuboğlu)

Benzer bir tabloya, Demokritos'dan etkilenen Epikuros'un özdekçi ve atomcu öğretisinin Romalı ozan Lucretius tarafından anlatıldığı yedi bin dört yüz dizelik didaktik yapıtı *De Rerum Natura*'da da (Evrenin Doğası Üzerine) rastlarız:

"(...) Saban yapmaya harcamadı gücünü kimse.
Kimse sürmeyi bilmiyordu toprağı,
Ne fide dikmeyi ne de bağ bıçağıyla budamayı
Kuru dalları. Güneşle sağanağın verdikleriyle
Toprağın özverili armağanları
Yetti onları mutlu etmeye." (Çev. Tomris Uyar-Turgut Uyar)

Yasa koyucu Lykurgos ve Platon

Yunan polis devletlerinden olan Sparta, yarı-efsanevi yasa koyucu Lykurgos'un reformlarını adaletli bir toplumsal yaşam için özümsemiş, kapalı ve dural bir sitenin rehberi yapmıştır. Sparta topraklarının yurttaşlar arasında yeniden paylaşılması, para dolaşımının engellenmesi, lüks tüketimin yasaklanması, ortak sofralar geleneğinin başlatılması, üretimin devletçe yeniden düzenlenmesi gibi köktenci uygulamalar Lykurgos efsanesiyle birlikte Sparta'nın diğer Yunan sitelerinden farklı düzenini yüzyılların ötesine taşımıştır. Hiç kuşkusuz bu sıra dışı örnek, siyasal düşüncenin klasik portresi olarak kabul edilen Platon'u da derinlemesine etkilemiştir. Ayrıca Altın Çağ mitosunun da Platon gibi önemli bir toplum mühendisinin aklının bir köşesinde yer bulduğu açıktır.

Timaios ve *Kritias* gibi diyaloglarında Platon, Sokrates ve konuşma arkadaşlarına yaşadıkları dönemden 1000 yıl önce bir savaşçılar sınıfı tarafından yönetilen ve tarımla uğraşan bir sitenin varlığından söz ettirir. Bu sitede yaşam tümüyle eşitçi bir anlayışla düzenlenmiş ve zamanın akışı neredeyse durdurulmuştur. Platon'a göre Atina'nın kuruluş dönemini yansıtan bu sitenin üyeleri bir tür

Platon

Altın Çağ zamanında olduğu gibi mutluluk içinde yaşamaktadırlar. Bu mutlu site, özgürlüğünü tehdit eden Atlantislilerle de savaşmıştır. Platon böylece Herkül kolonlarının ötesinde Atlas Okyanusu'nda bir adada kurulmuş olan bolluk ülkesi efsanevi Atlantis'den de söz etmiş olmaktadır. Bu denizci ülke görünüşteki akılcı yapısına karşın bozulmuş emperyalist nitelikte bir devlet olup, Platon'a göre Atina sitesini andırmaktadır. Bir tufan sonucunda sulara gömülen bu rüya ülkesinin anısının bilgisine en doğru olarak Mısırlılar sahiptir. Platon değişimi durduracak, uzay ve zamanın ötesinde yer alacak ve böylelikle öncesiz-sonrasız bir biçimde en doğru toplumsal ve siyasal düzeni yaratmak amacıyla *Devlet* diyalogunu yazmıştır. Amaç değişimi durdurmaktır. Değişim kötüye doğrudur, insanlığı "Altın Çağ"dan uzaklaştırmıştır. Düşünce tarihinde çoğu kez bir siyasal ütopya olarak adlandırılan *Devlet*'de Platon siyaseti ruhbilimin bir ipucu olarak kullanır. İnsan doğasının insanın bireysel yaşamı boyutunda incelendiğinde kavranulamayacağını öne süren Platon insan ruhunda küçük harflerle yazılmış olanı, daha büyük harflerle okumak amacıyla insanı siyasal ve toplumsal yaşamı içinde inceler. Platon'da devlet, bireyi çürümekten, yok olmak-

tan kurtarmanın bir aracıdır. Felsefe ile temellendirilen devlet, Tanrısalıktan uzaklaşma olan değişimi de durduracaktır. Devletin başlıca görevi adaleti sağlamaktır. Platon adaleti geometrik (oranlı) eşitlik olarak tanımlar. Ona göre, devlet yaşamında her bireyin bir payı vardır ama, bu paylar kesinlikle özdeş değildir. Toplumsal adalet birbirlerinden değişik erdemleri içeren sınıfların oluşturduğu bir uyumdur. Platon'un yönetici seçkin sınıf için öngördüğü ortaklaşacılık ilkesinin de ancak bu tür bir ideal devlet anlayışı bağlamında değerlendirilmesi gerekir. Kendisinden önce gelen tüm antikçağ filozoflarından sistematik bir felsefeye sahip olmasıyla ayrılan Platon *Devlet*'iyle tüm ütopyacı yazarların esinlendiği bir öncü kuramcı konumundadır.

Bir "Geçit Dönemi" olarak Renaissance

Antikçağ Yunan düşüncesi ve Hıristiyan logos'unun ege- men olduğu ortaçağ ütopya kavramına yabancıdır. Bu kavram yeni bir çağa, Renaissance'a (Rönesans) aittir. Renaissance, dar anlamıyla antikçağda gerçekleştirilen araştırmaların yeniden ele alınması, yeniden doğmasıdır. Ama dönemin ana özelliğini bu bilgilerin tümüyle yeni bir formla ele alınması oluşturur. Bir geçit dönemi olmasına karşılık, o zamana dek tanık olunmayan yepyeni bir insan örneğini yaratmıştır Renaissance. Özellikle 14. yy.'dan başlayarak evrensel nitelikteki ortaçağ devleti ulus devletlere dönüşmüş ve kentsoylu sınıfın gelişmesiyle Kilise'nin ve feodal güçlerin dayanakları sarsılmış ve yeni ve devrimci bir yaşamın formu kendini dikte ettirmeye başlamıştır. Renaissance, bilimlerin dinsel düşünüşten (skolastik) bağımsızlaştığı, insanın bir bedeninin olduğunun hatırlandığı, mutluluğun bu dünyada arandığı, matbaanın bulunduğu, ortaçağın ege- men dili olan Latincenin yanı sıra Yunancanın öğrenilerek antikçağ felsefesinin doğrudan araştırıldığı, Aristoteles'in

yerini Platon'un aldığı, insanın ve doğanın incelendiği, coğrafi keşiflerin gerçekleştirildiği bir atılım dönemidir. Skolastik felsefe tüm ortaçağ boyunca insanı "büyük bir organizmanın bir organı" olarak görmüş, aklı da Hıristiyan Tanrıbiliminin bir hizmetçisi durumuna düşürmüştür. Skolastik felsefenin "mezar kazıcısı" olarak adlandırılabilen nominalist felsefeyle akıl ve inanın yolları ayrılmış, akıl dinsel baskıdan kurtularak kendi özgür yolunda ilerleme olanağını elde etmiştir. Bağımsızlığını kazanan akıl özdeksel dünyanın yanı sıra Hıristiyanlığın biçimlendirdiği devlet öğretilerinden de sıyrılarak tüm toplumsal kurumları ve devlet kuramlarını incelemeye ve yeniden gözden geçirmeye başlamıştır. "Büyük insanlık ailesi"nin hatırlanmasında ve yeniden oluşturulması yolunda atılan büyük bir adımdır Renaissance. Bu dönemde gerçekleştirilen keşif yolculuklarıyla ilksel toplumların bozulmamış, doğal ve iyi insanının (*le bon sauvage*-soylu yabancı) yanı sıra yaşlı Avrupa'nın haberdar olmadığı yaşam örneklerine tanık olunur. Amerigo Vespucci tarafından kaleme alınan küçük hacimli *Mundus Novus*'dan sonra gene aynı kâşife ait olan ve yaptığı tüm yolculukların öykülerini içeren *Americi Vesputii Quatuor Navigationes* 13 baskı yapmış, Latineden sonra ulusal dillere (Almanca, İtalyanca ve Fransızca) de çevrilmiştir. Keşfedilen yerlerde karşılaşılan yabancıların Epikurosçu yaşam tarzları ve yeni insan tipleri birtakım soruların gündeme gelmesine yol açmıştır. Bu insanlar ne Hıristiyanlığın Tanrısını ne de bu Tanrının yeryüzündeki buyurucu gücü Kilise'nin varlığından haberdardı. Özel mülkiyeti ve parayı bilmiyorlar, değerli madenler için birbirlerini boğazlamıyorlar, eşitlik içinde ve daha mutlu yaşıyorlardı. Coğrafi keşiflerin yanı sıra antikçağın tüm bilgi hazinesinin eksiksiz okunabilmesi ve bilginin yaygınlaştırılması Mina Urgan'ın deyişiyle hümanistlerin Avrupa'da bir "Bilgi Cumhuriyeti" kurmalarına yol açmış, kültür alışverişi sağlanmıştır. Hol-

landa'dan Erasmus, İngiltere'den Thomas More, Fransa'dan Guillaume Budé bu cumhuriyetin başlıca temsilcileri olmuşlardır.

"İtalya Renaissance'ın anayurdudur". İtalya'nın Roma İmparatorluğu'nun ana toprağı olması, Katolik Kilisesi'nin merkezinin Roma'da bulunması, Eski Yunan polislerini andıran, Floransa, Cenova, Venedik ve Roma gibi kent devletlerinin yarışçı ve gelişmelere açık siyaset biçimleri İtalya'yı Renaissance'ın öncüsü konumuna getirmiş ve her alanda (sanat, edebiyat, hümanizm ve mimari) bu dönemin sözcüsü yapmıştır. İtalya'da özellikle 15. yüzyılın ortalarından başlayarak mimariye ilişkin çalışmalarda, ressamların tablolarında yeni insan tipine uygun ideal sitenin yaratılmasına başlanmış, geometrik, ussal ve işlevsel öğelerle donatılmış o güne dek rastlanmayan kentsel doku çalışmaları gerçekleştirilmiş ve bu çalışmalar Renaissance ütopyalarının kent planlarını esinlendirmiştir. Özellikle de zenginliği ve modernliğiyle antik siteyi idealize eden Floransa'da mimar ve ressam gotik sanata karşıt, matematik oranların, simetri ve perspektifin ege- men olduğu yeni bir ideal kent örneğı yaratmışlardır. Floransalı mimar Battista Alberti *De re Aedificatoria* (Mimarlık Üze-

rine) adlı yapıtında çizgisel perspektif ve planimetriye dayanan Rönesans şehircilik biliminin ilkelerini açıklamıştır. Antikitenin polis örneğinden yola çıkılarak oluşturulan bu kentlerde kutsal daire anlayışı geometrik formun ana ögesi olmuş ve Renaissance düşüncesine uygun olarak bu kentler mikrokozmos ile makrokozmosu, kenti, doğayı ve evreni birbirine bağlama ama-

1593'te İtalya'da kurulan Scamozzi'nin Palma Nuova kenti.

cı güden yaşam merkezleri konumuna gelmiştir. Gittikçe laik bir dünya görüşüne göre biçimlenen kent dokusunda feodal ve dinsel güç odaklarını yansıtan yapıların (derebeylerin şatoları ve katedraller) yerlerini, siyasal ve hukuksal güçlerin egemenliğini simgeleyen yapılar (saraylar ve mahkeme binaları) almıştır. Aslında mitolojik temellere dayalı antikçağ kentinin prototip olarak alınarak, yeni bir formda yaşama geçirilmesi art planda insanoğlunun her dönemde düşlerini süslemiş olan bir arzusunu da yansıtır: Ölümsüz olmak, yitirilmeyecek bir gençlik ve sonsuz bir mutluluk. Renaissance'ın yeni kentleri insana bu hayalini gerçeğe dönüştürebilmesinin zeminini sağlama ereğindedir.

Thomas More (Morus) ve bir "matris", bir "model" oluşturan *Utopia*'sı

Mattelart, *Gezegensel Ütopya Tarihi* adlı yapıtında şairane bir saptamayla "Vespucchi sendromunun hümanistleri sardığını" söyler. Ütopya kavramını düşünce tarihine kazandıran More bir hümanist, siyaset adamı ve İngiltere'nin üst düzey bir yöneticisidir. Mundus Novus yolunun açılması Renaissance'a kadar ana karanın kuzeybatısında neredeyse marjinalleşmiş olan İngiltere'yi İspanya ve Portekiz gibi denizaşırı ticareti hedefleyen bir ülke konumuna getirmiş, John Cabot gibi denizciler Doğu'nun gözde ülkelerine (Hindistan, Çin, Japonya gibi) en kısa yolu bulmak için serüvenci bir dürtüyle denize açılmışlar ve bu denizciler VII. Henry'ye Yeni Dünya'dan Avrupalıların o döneme dek varlıklarından ha-

Thomas More (Morus)
[1478-1535]

Erasmus (Desiderius)
[1469-1536]

bersiz oldukları özgün giysileriyle yabancuları, hayvan ve bitki örneklerini getirmişlerdir. Artık başka bir uygarlık, bambaşka bir yaşam biçimi kendilerini dünyanın odağında gören Avrupa'nın karşısına dikilmiştir. 6 Şubat 1478'de Londra'da dünyaya gelen Thomas More çok iyi bir eğitim alarak Latince, Yunanca, hukuk ve Tanrıbilim alanlarında uzmanlaşmış ve Londra'dan parlamentoya seçilmiştir. Bu görevi sırasında VII.

Henry'nin kraliyet harcamalarına karşı çıkararak ünlü bir hukuk okulu olan Lincoln's Inn'in *steward'*ı yani yöneticisi olan babasının hapsedilmesine neden olmuştur. Bu olay More'un saray çevresinden uzaklaştırılmasına yol açmıştır. VIII. Henry'nin iktidara gelmesiyle bu gözden düşme sona ermiş ve More Lincoln's Inn'de hukuk dersleri vermeye devam etmiş, III. Richard'ın *Yaşamı* adlı yapıtını yayınlamış, Erasmus'la yazışmalarını sürdürmüştü ve 1515'te Flandres'a elçi olmuş ve *Utopia'yı* burada yazmıştır. Bu tür bir kitabı yazmasını öğütleyen Erasmus'tur. Bu tarihten sonra hızla yükselen More'a soyluluk payesi verilmiş, önce 1525'te Lancaster Düklüğü şansölyeliğine ardından da Krallık şansölyeliğine getirilmiştir (1530). Baş döndürücü yükselmesine karşın More kralın bir dalkavuşu olmamış, düşünceleri ve ilkelerine bağlı kalmış, Londra ve sarayın monden yaşantısından uzakta Chelsea'deki evinde çocuklarını edebiyat ve müziğe dayalı sıkı bir eğitimle yetiştirmiştir. 1517'de Luther, Protestanlığın ilkelerini Wittenberg sarayı kilisesinin girişine asınca More bu reform hareketine karşı çıkararak Katolikliği savunur. Yengesi Catherine of Aragon ile evli olan ve tüm sanat dallarına gösterdiği ilgiyle, ideal bir Renaissance hükümdarını simgeleyen VIII. Henry'nin Anne Boleyn'e karşı duyduğu tutku kralı boşanmasını onaylamayan Roma'yla ilişkilerini kesme-

ye kadar götürmüştür. İngiliz Kilisesi'nin başı ilan edilen kral böylece ülkesini Protestanlığın etkilerine (Anglikanizm) de açmış olmaktadır. Boleyn ile evlenen kralın düğün törenine katılmayan More yeni kilisenin başı olan hükümdara bağlılık yemini de etmemiş ve bu tercihi sonucunda 17 Nisan 1534'te tutuklanarak Londra Kulesi'ne kapatılan bu kibar, engin bilgili, hoşgörülü, açık yürekli ve Erasmus'un deyişiyle "dostluk için doğmuş olan" bu hümanist başı kesilerek idam edilmiş ve ölümünden dört yüzyıl sonra da 1935'te Katolik Kilisesi tarafından aziz yapılmıştır.

Bir "bilgelik" ve "mutluluk" ülkesi

Erasmus *Deliliğe Övgü* (*Moriae Encomium*) adlı ünlü yapıtını konuğu olduğu More'un evinde yazdı. Yapıtın adı bir sözcük oyununu içerir ve yazarın More'a duyduğu hayranlığı sergiler. Erasmus dostuna ithaf ettiği yapıtının girişinde şu açıklamayı yapar: "Önce deliliğe (*moria*) yakın olan adını Morus'u düşündüm, ama kişiliğin bundan çok uzaktı."

'Utopia' ülkesi haritası

Erasmus delilikle bilgeliği iç içe geçirir. Fakat bu bilgelik nerededir? Latince *nusquam*, yani hiçbir yerde. Erasmus'a göre bilgeliğin hüküm sürdüğü bu ülkeyi (*Nusquama*) bulma görevi artık More'a verilmiştir. More'un yapıtının adı son anda *Utopia* olarak değişmiştir. Kökeni Yunanca ve Latince olan sözcük, yoksunluk bildiren *ou* ile *topos*'u (yer) birbirine bağlar. More sözcüğün telaffuzundan hareket ederek kendisini daha memnun eden bir değişimi de

yapmadan duramaz. Utopia sözcüğünü Eutopia'ya (*eu*-Yunanca da iyi; *topos*-Yunancada yer) dönüştürür ve sonuçta hiçbir yerde olmayan ülke (utopia), ülkelerin en iyisi (eutopia) bir mutluluk ülkesi olur.

Erasmus'un bir dünya yurttaşlığı arzusunun, dünya düzeninin yeniden biçimlendirilmesinin bir örneği, mikro düzeyde bir modelidir More'un mutlu adası ve bu ada Novus Mundus ile Eski Zamanlar'ı birleştirir. Utopia adasını anlatan da Renaissance'ın serüvenci denizci örneği Raphael Hytholay de aynı More gibi iyi bir öğretimle donanmış bir yeniçağ insanıdır. More gibi o da Latince ve Yunanca bilir ve dünyaya bakışı seküler bir nitelik taşır.

More'un Utopia'sı bir ada üzerinde kurulmuştur. Altın Çağ gibi 'ada' kavramı da insanlığın en eski ve bitmeyen rüyalarındandır. Ada, dışarıdan bir ayrılmışlığı, kendisiyle sınırlanmışlığı içerir. Ada sınırları belirlenmiş bir yaşama alanıdır ve bu alan denizin doğal koruyuculuğunun yanı sıra bazen koyu bir karanlık örtüsü, kimi zaman da sis, bulutlar, duvarlar, kanallar ve güçlü surlar gibi doğal ve yapay öğelerle gözlerden gizlenmek istenmiştir. Dış etkilere kapalı olması adayı örnek toplumun en kolay ve anlaşılır biçimde sergileneceği bir zaman ve uzam boyutu içine yerleştirmiş olur.

Utopia devleti 54 büyük kente sahiptir. Nüfusun büyük bölümü kentler ve çevresinde yoğunlaşmıştır. En önemli üretim aracı olan toprak ortak mülkiyet altındadır. Kent-kır ilişkisi ve geri kalmış bölgeler gibi problemler yoktur Utopia'da. Aylaklığa izin verilmeyen Utopia'da insanlar günde 6 saat çalışırlar, yemeklerini ortak sofralarda yerler ve benzer evlerde otururlar. Mülkiyet duygusunun baş göstermemesi için her 10 yılda bir evlerini değiştirirler. Paraya ve değerli madenlere önem vermezler hatta bu madenlerden en kirli kullanımlara (oturaklar ve tükürük hokkaları vb.) ayırdıkları kapların üretilmesinde yararlanırlar. "Değerli" madenlere

karşı gösterilen bu aşağılayıcı tepki bütün eşitçi düzenlerde benzerlik gösterir. Lenin'in altın konusunda dedikleri bunun en çarpıcı örneklerinden biridir: "Dünya ölçeğinde muzaffer olduğumuzda, dünyanın en büyük bazı şehirlerinin sokaklarında altından genel tuvaletler yapacağız. Bu iş, altının en hakkaniyetli kullanılmasını oluşturacak ve genç kuşaklar için de altın nedeniyle gerçekleştirilen ve on milyon kişinin katledilmesine ve otuz milyon insanın sakat kalmasına yol açan 1914-1918 Büyük Savaş'ının unutturulmaması konusunda iyi bir örnek oluşturacaktır." (Bkz. "Altının bugün ve sosyalizmin nihai zaferinden sonraki rolü üzerine", Bütün Eserleri, c. XXXIII, Paris, Éditions sociales, 1963, s. 109.)

Düşüncenin görkemli gücü: "Ütopyacılık düşüncesi"

Yüzeysel olarak incelendiğinde insan, ütopyacılık düşüncesinin, geleceğin toplumlarının yapılandırılmasına kilitlenmiş olan bir toplum mühendisliği ürünü olduğu sanısına kapılabilir. Ancak bu yargı tartışmaya açıktır. Aslında ütopyaların büyük bölümü geleceği değil bugünü biçimlendirmek, bugünü daha doğru, daha adaletli, eşitlik anlayışına daha uygun olarak biçimlendirmek amacıyla kaleme alınmışlardır. Bu açıdan tam anlamıyla yenilikçi ve devrimci bir bakış açısına sahiptirler. Evet, özellikle Renaissance ütopyalarında görüldüğü gibi ütopik örnekler dış dünyadan yalıtılmış bir konumdadırlar ama, mekân ve zaman olarak reel dünyanın hemen yanı başında yer alırlar; tıpkı Novus Mundus'un yabancıları gibi. Ütopyalar iyinin, doğrunun, yanlış ve bozuk üzerinde sağlayacağı utkunun yollarını gösteren bir ayna işlevi görürler. Ütopyalar tüm ideolojilerde olduğu gibi insanın yaşamını bütün boyutlarıyla kuşatarak ona yetkin ve statik bir dünya sunarlar. Engels'in *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm* adlı yapıtında "Bütün toplumsal değişmelerin ve politik devrimlerin ereksel nedenleri, insanların kafalarında, insanların

sonrasız gerçeği ve adaleti daha iyi kavramalarında değil, ama üretim ve değişim tarzlarındaki değişmelerde aranmalıdır” önermesini göz ardı etmeden bu siyasal ve edebi yapıtları okumak ve değerlendirmek gerekir.

Mustafa Hazım Bayka

Kaynakça

Utopies et utopistes, Thierry Paquot, Éditions La Découverte, Paris, 2007.

Dictionnaire des utopies, Michele Riot-Sarcey, Larousse, 2006.

L'utopie ou la mémoire du futur, Yolene Dilas-Rocherieux, Robert Laffont, Paris, 2000.

Dictionnaire de la pensée politique, Hommes et idées, Hatier, Paris, 1989.

Eski Yunanda Eşitlik ve Eşitsizlik Üstüne, Alâeddin Şenel, AÜSBFY, Ankara, 1970.

Felsefe Tarihi, Macit Gökberk, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1967.

Gezegensel Ütopya Tarihi, Armand Mattelart, Ayrıntı Yayınları, 2005.

İngiliz Edebiyatı Tarihi, Mina Urgan, Altın Kitaplar, 1986.

Ada, Akşit Göktürk, Adam Yayıncılık, 1982.

Hesiodos Eseri ve Kaynakları, Çev. Sabahattin Eyuboğlu ve Azra Erhat, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1977.

Mitoloji Sözlüğü, Azra Erhat, Remzi Kitabevi.

Arredamento Dekorasyon Dergisi, Sayı 19, Ekim 1990.

HİÇBİR YERDEN HABERLER

1

Tartışma ve Yatak

Bir arkadaşım anlatmıştı, Dernek'te bir akşam Devrim Ertesi neler olacağı üzerine hararetli bir konuşma olmuş, sonunda değişik arkadaşlar erginliğe erişmiş bu yeni toplumun geleceği hakkında kendi görüşlerini ortaya dökmüşler.

Bu arkadaş şöyle demişti: Konuyu düşünecek olursanız, bu tartışma ılımlı geçti sayılır. Orada bulunanlar bu tür halka açık toplantılara ve daha sonra yapılan tartışmalara alışkınlardı. Birbirlerinin fikirlerini dinlememiş olsalar bile –bunun tersini düşünmek zaten onlardan beklenmezdi– sıradan diyebileceğimiz kibar topluluklarda bulunan kişilerin kendilerini ilgilendiren herhangi bir konu üzerinde konuşulurken yaptıkları gibi, aynı anda konuşmaya kalkışmadılar. Geri kalanlar toplam altı kişiydi; böylece partinin altı bölümü de temsil edilmiş oluyordu. Bunların dördü, birbirinden farklı olmakla birlikte, güçlü Anarşist fikirlere sahiptiler. Arkadaşımın dediğine göre, bölümlerden birinden bir adam, tartışmanın başlangıcında neredeyse hiç konuşmadan sessizce oturmuş, ama sonunda toplantıyı yüksek sesle homurdanarak bitirmiş, geride kalanlara aptallar diyerek bela okumuştur. İnsanların kısa süre yüksek sesle homurdanmasından sonra bir sessizlik olmuş ve ardından arkadaşım dostça vedalaşır, batı yakasındaki mahallelerden birinde bulunan evine, uygarlığın bize dayattığı seyahat aracını kullanarak, tek başına gitmişti. Bu aceleci ve durumundan hoşnut olmayan insanlarla birlikte, yer altı treninin vagonundaki buhar banyosunda otururken,

o da oradaki herkes gibi mutsuz biçimde haşlanmaktaydı. Böylece bir yandan kendi kendini kınarken, düşüncelerini de ters yüz ediyordu. Biraz önceki tartışmayla ilgili harika ve kapsamlı görüşlerini, bu görüşler neredeyse parmaklarının ucundaymış gibi kendisine yakınken, tartışmada unuttuğunu fark etti. O kendindeki bu tür düşünce tarzına alışkındı ve bu duyguların çok uzun sürmediğini de biliyordu, kısa bir huzursuzluktan sonra, hiddetini tutamadığı için –ki o buna da oldukça alışıktı– kendi kendine tartışma konusu üzerine yorumlar yapmaya başladı, fakat yine de hoşnutsuz ve mutsuzdu. “Bunun gerçekleştiği günü görebilsem,” dedi kendi kendine. “Bir görebilsem!”

Sözcükleri bir araya getirirken, tren ineceği istasyonda durmuştu. Evi Thames kıyısında ve çirkin asma köprüünün hemen üzerindeydi, istasyona beş dakika yürüyüş mesafesindeydi. İstasyondan çıktı, hâlâ hoşnutsuz ve mutsuz, mırıldanmaya devam etti. “Bir kere görebilsem! Bir kere görebilsem!” Fakat nehre doğru çok az yürümüştü ki –hikâyeyi anlatan arkadaşımıza göre– bütün bu hoşnutsuzluk ve sorunlar birdenbire onu terk etti.

Kışın başlarında güzel bir geceydi, sıcak odadan ve tren vagonundan çıktıktan sonra dışarıdaki hava insana rahatlatan bir serinlik veriyordu. Rüzgâr sonradan kuzey batıya doğru bir iki derece dönmüştü, gökyüzü bulutlardan arınmış, gök kubbeye doğru akıp giden birkaç parçacık dışında, temizlenmişti. Gökte yeni ay yolun yarısını almış, yukarıya doğru yükselmekteydi, bir karaağacın dalları arasına karışmış olan yeni ay, evinin yolunu tutmuş olan yolcunun gözüne çarptı. Londra'nın pespaye bir mahallesindeki kendi evini aklına bile getirmek istemedi, sanki kentin hoş bir banliyösünde oturuyordu; aslında yaşadığı o ücra kırsal bölgeden biraz daha hoş bir yerde olduğu duygusuna kapıldı.

Aşağıya doğru nehrin kıyısına geldi, biraz orada oyalandı, alçak duvarın üzerinden yükselmiş suların yanında, ay ışığı

vurmuş olan nehri ve Chiswick'e doğru döne döne giden ışıkları seyretti. Aşağıdaki çirkin köprüye gelince, buna dikkat bile etmedi ve aklına getirmede, ancak –arkadaşımızın dediğine göre– bir dakika için nehirden aşağıya doğru bakıp ışıklar dizisini göremeyince, birdenbire köprü aklına geldi. Sonra evininin kapısına doğru döndü ve içeriye girdi. Tartışmayı aydınlatmış olan o parlak öngörü ve düşünceler daha kapı kapanmadan aklından çıkıp gitti. İnsanların gelecekte barış ve huzur içerisinde yaşayacaklarına, iyi şeyler düşünüp, iyi niyetli olacaklarına ilişkin belli belirsiz bir umut dışında, tartışmadan hiçbir iz kalmadı.

Bu düşüncelerle yatağında kıvrıldı ve alışkın olduğu gibi iki dakika içinde uykuya daldı; fakat alışkanlığı dışında, aradan çok geçmeden, bazen deliksiz uyuyanların bile başına gelebilen uyku kaçması sonucu, garip bir şekilde gözlerini dört açmış olarak uyandı. Bu durumda uyanınca hepimiz aklımızın olağandışı bir şekilde keskinleştiğini fark ederiz. Karıştırdığımız bütün acı veren karışık olaylar, bütün utanç verici durumlar ve hayatta kaybettiklerimiz, bu keskin zihnimizin düşünmesi için devamlı bize hücum ederler.

Bu durumda –arkadaşımızın dediğine göre– neredeyse bu düşüncelerden hoşlanmaya başlayıncaya kadar yattı. Bu aptalca öyküler onu eğlendirmeye başlamıştı ve şimdi önünde açıkça görmeye başladığı karışıklıklar onun için çok eğlenceli bir şekle girmekteydi.

Saatin biri çaldığını duydu, sonra iki ve sonra üç; bundan sonra tekrar uykuya daldı. Arkadaşımızın dediğine göre bu uykusundan da bir kere daha uyandı ve bundan sonra aklından öylesine sürprizlerle dolu maceralar geçti ki bunların dostlarımıza, hatta bütün halka anlatılması gerektiğini düşünmeye başladı ve böylece kendisi bunları şimdi anlatmayı öneriyor. Fakat dediğine göre, eğer bunları birinci şahıs olarak anlatırsam, bir başka deyişle bunlar sanki benim başımdan geçmiş gibi anlatırsam daha iyi olur. Aslında bu anlatım

benim için daha kolay ve doğal olacaktır, çünkü arkadaşımızın anlatacağım duygularını ve arzularını ben dünyada bütün insanlardan daha iyi anlamaktayım.

2

Bir Sabah Banyosu

Uyandıgımda gördüm ki gecelik kıyafetimi üzerimden atmışım; buna şaşmamak lazım, çünkü hava sıcaktı ve güneş parlamaktaydı. Yataktan fırladım, yıkandım ve hemen giysilerimi giydim, fakat bunları yaparken kafam bulanıktı ve hâlâ yarı uykuluydum, sanki çok, çok uzun bir zaman uyumuşum gibi, üzerimden bu ağırlığı ve uykulu halimi atamıyordum. Aslında evimde ve kendi odamda olmak, böyleymiş gibi düşünmekten daha doğalmış gibi geldi.

Giyindikten sonra fark ettim ki burası çok sıcaktı ve bir an önce odamdan ve evden çıkmalıyım. İlk duygum temiz havanın ve hoş bir esintinin verdiği tatlı bir rahatlık oldu; ikincisi ise aklımı başıma toparlamaya çalışmak... Derken sonsuz bir hayret içine düştüm, çünkü dün akşam yatağa girdiğimde mevsim kıştı ve şimdi, nehir kıyısındaki ağaçların da tanıklık ettiği gibi, yaz gelmişti, sanki haziran başlarında güzel ve pırl pırl bir sabahtı. Ama Thames hâlâ yerindeydi, güneşin altında pırl pırl parlamakta ve suları yine yükselmiş, tıpkı dün gece onu ay ışığının altında pırıldarken gördüğüm gibiydi.

İçimdeki bunalım duygularını hiçbir şekilde üzerimden atabilmiş değildim ve nerelere gitsem gittiğim yerlerin pek bilincinde olmuyordum; bu durumda Thames nehrinin bana bildik olan yüzünü gördüğüm zaman bile, kafamın bu kadar karışık olması da şaşılacak bir şey değildi. Her şeyin karşısında başım dönüyor ve kendimi garip hissediyordum; insanla-

rın burada sık sık sandallara binip nehrin ortasında yüzdüklerini anımsayınca, ben de bundan geri kalmamalıyım, diye düşündüm. Henüz çok erken olmalı, diye kendi kendime söylendim, korkarım ki Biffin’de beni oraya götüreceğini bulamam. Ancak henüz Biffin’e kadar gitmeden, hatta sola dönüp oraya doğru yürümeye bile başlamamıştım ki, işte tam o sırada biraz ileride evimin önünde bir iskele platformu olduğunu gördüm: Aslında bitişik komşum oraya bir iskele kurduymaktaydı, fakat bu sanki ona da pek benzemiyordu. Aşağıya inerek oraya doğru yürüdüm ve düşündüğüm gibi orada iskeleye demirlenmiş boş sandalların arasında, sağlam görünen ve tam yüzmeye gidenler için hazırlanmış bir sandalın içinde bir adam boyna küreklerinin üzerine uzanmış yatıyordu. Bana başıyla işaret ederek sanki beni bekliyormuş gibi, günaydın, dedi; hiçbir şey demeden botun içine atladım ve yüzmek için üzerimdekileri çıkarırken o da sessizce küreklerini çekmeye başladı. Giderken aşağıya suya bakıp şunları söylemekten kendimi alamadım:

“Su bu sabah ne kadar duru!”

“Öyle mi?” dedi. “Ben dikkat etmemiştim. Biliyorsunuz ki gel git akıntıları suyu her zaman biraz daha bulanıklaştırır.”

“Hımm,” dedim, “su yarı yarıya çekildiği zamanlar bile burayı daha da çamurlu gördüğüm oldu.”

Hiç cevap vermedi, fakat oldukça şaşırılmış göründü ve o sırada yattığı yerden akıntıyı önlemeye çalışıyordu, o sırada ben de giysilerimi çıkardım ve hiç oyalanmadan suya daldım. Kafamı sudan çıkardıktan sonra pek tabii ki yüzümü akıntıya doğru döndüm ve doğal olarak gözlerim köprüyü aradı; o anda gördüklerim karşısında tamamen şaşkına dönmüştüm ki, kulaç atıp yüzmeye başlayacağıma farkında olmadan tekrar suyun altına dalıp çırpınmaya başladım ve başımı tekrar dışarı çıkarır çıkarmaz sandala doğru yüzmeye başladım. Sandalcıya bazı şeyler sormam gerektiğini düşündüm. Suyun yüzünde aksini gördüğüm yarı hayal görüntü

gözümün önünden gitmiyordu. Artık geldiğim bu noktada uykulu ve sersemlemiş halimden sıyrılmıştım; şimdi gözlerini dört açmış ve kafasının içi pırl pırl biriydim.

Sandalcının indirdiği merdivenlerden yukarı çıktım, o da bana yardım etmek için elini uzattı, birlikte süratle Chiswick'e doğru kayıp gidiyorduk; bu arada o küreklerine tekrar sarılmıştı ve sandalın başını ileri döndürerek şöyle dedi:

"Bu kısa bir banyo oldu komşu; belki de bu sabah gezintisinden sonra suyu soğuk buldun. Seni hemen kıyıya götüreyim mi, Putney'e kadar gitmek ister misin?"

Bana göre, bir Hammersmith denizcisine hiç benzemeyen, beklenmedik bir konuşma tarzıydı bu. Ona gözlerimi dikerek, şöyle dedim: "Lütfen sandalı biraz yerinde tut; ben etrafıma bir bakınmak istiyorum."

"Tamam," dedi, "burası da kendine göre Barn Elms kadar güzel sayılır; sabahın bu saatinde her yer hoştur. Erken kalkmış olduğuna memnun oldum; saat henüz beş bile değil."

Ben eğer nehrin kıyısında gördüklerime ne kadar şaşırmış isem, şimdi zihnim ve gözlerim açık olarak sandalcıya bakarken onun karşısında uğradığım şaşkınlık da daha az değildi.

Yakışıklı bir gençti, gözlerinde acayip sevimli ve dostça bir bakış vardı. Bu ifade benim için o sırada yepyeni bir şeydi, ama kısa zamanda buna alıştım. Diğer özellikleri ise siyah saçları olmasıydı ve derisi kahve çekirdeği rengindeydi, sağlam ve kuvvetli bir görünüşü vardı, egzersiz yaparak kaslarını çalıştırdığı belliydi, ama hiç de öyle kaba ve yontulmamış biri gibi değildi, olabildiğince temiz paktı. Üzerindeki giysi benim bildiğim işe giderken giyilen modern bir giysi gibi değildi, on dördüncü yüzyıl hayatını gösteren bir resimdeki gibi, o döneme çok uygun bir kostüm olabilirdi: Koyu lacivert, oldukça basit, fakat ince dokunmuş bir kumaş üzerinde tek bir leke yoktu. Belinde kahverengi bir kuşak vardı ve dikkat ettim, kemerinin tokası, üzeri dövme desenli Şam çeliğinden yapılmıştı. Kısacası o tam erkekçe de-

nebilecek ve kibar özelliklere sahip olan bir centilmendi, sandalcılığı eğlence için yapıyordu; ben durumun böyle olduğuna karar verdim.

Onunla biraz konuşmam gerekiyordu; bunun üzerine ona Surrey kıyısını gösterdim, burada hafif tahtadan yapılmış kıyı boyunca uzanan iskeleler olduğuna dikkat etmiştim, karaya bakan taraflarda çıkıntılar vardı ve ona şöyle dedim, "Bunlarla orada ne yapıyorlar? Eğer biz Tay üzerinde olsak, derdim ki bunlar somon balığı ağlarını çekmek için buraya konmuş, ama burada..."

"Tamam," dedi gülererek, "işte bunlar da onun için konmuş. Nerede somon varsa, orada somon ağları olur, ister Tay ister Thames olsun. Tabii bunlar her zaman kullanılmazlar; biz mevsimin her günü somon yemek istemeyiz."

Ona şöyle diyecektim, "Burası Thames nehri mi?" Fakat hayretimi sessizliğimle kapattım ve şaşkın gözlerimi tekrar doğuya doğru çevirip önce köprüye, sonra da Londra nehri-ne baktım; gerçekten de beni haklı olarak şaşırtacak şeyler vardı. Suyun bir yanından karşı yanına bir köprü olmasına ve kıyıda yer alan evlere karşın, dün gecedен beri her şey nasıl da değişmişti! Sabun kalıntıları ve bacaların kustuğu dumanlar gitmişti; mühendislerin işleri bitmişti; kablolar gitmişti; ve Thorneycroft'tan gelen batı rüzgarının taşıdığı perçinleme ve çekiç sesleri de gitmişti. Sonra Köprü! Belki de böyle bir köprüyü ben hayal etmiştim, ama hiçbir yazma eserde bile böyle bir köprü çizimini daha önce hiç görmemiştim; Floransa'daki Ponte Vecchio'nun dahi buna benzer bir yanı yoktu. Köprünün taştan kemerleri oturaklı olduğu kadar zarif ve güçlüydüler; aynı zamanda nehrin normal trafiğinin rahatlıkla geçeceği yükseklikteydi bu kemerler. Başlık kazıklarının üzerinden bakınca zarif ve hoş küçük binalar görünmekteydi, sarıyorum bunlar boyalı ve yaldızlı uzantıları olan, helezon şekilleriyle süslü küçük büfe ve dükkânlardı. Duvar taşları biraz aşınmıştı, fakat bunlar hiçbir şekilde bir

yıl önce Londra'da gördüğüm bütün binalarda olduğu gibi çirkin ve kirli görünüşlü değildi.

Kürekçi benim meraklı şaşkın bakışımı sanki anlamış gibi, düşüncelerime yanıt verircesine, şunları söyledi:

"Evet çok güzel bir köprü, değil mi? Daha yukarıdaki köprüler bile, çok daha küçük olmalarına karşın, bu kadar zarif değiller; ve aşağı tarafta kalan köprüler ise bundan daha heybetli ve görkemli olamazlar."

Sanki kendi istencime karşın, "Bu köprü kaç yıllıktır?" diye sordum.

"Ooo, çok da eski sayılmaz," dedi; "belki 2003 yılında yapıldı, en azından o yıl bitirildi. Bundan önce basit ağaçtan yapılmış bir köprü vardı."

"Bu tarih benim ağızma sanki set çekti, dudaklarıma bir asma kilit vurulmuş gibiydi; çünkü açıklanamaz bir şey olmuştu ve eğer daha çok konuşursam, karşılıklı bir sorgulama oyununa girişecektik ve birbirimize çarpık yanıtlar vermiş olacaktık. Böylece fazla aldırmıyormuşum gibi görünmeye çalıştım ve nehrin kıyılarına gelişigüzel göz atıyormuş gibi davrandım; oysa köprüye kadar olan yerde, hatta bunun biraz daha ilerisinde, diyelim ki sabun kalıntılarına kadar, gördüklerim şöyleydi: Her iki kıyıda da çok güzel evler vardı, bunlar çok yüksek ve çok büyük olmayan evlerdi ve nehirden biraz daha beride duruyorlardı; bunların çoğu kırmızı tuğladan örülmüştü ve çatıları kiremit örtülüydü, en güzel tarafı da bunlar yaşanması rahat evler gibi görünüyorlardı, hatta diyebilirim ki, içinde yaşayanlarla birlikte bu evler sempatik ve canlı gibi duruyorlardı. Evlerin önünde birbirine bağlı uzun ve tek bir bahçe vardı ve bu bahçe suyun kenarına kadar ulaşıyordu, bahçede pek çok çiçek açmakta ve yazın gelişinin hoş kokuları kıvrımlı nehrin üzerinden etrafa bolca yayılmaktaydı. Evlerin arkasında yükselen büyük ağaçlar görbiliyordum, bunların çoğu cınardı ve nehirden aşağıya Putney'e doğru baktığımda, kıyısına ağaçlar sıralanmış bir gölü

anımsatan geniş alanlar vardı. Bu kocaman ağaçların gövdeleri de öylesine kalındı; yüksek sesle, ama kendi kendime konuşuyormuşum gibi, şunları söyledim:

“Neyse ki, Barn Elms üzerine de binalar dikmediler.”

Bu sözler dudaklarımdan döküldükten sonra aptallığımdan dolayı yüzüm kızardı ve dostum bana yarı gülümseyişle bakınca onun ne demek istediğini anladığımı düşündüm; kafamın karışıklığını belli etmemek için, ona şöyle dedim: “Şimdi beni kıyıya götür: Kahvaltı etmek istiyorum.”

Sandalın baş tarafını keskin bir kürek vuruşuyla çevirdikten sonra, bir anda tekrar iskeleye döndük. O sandaldan atladıktan sonra da ben onun arkasından gittim; onun beni beklediğini görünce şaşırmadım, bir hemşerisine vermiş olduğu hizmetin son aşamasıydı bu. Ben elimi ceketimin cebine attım ve “Ne kadar?” diye sordum, ama içimde yine de bir centilmene para ödemekten dolayı beni rahatsız eden bir huzursuzluk vardı.

Şaşkın bir durumda baktı ve bana, “Ne kadar mı? Bunu ne için sorduğunuzu anlamıyorum. Yükselen sular mı demek istiyorsunuz? Eğer sorunuz buysa, suların hemen hemen çekilme zamanı geldi,” dedi.

Yüzümün kızardığını hissettim ve kekeleyerek dedim ki, “Lütfen sorumu yanlış anlama. Sana karşı kabalık yapmak istemedim. Sana ne kadar ödemem gerek? Görüyorsun ki ben buranın yabancısıyım, sizin adetlerinizi... ve paranızı da bilmiyorum.”

Bunun üzerine cebimden, hep yabancı ülkelerde yapıldığı gibi, bir avuç dolusu para çıkardım. Bu arada da elimdeki gümüş paraların kararmış olduğunu gördüm, sanki kararmış kurşundan yapılmış birer isli soba gibiydiler.

O ise hâlâ şaşkındı, fakat incinmiş gibi bir hali yoktu; elimdeki bozuk paralara merakla baktı. Ne de olsa bir sandalcıydı ve benden ne kadar para alabileceğini düşünmekteydi. Oysa öyle iyi bir insan gibi görünüyordu ki, ona biraz fazla

para vermekten kendimi esirgememeliydim. Hatta merak ettim, acaba onu kendime rehber olarak bir veya iki günlüğüne tutabilir miydim, o kadar akıllı biriydi ki.

Bunun üzerine yeni dostum kibar bir şekilde bana dedi ki:

“Sanıyorum ne demek istediğinizi anladım. Benim size bir hizmet verdiğimi düşünüyorsunuz; bu nedenle bana bir şeyler ödemek zorunda olduğunuzu hissediyorsunuz, oysa ben bir komşuma para veremem, tabii eğer benim için çok özel bir şey yapmadıysa. Bu konuyla ilgili bazı şeyler duymuştum; lütfen bunları söylediğim için beni affedin, ama bu bize göre çok rahatsız edici ve ikircikli bir gelenek; biz böyle durumlarda nasıl davranacağımızı bilmiyoruz. Sizin de gördüğünüz gibi sandalcılık ve insanlara nehir ile ilgili yol yordam göstermek benim *işimdir* ve ben bunu herkes için yaparım; ancak bunun karşılığında herhangi bir bağış almak çok garip olur. Üstelik eğer bana bir kişi para verirse, sonra bir başkası ve daha sonra bir başkası da verirse bu böylece devam eder; umarım bunları söylediğim için beni kaba bulmazsınız ama aksi halde nerede duracağımı bilemem ve sonra dostlarımla ilgili bu kadar çok anımı nereye atarım.”

Sonra sanki yaptığı işin karşılığında para almak çok komik bir şakaymış gibi, neşeli bir kahkaha attı. İtiraf etmeliyim ki bu adam, her ne kadar akıllı başında gibi görünse de, acaba deli mi, diye korkmaya başladım; iyi bir yüzücü olduğum aklıma gelince de rahatladım, çünkü bulunduğumuz yer nehrin derin ve akıntılı bir yeri idi. Aslında konuşma şekline bakılırsa hiç de öyle deliye benzemiyordu.

“Sizin paralarınıza gelince, bunlar insanda merak uyandırıyor, fakat elinizdekiler çok eski değil; hepsi Victoria döneminden kalma gibi görünüyor; bunları belki koleksiyonu zayıf olan bir müzeye verebilirsiniz. Bizim müzemizde bu paralardan yeteri kadar var, hatta daha eskileri bile var ve hepsi çok güzel, ama bu on dokuzuncu yüzyıldan kalanlar o kadar kaba ve çirkin ki, değil mi? Bizde bir tane de III. Edward dö-

neminden kalma para var, kralı bir gemide gösteriyor ve paranın üzerindeki resimde küpeşte boyunca çok ince işlenmiş küçük leoparlar ve üç yapraklı süsen çiçekleri bulunuyor. Anlamışsınızdır herhalde," dedi sırtarak, "ben altın ve değişik metallere çalışmaktan hoşlanıyorum; bu kemer tokası da benim eski işlerimden biri."

Onu deli zannettiğimden ötürü utandığımı anlamış olacak ki, sözü kısa kesip nazik bir ifadeyle şunları söyledi:

"Sanıyorum sizi sıkıyorum ve izninizi isteyeceğim. Neyse, lafı gevelemeden şunu söyleyebilirim: Siz bir yabancısınız ve herhalde İngiltere'ye hiç benzemeyen bir yerden geliyorsunuz. Aynı zamanda açıkça görülüyor ki size burayla ilgili bilgi verirken aşırıya kaçmak pek iyi olmayacak, bunları yavaş yavaş öğrenmeniz en iyisi. Dahası, mademki siz burada ilk benimle karşılaştınız, o zaman benim size bu yeni dünyada rehberlik yapmama izin verirseniz, çok minnet duyarım. Bu gerçekten de sizin iyi niyetinizin bir göstergesi olacaktır, çünkü bu konuda herhangi bir kimse iyi bir rehber olabilir, hatta birçok kişi de çok daha iyi olabilir."

Colney Hatch'te* yatan tiplere hiç benzemiyordu, ayrıca eğer gerçekten deli olduğu ortaya çıkarsa, ondan çabucak kurtulabileceğimi de düşündüm ve ona şöyle dedim:

"Bana yaptığınız teklif çok güzel, çok nazıksınız, fakat bunun karşılığında size para ödemeyeceksem, kabul etmem mümkün değil," diyecektim, ama Colney Hatch adını tekrar ortaya atmadan, cümlemi şöyle değiştirdim: "Korkarım sizi işinizden ya da eğlenceli uğraşlarınızdan alıkoymuş olurum."

"Ooo," dedi kayıkçı, "bu konuda üzülmeyiniz, çünkü bu bana benim işimi yapmak isteyen bir dostuma iyilik etme fırsatını da verecektir. Kendisi Yorkshireli bir dokumacıdır ve

* 1851-1993 yıllarında Londra'nun Barnet bölgesinde bulunan bir akıl hastanesi (ç. n.).

bütün vaktini dokuma işiyle matematik çalışmalarına ayırdığı ve bunların her ikisi de kapalı mekânda yapılan işler olduğu için, sizin de anlayacağınız gibi, aşırı derecede yorulmuş sıkılmıştır. Doğal olarak, bu dostum bana geldi ve benden kendisine biraz açık havada çalışma imkânı yaratmamı istedi. Eğer bana tahammül edebilirsiniz, rica ediyorum, beni yanınıza rehberiniz olarak alın.”

Sözlerine hemen şunları ekledi: “Ona nehrin yukarı tarafında bir yere gidip ot biçmek için bazı özel arkadaşlarımı ziyaret edeceğimi söylemiştim; fakat onlar bir haftadan önce bizi kabule hazır olamayacaklar. Üstelik siz de benimle gelebilirsiniz, şunu bilmelisiniz ki bu insanlar iyi insanlardır, böylece Oxfordshire yolunda karşılaştıklarımızı da not edersiniz. Ülkeyi görmek için bundan daha iyi bir fırsat bulamazsınız.”

Bakalım belli olmaz, diyerek ona teşekkür etmek zorunluluğunu hissettim; o da hevesle bana şöyle dedi:

“Öyleyse bu iş oldu. O zaman arkadaşşıma telefon edeceğim; o da sizin gibi bir Konuk Evinde kalmakta, eğer henüz kalkmadıysa bile böyle güzel bir yaz sabahında biran önce kalkması iyi olur.”

Bunun üzerine kuşağından küçük bir gümüş borazan çıkardı ve buna iki veya üç keskin ama uyumlu nota üfledi; o anda (ileride yine söz edeceğim) eski evimin bulunduğu arsanın üzerinde yer alan evden bir başka genç adam çıktı ve bize doğru sallana sallana gelmeye başladı. Bu gelen benim sandalcı arkadaşım kadar yakışıklı ve güçlü kuvvetli değildi, saman renginde saçları ve uçuk bir benzi vardı, tıknaz sayılmazdı ve arkadaşında benim dikkatimi çeken mutlu ve dostça ifade onda yoktu. Bize doğru gülümseyerek gelirken, memnuniyetle gördüm ki sandalcıyla ilgili olarak Colney Hatch teorisini bir yana bırakmalıydım, çünkü iki deli hiçbir zaman bir akıllının karşısında böyle davranamazdı. Onun üzerindeki giysi de birinci adamunkine benzer biçimdeydi,

belki biraz daha neşeli bir görünümü vardı, üzerine giydiği pardösü açık yeşil olup göğsünün üzerine altın işlemler serpiştirilmişti ve kemeri de telkari gümüş işlemeydi.

Bana çok uygarca iyi günler diledikten sonra, neşeyle arkadaşını selamladı ve şöyle dedi:

“Peki, Dick, bu sabah ne olacak? Kendi işim mi, yoksa senin işin mi yapılacak? Dün gece rüyamda seninle birlikte nehirde yukarı doğru giderken balık tutuyorduk.”

“Tamam, Bob,” dedi benim sandalcı, “sen benim yerime konacaksın, eğer bu iş sana ağır gelirse, George Bightling de iş için kendi şansını aramakta, sana da oldukça yakın oturuyor. Fakat gördüğün gibi, bu beyefendi beni kendine rehber tutarak çevreyi dolaştırmamı istedi ve bugün beni oyalamak için gönüllü oldu, bu fırsatı kaçırmak istemediğimi sen de tahmin edersin; onun için bir an önce sandala atla. Fakat her ne nedenle olursa olsun, seni çok uzun zaman bekletmemeliyim, çünkü birkaç gün içinde ben de saman tarlasında olmalıyım.”

Yeni gelen genç, sevinçle ellerini birbirine sürttü ve bana dönerek, dostça bir ses tonuyla şöyle dedi:

“Komşu, hem siz hem de Dick şanslısınız, bugün iyi vakit geçireceksiniz, ben de öyle. Fakat şimdi her ikiniz de hemen benimle içeri gelin ve bir şeyler yiyin, belki gezip eğlenirken öğle yemeğinizi yemeyi unutursunuz. Sanıyorum siz Konuk Evine dün gece ben uyuduktan sonra geldiniz, değil mi?”

Hiçbir işe yaramayacak olan uzun açıklamalara gerek görmeden, başımı salladım, aslında artık ben de zaman konusunda şüphelenmeye başlamıştım. Ve üçümüz birden Konuk Evinin kapısına doğru yöneldik.

3

Konuk Evi ve Orada Kahvaltı

Ben biraz diğerlerinin arkasında kalmak için yavaştan yürüyerek bu eve dikkatlice bakmak istedim, çünkü, size daha önce söylemiş olduğum gibi, burası benim eski oturduğum evin arsası üzerine yapılmıştı.

Bu uzunca bir binaydı ve yan duvarları yoldan içeriye doğru bakıyordu; uzun ve oymalı çerçeveleri olan pencereleri oldukça aşağılara kadar sarkıyor ve yüzümüzü çevirdiğimiz duvarın üzerine oturuyordu. Kırmızı tuğlalarla örülmüş şık bir yapıydı bu ve çatısı kurşun saçtan yapılmıştı; pencerelerin epey yukarıdaki fınrlanmış seramik frizlerin üzerinde konu figürleri vardı, bunlar çok güzel yapılmıştı ve şimdiye kadar modern çalışmalarda görmediğim kadar etkili ve keskin ifadeli figürlerdi. Burada işlenen konuları hemen algıladım çünkü gerçekten de konular benim özellikle çok iyi bildiğim şeylerdi.

Bütün bunlar benim bir dakika içinde görebildiklerimdi; çünkü artık kapıdan içeriye girmiştik ve bir holde duruyorduk, yere mermer mozaikler döşenmişti ve holün açık bir ahşap tavanı vardı. Irmağın karşısına bakan tarafta hiç pencere yoktu, fakat aşağıdaki odalara doğru giden yerdeki kemerlerden birinin arasından arkadaki bahçenin az bir kısmı görünüyordu, bunun üzerindeki uzun duvar rengârenk boyanmış –sanıyorum– fresk idi, üzerinde işlenmiş konular dışardaki fresklerin konularına yakındı, bina ile ilgili her şey çok şıktı ve kullanılan malzeme masifti ve de esirgenmeden kullanıl-

mıştı. Bu bina çok büyük olmasa da –Crosby Hall’dan biraz daha küçük olabilir– burada iken insan, gözlerini sadece bakmak için kullanan heyecansız bir adam bile, iyi bir mimari tarzının vermesi gereken geniş bir mekân içinde olduğu duygusuna kapılıyor, kendisini hür ve yenilenmiş hissediyordu.

Konuk Evinin holü olan bu çok hoş yerde, üç genç bayan bir aşağı bir yukarı uçarı bir şekilde dolanıp duruyorlardı. Bu olaylı günde benim gördüğüm ilk kadın cinsi bunlar oldu, doğal olarak kendilerine dikkatle baktım ve onların da en azından buradaki bahçeler, mimari tasarım ve de erkek kişiler kadar güzel olduklarını gördüm. Giysilerine gelince, pek tabii ki bunu da dikkatle not ettim ki, kadınlar namuslu bir şekilde perdelik kumaşlarla örtünmüşlerdi, ama başlarında şapka yoktu; hanım hanımcık giyinmişlerdi, açıkçası günümüzdeki kadınların birçoğu gibi, koltukları kaplamak için kullanılan döşemelik kumaşlara sarılmamışlardı. Kısacası onların giysileri eski klasik kostümler ve daha basit olan on dördüncü yüzyıl giysileri arasında bir şeydi, ama kesinlikle her ikisinin de taklidi değildi: Kumaşlar mevsime uygun olarak hafif ve neşeli bir havadaydı, gerçekten de bu kadınları görmek insana hoş bir duygu veriyordu, yüzlerinde mutlu bir ifade vardı, vücutları düzgün ve güzel yapıydı, baştan aşağı sağlıklı ve güçlü oldukları belliydi. En azından hepsi alımlıydı, bir tanesi çok güzeldi ve düzgün hatlara sahipti. Hepsi birden neşe içinde ve hiçbir utangaçlık göstermeden yanımıza geldiler, her üçü de sanki ben uzun bir seyahatten yeni dönmüş bir dostmuşum gibi elimi sıktılar: Ancak elimde olmadan giysilerime sorgularcasına baktıklarını fark ettim; üzerimde bir gece önceden kalma giysilerim vardı ve bu durumda doğrusu iyi giyinmiş olduğum söylenemezdi.

Dokumacı Robert kendilerine birkaç söz söyler söylemez, çabucak bize hizmet için koşuşmaya başladılar, yanımıza gelerek ellerimizden tuttular ve bizleri salonun en güzel köşesindeki masaya götürdüler; kahvaltılıklar buradaki masanın

üzerine dizilmişti. Biz otururken, kadınlardan biri daha önce anlattığım odalardan birine acele gitti ve kısa bir sürede geri geldiğinde elinde kocaman, küçüklü büyüklü güllerden yapılmış bir buket bulunuyordu; Hammersmith bunlardan yetiştirmek istemişti, ancak bunlar eskiden kalma bir köy bahçesinde yetişebilirdi. Aynı kadın tekrar aceleyle kilere koştu ve elinde ince bir cam vazo ile geri geldi, bunun içine çiçekleri koyarak masanın orta yerine yerleştirdi. Kadınlardan bir diğeri de yine koşarak çıkmıştı ve geldiğinde elinde bir lahana yaprağının içine yerleştirilmiş çilekler vardı, bunlardan bazıları henüz olgunlaşmamıştı bile ve bunları masanın ortasına yerleştirirken, şöyle konuştu: “Şimdi tamam; bunu yapmayı sabah kalkmadan önce düşünmüştüm; fakat, Dick, buradaki yabancı bayın senin sandalına girdiğini görür görmez, bunlar da benim aklımdan çıkıp gitti; böylece ben de kargalardan erken kalkamadım: ancak bunların içinde bu sabah bütün Hammersmith’de bulabileceğiniz çileklerin en iyilerinden birkaç tane bulacaksınız.”

Robert onun başını dostça birkaç kere okşadı: Biz de kahvaltımıza başladık, basit bir kahvaltıydı ama çok lezzetli hazırlanmıştı ve masanın üzerine çok zevkli bir şekilde yerleştirilmişti. Özellikle ekme çok güzeldi ve değişik çeşitleri vardı, büyük ekme, bitişik topan ekme, kara ekme ve tatlı çiftlik somunundan tutun, ki ben en çok bunu seviyordum ve Torino’da yemiş olduğum ince boru şeklindeki kepek ekmeğine kadar.

Ağızıma ilk lokmamı atarken, duvardaki panoda varaklı oyma bir yazı gözüme çarptı; bu pano Oxford Kolejinde Yüksek Masa olarak bilinen türden bir masanın arkasına düşüyordu. Üzerinde yazılı bildik bir isim beni bu yazıyı okumaya zorladı. Yazıda şöyle diyordu:

Konuklar ve komşular, bu konukevinin salonunda bir zamanlar Hammersmith Sosyalistlerinin bir toplantı odası bulunuyordu. Bunların anısına bir kadeh içiniz. Mayıs 1962.

Bu satırları okurken neler hissettiğimi size anlatmam çok zor ve sanıyorum ne kadar duygulandığım da yüzümden belliydi, çünkü iki arkadaş da bana merakla baktılar, kısa bir süre için üçümüzün arasında bir sessizlik oldu.

Tam o sırada, denizci kadar bile kibar olmayan dokumacı, bana garip bir şekilde şunları dedi:

“Konuk, size nasıl hitap edeceğimizi bilmiyoruz: Adınızı sormak kabalık mı olur?”

“Şöyle bir şey,” dedim, “bununla ilgili benim de bazı şüphelerim var; mesela siz bana Konuk, dersiniz, zaten bu benim soyadım, buna dilerseniz bir de William ekleyin lütfen.”

Dick, kibarca başıyla onayladı; ancak dokumacının yüzünde bir merak rüzgârı esti ve şöyle dedi:

“Umarım sorularına kızmazsınız, nereden geldiğinizi de söyler misiniz bana? Ben bazı nedenlerden ötürü bu konulara meraklıyım. Edebi nedenlerden ötürü.”

Belli ki Dick onu masanın altından tekmeliyordu; fakat o bundan pek utanmış gibi değildi ve merakla benim yanıtımı bekliyordu. Bana gelince, neredeyse “Hammersmith,” diye haykırmak üzereydim, ki işte o anda karşılıklı sorgulamaya girersek hedeflerin sonuçta bizi nasıl bir karışıklığa yönlendireceğini kendi kendime anımsattım; bunun üzerine koşullara uygun ve biraz da doğruluk payı olan bir yalan uydurmak için zaman kazanmaya çalıştım.

“Gördüğünüz gibi ben Avrupa’dan o kadar uzun süre uzakta kaldım ki, şimdi bana her şey çok garip geliyor; fakat benim doğduğum ve büyüdüğüm yer Epping Forest kıyılarıdır; Walthamstow ve Woodford,” dedim kurnazca.

“Orası çok güzel bir yerdir,” diye araya girdi Dick, “çok da eğlenceli bir yer, 1955 yılında binaların yıkılıp temizlenmesinden sonra artık yeni dikilen ağaçlar da büyümüştür.”

Bir türlü susmak bilmeyen dokumacı tekrar söze karıştı: “Sevgili komşu, siz mademki ormanın daha eski halini biliyorsunuz, o zaman bana söyler misiniz, on dokuzuncu yüz-

yılda bütün ağaçların budanmış olduğu hakkındaki söylenti neydi?"

Bu beni, arkeolojik doğa-tarihi bilgim açısından yakalayan bir soruydu ve ben hangi zamanda ve neredeydim gibi soruları hiç aklıma getirmediğimden kapana kısıtılmıştım. Ben konuya başladığımda, kızlardan güzel olanı, yerlere lavanta ve diğer güzel kokulu çiçeklerden minik dalcıklar serptikten sonra, beni dinlemek için yanıma geldi ve arkamda durarak, baygın kokulu ot demetlerini tutan elini omuzuma dayadı, bu bildiğim koku benim reçine dediğim kokuydu: Bunun ağır bayıltıcı kokusu Woodford'da bahçedeki mutfakta geçirdiğim çocukluk günlerimi ve bahçede bu otların yetiştiği köşenin berisindeki duvarın üzerinde büyüyen kocaman mavi renkli erikleri anımsattı. Bunlar bütün delikanlıların hemen akıllarına gelecek anlardı.

Anlatmaya başladım: "Ben küçük bir çocukken, hatta ondan çok daha sonraları bile, ormanın hemen hepsi budanmış gürgen ağaçları ve aralarına karışmış püsküllü çalılardan oluşuyordu; belki Queen Elizabeth Konukevi'nin bulunduğu küçük bir alan ile High Beach'in bir kısmı dışında bu böyleydi. Ancak yirmi beş yıl önce Londra Şirketi, eskiden halka ait olan ormanın haklarını alınca, ağaçların kesilmesi ve kullanımını son buldu, böylece ağaçlar büyümeğe bırakıldı. Ancak ben burasını yıllardır görmedim, yalnız bir kere Dernek üyeleriyle birlikte oraya hoş bir gezi yapmıştık. O zaman buranın ne kadar yoğun yapılaştığını ve değiştiğini görünce çok şaşırılmıştım; ve geçen gün duyduk ki birtakım kültürsüz ve zevksiz insanlar buraya çevre düzenlemesi hazırlayarak bir bahçe yapacaklarmış. Fakat sizin dediğinize göre yapılaşmanın durduğu ve ağaçların büyüdüğü haberi sadece iyimser bir haber olabilir. Size göre; anlarsınız ya...

O noktada birdenbire Dick'in tarih sorusunu anımsadım ve aniden kafam karışarak sözlerimi kestim. Oysa meraklı dokumacı benim şaşkınlığımı fark etmedi, fakat sanki kendi

davranışındaki kusurun farkına vararak, aceleyle bana şunu sordu: "Acaba siz kaç yaşındasınız?"

Dick ile güzel kız birer kahkaha attılar ve sanki Robert'in davranışı eksantrik olma nedeniyle affedilebilirdi; Dick bir yandan gülerken aynı zamanda da şunları söylüyordu:

"Dur bakalım Bob, konukları bu kadar sorgulamak kabul edilir gibi değil. Fazla öğrenmek seni şımartıyor. Sen bana o eski saçma sapan romanlardaki radikal eskicileri anımsatıyorsun; yazarlara göre bu kimseler çıkar sağlama uğruna, bir şeyler öğrenmek için her türlü kibarlığı bir yana bırakmaya razı olurlarmış. Bana göre gerçek olan şu ki, sen kafanı matematikle bozmuşsun, siyasal ekonomiyle ilgili o saçma sapan kitapların arasında eşelenmekten –ha, ha, ha– insanlara nasıl davranılacağını unutmuşsun. Gerçekten de artık senin biraz dışarıda açık havada çalışmaya başlamanın zamanı geldi, böylece beynindeki o örümcek ağlarını temizlersin."

Bu sözlere dokumacı kötü bir niyeti olmadan yalnızca güldü; kız da onun yanına giderek yanaklarını okşadı ve gülerken şunları söyledi: "Zavallı çocuk! Doğuştan böyle."

Bense biraz şaşırılmıştım, ama yine de güldüm; bir bakıma herkese katılmak amacıyla, bir bakıma da onların bu heyecansız mutlulukları ve iyi niyetli davranışlarından hoşlandığım için; ve Robert tam benden özür dilemeye hazırlanırken, buna fırsat vermeyerek, dedim ki:

"Fakat komşular –bu sözcüğü onlardan kapmıştım–, soruları yanıtlamaktan gocunmuyorum, eğer yanıtlayabilirsem: öyleyse bana sorabildiğiniz kadar sorun; benim için eğlenceli oluyor. Ben size çocukluğumdaki Epping Ormanı hakkında bildiklerimi isterseniz anlatırım; benim yaşıma gelince, biliyorsunuz ben kibar bir hanım değilim, size niçin yaşımı söylemeyeyim ki? Ben tam elli altı yaşındayım."

Kibar davranışlar üzerine biraz önce, azar işiten dokumacı, uzun bir "Öf beee," çekerek şaşkınlığını ifade etti ve diğerleri onun bu saf hali karşısında o kadar eğleniyorlardı ki bu-

nu yüzlerinde görebilirdiniz, fakat yine de kibarlık uğruna sesli olarak gülmekten kaçındılar; ben şaşkınca birinden diğerine bakarken, sonunda onlara şunları dedim:

“Söyleyin bana lütfen, yersiz olan nedir? Bunu sizden öğrenmek istiyorum. Ve lütfen kahkaha atın, ama nedenini bana da söyleyin.”

Evet, kahkahayla güldüler ve ben de yukarıda söylediğim nedenlerden dolayı, tekrar onlara katıldım. Sonunda güzel olan kadın gönül alırcasına şunları söyledi:

“Peki, peki, bu zavallı arkadaşımız çok kaba! Fakat gördüğünüz gibi ben size onun ne düşündüğünü söyleyeceğim: O size gerçek yaşınızdan çok daha yaşlı görüldüğünüzü söylemek istiyor. Fakat bunda şaşılacak bir şey olmamalı, anlaşılabilir şu ki siz sürekli seyahat etmekteydiniz ve sözlerinizden de açıkça belli oluyor ki, hep geri kalmış ülkelere yolculuk etmişsiniz. Bu sık sık söylenen doğru bir gerçektir: Eğer bir insan mutsuz kimselerin arasında yaşarsa çok çabuk yaşlanır. Ayrıca denir ki, güney İngiltere güzel insanlar diyarıdır.” Yüzü kızarılarak şöyle sordu: “Ben kaç yaşındayım, tahmin edebilir misiniz?”

“Peki, ama,” dedim, “bana hep dediklerine göre, bir kadın görüldüğü yaştaymış, o zaman sizi kırmak ya da övmek gibi olmasın, diyebilirim ki 20 yaşındasınız.”

Neşe ile güldü ve şöyle dedi: “Benim övgü peşinde koşmaya ihtiyacım yok ve akıllı biri olarak size doğruyu söylemem gerekir: Kırk iki yaşındayım.”

Ona gözlerimi dikip baktım ve ağzından tekrar müzik gibi bir gülüş çıktı; yine de bakmaya devam edebilirdim, çünkü yüzünde belirgin bir çizgi yoktu; cildi fildişi gibi pürüzsüzdü, yanakları dolgun ve yuvarlak, dudakları içeriye getirdiği güller gibi kırmızı; çalışırken açtığı kolları, omzundan bileklerine kadar, sıkı ve yapılıydı. Benim bakışlarımın altında kalmaktan biraz yüzü kızarmıştı ama besbelliydi ki o beni seksen yaşında bir adam gibi görüyordu; bu konuyu geçiştirmek için dedim ki:

“Görüyorsunuz, bu yaşlı bıçkın yine haklı çıktı, size kaba bir soru sormama yol açacak şekilde beni ayartmamalıydınız.”

Tekrar güldü ve şöyle dedi: “Tamam, genç ve yaşlı delikanlılar ben işimin başına gitmeliyim. Şimdi burada yapacak çok işimiz olacak; biraz sonra burayı temizlemek istiyorum, çünkü dün akşam güzel bir yemek kitabı okumaya başladım ve bu sabah ona devam etmek istiyorum. Şimdilik iyi günler.”

Bize el salladı, holden dışarıya doğru uçarcasına gitti ve sanki –Scott’ın dediği gibi– giderken masamızdaki güneşin bir kısmını da alıp götürdü.

O gittikten sonra Dick bana şöyle dedi, “Şimdi Konuk Bey, siz de buradaki arkadaşımıza bir iki soru sormayacak mısınız? Hakça bakılacak olursa, sıranın sizde olması gerek.”

“Bunlara memnuniyetle yanıt veririm,” dedi dokumacı.

“Beyim, eğer ben size soru sorarsam,” dedim, “bunlar o kadar sert olmaz; fakat anladığım kadarıyla mademki siz bir dokumacısınız, size bununla ilgili bir şey sormak isterim, çünkü bu konuyla ilgileniyorum, daha doğrusu *ilgileniyordum* demeliyim.”

“Ooo,” dedi, “Korkarım, size bu noktada çok yardımcı olamayacağım. Ben sadece tekniğe dayalı dokuma çeşitleriyle uğraşıyorum, aslında iyi bir zanaatçı değilim, Dick gibi değilim. Dokumacılık dışında uğraştığım bir başka alan da baskı makinelerinde tasarım ve basım yapmak, ancak baskıcılığın daha ince işlerinde becerikli sayılmam; dahası artık makinanede baskı işleri de ölmekte, aynı şekilde kitap basım işleri de bela oldu, bu nedenle bana zevk veren başka şeylere dönmek zorunda kaldım ve matematiğe başladım. Bu arada on dokuzuncu yüzyılın sonlarında, barışçı ve kişisel tarihle ilgili tarihi değeri olacak bir kitap yazıyorum. Amacım, her şey bir yana, çatışmalar başlamadan önce ülkenin genel bir resmini çizmek. Size Epping Ormanı hakkında sorular sormamın nede-

ni de buydu. İtiraf etmeliyim ki, beni oldukça şaşırttınız; verdiğiniz bilgiler ilginçti. Umarım daha sonra sizinle konuşmalarımıza devam ederiz, Dick'in burada olmadığı bir zaman. Biliyorum, o beni bir öğütücü olarak görüyor ve fazla el becerisine sahip olmadığım için beni küçümsüyor; ama çağımız işte böyle. Benim on dokuzuncu yüzyıl edebiyatından okuduklarım (ve oldukça çok okumuşumdur) açıkça gösteriyor ki, şimdiki durum sanki eski günlerin aptallıklarından bir çeşit intikam alış, şöyle, o zamanlar el becerisi olan herkes küçümsenirdi. Fakat Dick, eski dost, *Ne quid nimis!* Bunu abartma!"

"Dur bir dakika, ben hiç bunu yapar mıyım? Ben dünyanın en hoşgörülü adamlarından biri değil miyim? Sen bana matematik öğretmeye kalkışmadığın, ya da estetiğin bilimsel konularına girmediğin sürece ve benim kendi pratik estetik anlayışıma, altın ve çelik işleyerek, düdüğüm ve küçük çekicimle uğraşmama karışmadığın süre, ben hiç mutsuz olabilir miyim? Fakat, haydi, size bir sorgucu daha geliyor, zavallı konuk dostum. Bob, şimdi ben diyorum ki, sen onu savunmama yardım etmelisin."

"Hey, Boffin!" diye bağırdı. Biraz durakladıktan sonra, "İşte buradayız, görmek istiyorsan!" diye ekledi.

Omzumun üzerinden geriye baktım ve yol boyunca uzanan güneş ışığında parlayan ve ışıldayan bir şey gördüm. Bunun üzerine arkama döndüm, rahatça ve aylakça sallanarak yürüyen harika bir erkek gördüm. Üzerindeki bol palto ağır fakat çok zarif işlerle bezenmişti, sanki altından yapılmış bir zırha bürünmüş gibi giyinmiş adamın arkasından güneş vurdukça, ışıklar saçıyordu. Uzun boylu ve koyu renkli saçları olan bu adam inanılmaz güzel biriydi, yüz ifadesi diğerlerinininki kadar iyimser sayılırdı, belki aşırı güzelliğin kadınlara ve erkeklere verdiği o duygu ile insanlara tepeden bakan bir edayla hareket ediyordu. Güler yüzle masamıza gelip oturdu, uzun bacaklarını gerdi, kolunu sandalyenin arkasından,

bütün iri yapılı insanların yaptığı gibi, nazik fakat gösterişsiz bir şekilde sarkıttı. Hayatın doruğunda bir adamdı, ama kendisine yeni bir oyuncak alınmış çocuk gibi mutlu görünüyordu. Kibarca bana eğildi ve şöyle dedi:

“Açıkça görüyorum ki, biraz önce bana Annie’nin sözünü ettiği konuk sizsiniz. Bizleri tanımayan ve bizim geleneklerimizi bilmeyen uzak bir memleketten gelmişsiniz. Sanırım benim birkaç soruma cevap vermekten sakınmazsınız; çünkü bildiğiniz...”

Burada Dick söze karıştı: “Hayır, lütfen Boffin! Lütfen bırak şimdi bunu. Elbette sen de konuğumuzun rahat ve mutlu olmasını istiyorsun; eğer birçok soruya cevap vermek zorunda kalırsa bu nasıl mümkün olabilir? Kendisi hâlâ yeni karşılaştığı farklı davranışlar ve etrafında yeni insanlarla oldukça şaşkın durumda. Hayır, hayır; ben onu öyle bir yere götüreceğim ki, kendisi sorular sorsun ve yanıtlarını alsın. Orası Bloomsberry’de yaşayan büyük büyük dedemin yeri. Sen buna istediğin kadar itiraz edebilirsin. Öyleyse, rahatsız etmek yerine sen James Allen’a kadar git ve oradan bir araba getir, çünkü arabayı kendim kullanmak istiyorum; lütfen Jim’e de söyle, eski gri arabayı bana versin, çünkü ben araba kullanmaktan daha iyi kayık kullanırım. Haydi atla, yaşlı dost ve hayal kırıklığına da uğrama; konuğumuz seni ve hikayelerini dinlemeğe hazır olacak.”

Dikkatle Dick’e baktım; çünkü böyle efendi görünüşlü bir şahsiyetle nasıl böyle, haydi kabaca demeyelim de, senli benli konuşabiliyordu, diye merak ettim. Boffin adının Dickens romanlarından bildik bir isim olmasına karşın, ben onun en azından bu garip insanların bir senatörü olduğunu falan düşünmüştüm. Ancak o ayağa kalkarak, “Tamam, eski kürekçi, sen nasıl istersen öyle olsun; bugün çok meşgul olduğum günlerden biri değil; ama (bana doğru eğilerek) bu kültürlü konuğunuzla konuşmaktan alacağım zevkten beni alıkoysanız da, sizin değerli akrabanızı en kısa zamanda onun görme-

si gerektiğine inanıyorum. Hatta sanıyorum ki, o kendi sorularının yanıtlarını aldıktan sonra *benim* sorularımı daha iyi yanıtlayacaktır," dedi.

Ve bundan sonra arkasını dönüp holden uçarak dışarı gitti.

Boffin oradan çıkıp gittikten sonra, dedim ki: "Mr. Boffin'in kim olduğunu sorarsam ayıp olur mu? Şunu da eklemek isterim, onun adı bana Dickens okurken geçirdiğim zevkli saatleri anımsatıyor."

Dick güldü. "Evet, evet, bize de öyle, adındaki imayı anladığınızı sanıyorum," dedi. "Elbette ki onun gerçek adı Boffin değil, aslında Henry Johnson; biz ona şaka olarak Boffin diyoruz, bir bakıma o bir temizlikçi olduğu için, bir bakıma da o kadar şatafatlı giyiniyor ki, üzerinde bir yığın altın ile dolaşan ortaçağdan kalma bir Barona benzediği için. Eğer canı böyle istiyorsa, neden olmasın? Biz onun yakın dostlarıyız ve onun için böyle takılıyoruz ona."

Bundan sonra bir süre dilimi tuttum; fakat Dick devam etti: "O mükemmel bir insan ve sevmemek mümkün değil, fakat bir zaafı var: Zamanını gerici romanlar yazarak geçirir ve dediğine göre de, kendisi yerel çevrenin renklerini çok iyi ifade ettiği için bundan çok gurur duyar; sizin bu dünyanın unutulmuş olan ve insanların mutsuz oldukları bir yerinden geldiğinizi bildiği için, sizden biraz bilgi edinmek istiyor. Ah, bilin ki, kendisi bu konuda sizinle çok açık konuşur. Ancak siz kendi huzurunuz bakımından dikkatli olun!"

"Evet, Dick," dedi dokumacı, inatla, "Onun romanlarının çok iyi olduğunu düşünüyorum."

"Biliyorum," dedi Dick; "tüyleri birbirine benzeyen kuşlar daima aynı sürüde birlikte olurlar; matematik kitaplarına ve antika romanlara aynı şekilde muamele edilir. İşte yine geliyor."

Gerçekten de Altın Temizlikçi holün giriş kapısından bizi selamladı. Bunun üzerine hepimiz ayağa kalktık ve verandaya çıktık. Kapının önünde güçlü kuvvetli bir boz at, arabaya

koşulmuştu. Hazır durumda bizi bekleyen bu araba benim gözümde kaçmamıştı. Hafif ve kullanıma elverişli bir arabaydı bu; bizim zamanımızın tiksinti verecek kadar bayağı olan arabalarından farklıydı, özellikle de “şık” arabalardan çok farklıydı, ama yine de Wessex at arabaları gibi olabildiğince zarif ve hoştu. Dick ve ben arabaya bindik. Bizi geçirmek için verandaya gelen kızlar bize el salladılar; dokumacı sempatiyle başını eğdi; temizlikçi tıpkı bir ortaçağ ozanı gibi kibarca eğilerek selam verdi. Dick dizginleri salladı ve yola çıktık.

Yol Üzerinde Bir Pazar Yeri

Birdenbire nehri arkamıza alarak bir dönüş yaptık ve hemen Hammersmith içinden geçen ana yola çıktık. Fakat eğer yolumuza suyun kıyısından başlamamış olsaydık, nerede olduğumu tahmin edemezdim. King caddesi yok olmuştu; çevre yolu da geniş güneşli çayırların ve bahçeleri andıran tarlaların arasından geçiyordu. Hemen geçiverdiğimiz derenin aktığı su yolu kurtarılmıştı, üzerindeki sevimli köprüden geçerken derenin yükselen sularını görebildik, üzeri değişik renklerde neşeli sandallarla örtülmüştü. Çevrede evler vardı, bunlardan bazıları yol üzerinde bazıları ise tarlaların arasına dağılmış, her birine giden hoş patika yollar ve her birinin etrafında bereketli görünen bahçeleri vardı. Hepsinin düzeni çok güzeldi ve binalar olabildiğince sağlam yapılmıştı, fakat hepsi köy bahçelerinin içindeki evler görünümündeydi ve bunlar çiftlik sahiplerinin yaşadıkları evlere benziyorlardı. Bazıları nehrin kıyısındakiler gibi kırmızı tuğlalardan yapılmıştı, ama çoğu ahşap ve sıvalı binalardı. Kullanılan bu malzemelerle bunlar ortaçağ binalarını andırıyordu ve ben de kendimi sanki on dördüncü yüzyılda yaşıyormuşum gibi hissediyordum; bu duygu yolda karşılaştığımız ya da gördüğümüz insanların giyimleriyle de pekiştiriliyordu, giysilerinde "modernlik" gibi hiçbir özellik yoktu. Hemen herkes, özellikle kadınlar çok canlı giysiler giymişlerdi, hepsi o kadar güzel ve iyi görünüyordu ki, dostumun dikkatini bu gerçeğe çekmemek için dilimi zor tuttum. Gördüğüm bazı yüzlerdeki

ifadeler o kadar düşünceliydi ki, onların bu yüz ifadelerinde büyük bir asalet olduğu duygusuna kapıldım. Karşılaştığımız kişilerin hiçbiri mutsuz görünmediği gibi, birçoğunun neşesi yüzünden okunuyordu.

Broadway caddesini, oraya giden yolların konumları ve hepsinin tam bu caddede kesişmesinden dolayı tanıyabildiğimi söyleyebilirim. Yolun kuzey tarafında bir sıra bina ve bunlara ait bahçeler vardı; binalar alçak, fakat çok güzel ve süslü yapılardı. Bunlar çevredeki diğer daha az gösterişli binalarla büyük bir zıtlık içindeydiler; ancak bu alçak yapılı binaların her birinin tepesinde kurşun kaplama sivri bir çatı, destek duvarı ve büyük hollerinin yüksek duvarı bulunuyordu. Bu güzel ve coşkulu mimarlık tarzı hakkında çok şey söylemek yerine bunun Kuzey Avrupa'nın Gotik üslubu ile birlikte Müslüman ve Bizans üsluplarının en iyi özelliklerini bir arada kullandığını söylemek yeterli olacaktır; ancak şu da bilinmelidir ki bu tarzların hiçbirinin kopyası da değildir. Yolun güneyine bakan diğer tarafta ise yüksek çatılı sekizgen bir bina vardı, çerçeve olarak Floransa Baptist kilisesine benzemiyor da denemezdi, ancak yanında bitişik bir pasaj ve aynı zamanda kemerli yollar bulunuyordu; bu bina da çok zarif bir şekilde süslenmişti.

Bu tarzda yapılmış bu güzel binalar külliyesi, kendileri de çok güzel olan bu çok hoş tarlaların ortasında birdenbire karşımıza çıkmıştı; güzellikleri bir yana bu tarlalar hayatın böylesine cömert ve bereketli olduğunu gösteriyordu ki, coşkum ömrümde hiç erişmediğim bir düzeye çıktı. Zevkten hoş bir kahkaha attım. Arkadaşım bunu anlayışla karşıladı ve oturarak beni mutluluk ve sevgi ile seyretti. Çok sayıda arabanın bulunduğu bir yerde durduk, burada güzel ve sağlıklı görünen insanlar oturmaktaydı; erkekler, kadınlar ve çocuklar neşeli giysiler giymişlerdi, bu arabalar belliydi ki pazar arabalarıydı, çünkü üzerleri köyde üretilmiş cazip görünen ürünlerle doluydu.

“Herhalde buranın bir pazaryeri olup olmadığını sormama gerek yok, çünkü açıkça görüyorum ki öyle; fakat bu kadar güzel bir pazar olabilir mi?” dedim. “Şu karşıdaki görkemli köşk ve onun sağına düşen bina nedir?”

“Oh, orası sadece bizim Hammersmith pazarımız; burayı bu kadar çok beğendiğinize sevindim, çünkü biz bununla gurur duyarız. İlerideki köşk bizim kışlık Toplantı-Evimiz’dir; çünkü biz yazları çoğunlukla nehrin kıyısındaki, Barn Elms’in karşısına gelen tarlalarda buluşuruz. Sağdaki bina ise bizim tiyatromuzdur. Umarım burayı da beğenirsiniz.”

“Bunu beğenmemek için aptal olmak lazım,” dedim.

Hafif kızarak, şöyle dedi: “Buna da memnun oldum, çünkü buranın yapılışında benim de emeğim geçti; Şam tuncundan yapılmış büyük kapıları ben imal ettim. Belki bugün daha sonra gidip bunları görürüz; fakat şimdi yola çıkmamız lazım. Pazaryerine gelince, bugün burası çok kalabalık günlerinden biri değil; başka bir gün daha iyi olabilir, çünkü bazı zamanlar burada çok daha fazla sayıda insan görürsünüz.”

Ona teşekkür edip, dedim ki: “Bu insanlar normal köylüler mi? Onların arasında ne kadar güzel kızlar var.”

Konuşurken güzel kızlardan birine gözüm takıldı. Uzun boylu, koyu renk saçlı, beyaz tenli bir kızdı, mevsimin ve sıcak bir günün şerefine açık yeşil güzel bir elbise giymiş, bana hoş bir şekilde gülümsüyordu, hatta sanıyorum Dick’e daha da hoş gülümsüyordu. Bir dakika kadar bekledim ve hemen sözlerime devam ettim:

“Soruyorum çünkü burada, herhangi bir pazaryerinde görmeyi beklediğim, taşralıya benzer hiç kimseyi göremedim; yani orada bir şeyler satan insanların arasında.”

“Nasıl insanlar görmeyi beklediğinizi anlamıyorum,” dedi. “Üstelik ‘taşralı, köylü’ diyerek neyi anlatmak istediğinizi de anlamıyorum. Bunlar bizim komşularımız ve Thames Vadisinde yaşarlar. Çevredeki adaların bazılarının buradan daha sert ve yağmurlu geçen bölgeleri vardır ve oradaki insan-

lar giyimlerinde daha kabadırlar; kendileri de bizim görünüşümüzden daha çetin ve acı çekmiş insanlardır. Fakat bazı insanlar onların görünüşünü daha çok beğenir; dediklerine göre onlar daha 'kişilikli' insanlardır; kullandıkları sözcük bu. Her neyse, bu bir zevk meselesi. Şöyle ki, onların ve bizim karışımımızdan çıkan insanlar çok daha iyi oluyorlar," dedi düşünceli bir biçimde.

Dick'in söylediklerini duymuştum ama gözlerimi ondan başka bir yere çevirdim, çünkü o güzel kız kapıdan çıkmaktaydı ve neredeyse ortadan kaybolmak üzereydi, elinde sepeti taze bezelye doluydu ve nasıl ki bazen yolda giderken rastladığınız ilginç ve güzel bir yüz, bir daha onu hiç görmeyecek olsanız dahi, sizi bütün benliğinizle düş kırıklığına uğrattır, işte ben de öyle hissettim; bir süre sessiz kaldım. Sonunda şöyle dedim: "Demek istiyorum ki, ben etrafta hiç fakir insan görmedim; bir kişi bile."

Kaşlarını çattı ve şaşırmuş bir bakışla dedi ki: "Tabii görmezsin; eğer herhangi bir kimse hasta bile olsa, o evindedir ve en iyi ihtimalle bahçesinde dolanıyordur: fakat şu anda hasta olan kimseyi ben bilmiyorum. Sokakta hasta insanlar görmek gerekirmiş gibi bir beklentiniz neden olur ki?"

"Hayır, hayır," dedim, "hasta insanlar demek istemiyorum. Demek istediğim fakir insanlar, bilirsin ya, kaba insanlar."

Neşeli bir şekilde gülümseyerek dedi ki, "Ne demek istediğinizi gerçekten anlamıyorum. Gerçek şu ki, büyük büyük babamı bir an önce görmek için hemen benimle gelmelisiniz, o sizi benden daha iyi anlar. Haydi, Kırbaşlı!" Tam o sırada dizginleri salladı ve böylece doğuya doğru neşeli bir şekilde tıkır tıkır girmeye başladık.

Yoldaki Çocuklar

Broadway Caddesini geçtikten sonra yolun her iki tarafında da evler daha azaldı. Tam o sırada ağaçlık bir arazi üzerinde boydan boya uzanan küçük bir dereyi geçtik, bir süre sonra başka bir pazaryeri ve kasabanın belediye binası diyebileceğimiz binanın bulunduğu bir yere geldik. Çevrede bana tanıdık gelen hiçbir şey olmamasına karşın, nerede olduğumuzu anlayabildim, kılavuzum da kısaca, burası "Kensington Pazarı," dediğinde hiç şaşırmadım.

Buradan sonra üzerinde evler bulunan küçük bir sokağa geldik; daha doğrusu sokağın her iki tarafında da, birer uzun ev vardı. Ahşap olmakla birlikte duvarlarına sıva çekilmiş bu evlere güzel bir revaktan geçilerek giriliyordu.

Dick şöyle dedi: "Burası Kensington'ın merkezidir. İnsanlar burada epey kalabalık olarak bir araya gelirler, çünkü onlar ahşap yapıların verdiği romantik havayı severler; doğa sevenler ise buraya sürekli takılırlar, çünkü burada olabildiğince yabanul bir hava vardır. Bu görüntü güney uçlara kadar pek devam etmez, buradan bir kuzeye bir de batıya doğru Paddington üzerinden ve biraz daha aşağıya Notting Hill'e kadar gider; oradan sonra kuzeydoğuya Primrose Tepesine doğru yol alır ve işte böyle. Burada çok dar bir yol Kingsland içinden geçerek Stoke-Newton ve Clapton'a gider, oradan da Lea Tepesi bataklıkları boyunca değişik yerlere dağılır; bunun diğer tarafında, bildiğiniz gibi, Epping Ormanı bölgesi bu bölgeye sanki elini uzatmıştır. Bizim şu anda gelmekte ol-

duğumuz yer Kensington Bahçeleridir; neden “bahçeler” diyorlar, onu da bilmiyorum.”

Ben şöyle diyebilmeyi isterdim: “Ben biliyorum, işte.” Fakat benim de kendimle ilgili bilmediğim o kadar çok şey vardı ki, Dick’in varsayımlarının dışında kalıp, en iyisi dilimi tutmaktı.

Yol birdenbire her iki tarafta yayılmış olan ağaçlıklar içine daldı, fakat görünen o ki daha çok kuzeye doğru ilerliyordu, buradaki meşe ve tatlı kestane ağaçları oldukça büyüktüler; daha çabuk büyüyen ağaçlar ise (bunların arasında sanıyorum çınar ve akçaağaçlar çoğunlukta) iyice azman olmuş ve çok güzel serpilmişlerdi.

Yer yer gölgelikler müthiş hoşluk yaratıyordu, çünkü gün giderek daha ısınmaktaydı, serinlik ve gölge ise benim coşku- lu kafama huzur ve hayallerle dolu bir zevk veriyordu; reçi- ne kokularının verdiği dirilik duygusuyla ben adeta sonsuza dek gidebilirdim. Yol arkadaşım da benim duygularımı pay- laşır gibi görünüyordu, böylece atları yavaş, daha yavaş git- meleri için koyuverdi ve oturduğu yerden yeşil ormanın gü- zel kokularını içine çekmeye başladı, bu mis gibi kokuların içinde en belirginini yolun kıyısındaki ezilmiş eğreltiotlarıydı.

Kensington ormanı her ne kadar romantik olsa da fazla ısı- sız değildi. Ağaçların yanında aşağı yukarı gidip gelen grup- lara veya başıboş dolaşanlara rastladık. Bunların arasında al- tı yedisinden on altı on yedisine kadar değişik yaşlarda bir- çok çocuk da vardı. Bu çocuklar özellikle kendi ırklarının gü- zel birer örneğiydi ve burada çok iyi eğlendikleri açıkça bel- liydi. Bazıları çimlerin üzerine kurulmuş küçük çadırların et- rafında dolanıyorlardı, bazılarının yakınlarında ateşler yanı- yordu ve üzerlerinde Çingene usulü tencereler asılıydı. Dick’in bana açıkladığına göre ormanın içinde dağınık biçim- de serpiştirilmiş evler bulunuyordu ve gerçekten de bunlar- dan bir ikisi o anda gözümüze çarptı. Dediğine göre bunlar çok küçük evlerdi, hatta bunlara kulübe denirdi. Bu evler bu-

ralarda zamanında köleler varken kullanılıyordu; doğrusu bunlar orman atmosferiyle hoş bir uyum içindeydi.

Yol etrafındaki çok sayıda çocuğu işaret ederek, "Bu evlerde herhalde bir dolu çocuk vardır," dedim.

"Ooo," dedi, "bu çocukların hepsi yakındaki tahta evlerden gelmiyorlar, onlar genelde çevredeki köylerden gelirler. Buralarda partiler yaparlar ve yaz günlerinde orman içinde hep birlikte oyun oynamak için gelip haftalarca buralarda, gördüğünüz gibi çadırlarda kalırlar. Biz onları böyle yapmaları için teşvik ederiz, çünkü o zaman kendi işlerini görmeyi öğrenirler, yabancı hayvanları tanırırlar ve gördüğünüz gibi, çocuklar evlerin içinde ne kadar az kalırlarsa onlar için o kadar iyidir. Gerçekten size şunu da belirtmeliyim ki, birçok yetişkin insan da yaz aylarında ormanlarda yaşamaya gider; tabii onların gittikleri daha büyük ormanlardır; örneğin Windsor veya Dean Ormanı gibi veya kuzeydeki ekilmemiş topraklar gibi yerlerde yazlarını geçirirler. Bunun zevk veren bazı tarafları bir yana, bu yaşantı insanların daha yorucu işler yapmalarını sağlar, ne yazık ki son elli yıldır bu tür zor işler epey azaldı."

Dick bir süre durdu ve sonra devam etti: "Bunları size söylüyorum, çünkü şunu biliyorum ki, sizinle konuşurken sesli olarak ifade etmeyip yalnızca aklınızdan geçirmiş olabileceğiniz sorularınızı da yanıtlamalıyım; ama benim akrabam size daha fazla bilgi verecektir."

Ben de dalmış olduğum derin düşüncelerimden tekrar çıkıyor gibiydim ve bu yakışsız durumu kurtarabilmek için bir şeyler söylemem gerekiyordu, şöyle dedim:

"Evet, buradaki çocuklar yaz sona erdiğinde ve tekrar okula gittikleri zaman daha taze kafayla hazır olurlar."

"Okul mu? Ne demek istiyorsunuz? Okulun çocuklarla ilgisi ne olabilir, ben bunu anlamıyorum. Bizler gerçekten de balıkçılık okulu, okulda yapılan resim çalışmaları ya da eskiden olduğu gibi okul çocukları gibi şeyler hakkında konuşa-

biliriz, fakat bunun dışında," dedi gülerek, "pes etmek zorunda kalırım."

"Tamam burada dur!" diye düşündüm, yeni bir karışıklık yaratmadan, ağzımı bile açamıyordum. Arkadaşımı kendi kullandığı sözcükler bağlamında onu yerine oturtmak istemiyordum. Benim okul diye adlandırdığım, ona göre erkek-çocuklar için çiftlikler konusunda, en iyisi ona hiçbir şey dememeğe karar verdim. Açıkça belliydi ki okullar artık ortadan kalkmıştı; biraz bocaladıktan sonra şöyle dedim: "Ben bu sözcüğü eğitim sistemi anlamında kullanmıştım."

"Eğitim mi?" dedi, dalgın bir şekilde, "Bu sözcüğün Latin kökenli öncülük etmek anlamında, *educere* sözünden geldiğini bilecek kadar Latince biliyorum; daha önce kullanıldığını da duydum; fakat bana bunun anlamını tam olarak açıklayabilecek hiç kimseye henüz rastlamadım."

Bu içten itirafı duyduktan sonra, bu yeni dostlarımla benim ne kadar değerli olduğum konusunda bana nasıl hayranlık duyduklarını tahmin edebilirsiniz; ben de ona küçümser bir tavırla şöyle dedim: "Eğitim gençlere yönelik bir öğretim sistemidir."

Gözlerinde bir pırıltı ile: "Niçin yaşlılara da değil?" diye sordu ve devam etti. "Sizi temin ederim ki bizim gençlerimiz bir 'öğretim sisteminden' ister geçsinler ister geçmesinler, onlar yine öğreniyorlar. Niçin mi? Burada gördüğünüz çocuklar arasında, kız veya erkek olsun, yüzme bilmeyen ya da ormandaki tayların üzerinde cambazlık yapmayı beceremeyen bir çocuk yoktur. İşte şimdi birini görüyorsunuz! Onların hepsi yemek pişirmeyi bilir. Daha büyük oğlanlar ekinleri biçerler. Birçoğu hasır örmeyi bilir, marangozluk gibi değişik işler yapar ya da dükkân işletebilir. Onların çok şey bildiğini size söyleyebilirim."

"Tamam, ama çocukların zihinsel eğitimi, akıllarını geliştirmeleri içindir," diyerek, ne demek istediğimi kibarca onun anlayabileceği şekilde tercüme ettim.

“Konuk Bey,” dedi, “belki siz benim bu anlattığım şeyleri yapmayı öğrenmediniz; eğer durum böyleyse, bunları yapmak için pek beceri gerekmediğini ve bu becerilerin insanın aklını çalıştırmadığını düşünerek sorundan kaçmıyor musunuz? Örneğin, Dorsetshire’den bir delikanlıyı hasır örerken görseniz herhalde fikrinizi değiştirirsiniz. Oysa görüyorum ki siz kitap eğitiminden söz ediyorsunuz; buna gelince, çok basit bir iş bu. Birçok çocuk etrafta kitaplar gördüğünde zaten dört yaşına gelene dek okumayı öğreniyor; fakat bana söylendiğine göre bu bir zamanlar hiç öyle değildi. Yazıya gelince, biz çocukların çok erken bir yaşta bir şeyler karalamalarını –her ne kadar bunu hâlâ biraz yapıyor olsalar da– desteklemiyoruz, çünkü bu onların kötü yazı yazmalarına neden oluyor; böylece çirkin el yazısı alışkanlığı kazanıyorlar. Kaba bir baskı ile yazı yazmak bu kadar kolay olduğuna göre, bir dolu çirkin yazı yazılmasının yararı nedir? Bizim güzel yazı yazmayı sevdiğimizi anlıyorsunuzdur sanırım ve birçok kimse de kitaplarını ancak güzel yazı yazmayı öğrenince yazar veya birilerine yazdırır. Şunu demek istiyorum: Onlar ancak çok az sayıda kopyası olması gereken kitapları yazdırırlar; örneğin, şiirler veya buna benzer kitaplar gibi. Galiba konumun etrafında dolanıp duruyorum; ama beni affetmeniz gerek, çünkü ben yazı yazma konusuyla yakından ilgileniyorum, çünkü kendim fena sayılmayacak kadar iyi yazarım.”

“Peki,” dedim, “çocuklara gelelim; onlar okumayı ve yazmayı öğrenince, başka bir şey öğrenmezler mi? Örneğin, dil öğrenmek gibi.”

“Elbette,” dedi. “Hatta bazen okumayı öğrenmeden önce öğrenirler, Fransızca konuşabilirler, ki bu da suyun ötesinde konuşulan bize en yakın dildir; kısa bir süre içinde Almanca’yı da öğrenirler, bu dil de anakarada bulunan çok sayıda kömün ve kolejlerde konuşulmaktadır. Burada adalarda bizim konuştuğumuz belli başlı diller bunlardır: Bu saydıklarım elbette İngilizce, Gal ve İrlanda dillerinin yanı sıra konuşulur,

İrlanda dili Gal dilinin bir başka çeşididir. Çocuklar bu dilleri çok çabuk kaparlar, çünkü büyüklerinin hepsi bu dilleri bilirler; ayrıca deniz aşırı ülkelerden konuklarımız geldiklerinde genellikle çocuklarını da beraberlerinde getirirler, böylece küçükler bir araya gelir ve kendi dillerini birbirlerinin diliyle kaynaştırırlar.

“Peki, o zaman daha eski diller ne olur?” dedim.

“Oh, elbette,” dedi, “çoğu Latince ve Yunancayı yeni dillerle birlikte öğrenir, eski dillerin üzerinde, bunları sadece kavramaktan öte, biraz daha çok durulur.”

“Ve tarih,” dedim, “tarihi nasıl öğretiyorsunuz?”

“Şöyle,” diye devam etti, “bir kimse okumayı öğrenince, o zaman elbette canı ne isterse onu okur; ayrıca hangi konuda okunacak en iyi kitapların neler olduğunu kendisine söyleyecek veya kitapları okurken anlamadığı bir şeyi ona anlatacak birini bulur.”

“Peki,” dedim, “başka neler öğreniyorlar? Sanırım hepsi tarih öğrenemiyor.”

“Hayır, hayır, öğrenmiyorlar,” dedi, “bazıları tarihle ilgilenmiyor, ama sanıyorum çok insan bununla ilgilenmiyor. Ben büyük büyükbabamdan duyduğuma göre daha çok kargaşa, arbede ve karışıklık olduğu zamanlarda insanlar tarihe ilgi duyarlarmış ve biliyor musunuz,” diye ekledi dostça bir gülümseyişle bakarak, “biz artık böyle değiliz. Hayır; birçok insan bazı şeylerin nasıl yapıldığını ve olayların neden-sonuç ilişkileri hakkındaki gerçekleri inceler, böylece bilgimiz de çoğalır –tabii bunun iyi bir şey olup olmadığına karar vermeyi size bırakıyorum– ve bazen geride kalan Bob dostumuz gibi, zamanını matematikle doldurur. İnsanların zevklerini zorlamaya gerek yoktur.”

“Ama siz çocukların bütün bunları öğrendiğini söylemiyorsunuz, değil mi?” dedim.

“Çocuklar diyerek kimleri anlatmak istediğinize bağlı; ayrıca şunu da unutmayın ki onlar birbirlerinden çok farklıdır.

Kural olarak çocuklar on beş yaşına gelinceye kadar çok fazla kitap okumazlar, belki birkaç öykü kitabı. Biz küçük yaşta fazla kitap delisi olmalarını desteklemeyiz; fakat yine de çocuk yaşta kitaplara alışanlar da vardır. Bu belki onlar için iyi olmayabilir, ama onları engellemeye çalışmanın da bir yararı yoktur; genelde bu durum çok uzun sürmez ve yirmi yaşına gelmeden dengelerini bulurlar. Görüyorsunuz ki çocuklar daha çok büyüklerini taklit ederler ve etrafta gerçekten eğlenceli işlerle uğraşan çok sayıda kimseyi görünce, örneğin yol inşaatında, ev yapımında çalışan, bahçeyle ya da benzeri işlerle uğraşanlar gibi, onlar da sonradan bu işleri yapmak isteyeceklerdir. Bu nedenle kitaplardan öğrenenlerin sayıca fazla olmasından korkmamıza gerek yoktur.”

Ne diyebilirdim ki? Oturup barışçıl sessizliğimi korudum, konuyu daha fazla kurcalamaktan korktum. Üstelik gözlerimi mümkün olduğunca açık tutup, ihtiyar atın ağır ağır gidişini izlerken, Londra sınırına ne zaman geleceğimizi ve şimdi oranın nasıl bir yer olduğunu da merak ediyordum.

Fakat dostum konuyu unutmak istemiyordu ve kafasında bunları kurmaya devam etti:

“Ne olursa olsun, çocuklar kitap kurdu olsalar bile bunun onlar için çok zararlı olacağını sanmıyorum. Böylece onlar, insanlar tarafından pek sevilmeyen bu tür işleri yapmaktan bu kadar mutlu oluyorlarsa, onların bu mutluluğunu görmek zevktir. Bunun dışında, bu öğrenciler genelde çok hoş insanlardır; çok iyi ve yumuşak başlıdırlar, aynı zamanda bütün bildiklerini herkese öğretmek için sabırsızlanırlar. Pek çoğunu tanımuş olduğum böyle insanları gerçekten severim.”

Bu konuşma bana *çok* garip geldi ve tam bu noktada ona başka bir soru sormak üzereydim ki, giderek yükselen toprak yolun tepeye ulaştığı yere geldiğimizde, aşağıda sağ tarafımda bir sıra ağacın arasından gördüğüm görkemli bir binanın genel görüntüsü bana tanıdık geldi ve haykırdım: “Westminster Abbey!”

“Evet,” dedi Dick, “Westminster Abbey; ya da geriye ondan ne kaldıysa.”

“Niçin? Ona ne yaptınız?” diye ürkerek bağırdım.

“Biz mi ne yaptık?” diye sordu. “Pek bir şey yapmadık, onu temiz korumaktan başka! Fakat biliyorsunuz ki, dış cephesi yüzlerce yıl önce berbat olmuştu. İçerisine gelince; yüz yıldan önce yapılmış olan büyük temizlikten sonra yine eski güzelliğiyle duruyor. Büyük-büyük-babamın dediği gibi, binanın dış görüntüsünü örten, o aptallar ve düzenbazlar için yapılmış korkunç heykeller temizlendi.”

Biraz daha ilerledik ve tekrar sağa baktım, kendimden emin olmayarak şöyle dedim, “Niçin hâlâ Parlamento Evleri var! Bunları şimdi de kullanıyor musunuz?”

Gülmeye başladı ve kendini kontrol altına alabilmesi epey sürdü; sonra benim sırtıma vurarak şöyle dedi:

“Komşu sizi anlıyorum, siz hâlâ bunları nasıl ayakta tutabildiğimize şaşırıyor olabilirsiniz, ben bununla ilgili bir şey biliyorum ve benim yaşlı akrabam da bana orada oynadıklarını acayip oyunla ilgili okumam için kitaplar vermişti. Bunları siz kullanın! Evet, orası bir çeşit tali pazar olarak ve gübre deposu gibi kullanılıyor; binalar denize yakın oldukları için buna elverişli. Bizim yaşadığımız günlerin epey başlarındaydı, bunların yıkılması düşünülmüştü; fakat bana dendiğine göre, eski eserler derneği diye garip bir dernek varmış. Bu derneğin çok eskiden bazı hizmetleri olmuş ve binaların yıkılmasına karşı çıkmış, yıkım işlerini engellemiş. İnsanların çoğunun değersiz olarak gördüğü ve kamunun başına bela olan daha birçok bina için de böyle yapıyorlarmış. Bu dernek o kadar enerjikmiş ve ileri sürecek o kadar çok nedeni varmış ki, sonunda iddialarını kazanıyorlarmış. Size bütün bunları söyledikten sonra yaptıklarına memnun olduğumu belirtmeliyim; çünkü biliyor musunuz en azından bu saçma sapan eski binalar bizim şimdi inşa ettiğimiz güzel binalar karşısında bir örnek oluşturuyor. Buralarda bu binalara benzer daha birço-

ğunu görebilirsiniz; örneğin, benim büyük büyük babamın yaşadığı yer ve St. Paul's denen büyük bina. Ve görüyorsunuz ki, bu durumda birkaç döküntü binanın ayakta kalmasına bozulmamalıyız, çünkü yeni binaları başka yerlerde yapabiliriz; aynı şekilde yeni güzel eserler yaratmak konusunda aceleci davranmamalıyız, çünkü fazla gösterişe kapılmadan, daha iyi, daha yeni ve daha güzel binalar yapacak yer daima vardır. Örneğin, binaların içinde rahat hareket edebilecek bir alan bırakmak o kadar zevkli bir şey ki, ben olsam dış mekândan daima fedakârlık yaparım. Sonra tabii bir de süsleme olayı var, ki buna da hepimiz özen gösteririz; fakat süsleme ev olarak kullanılacak binalarda düşüncesizce abartılıyor, oysa toplantı salonları, kapalı çarşılar vb. gibi yerlerde bu daima gereklidir. Ancak size şunu söylemeliyim, büyük büyük babamın dediğine göre ben güzel binalar konusunda biraz kafadan çatlakmışım. Gerçekten de ben insanlığın enerjisinin belli başlı işler için kullanılması gerektiğine inanıyorum. Bu doğrultuda çalışmanın sonu yoktur diye düşünüyorum, oysa birçok kimse için bir sınır çizmek mümkün.

Biraz Alışveriş

O konuşmaya devam ederken, birdenbire ağaçlıkların arasından çıkıp üzerinde çok güzel evler bulunan küçük bir sokağa geldik. Yol arkadaşım hemen buranın Piccadilly olduğunu söyledi. Binaların alt katlarını dükkânlar olarak adlandırabiliydim; eğer bunlar dükkân değilse, o zaman insanlar alışveriş etme sanatı hakkında bilgisiz olmalılar, diye düşünürüm. Satılan eşyalar çok zarif bir şekilde süslenmiş vitrinlerde adeta insanları içeriye davet edercesine sergilenmekteydi, herkes bunların önünde durup seyrediyor veya sonra içeri girip kollarının altında paketlerle dışarı çıkıyorlardı, tıpkı gerçek hayatta olduğu gibi. Sokağın iki yanında bulunan zarif bir pasaj, içinde gezinen insanları tıpkı İtalya'nın eski kentlerinde olduğu gibi, koruyordu. Biraz daha aşağıda kalan aynı tipte bir binanın da buradaki merkezlerden biri olduğunun ve bu binanın da kamuya ait olduğunun bana söylenmesini bekliyordum.

Dick söze başladı: "İşte, görüyorsunuz, diğer binalardan daha değişik bir planı olan bir başka pazaryeri burası. Bu evlerin üst katları konuk evi olarak kullanılıyor, çünkü zaman zaman ülkenin dört bir yanından buraya sürüklenip gelenler oluyor, bu dünyada ne kadar çok insan olduğunu şimdi siz de burada görebilirsiniz. Kalabalık ortamlardan hoşlanan çok insan vardır, fakat ben böyle olduğumu söyleyemem."

Geleneklerin ne kadar uzun zaman yaşatılabileceğini görek gülümsemekten kendimi alamadım. İşte, Londra'nın haya-

leti hâlâ buranın bir merkez olarak kaldığını kanıtlıyordu; bir kültür merkezi, bunu bilmeliydim. Ancak Dick'e bir şey demedim, yalnızca kendisinden burada çok yavaş gitmemizi istedim, çünkü vitrinlerdeki eşyalar çok hoş görünüyordu.

"Evet," dedi, "burası hoş şeylerin satıldığı çok iyi bir pazaryeri, buraya çok yakın olan Parlamento Evleri pazarında lahana ve şalgam gibi şeyler satılır ve bunların yanı sıra kötü şarap da bulabilirsiniz."

Sonra bana meraklı gözlerle baktı ve dedi ki, "Belki burada biraz alışveriş yapmak istersiniz, şimdi satış yerine böyle bir şey diyorlar."

Üstümdeki eski püskü mavi giysilere baktım. Burada karşılaştığımız vatandaşların giydikleri neşeli görünümlü giysilerle kendiminkileri karşılaştırdım; fakat sonra şöyle düşündüm: Anlaşılan o ki, benim buradaki kuru kalabalığa eğlence olsun diye, antika biri olarak gösteri yapmam gerekiyordu; gemiden atılmış bir kamarota pek benzememeliydim. Fakat o zamana kadar bütün yaşadıklarımın karşın, elim tekrar cebime gitti ve burada iki tane paslı anahtardan başka metale benzer bir şey bulamadığım için canım sıkıldı ve sonra anladım ki Hammersmith'teki Konuk Evinde cebimdeki paraları güzel Annie'ye göstermek için çıkarmıştım, sonra onları orada bırakmıştım. Suratım yarı asık olarak durdum ve Dick bana bakarak, sertçe çıkıştı:

"Hey, Komşu! Gene ne oldu? Dilini eşek arısı mı soktu?"

"Hayır," dedim, "fakat onları orada bırakmışım."

"Öyleyse," dedi, "neyi geride bıraktıysan, bunun yerine istediğini burada pazardan alabilirsin, hiç kendini üzme."

Bu defa aklımı başıma toplamıştım, bu ülkenin hayret verici adetlerini aklıma getirdim, bir kez daha sosyal ekonomi ve Edward döneminden kalma paralarla ilgili bir nutuk dinlemek istemediğim için, arkadaşşıma yalnızca şunları söyledim: "Giysilerim... Söyle ne yapabilirim? Bunları yenilemek için ne yapabileceğimi sen biliyor musun?"

Söylediklerim üzerine gülmeye hiç niyetli görünmüyordu. Ciddi bir biçimde şöyle dedi:

“Ben şimdilik kendime yeni giysi almıyorum. Benim büyük büyükbabam bir antikacıdır ve sizi olduğunuz gibi görmek isteyecektir. Size öğüt vermek istemiyorum; ama şunu da bilin ki, gidip yeni bir şeyler alarak kendinizi herkese benzetmeniz ve insanları bu kıyafetinizi incelemek zevkinden mahrum etmeniz doğru olmaz. Bunun ne demek olduğunu fark edebiliyorsunuz, değil mi?”

Ben güzelliklerden hoşlanan bu insanlar arasında, kendimi bostan korkuluğu gibi tutmanın benim görevim olduğunu düşünmüyordum doğrusu, fakat inanılmaz derecede köklü bir önyargı ile karşı karşıya olduğumu fark ettim ve arkadaşımınla kavga etmenin bir çözüm olmayacağını anladım. Böylece, ona yalnızca şöyle dedim, “Elbette, elbette.”

Mutlu bir şekilde, “Peki, öyleyse,” dedi, “şimdi bu küçük dükkânların içinin nasıl olduğunu görmelisiniz: Bana istediğiniz bir şeyi söyleyin.”

“Tütün ve pipo alabileceğim bir yere gidebilir miyiz?” dedim.

“Elbette,” dedi. “Ben bunu nasıl düşünememişim de daha önce size sormamışım? Bob bana her zaman der ki, tütün içmeyenler çok bencil insanlardır, sanıyorum bu doğru. Haydi, benimle gelin; şurada yakında bir yer var.”

Bunları söyledikten sonra, dizginleri çekip, aşağıya atladı, ben de onun arkasından. Oradan geçmekte olan çok güzel bir kadın, üzerine oturan bir ipek elbise giymiş, salına salına yürüyerek vitrinlere bakıyordu. Dick ona şöyle dedi: “Bayan, lütfen biz biraz içeriye gireceğiz, atımızı tutabilir misiniz?” Bayan bize sevimli bir şekilde gülümseyerek başıyla işaret etti ve o güzel elleriyle atı okşamaya başladı.

İçeriye girerken, “Ne güzel bir yaratık bu!” dedim Dick’e.

Dick, yüzünde alaycı bir gülümsemeyle, “Ne dedin, Kırbaşlı mı güzel?” diye sordu.

“Hayır, hayır,” dedim. “Bukleli sarışın... Bayan.”

“Tamam, güzel bir bayan,” dedi. “İyi ki etrafta bu kadar çok güzel var, böylece her bir Jack kendine bir Jill bulabiliyor. Yoksa korkarım onlar için birbirimizle dövüşebiliriz.” Çok ciddileşerek, “Gerçekten,” diye devam etti, “diyebilirim ki, bazen yine de kavgalar olmuyor değil. Çünkü bilirsiniz ki, aşk mantıklı bir şey değildir, sapmalar ve bencil istekler birçok ahlakçının düşündüğünden daha yaygındır.” Daha ciddileşen bir tonda konuşmaya devam etti. “Evet, daha bir ay önce bizim orada kötü bir olay oldu, sonuçta bu olay da iki erkek ve bir kadının hayatına mal oldu. Bununla da kalmadı, bizim güneşli günlerimizi de bir süre kararttı. Şu anda benden bunu daha fazla açıklamamı istemeyiniz; belki daha sonra size anlatabilirim.”

Bunları konuşuncaya kadar ikimiz de dükkânın ya da büfenin içine girmiştik. Burada bir tezgâh ve duvarda raflar bulunuyordu. Çok düzenli olmakla beraber gösterişsiz bir mekândı. Bir başka biçimde anlatacak olursam, benim alışkın olduğum yerlerden çok farklı değildi. İçeride iki çocuk vardı. On iki yaşlarında koyu esmer tenli bir oğlan ve tezgâhın arkasında oturmuş bir şeyler okuyan ondan biraz daha büyük cici bir kız. Kardeş oldukları belliydi.

“Günaydın, küçük komşular,” dedi Dick. “Yanımdaki arkadaşım tütün ve pipo almak istiyor; ona yardımcı olabilir misiniz?”

“Oh, elbette,” dedi kız, biraz gülünç denebilecek, ciddi bir heyecan içinde. Oğlan gözlerini yukarı kaldırıp benim tuhaf kıyafetime baktı, sonra sanki yaptığının ayıp bir şey olduğunu düşünerek, yüzü kızardı ve hemen başını çevirdi.

“Sevgili komşu,” diye sordu küçük kız, bunu söylerken sanki dükkâncılık oynayan bir çocuk gibi, en ciddi çehresini takınmıştı, “ne çeşit tütün istiyorsunuz?”

“Latakia,” dedim, sanki ben de çocukların bu oyununa katkıda bulunan biriydim, acaba bir şey almalı mıyım ya da alıyormuş gibi mi yapmalıyım diye düşünüyordum.

Fakat kız yanındaki raftan zarif küçük bir sepet aldı ve bir kavanoza doğru gitti, bunun içinden epeyce tütün çıkardı ve doldurduğu sepeti benim önüme tezgâhın üzerine koydu; ben bunun hem görünüşünden hem de kokusundan harika bir Latakia olduğunu anladım.

“Fakat bunu henüz tırtmadın,” dedim. “Hem ben bunun ne kadarını alacağım?”

“Niçin soruyorsunuz,” dedi, “ben size torbanızı doldurmanızı öneririm, çünkü gittiğiniz yerde Latakia bulamayabilirsiniz. Torbanız nerede?”

Beceriksizce biraz arandım ve sonunda üzeri desenli bir pamuklu bez çıkardım, bu benim tütün torbacığım yerine geçiyordu. Kız buna beğenmemişçesine küçümseyerek baktı.

“Sevgili komşu, ben size bu pamuklu bez parçasından çok daha iyi bir şey verebilirim.” Sonra dükkânın üst katına çıktı ve hemen geri döndü, oğlanın önünden geçerken onun kulağına bir şeyler fısıldadı, oğlan da başıyla onaylayarak yerinden kalktı ve dışarı çıktı. Kızın işaret parmağı ile başparmağı arasında asılı duran üzeri hoş işlemeli kırmızı kadife bir torba vardı ve şöyle dedi: “İşte, sizin için bunu seçtim. Bunu almalısınız. Hem çok güzel hem de içine çok tütün alır.”

Sonra torbayı tütün ile doldurmaya başladı ve benim önüme koydu. “Şimdi sıra pipoda,” dedi. “Bunu da benim seçmeme izin vermelisiniz. Güzel pipolarımız var; daha yeni geldiler.”

Tekrar ortadan kayboldu ve elinde tahtadan yapılmış ve çok ince oymalı, üzeri taş kakmalı ve varaklı büyük bir ön kâsesi olan bir pipo ile geri geldi. Bu benim hayatımda gördüğüm, olabildiğince güzel ve canlı görünümlü bir oyuncaktı; harika bir Japon işine benziyordu, hatta ondan bile daha iyisiydi.

“Ama,” dedim, torbaya gözlerimi diker dikmez, “bütün bu özellikler benim için çok fazla, hatta herkes için öyle; belki bir Dünya İmparatoruna yakışır bir şey bu. Üstelik bunu ben kaybedebilirim. Ben pipolanımı hep kaybediyorum.”

Çocuk heyecanla atılarak, "Bunu beğenmediniz mi, komşu?" diye sordu.

"Oo, evet," dedim, "elbette onu beğendim."

"Öyleyse, alın," dedi, "ve bunu kaybederseniz diye kendinizi üzmeysin. Eğer kaybederseniz ne olur ki? Bunu o zaman bir başkası bulacak ve kullanacaktır. Siz de bir tane daha alırsınız kendinize."

Pipoya bakmak için elinden aldım ve bakarken de, dikkatsizlik ederek, "Ama ben böyle bir şeyin parasını nasıl ödeyeceğim?" diye sordum.

Dick ben konuşurken elini benim omzuma koymuştu. Arkama dönünce gözlerindeki komik ifadeyi gördüm, bu da beni ticari ahlak konusunda bir başka gösteri yapmama karşı uyardı. Bunun üzerine yüzüm kızardı ve dilimi tuttum, o sırada kız da bana sadece derin bir endişe içinde bakmaktaydı, çünkü açıkçası o beni hiç anlamıyordu.

"Çok teşekkür ederim," dedim sonunda, coşku içinde pipoyu cebime koydum ve içimde ufak da olsa bir kuşkuyla, acaba ben kendimi anında bir hâkimin önünde bulabilir miyim diye düşündüm.

"Oo, hiçbir şey değil," dedi küçük genç kız, büyük insanların aşırı kibar davranışlarını taklit edercesine hoş bir şekilde. "Sizin gibi sevimli bir yaşlı beye hizmet etmek öyle büyük bir zevk ki; özellikle de sizin denizaşırı uzak bir yerlerden geldiğinizi fark ettikten sonra."

"Evet canım," dedim, "ben büyük bir gezginim."

Bu yalanı yalnızca kibarlık olsun diye söylemiştim, tam o sırada delikanlı içeri girdi, elinde bir tepsi, tepsinin üzerinde ince uzun bir şişe ve iki güzel bardak gördüm. Kız bize, "Komşular," dedi (bizimle konuşan hep bu kızdı, erkek kardeşinin çok utangaç biri olduğu açıkça belliydi), "lütfen gitmeden önce bizimle birer kadeh içki içiniz, çünkü böyle konuklar bize her gün gelmezler."

Küçük oğlan tepsiyi tezgâhın üzerine koydu ve ciddi bir tavırla saman rengi şarabı ince uzun bardaklara doldurdu. Nazlanmadan içtim, çünkü sıcaktan ötürü epey susamıştım. Şöyle düşündüm: Hâlâ dünyadayım ve Ren yöresinin şaraplık üzümleri de henüz tatlarını kaybetmemiş. Eğer şimdiye dek iyi bir Steinberg içtiysem, o da bu sabah olmuştur. Daha sonra Dick'e sormak üzere kafama bir not yazdım. Ona hâlâ nasıl güzel şarap yaptıklarını soracaktım, çünkü bir zamanlar kendi yaptıkları güzel şaraplar yerine kalitesiz içki içmek zorunda olan işçiler artık yoktu.

"Siz küçük komşular, siz de bizim için birer bardak içmiyor musunuz?" dedim.

"Ben şarap içmem," diye cevap verdi kız, "limonatayı daha çok severim. Sağlığınıza!"

"Ve ben de zencefilli birayı daha çok seviyorum," dedi küçük delikanlı.

Hayret, diye düşündüm, çocukların sevdikleri şeyler de değişmemiş. Sonra onlara iyi günler dileyerek büfeden çıktık.

Dışarıda hayal kınıklığına uğradım, çünkü atımızı tutan bayanın yerinde uzun boylu yaşlı bir adam vardı, sanki bir rüya yerini başka bir rüyaya bırakmıştı. Yaşlı adam bayanın bekleyemediğini ve onun yerine kendisinin geçtiğini açıkladı. İkimizin de suratı asılınca bize göz atarak güldü, biz de söyleyecek bir şeyimiz olmadığından güldük.

Yaşlı adam Dick'e, "Nereye gidiyorsunuz?" diye sordu.

"Bloomsberry'ye," dedi Dick.

"Eğer ikiniz yalnız kalmak istemiyorsanız, ben de sizinle gelirim," dedi yaşlı adam.

"Oldu," dedi Dick, "ne zaman inmek istersen söyle, ben senin için orada dururum. Haydi, şimdi gidelim."

Böylece yeniden yola düştük; ben pazaryerlerindeki tezgâhlarda genellikle çocukların mı durduğunu sordum. "Genellikle çocuklar durur," dedi. "Tabii eğer satılan şeyler yükte ağır değilse. Çocuklar bu işlerle uğraşarak eğlenirler, ayrı-

ca bu onlar için iyidir, çünkü değişik ürünlerle uğraştıkları için bunları öğrenmiş olurlar. Örneğin, ürünlerin nasıl yapıldığı, nereden geldiği ve bunun gibi şeyleri. Ayrıca bu o kadar kolay bir iştir ki, her kim olsa yapabilir. Söylendiğine göre devrin başlarında çok sayıda insan, adına Başiboşluk denen kalıtımsal bir hastalıktan muzdaripmiş, çünkü bu insanlar bir zamanlar, hani o kötü zamanlarda, başkalarını zorla çalıştıran insanların soyundan geliyorlarmış. Tarih kitaplarının yazdığına göre, biliyorsunuz bunlar köle sahipleriydi veya işçileri çalıştıran iş sahipleriydi. İşte o dönemde insanlar bütün zamanlarını dükkânda çalışarak geçirirmiş, çünkü ancak bu kadarlık bir iş yapmaya yatkın imişler. Ben gerçekten inanıyorum ki, bir zamanlar o insanlar da bu tür işler yapmaya zorlanmışlardı, çünkü özellikle kadınlar o kadar çirkindiler ve o kadar çirkin çocuklar doğuruyorlardı ki, eğer onların bu hastalıkları hemen tedavi edilmeseydi, komşuları onlara tahammül edemezdi. Ama artık bütün bunlar geçmişte kaldığı için mutluyum. Bu hastalık ya bitmiştir ya da o kadar hafif bir şekilde varlığını sürdürüyor ki, kısa süreli bir müshil ilacı tedavisi bunu bitiriyor. Şimdilerde buna bazen Engerek ya da Kurtçuk denmekte. Komik adlar değil mi?"

Bunları zihnimde tartarak, "Evet," dedim. Fakat yaşlı adam atıldı:

"Evet, bütün bunlar doğru komşu. Ben o zavallı kadınların yaşlılıklarını gördüm; ama benim babam onlardan bazılarının gençliklerini biliyordu. Bana dediğine göre onlar normal genç kadınlara pek benzemezlermiş: Elleri şişte pişmiş patlıcan kebabı gibiymiş ve zavallı kolları çomak gibi, belleri ise kum saati gibiymiş. İncecik dudakları, gaga burunları ve renksiz yanakları varmış ve onlara söylediğiniz veya yaptığınız her şeyden alınmış gibi görünürlermiş. Çirkin çocuklar doğurmuş olmalarında hayret edilecek bir şey yok, çünkü onlara ancak kendileri gibi adamlar aşık olabiliyormuş; zavallı şeyler!"

Burada durdu ve sanki geçmişte kalan hayatını hayal ediyordu, sonra şöyle dedi:

“Ve komşular, biliyor musunuz ki, bir zamanlar insanlar hâlâ Başboşluk hastalığından tedirgindiler: Bu tür kimseleri iyileştirmek için epey uğraştık o zamanlar. Bu konuda tıp kitaplarını hiç okumadınız mı?”

“Hayır,” diye yanıtladım, çünkü yaşlı adam bana soruyordu.

“Tamam,” dedi, “zamanında bunun bir ortaçağ hastalığı olan lepranın süregelen bir türü olduğunu düşünüyorlardı. Anlaşıldığı kadarıyla bu hastalık bulaşıcıydı, çünkü bundan muzdarip olan birçok insan tecrit edilmişti. Bunların bakıcıları da belirli bir hastalıklı sınıftan geliyorlardı ve tanınmaları için acayip kılıkta giyiniyorlardı. Giydikleri birçok değişik giysinin yanı sıra, yıllar önce pelüş denen bükme kadife yünden yapılmış kama kılıfları takıyorlardı.”

Bütün bunlar benim için çok ilginç olan şeylerdi. Yaşlı adamı daha çok konuşurmak isterdim, fakat Dick bu kadar eski tarih dinlemekten sıkılıp sabırsızlanmaya başladı. Ayrıca, sanıyorum beni büyük büyükbabası için olabildiğince canlı tutabilmek istiyordu. Sonunda patladı ve bir kahkaha atarak: “Özür dilerim, komşular, fakat ben dayanamayacağım. Şık insanların çalışmayı sevmemesi!... Bu çok saçma. Neden? Bakın siz bile çalışmayı seviyorsunuz, ihtiyar dost; arada bir de olsa,” dedi, bu sırada atları sevgiyle biraz kırbaçlayarak okşadı. “Ne kadar garip bir hastalık bu! Buna Engerek denmesi belki iyi olur!”

Bunları söyledikten sonra tekrar yüksek sesle güldü; genelde bu kadar kibar davranışlı biri için, Dick biraz aşırıya gitti, diye düşündüm. Ona eşlik etmek adına ben de güldüm, ama sadece dişleri göstermekle sınırlı kalan bir gülüştü; çünkü sizin de tahmin edebileceğiniz gibi, çalışmayı sevmeyen insanların bu kadar gülünç olduklarını düşünmüyordum ben.

Trafalgar Meydanı

Ben Şimdi yine etrafımı dikkatle izlemekle meŐguldüm, artık belliydi ki Piccadilly pazarından oldukça uzaklaŐmıŐtık ve bu sırada çok güzel ve zarif süslemelerle bezenmiş evlerin bulunduğu bir bölgeye gelmiştik. EĞer bu yapılar çirkin ve iddialı olsaydı, bunlara ev değil villa demem gerekirdi, ama durum böyle olmaktan çok uzaktı. Her ev çok dikkatle düzenlenmiş ve bakımlı, üstü çiçeklerle örtülü bir bahçenin ortasında duruyordu. Karakuşlar bahçelerdeki ağaçların arasında en güzel Şarkılarını söylüyorlardı. Bunlar oraya buraya serpiştirilmiş birkaç defne ağacı dışında, daha çok meyve ağaçlarıydı. Dalları meyve dolu çok sayıda kiraz ağacı bulunuyordu. Evlerin bahçelerinin önünden geçerken birçok kere bize çocuklar ve genç kızlar tarafından sepetler içinde güzel meyveler sunuldu. Bu bahçelerin ve evlerin arasında pek tabii eski sokakları görebilmek mümkün değildi. Fakat bana öyle geldi ki bu yeni yollar eskilerinin aynısıydı.

O sırada biraz güneye doğru eğimli olan büyük bir açık alana gelmiştik. Burası, güneş alan bölgesinden yararlanularak, görebildiğim kadarıyla, kayısı ağaçlarından oluşan bir meyve bahçesi haline getirilmiŐti; tam ortasında ahŐaptan yapılmış küçük, güzel bir bina vardı, renkli ve altın kaplama boyalı, canlı ve hoş görünümüyle burası bir Şeyler içebileceğiniz bir büfeydi. Bu meyve bahçesinin güney tarafından uzun bir yol geçmekteydi. Yüksek armut ağaçlarının gölgele-

ri buraya düşmüş desenli bir örtüyü andırıyordu. Yolun sonunda Parlamento Binası, ya da Gübre Pazarı görünüyordu.

Üzerime garip bir duygu geldi; bu ağaçların büyüdüğü güzel bahçelerin üstüne düşen parlak güneşi engellemek için gözlerimi kapattım ve bir dakika içinde, biten bir günün olayları gözlerimin önünden geçti. Çok katlı çirkin evler, köşede çirkin bir kilise ve arkamda kalan tarif edilemeyecek kadar çirkin kubbeli bir bina bu büyük alanı çevreliyordu; yol üzerinde sıcaktan bunalmış ve telaşlı bir kalabalık vardı, içi seyirci dolu otobüsler her yeri kaplamıştı. İçinde bir çeşme bulunan taş döşeli meydanın ortasında, mavi giysiler içinde yalnızca birkaç adam duruyordu, ayrıca bronzdan yapılmış çok sayıda çirkin büst vardı ve bir tanesi yüksek bir sütun üzerindeydi. Bu söz konusu alan, yolun kıyısında dört sıra halinde duran maviler giymiş iri yarı adamlar tarafından korunmaktaydı. Güneye inen yolun karşısına ise başlarına miğferler takmış atlı askerler dizilmişti ve hepsi soğuk bir kasım ayı öğle sonrası griliğinde ölü beyaz bir görüntü veriyordu.

Gözlerimi tekrar güneşe doğru açtım ve etrafıma bakındım, rüzgârda fısıldayan ağaçlar ve yeni açan çiçeklerin kokuları arasında, "Trafalgar Meydanı!" diye haykırdım.

Dizginleri tekrar çekerek, "Evet," dedi Dick, "işte burası. Sizin bu adı gülünç bulmanıza hayret etmiyorum, çünkü sonuçta bu adı değiştirmek kimsenin işi değil; zaten ölü budala ısırılmaz. Ancak bazen düşünüyorum ki, tam bu noktada, 1952 yılında yaptığımız büyük savaşın anısına, onu anımsatan bir ad verebilirdik buraya, eğer tarihçiler yalan söylemiyorsa, bu savaş oldukça önemli imiş."

"Onlar yalan söyler, en azından bir zamanlar öyleydi," diye söze girdi yaşlı adam. "Mesela, şuna ne dersiniz, komşu? Bir kitapta okuduğuma göre epey karışık bir şey bu. O aptal kitap! James'in *Sosyal Demokrasi Tarihi*, 1887 yılında ya da o sıralarda –tarihleri pek aklımda tutamam– burada yapılmış olan savaşı konu alan bir kitap. Bazılarına göre, ki bu kitap

öyle diyor, burada bir mahalle mahkemesi ya da buna benzer bir şey kuracaklarmış ve Londra Hükümeti ya da Konsey veya Komisyon ya da her neyse işte, yarı-çatlak barbar bir aptallar grubu, buradaki vatandaşların –o zamanlar böyle denirdi– üzerilerine silahlarla yürümüşler. Bu inanılmayacak kadar gülünç bir şey gibi görünüyor.”

“Tamam ama,” diye söze başladım, “sizin Bay James dediğiniz kişi, sonuç olarak, bugüne kadar haklı çıktı ve bunlar doğrudur; ancak savaş olmadı, bu zorbalara silahsız ve barışsever insanlara ellerinde coplarla saldırdılar.”

“Ve insanlar bunu sineye mi çektiler?” diye sordu Dick, ilk defa olarak o sevimli yüzünde hiç görmediğim bozuk bir ifadeyle.

Yüzüm kızararak, şöyle dedim, “Biz buna tahammül etmek zorundaydık; başka bir şey yapamazdık.”

Yaşlı adam bana sert bir bakış atarak, şöyle dedi: “Bununla ilgili epey bir şeyler biliyorsunuz, komşu! Bu olayın sonucunda hiçbir şey olmadığı gerçekten doğru mu?”

“Sonuçta tam bu oldu, işte,” dedim, “çok sayıda insan bunun yüzünden haislere yollandı.”

“Coplolanlara ne oldu?” diye sordu yaşlı adam. “Zavallı şeytanlar.”

“Hayır, hayır,” dedim, “coplolanlar değil, coplananlar yollandı.”

Yaşlı adam oldukça sert bir şekilde, şunları söyledi: “Dostum, sanıyorum siz bazı kötü ve yalan yanlış yazılar okumaktasınız ve kendinizi bunlara kolayca kaptırmışsınız.”

“Sizi temin ederim ki,” dedim, “bütün söylediklerim doğrudur.”

“Tamam, tamam, eminim böyle düşünüyorsunuz,” dedi yaşlı adam, “fakat anlamadığım bunların doğruluğuna niçin bu kadar diklenerek inanıyorsunuz.”

Bunu açıklayamadığım için dilimi tuttum. Bu arada kaşları çatık, düşünceli oturmakta olan Dick sonunda oldukça yumuşak ve üzgün bir biçimde şunları söyledi:

“Bu güzel ve mutlu ülkede yaşayan, sanıyorum bizlerle aynı sevgi ve duyguları taşıyan, bizim gibi adamların, böyle korkunç şeyler yapabileceklerini düşünmek bile çok garip.”

“Evet,” dedim öğüt verircesine, “ancak ne olursa olsun daha eski zamanlarda olup bitenlerle karşılaştırsak, o günlerde yaşananlar bile büyük bir gelişme sayılır. Ortaçağ hakkında okumadınız mı, ceza hukukunun öngördüğü vahşet nasılmış ve o zamanlar insanlar birbirlerine nasıl işkence yapmaktan zevk alırlarmış? Tanrıları bile işkenceci ve infazcı yapan, onu bu şiddetin dışında düşünemeyen insanlarmış onlar.”

“Evet,” dedi Dick, “o çağlarla ilgili iyi kitaplar da var, bunların bazılarını ben okudum. Fakat on dokuzuncu yüzyıldaki gelişmeler söz konusu olunca, bunu pek göremiyorum. Hiç değilse ortaçağ insanları kendi vicdanlarına göre hareket etmişler, onların Tanrıları hakkında söyledikleri –ki bunlar doğrudur– bunu gösteriyor ve onlar başkalarına çektirdikleri acının sorumluluğunu üstlenmeye hazırdılar. Oysa on dokuzuncu yüzyılın insanları ikiyüzlüydü, kendileri insancıl gibi davranıp, sonra güçleri yettiğinde, hiçbir nedeni olmadan, insanları hapselere atmaktan çekinmediler, ancak onlar hapishanelerin efendileriydi, başkalarını zorla nasıl yapmak istiyorlarsa, aslında kendileri öyleydiler. Ah, bunları düşünmek bile çok kötü!”

“Fakat belki de onlar hapishanelerin nasıl yerler olduklarını bilmiyorlardı,” dedim.

Dick tahrik oldu ve hatta öfkelenildi. “Yıllar sonra bile siz ve ben bunları hâlâ biliyor isek, yazıklar olsun onlara. Bakın komşu, bir hapishanenin İngiliz Uluslar Topluluğu için ne kadar büyük bir utanç olduğunu en azından bilmemezlik edemezlerdi; en azından bilmeleri gerekirdi ki hapishaneler en kötüye doğru atılmış iyi bir adımdı.”

“Şimdi hiç hapishaneniz yok mu?” diye sordum.

Bu sözler ağızından çıkar çıkmaz, yanlış bir şey yaptığımı anladım, çünkü Dick kıpkırmızı oldu ve suratını astı; yaşlı adam da şaşkınlık içindeydi ve üzgün olduğu belliydi. Dick öfkeli ama aynı zamanda kendini de tutmaya çalışarak şöyle dedi:

“Beyim, artık uyanın! Böyle bir soruyu nasıl sorarsınız? Ben size söylemedim mi, bizler hapishanenin şüphe götürmez bir gerçek olduğunu ancak güvenilir kitaplardan, biraz da kendi hayal gücümüzün yardımıyla öğrendik? Siz yollar da ve caddelerde dolaşan insanların ne kadar mutlu göründüklerine benim bile dikkatimi çekmediniz mi? Oysa o insanlar arkadaşlarının hapishanelerde kapatılmış olduğunu bilecek, böyle sessizce bu durumu içlerine sindirerek, nasıl mutlu görünebilirler. Ve insanlar hapishanelerde iken, bu gerçeği, arada bir yapılan adam öldürme olaylarını sakladığınız gibi, halktan saklayamazsınız; çünkü insanları hapsedmek belirli bir amaç için yapılmaz. Birçok kişi katili bile soğukkanlılık içinde destekleyebilir, ama hapishaneler için böyle bir destek olamaz. Hapishaneler için! Hayır, olamaz!”

Burada durdu ve biraz sakinleşmeye başladıktan sonra daha nazik bir sesle, şöyle dedi: “Fakat beni affedin! Artık hapishaneler hiç kalmadığına göre, bu konuda bu kadar sinirlenmemem gerekir. Korkarım öfkeme hâkim olmadığım için benim hakkında çok kötü düşüneceksiniz. Tabii, siz dışarıdan geldiğiniz için, bütün bunları bilmeniz gerekmez. Ve korkarım şimdi sizi rahatsız etmiş oldum.”

Bir bakıma dediği doğrudu, fakat o kızdığı zaman da asil biriydi ve ben bunun için onu daha da çok sevdim ve ona şöyle dedim: “Hayır. Ben gerçekten bu kadar aptal olduğum için, bütün suç benim. Şimdi konuyu değiştireyim, şu solumuzdaki, çınar ağaçlarının sonunda duran görkemli bina nedir?”

“Ah,” dedi, “bu eski bina yirminci yüzyılın ortalarında yapılmıştır. Gördüğünüz gibi, garip, düşsel bir üslupta yapılmıştır.”

muştır ve pek güzel olduğu söylenemez; fakat içinde zarif şeyler vardır, çoğunlukla resimler, bunların bazıları çok eskidir. Buraya Ulusal Galerî denir. Bu adın ne anlama geldiğini bazen kafam karışarak hayret içinde düşünürüm. Her neyse, resimler eski sanat eserleri olarak nerede saklanıyorlarsa, bunlara günümüzde Ulusal Galerî denmektedir, belki de adlarını bu binadan alıyorlar. Elbette, ülkenin baştan sona her yerinde bu galerilerden bir yığın var.”

Onu bu konuda aydınlatmaya teşebbüs etmedim, çünkü bunun yorucu bir çaba olacağını hissettim. Bunun yerine muhteşem pipomu çıkardım ve tütürmeye koyuldum. İhtiyar atımız yine yavaştan koşmaya başladı. Yolda giderken Dick'e şöyle dedim:

“Bu pipo çok harika bir oyuncak; bu ülkede yaşayan sizler, hepiniz, pek mantıklı insanlarsınız; mimariniz çok güzel... Bütün bunlar üzerine benim tek diyeceğim şu: Ben sizin ufak tefek işlerle böyle uğraşmanıza şaşırıyorum.”

Bunları söylerken birdenbire kafama dark etti ki, bu kadar zarif bir armağanı da kabul ettikten sonra, bunları söylemem hiç de hoş değildi, fakat Dick benim kabalığımı fark etmedi. Bana şunları söyledi:

“Belki, bilmiyorum; elinizdeki güzel bir şey, fakat kimse böyle şeylerle uğraşmak istemiyorsa yapmak zorunda değildir, insanların bunları neden yapmamaları gerektiğini de ben anlamıyorum, eğer istiyorlarsa yapsınlar. Tabii eğer bunları yapacak bu kadar çok oymacı olmasaydı ve hepsi, sizin dediğiniz gibi, yalnızca mimari işlerde çalışsalar ve çok meşgul olsalar, o zaman bu oyuncaklar –bu güzel bir sözcük– yapılamazdı; ama oymacılık yapan bir dolu insan olduğu için –aslında bunu hemen hemen herkes yapar– ve başka işler de az olduğu için –ya da öyle olabilir diye korkuyoruz– insanların bu tür ufak tefek işler yapma cesaretleri kırılmamalıdır.”

Dick bundan dolayı biraz kafa yormuş ve biraz da kafası karışmıştı; fakat hemen yüzünün ifadesi düzeldi ve şöyle de-

di: "Her şey bir yana, kabul etmelisiniz ki bu çok güzel bir pipo. Bu ağaçların altında oturup oyma yapan o küçük insanlar o kadar temiz ve hoş işler yapıyorlar ki... Bir pipo yaparken bu kadar çok özen göstermeye gerek yok belki, ama yine de bu pipo çok güzel."

"Ve bu amaçla kullanılmayacak kadar değerli belki de," dedim.

"O ne demek?" dedi. "Ben anlamadım."

Ona bunu anlatabilmek için umutsuzca çırpınıyordum, o sırada büyük ve terk edilmiş benzeyen bir binanın kapısına geldiğimizde, burada bir şeyler yapılmakta olduğunu gördüm. "Bu ne binası?" diye sordum heyecanla. Bunca garip şeyin ortasında benim biraz bildiğim ve alışkın olduğum türden bir şey görmek hoşuma gitmişti. "Bir fabrikaya benziyor."

"Evet," dedi Dick, "Sanıyorum ne demek istediğinizi anlıyorum ve işte bu da tam dediğiniz şey; fakat biz artık bunlara fabrika demiyoruz. Bunlar Toplu Çalışma Gruplarıdır. Birlikte çalışmak isteyen insanlar burada toplanırlar."

"İnsanlar burada bir enerji kaynağından faydalanıyorlar herhalde?" dedim.

"Hayır, hayır," dedi. "İnsanlar niçin bir enerji kaynağından faydalanmak için bir araya gelsinler ki, onların zaten yaşadıkları yerlerde ya da ikisi üçü bir aradayken veya aslına bakarsanız tek başına yaşarken bile kullanacak enerjileri vardır. Hayır, onlar için toplu çalışma gruplarında, el işleri yaparken birlikte çalışmalarını bir zorunluluktur veya onlar birlikte olmanın verdiği destekten yararlanmak için bir araya gelirler; böyle çalışmak genellikle çok zevklidir. Buralarda, örneğin, çömlek ve cam işleri yaparlar. İşte, karşıdaki fırınların üstünü buradan görebilirsiniz. Elbette ki yeterli büyüklükte fırınlar ve tuğla ocakları olması iyi bir şeydir, cam kâseler ve bunun gibi daha birçok şey her zaman için kullanılacak çeşitli ürünlerdir. Elbette bunlar gibi ocaklar daha birçok yer-

de de vardır, eğer çömlek yapma veya cam üfleme gibi işlerden hoşlanan bir kimse tek bir yere bağlı kalsaydı veya sevdiği işi yapmamak durumunda kalsaydı bu çok gülünç olurdu."

"Ben bu ocaklardan hiç duman çıktığını görmüyorum," dedim.

"Duman mı?" diye sordu Dick. "Niçin duman görmeniz gerekiyor ki?"

Ben yine dilimi tuttum ve o devam etti: "Binanın içerisi güzel bir yerdir, ama dışarıdan görüldüğü kadar da sadedir. Burada yapılan sanatlara gelince, kil çamurunu yoğurup atmak eğlenceli bir iş olmalı. Cam üfleme ise hayli terleten bir iştir; ama bazı insanlar bu işi gerçekten çok seviyorlar ve ben de buna pek şaşmıyorum doğrusu. Ayrıca eğer el becerin varsa, sıcak metal ile uğraşmak da insana bir güç duygusu verir. Çok da hoş bir uğraştır bu," dedi gülerek. "Bu cam ürünleri kullanırken ne kadar dikkatli olursan ol, bazıları mutlaka kırılır. Bugün olmasa yarın. Böylece bunlara sürekli gereksinim duyulur."

Ben yine dilimi tutup düşüncelere daldım.

Buraya gelirken bir grup adam yol onarımında çalışıyordu, bu da bizi biraz geciktirmişti; ama ben buna üzülmedim, çünkü o zamana kadar gördüklerim yalnızca bir yaz tatili gezintisiydi. Ben bu insanların gerçekten ihtiyaç duyulan bir ürün için nasıl çalıştıklarını görmek istiyordum. Binada çalışanlar dinlenme saatinden sonra işe henüz başlamışlardı. Aletlerinin takırtıları beni hayallerimden uyandırdı. Burada bir düzineye yakın genç adam vardı, güçlü kuvvetli genç adamlardı, anımsadığım kadarıyla, tıpkı Oxford'daki sandal yarışları partilerinde gördüğüm gençler gibiydiler ve işlerini yaparken ancak onlar kadar zorlanıyorlardı. Burada çalışanların giysileri düzgün bir yığın olarak üst üste konmuş, altı yaşında bir çocuğun korumasında kaldırma bırakılmıştı. Çocuk kolunu kocaman bir çoban köpeğinin boynuna atmıştı,

sanki bu yaz günü yalnızca kendisi için yaratılmış bir gündü, tembel bir mutluluk içindeydi. Ben bu giysilere göz atarken bunların üzerinde altın ve ipek işlemeli parıltılar gördüm ve bu zanaatkârların bazılarının Hammersmithli Golden Dustman ile benzer zevkleri olduğuna karar verdim. Bunların yanında oldukça büyük bir sepet duruyordu ve içinde soğuk tart ve şarap olduğu işaretini vermekteydi. Burada yarım düzine kadar genç kadın çalışanları ve onların yaptıkları işleri seyretmekteydiler. Bunların her ikisi de görülmeye değerdi. Çalışanlar güçlü vuruşlarıyla çok becerikli olduklarını gösteriyorlardı. Bir yaz gününde bir düzinesini bir arada bulabileceğiniz en yakışıklı ve temiz görünümlü delikanlılardı hepsi. Onlar birbirleriyle ve de kadınlarla neşeli bir şekilde gülüşüyor ve konuşuyorlardı, fakat ustabaşları kafasını kaldırıncı bizim durakladığımızı gördü. Çekiç sallamayı bırakarak, “Arkadaşlar, biraz durun! Buradan komşular geçmek istiyor,” diye bağırdı. Bunun üzerine diğerleri de işlerini bıraktılar ve etrafımızı çevirdiler, yaşlı atın bozuk yolda yükünü hafifletmek için arabanın tekerleklerinin dönmesine yardımcı oldular ve sonra hemen, yaptıkları işten hoşlanan bütün adamlar gibi, işlerinin başına döndüler. Bir ara durup bize gülümseyerek iyi günler dilediler. Böylece çekiçlerin takırtısı çoğalırken, Kırbashlı da yavaş yavaş koşmaya başlamıştı. Dick omzunun üzerinden onlara geri dönüp bakarak şöyle dedi:

“Bugün onların şanslı günü. Çekiçleriyle bir saate ne kadar iş sığdırabileceklerini birlikte denemek dostluk içinde çalışmak demektir. Bu komşuların yaptıkları işi iyi bildiklerini görebiliyorum. Böyle bir işi çabuk yapmak salt güce dayalı bir şey değildir, değil mi komşu?”

“Ben de öyle olmadığını düşünüyorum,” dedim, “fakat doğruyu söylemek gerekirse, ben hayatımda böyle bir işe elimi sürmedim.”

“Gerçekten mi?” diye sordu, üzülerek. “Çok yazık olmuş. Bu işler kasları sertleştirmek için iyidir. Ben severim bu tür iş-

leri. Ancak itiraf etmeliyim ki, ikinci hafta ilk haftasından daha zevkli olur. Bu işin ustası olduğumu söyleyemem. Benim böyle bir işte çalıştığım yerde arkadaşlar benimle dalga geçerlerdi, anımsıyorum. Benim için şarkı söylerlerdi, 'İyi vuruş yaptın! Arkanı dön ve önünde eğil!' diyerek."

"Pek de şakaya benzemiyor bu," dedim.

"Öyle," dedi, "elimizde güzel bir işimiz varken her şey şaka gibi geliyor ve iyi insanlar da bizi böyle görünce neşeleniyorlar, biz de mutlu oluyoruz, bilirsiniz işte!"

Tekrar sessizce düşünmeye başladım.

Yaşlı Bir Dost

Şimdi çınar ağaçlarıyla dolu güzel bir yola sapmıştık, ağaçların dalları neredeyse başımıza değiyordu ve bunların arkasında birbirlerine oldukça yakın şekilde dizilmiş alçak binalar bulunmaktaydı.

“Burası Uzun Arazi’dir,” dedi Dick, “herhalde bir zamanlar burada mısır tarlaları vardı. Her tarafın bu şekilde değişmiş olması ne kadar ilginç, ama buralar yine de eski adlarını koruyorlar! Bakın, bu evler yerlerinde ne kadar oturaklı duruyorlar! Hâlâ yeni binalar yapılıyor, bakın!”

Yaşlı adam, “Evet,” dedi, “fakat sanıyorum mısır tarlaları üzerindeki yapılaşma on dokuzuncu yüzyılın ortalarından önce başlamıştı. Duyduğuma göre buraları şehrin en kalabalık yerleriymiş. Fakat komşular, ben burada inmeliyim. Uzun Arazi’nin arka tarafındaki bahçeler içinde yaşayan bir arkadaşşıma uğramam lazım. Allaha ısmarladık ve iyi şanslar, Konuk Bey!”

Aşağıya atladı ve sert adımlarla, bir delikanlı gibi yürüyerek oradan uzaklaştı.

O gözümüzün önünden kaybolurken, ben Dick’e, “Bu komşu kaç yaşlarındadır, dersin,” diye sordum; çünkü gördüğüm kadarıyla epey yaşlıydı, fakat hâlâ eski bir meşe ağacı gibi kupkuru ve güçlüydü; bu tür yaşlılar pek benim görmeye alışkın olduğum tiplerden değildi.

“Doksan yaşlarında olmalı.”

“Sizin insanlarınız ne kadar uzun yaşıyorlar!” dedim.

“Evet,” dedi Dick, “gerçekten de biz, tıpkı eski Yahudi atasözleri kitabında yer alan, üç yirmilik ve üstüne 10 ekleme hesabını epey aştık. Fakat biliyorsunuz ki o kitap Suriye’de yazılmıştı, o sıcak ve kurak ülkede insanlar bizim ılıman iklimimize göre daha hızlı yaşıyorlar. Ama insan yaşarken sağlıklı ve mutlu olduktan sonra, ben bunun çok fark ettiğini sanmıyorum. Fakat Konuk Bey, şimdi yaşlı akrabamın oturduğu yere o kadar yakınız ki, siz bence bütün sorularınızı ona saklayın.”

Başımı evet dercesine salladım ve orada sola bir dönüş yaparak hafif eğimli bir yolda güzel gül bahçelerinin arasından aşağıya doğru indik. Kanımca bu bahçeler Endell Caddesi üzerindeydi. Burayı geçtikten sonra birdenbire karşımıza daha düzgünce bir yol çıktı. Bu yolun aşağısında ve yukarısında aralıklarla serpiştirilmiş evlerin bulunduğu bir noktada, Dick dizginleri aniden çekti. Elini sağa sola sallayarak, “Bu taraf Holborn ve öbür taraf da Oxford yoludur,” dedi. “Burası bir zamanlar, Roma ve ortaçağ yerleşim bölgelerinin surları dışında kalan kalabalık şehrin çok önemli bir semti idi: Bize söylendiğine göre, ortaçağda soyluların Holborn’un iki yakasında büyük evleri vardı. Eminim ki, Shakespeare’in *III. Richard* adlı oyununda sözü edilen Ely Piskoposunun evini anımsayacaksınız; bu evin kalıntıları hâlâ görülebilir. Ancak eski şehir, duvarları ve her şeyiyle birlikte yok olduğuna göre, bu sokak artık eskisi gibi önemli sayılmaz.”

Tekrar yola koyulduk, bu arada ben de hafifçe gülümseyerek düşünmeye başladım. On dokuzuncu yüzyıl hakkında o kadar büyük sözler söylenmiş olmasına karşın, Shakespeare okumuş ve ortaçağı unutmamış olan bu adamın anılarında bu yüzyılın hiç yeri yoktu.

Yolun karşısında ve ağaçların arasında kalan kısa ve dar bir sokağa girdik ve buradan tekrar geniş bir yola çıktık. Yolun bir yanında cephesi yola paralel uzanan büyük ve uzun bir bina vardı. Binanın önünde yine bir insan topluluğu gör-

düm. Binan karşısında etrafında duvar ve çitler olmayan çok geniş bir yeşil alan vardı. Ağaçların arasından baktığımda, bana çok aşına gelen sütunlu bir kemer görebiliyordum. Aslında bu bana göre British Museum kadar yakın bir dost gibi görünüyordu. Bütün bu gördüğüm acayip şeylerden sonra, bunu görünce neredeyse nefesim kesildi. Fakat dilimi tuttum ve sözü Dick'e bıraktım. Dick şöyle dedi:

“İleride British Museum bulunuyor, benim büyük büyükbabam çoğunlukla orada yaşar; onun için bu konuda daha fazla konuşmayacağım. Solundaki bina Müzenin pazar yeri ve bence bir iki dakika için oraya gitsek iyi olur, çünkü Kırbaşlı'nın biraz dinlenmesi ve yulafını yemesi gerekiyor. Sanırım günün büyük bir kısmını akrabamla geçireceksiniz. Doğruyu söylemek gerekirse benim özellikle görmek istediğim, belki de uzun uzun konuşacağım biri de orada olabilir.”

Yüzü biraz kızardı ve içini çekti, ama sanıyorum ki durumdan pek de hoşnut değildi. Bunun üzerine ben hiçbir şey demedim ve o da arabayı kemerli yola doğru çevirdi. Burada taş döşeli dört köşe bir avluya girdik. Avlunun her köşesinde birer çınar ağacı ve ortasında da şırl şırl akan bir çeşme vardı. Çeşmenin yanında birkaç pazarcı tezgâhı vardı ve üzerleri canlı renklerden çizgileri olan tentelerle örtülmüştü. Tezgâhların etrafında çoğu kadın ve çocuk olan insanlar sessizce yürüyorlar ve bunların üzerinde sergilenen mallara bakıyorlardı. Avlunun etrafındaki binanın geniş ve kemerli bir mekân olan giriş katı alışveriş merkeziydi. Bu süslü ve sağlam mimari üslubunu takdir edecek kadar beğendiğimi söyleyemem. Burada da birkaç kişi başıboş dolanıyor ya da sıralarda oturmuş kitap okuyordu.

Dick benden özür dilercesine şöyle dedi: “Bugün burada olduğu gibi başka yerlerde de pek fazla yapılacak bir şey yok. Cuma günleri burası akına uğrar ve kalabalıkla neşelenir. Öğleden sonraları çeşmenin etrafında müzik sunumu vardır.

Fakat yine de öğle yemeği sırasında büyükçe bir grup burada toplanacaktır.”

Avluyu ve kemerli yolu geçtikten sonra, karşı tarafta çok güzel bir ahıra geldik, ihtiyar atımızı acele ahıra soktuk ve yemini vererek onu mutlu ettik, bundan sonra geri dönerek pazar yerine yürüdük, bana Dick çok düşünceliydi gibi geldi.

İnsanların bana dikkatle bakmaktan kendilerini alamadıklarını fark ediyordum. Giysilerimi onlarınkiyle karşılaştırınca buna çok da şaşırıyordum. Fakat ne zaman insanlarla göz göze gelsek beni çok dostça selamlıyorlardı.

Dosdoğru Müzenin ön avlusuna yürüdük, sanki burada hiçbir şey değişmemiş gibiydi, yalnızca korkuluklar yok olmuştu ve ağaç dallarının fısıltısı her yerden duyuluyordu. Aynı güvercinler binanın etrafında dönüyorlar ve binanın alınlığı üzerindeki süslere eskiden olduğu gibi tutunuyorlardı.

Dick biraz kendinde değil gibiydi, ama yine de dayanamadı ve bana buranın mimarisi hakkında bilgi verdi:

“Bu eski ve çirkin bir bina, değil mi? Birçok kimse bunu yıkıp yerine yeni bir bina yapılmasını istemişti. Eğer işler ke-sat gitmezse bunu hâlâ yapabiliriz. Fakat benim büyük büyükbabamın size söyleyeceği gibi, bu doğru bir şey olmaz. Çünkü bu binanın içinde çeşitli antika eşyalar, bunların yanı sıra içinde çok güzel kitaplar olan büyük bir kütüphane, o zamanlardan kalma gerçekten yararlı eski evraklar, eski eserlerin metinleri ve buna benzer şeyler var. Bunların hepsini başka bir yere taşımanın getireceği endişe ve heyecan, bir de risk alma korkusu, bu binaları yıkılmaktan kurtardı. Bunun dışında, daha önce de dediğimiz gibi, atalarımızın güzel bir bina olarak düşündüğü böyle bir binanın örnek olarak saklanması kötü bir şey değildir. Buraya büyük emek verilmiş ve çok malzeme kullanılmıştır.”

“Evet, öyledir,” dedim, “seninle aynı fikirdeyim. Fakat şimdi biraz acele edip büyük büyükbabanı görmeye gitmek iyi olmaz mı?”

Aslında onun biraz zaman öldürmeye çalıştığını düşünmeye başlamıştım. Bana gülerek şunları söyledi: “Evet, bir dakika içinde eve gideceğiz. Akrabam artık müzede hiçbir iş yapamayacak kadar yaşlıdır, orada uzun yıllar kitapların bekçiliğini yaptı. Fakat hâlâ ömrünün büyük bir kısmını burada geçiriyor. Gerçekten ben böyle olduğunu sanıyorum. O kendisini kitapların bir parçası olarak görüyor ya da kitapların onun bir parçası olduğunu düşünüyor. Hangisi olduğunu bilmiyorum.”

Bir süre durakladı, sonra yüzü kızararak elimi tuttu ve “Haydi gelin, o zaman!” dedi.

Aşk Hakkında

Klasik üslupta inşa edilmiş bu iç karartıcı binaya girerken Dick'e, "Senin akrabaları güzel binaları pek beğenmiyor herhalde," dedim. Burası gerçekten de bomboş bir binaydı. Şuraya buraya serpiştirilmiş büyük saksıların içinde haziran çiçekleri vardı, ancak her taraf çok temizdi ve güzel bir biçimde beyaza boyanmıştı.

"Ah, bilmiyorum," dedi Dick, aklı oldukça uzaklardaydı. "O artık yaşıyor, elbette, çünkü yüz beş yaşını aştı, şüphesiz ki çok fazla hareket etmekten hoşlanmıyor. Ama istese daha güzel bir evde yaşayabilir. O da herhangi bir kimse gibi tek bir evde yaşamak zorunda değil. Buradan girelim, Konuk Bey."

Ve önümden merdivenlerden yukarıya çıktı, kapıyı açtı ve birlikte eski tip, orta büyüklükte bir odaya girdik. İçeride birkaç parça eşya vardı. Bunlar çok basit ve kaba saba olmakla birlikte sağlam görünümlüydü. Üzerlerinde oymalı desenler bulunuyordu. Tasarım olarak güzel olmakla birlikte işçilik olarak kaba oldukları belliydi. Odanın en uzaktaki köşesinde, pencerenin yanında bir masa vardı ve burada minderlerle kaplı geniş bir meşe koltukta ufak tefek yaşlı bir adam oturuyordu. Üzerinde şayaktan yapılmış mavi renkte eski püskü bir Norfolk ceket vardı, pantolonu da aynı kumaştandı, gri renkli örgü çorapları ise eski görünümlüydü. Sandalyesinden fırlayıp kalktı ve bir yaşlı adama göre oldukça güçlü bir sesle bağırdı. "Hoş geldin, Dick, aslanım. Clara burada ve seni görmekten çok mutlu olacak; bunun için kalbini açık tut."

“Clara mı burada?” dedi Dick. “Eğer bilseydim, şey... Yanımda getirmezdim, yani demek istedim ki...”

Konuşurken kekeliyordu ve aklı karışmıştı; açıkçası benim orada bir fazlalık olduğumu bana hissettirmeme telaşı içindeydi ve gereksiz şeyler söylemekten kaçınıyordu. Fakat önce beni görmeyen yaşlı adam, sonra yanuma yaklaşıp nazik bir ses tonuyla şunları söyleyerek ona yardımcı oldu:

“Lütfen özür dilerim, Dick’in yanında biri olduğunu fark etmedim, o arkasında duran herkesi saklayabilecek kadar kocaman biri. Size içtenlikle hoş geldiniz diyorum! Bunun da ötesinde, umuyorum ki benim gibi yaşlı bir adama deniz aşırı yerlerden haberler verirsiniz de bu şekilde beni avutmuş olursunuz, çünkü görebiliyorum ki siz denizler ötesi bir yerlerden ve uzak ülkelerden geliyorsunuz.”

Bana düşünceli bir biçimde, neredeyse heyecanla baktı ve ses tonunu değiştirerek konuştu. “Nereden geldiğinizi sorabilir miyim? Besbelli ki bir yabancısınız.”

Umursamaz bir tavırla, şöyle dedim: “Ben bir zamanlar İngiltere’de yaşıyordum ve şimdi tekrar İngiltere’ye döndüm; dün gece de Hammersmith Konuk Evinde kaldım.”

Saygılı bir şekilde önümde eğildi, fakat sanıyorum cevabım onu hayal kırıklığına uğratmıştı. Bana gelince, şimdi ben ona belki de biraz terbiyesizce bulunacak kadar dikkatle bakıyordum. Çünkü gerçekte bu yüz, her ne kadar kurumuş bir elmaya benzese de, bana garip bir şekilde tanıdık gelmişti. Sanki onu daha önce görmüştüm. Bir aynanın içinden çıkmış gibi, dedim kendi kendime.

“Peki,” dedi yaşlı adam, “nereden geliyorsanız gelin, burada dostlar arasındasınız. Ve anladığım kadarıyla, akrabam Richard Hammond, benim size bir şeyler yapmam için sizi buraya getirdi. Bu doğru mu, Dick?”

Dick hâlâ aklı başından daha da gitmiş bir durumda orada oturuyor ve huzursuz bir şekilde kapıya bakıyordu ve bu soruyu şöyle yanıtlayabildi: “Tamam, evet, sayın aile büyü-

ğüm: Konuğumuz burada her şeyin çok değiştiğini düşünüyor ve bu durumu anlayamıyor. Ben de öyle; bu nedenle onu size getirmeye karar verdim, çünkü son iki yüzyıl içinde olanları siz herkesten daha iyi biliyorsunuz. Bu da ne?"

Tekrar yüzünü kapıya doğru çevirdi. Dışarıda ayak sesleri duymuştuk; kapı açıldı ve içeriye çok güzel bir genç hanım girdi, Dick'i görünce hemen durdu ve bir gül gibi kızardı, ama yine de onunla yüz yüze geldi. Dick dikkatle ona baktı ve elini yarı uzatırken bütün yüzü heyecandan titriyordu.

Yaşlı adam onların bu rahatsız edici utangaçlık içerisinde daha uzun süre kalmalarına engel olmak için, neşeli ihtiyar tavrı takınıp gülümseyerek şöyle dedi: "Dick, aslanım ve sevgili Clara, galiba biz iki büyük sanıyorum ikinizin arasına girdik. Herhalde sizin birbirinize söyleyecek çok şeyiniz vardır. Yukarı çıkıp Nelson'un odasına gitseniz iyi olur. Onun dışarı çıktığını biliyorum. Biraz önce duvarları baştan aşağı ortaçağ kitaplarıyla doldurmakla meşguldü. Onun için sanırım orayı ikiniz de beğeneceksiniz."

Kız elini Dick'e uzattı, onun elini tuttu ve önüne bakarak onu odadan dışarıya çıkardı. Kızaran yüzünde bunun öfkeden değil mutluluktan olduğu kolayca görünmekteydi. Gerçekten de aşk özde gazaptan çok daha bilinçlidir.

Kapı üzerlerine kapandığı zaman yaşlı adam, hâlâ gülümseyerek, bana döndü ve şöyle dedi: "Açıkçası, sevgili konuğum, eğer benim bu ihtiyar çenemin fazla düşmesini engelleyebilirsiniz, bana büyük bir iyilik etmiş olursunuz. Yaşlandıkça, konuşmak daha çok hoşuma gidiyor, hatta gittikçe beter oluyor. Bu gençleri birlikte dolaşırken veya böyle cilveleşirken görmek çok hoş bir şey olsa da, onlar bütün dünyanın temelini kendi öpüşmelerine dayandığını sanıyorlar; aslında bir bakıma öyle sayılır. Benim geçmişe ait öykülerimin onları ilgilendirdiğini sanmıyorum. En son alınan hasat, en son doğan bebek, pazar yerindeki son yapılan tahta oymanın tamamlanması, onlar için neredeyse tarih sayılıyor. Ben genç-

ken her şey daha farklıydı. Barışın devamlı olup olmayacağından, bolluğun sürüp sürmeyeceğinden emin değildik. Evet, evet, siz sorularınıza başlamadan önce, ben size şunu sorayım: Sizi, modern yaşamımız hakkında çok az bilgi sahibi olan bir sorgulayıcı olarak mı düşünmeliyim, yoksa yaşam biçimleri bizimkinden farklı temellere dayanan bir yerlerden gelen biri olarak mı? Bizimle ilgili bir şeyler biliyor musunuz yoksa hiçbir şey bilmiyor musunuz?"

Konuşurken bana merakla bakıyordu ve gözlerinde gide-rek artan bir şaşkınlık okunuyordu. Alçak sesle onu yanıtladım:

"Sizin modern yaşantınızla ilgili olarak, Hammersmith'ten buraya gelinceye kadar gözlerimle gördüklerimden ve Richard Hammond'a sorduğum sorulara verdiği yanıtlardan edindiğim izlenime göre, biraz bir şeyler biliyorum; ama o benim sorduklarımdan pek fazla bir şey anlayamadı."

Yaşlı adam bu sözüme güldü. "Öyleyse," dedi, "ben size sanki..."

"Sanki başka bir gezegenden gelmişim gibi davranabilirsiniz," dedim.

Yaşlı adamın adı da, yeri gelmişken söylemeliyim, akrabası gibi Hammond idi, sözlerimi onaylarcasına gülümseyerek başını salladı ve tekerleklerinin yardımıyla iterek yanıma getirdiği bu ağır meşe koltuğa oturmam için ısrar etti. Ben koltuğun üzerindeki garip oymalara gözlerimi dikince, bana şunları söyledi:

"Evet ben geçmişime çok bağlıyım, *benim* geçmişim, anlıyorsunuz ya. Bu mobilyalar benim ilk dönemlerime aittir; bunları babam yaptırmıştı. Eğer bunlar son elli yılda yapılmış olsaydı, çok daha kullanışlı olurdu; fakat sanırım bunları o zaman bu kadar sevmezdim. O günlerde bizler neredeyse her şeye yeniden başlıyorduk: Hareketli, heyecanlı zamanlardı. Benim ne kadar geveze olduğumu görüyorsunuz. Bana istediğiniz konuda sorular sorun, sevgili konuk; ben nasılsa ko-

nuşacağıma göre, konuştuklarım hiç değilse sizin için yararlı olsun.”

Bir dakika kadar sessiz kaldım, sonra biraz sınırlı biçimde şunları söyledim: “Kabalık ettiysem özür dilerim, fakat ben Richard ile çok ilgileniyorum. O benim gibi gerçek bir yabancıya çok nazik davrandı, bu nedenle onunla ilgili bir soru sormak istiyorum.”

“Peki,” dedi yaşlı Hammond, “eğer o dediğiniz gibi ‘nazik’ olmasaydı kendisinin garip biri olduğu düşünülürdü ve insanlar da ondan uzaklaşırlardı. Fakat sorunuz! Sorunuz! Soru sormaktan çekinmeyiniz.”

Dedim ki: “Bu genç kız, onunla evlenecek mi?”

“Öyle,” dedi, “evlenecek. Onunla daha önce de bir kere evlenmişti ve şimdi de açıkça belli ki onunla tekrar evlenecek.”

“Gerçekten mi?” dedim, bunun ne anlama geldiğini merak ederek.

“İşte size öykünün tamamı,” dedi yaşlı Hammond. “Kısa bir öykü bu. Umanım mutlu sonla biter. Onlar ilk önce iki yıl birlikte yaşadılar. İkisi de çok gençti. Sonra kız bir başkasına âşık olduğu fikrine kapıldı. Böylece zavallı Dick’i bıraktı. Zavallı diyorum, çünkü o bir daha kimseyi bulamadı. Fakat bu çok uzun sürmedi, yalnızca bir yıl kadar. Bunun üzerine kız bana geldi, çünkü bütün dertlerini bu yaşlı dedeye getirmeye alışkındı ve bana Dick’in nasıl olduğunu, mutlu olup olmadığını ve buna benzer bir yığın şeyi daha sordu. Böylece ben de eğiliminin ne olduğunu anladım. Ona Dick’in mutsuz olduğunu ve kendisini hiç iyi hissetmediğini söyledim. Ona söylediklerim yalandı. Bundan sonrasını tahmin edebilirsiniz. Clara bugün benimle uzun uzun konuşmaya geldi. Fakat Dick onunla birlikteyken daha iyi sonuç alacaktır. Doğrusu, eğer o bugün şans eseri bana gelmeseydi, yarın ona haber yollayacaktım.”

“Olur şey değil,” dedim. “Çocukları var mı?”

“Evet,” dedi, “iki tane. Şu anda benim kızlarımdan biriyle birlikte yaşıyorlar, Clara da çoğunlukla zamanını orada geçiriyor. Ben onu gözümün önünden ayırmazdım, çünkü onların tekrar bir araya geleceklerinden emindim. Dünyanın en iyi insanlarından biri olan Dick de bu acıyı kalbine gömmüştü. Görüyorsunuz, kızın aksine, Dick’in gidebileceği başka bir aşkı olmadı. Ben de durumu idare ettim; daha önce de buna benzer işleri idare ettiğim gibi.”

“Ahh,” dedim, “siz onları Boşanma Mahkemesinden uzak tutmuşsunuz. Fakat sanırım bunun gibi sorunları çoğu zaman orası çözer.”

“Saçmalamayın canım,” dedi. “Biliyorum bir zamanlar boşanma mahkemeleri denen böyle deli saçması yerler vardı. Fakat bir düşünün; bunların hepsi mal mülk uyuşmazlıklarıyla ilgiliydi; ve sevgili konuğum,” dedi gülümseyerek, “sanıyorum siz bir başka gezegenden geliyor olsanız bile, dışarıdan baktığınız zaman görebileceğiniz gibi, dünyamızdaki özel mülkiyet üzerine yapılan bütün kavgaların artık bu zamanda ve bizim içimizde devam etmesi mümkün değildir.”

Gerçekten de, Hammersmith’ten Bloomsbury’e kadar yolda geçirdiğim zaman içinde görmüş olduğum sessiz mutlu hayatın işaretleri –benim alışveriş yaparken karşılaştığım durumu bir yana bıraksak bile– bizim bildiğimiz “özel mülkiyetin kutsallığı” anlayışının artık geçerli olmadığını kolayca açıklıyordu. Ve ben sessizce otururken, yaşlı adam konunun yine bir ucundan tuttu ve konuşmasına tekrar devam etti:

“Öyleyse, artık mülkiyet kavgaları mümkün olmadığına göre, bu konularla ilgili olarak mahkemenin yapması gereken ne kalıyor? Bir mahkemenin aşk ve duygusallık konularında kontrat yapma zorunluluğu getirmesini düşünebiliyor musunuz! Eğer böyle bir şey gerekseydi, örneğin bir *reductio ad absurdum* kontratı zorunluluğu, bizim için bu ancak bir ahmaklık olurdu.”

Bir süre sessiz kaldıktan sonra, şunları söyledi: “Bir kere anlamalısınız ki biz bunları baştan sona değiştirdik; daha doğrusu, son iki yüz yıl içinde, bizim bunlara bakışımız değişti. Gerçekten kendimizi kandırmıyoruz veya cinsiyetler arası konularla uğraşırken bütün sorunlardan kurtulmuş olduğumuzu düşünmüyoruz. Şunu biliyoruz ki, bir erkek ile bir kadının doğal tutkuları, duygusallığı ve dostluğu karmaşık ilişkilere dönüştürmeleri nasıl mutsuzluk getirirse, işler iyi gidince de bu geçici yanılsamalar yumuşar. Fakat bizler bu aşağılayıcı durumu mutsuzluğun üzerine ekleyip, çıkarıcı çekişmelerle yaşamı ve sosyal konumu berbat edecek kadar deli değiliz. Kendi aşkımız ve arzularımızın bir sonucu olan çocuklar üzerinde baskı ve şiddet gücümüzü kullanamayız.

Tekrar biraz duraladı ve tekrar devam etti: “Kahramanlık gibi yanıltıcı olan geçici gençlik aşkı ömür boyu sürer düşüncesi, bunun erkenden sönmesiyle hayal kırıklığı getirir. Bir erkeğin olgunluk yaşlarında hem de tek bir kadın için duyduğu arzu, bu kadını tüm arzularının tek amacı yapar. Böylece kadının olağan iyilikseverliği ve sıradan güzelliği adamın idealinde insanüstü bir mükemmeliyet halini alır; veya son olarak diyeceğim ki, güçlü ve düşünceli bir erkeğin güzel ve akıllı bir kadının en yakın arkadaşı olmak arzusu akılcıdır. Bu kadın işte böylesine çok sevdiğimiz dünyanın güzelliğinin ve görkeminin ta kendisidir. Biz bütün bunların ruhunda bulduğumuz zevk ve sevinç duygularıyla coşarken, yine bunların zaman zaman neden olduğu üzüntülerle de baş edebilmeyi öğreniriz. Eski şairin yazdığı satırlardan, on dokuzuncu yüz yılda yapılan çevirilerden kabaca aklımda kalanları söylüyorum:

“Bu yüzden tanrılar insanın üzüntüsü ve kötü gününü böyle tasarladı,

İnsana bundan sonrası masal ve türkü olsun istedi.”

Evet evet, ama her neyse, bütün masalların yetersiz olması ya da bütün üzüntülerin giderilmesi ancak küçük bir olasılıktır.”

Bir süre sessiz kaldı ve ben de onu rahatsız etmedim. Sonunda tekrar konuşmaya başladı: "Fakat şunu bilmelisiniz ki bizim kuşaklardan olanlar, bizler, bedensel olarak güçlü ve sağlıklıyız ve daha rahat yaşıyoruz. Yaşamımızı daha mantıklı bir şekilde doğa ile uğraşarak geçiriyoruz. Egzersizlerimizi tek yanlı yapmıyoruz, her yönden çalışıyoruz ve dünyanın bütün nimetlerinden en iyi şekilde faydalanıyoruz. Ben merkezci olmadan yaşamaktan onur duymalıyız. Tek bir adamın mutsuzluğundan dolayı dünyanın sonunun gelmesi gerektiğini sanmıyoruz. Buna göre biz duygusallık ve duyarlılık gibi konuları abartmanın saçma olduğunu bilmeliyiz, hatta kabul ederseniz, ben bunun saçma olmaktan öte, ciddi bir suç olduğunu söyleyeceğim. Bedensel acılarımızı ne yükseltmek, ne de duygusal üzüntülerimizi artırmak eğiliminde değiliz ve artık sevişmekten daha başka zevkler olduğunun da farkındayız. Şunu da unutmamanız gerekir ki, biz artık uzun ömürlüüz, ayrıca hem erkeklerde hem de kadınlarda güzellik eskiden olduğu gibi geçici değildir, çünkü biz eskiden olduğu gibi kendi kendimize yarattığımız hastalıkların ağır yükü altında çok fazla kalmıyoruz. Böylece, belki bir zamanlar duygusalcıların hor görüp, zavallılık olarak tanımlayacağı bu üzüntüleri silkeleyip atıyoruz ve böyle davranmak bizim için zorunluluk olduğu kadar mertlik anlamına da geliyor. Öte yandan biz aşk konularında tüccar gibi davranmayı da bıraktık, aynı şekilde yapay bir aptallıktan da uzaklaştık. Çılgınlık bizim doğamızda var; toy gençlerin ya da kapana kısılmış yaşlıların akılsızlığına katlanmak zorundayız ve bundan utanmamalıyız. Fakat geleneksel olarak alıngan ve duygusal olmak... Dostum, ben yaşlı ya da hayal kırıklığına uğramış biri olduğum için böyle düşünüyorum belki, ama eski dünyanın ahmaklıklarından arındığımız kanısındayım."

Biraz duraladı, sanki benim bir şeyler söylememi bekledi, sonra devam etti: "Hiç değilse, eğer doğamızdaki zorbalık ve kararsızlıktan ya da kendi deneyim eksikliğimizden

muzdarip isek, o zaman ne suratımızı buruşturmalıyız, ne de yalan söylemeliyiz. Eğer birbirlerinden hiç ayrılmaması gerekenler, birbirlerinden ayrılıyorsa, o zaman bu böyle olmalı. Eğer bu birliktelik bitmiş ise, birlikteliği devam ettirmek için bahaneler ileri sürülmemeli. Ayrıca ölmemesi gereken bu duyguları artık içlerinde hissetmeyen kimseleri, yalan söylemeye zorlamamalıyız; şöyle ki eğer bu canavarca şiddetli arzu artık mümkün değilse, o zaman buna ihtiyaç da yok demektir. Beni yanlış anlamayınız. Ben size duygular ve arzularla ilgili kontratlar yapılmasını zorlayan mahkemeler olmadığını söylediğim zaman, çok şaşırıp sarılmadınız; fakat size şunları söylediğim zaman şaşıracaksınız: Bu mahkemelerin yerini alacak mahalle baskısı da yoktur, çünkü böyle baskı da tıpkı mahkemeler gibi zorbalık ve mantıksızlık yaratabilir. Ben demiyorum ki, artık insanlar komşularının davranışlarını değerlendirmiyorlar; bazen, şüphesiz, bunu haksızca yapıyorlar. Fakat şunu söylemeliyim ki insanları değerlendirirken değişmez bir geleneksel kurallar dizini yoktur. Onların akıllarını ve hayatlarını çeğiştirip uzatan ya da kesip kısaltan bir *Prokrustes yatağı* yoktur. İnsanları aforoz edilmemek için yemin etmeye zorlayan bir ikiyüzlülük olmamalı; olsa da bunlar ya düşünülmeden uygulanan alışkanlıklardır ya da kendileri ikiyüzlü olmasalar dahi, gizli tehditlerle insanlara ufak tefek yasaklamalar getirilir. Şimdi şok oldunuz mu?"

"Hayır," dedim, biraz tereddüt ederek. "Anlattıklarınız o kadar farklı ki."

"Her neyse," dedi, "söyleyebileceğim tek şey şudur: Ne kadar duygusallık olursa olsun, bunlar gerçeklerdir ve bu genel bir durumdur. Bu olanlar yalnızca çok özel kibar insanlarla sınırlı değildir. Ayrıca biraz önce size ima ettiğim gibi, oldukça eminim ki, artık gerek erkekler ve gerek kadınların bir zamanlar olduğu gibi bu konularda fazla ıstırap çektikleri görülmez. Fakat bu sorunla ilgili olarak bu kadar çok konuştu-

ğum için kusura bakmayın. Biliyorsunuz ki size bir başka gezegenden gelmiş gibi davranmamı istediniz.”

“Gerçekten size çok teşekkür ederim,” dedim. “Şimdi size toplumunuzda kadınların durumuyla ilgili birkaç şey sorabilir miyim?”

Onun yaşında bir adam için aşırı sayılabilecek bir içtenlikle güldü ve şöyle konuştu: “Benim dikkatli bir tarih öğrencisi olarak tanınmamın elbette bir nedeni var. Sanırım on dokuzuncu yüzyılda yer alan ‘Kadın Özgürlükleri Hareketini’ ben çok iyi anlıyorum. Şu anda hayatta olan başka hiçbir erkeğin bunu anladığını sanmıyorum.”

“Gerçekten mi?” dedim, onun bu neşeli haline biraz sinirlenmiştim.

“Gerçekten!” dedi. “Elbette siz de şimdi göreceksiniz, artık bütün bunlar ölü bir tartışma oldu. Erkeklerin kadınlar üzerinde artık eziyet etmek gibi olanakları yok, aynı şekilde kadınların da erkekler üzerinde. Bu gibi şeyler geçmiş zamanlarda yer alıyordu. Kadınlar artık ellerinden gelen en iyi şeyi veya canları ne isterse onu yapmaktadırlar ve erkekler ise ne bunu kıskanıyorlar ne de bundan gocunuyorlar. Burası öyle bir orta yeri oldu ki, bunu söylerken neredeyse utanıyorum.”

“Oo,” dedim, “yasalar ne oluyor? Bu kapsamda yasalara yer var mı?”

Hammond gülümseyerek şöyle dedi: “Sanırım buna bir yanıt almak için yasalar konusuna gelinceye kadar beklemeniz gerekebilir. Bu konuda da sizin için özel bazı yenilikler ortaya çıkabilir.”

“Peki öyleyse,” dedim, “fakat kadın konusundaki soruya gelince; ben Konuk Evinde kadınların erkeklere hizmet ettiğini gördüm. Bu biraz tepki gibi gözüküyor, değil mi?”

“Öyle mi?” dedi yaşlı adam. “Siz belki de ev işlerini fazla saygınlığı olmayan önemsiz bir meslek zannediyorsunuz. Sanıyorum on dokuzuncu yüzyılda yaşayan ‘ilerici’ kadınların

ve onların erkek destekleyicilerinin fikirleri buydu. Eğer sizin de fikriniz buysa, eski bir Norveç masalına sizin dikkatinizi çekmek isterim. Bunun adı 'Erkekler Ev İşlerini Nasıl Yapar-
dı' ya da buna benzer bir şeydi. Bu öykünün sonucunda, or-
taya çıkan bir yığın beladan sonra, erkek ve ailenin ineği bir-
birlerini ipin ucunda asılı olarak dengelemişler, erkek baca-
nın yarısından aşağı sarkarken, inek de çatıdan aşağıya salla-
nıyormuş ve ülkenin her zamanki alışkanlığı doğrultusunda,
inek yerde kesekli çimler üzerine, yavaşça aşağıya kaymıştı.
Sanıyorum inek için zor bir durumdu bu. Elbette böyle bir
şanssızlık sizin gibi saygın bir kişiye olamazdı," dedi, kıkır-
dayarak.

Ben bu tatsız alaycı sözler karşısında rahatsız oldum. Ger-
çekten de sorunun son bölümünde yaklaşımı biraz saygısız-
caydı.

"Dostum," dedi, "akıllı bir kadın için bir evi beceriyle yö-
netmenin büyük bir zevk olduğunu bilmiyor musunuz? Bu
iş kadın öyle bir yapabilmeli ki onunla birlikte yaşayan her-
kes mutlu olmalı ve ona minnettar kalmalı. Bir de, bildiğiniz
gibi, herkes güzel bir kadından emir almaktan hoşlanır. Niçin
olmasın, bu da flört etmenin en hoş şekillerinden biridir. Siz
bunu anımsamayacak kadar yaşlı değilsiniz. Ben bunu çok
iyi anımsıyorum.

Ve yaşlı adam tekrar kıkırdadı, sonunda bir kahkaha attı.

Bir süre sonra, "Affedersiniz," dedi, "ben sizin aklınızın
ucuna gelebilecek hiçbir şeye gülmüyorum, benim güldü-
ğüm o sıralarda zengin ve sözde kültürlü insanlar arasında
yaygın olan bu saçma on dokuzuncu yüzyıl modasıdır. Onlar
günlük yemeklerinin bile sofraya gelinceye kadar geçtiği aşı-
malardan habersizdiler, bunu kendi kibirli akıllarına göre ba-
yağı bir iş buluyorlardı. İşe yaramaz aptallar! Şimdi gelin be-
nimle, ben bir 'edebiyatçiyim' ve bir zamanlar bu garip
adamlar da kendilerini böyle adlandırıyorlardı, oysa aynı za-
manda ben oldukça iyi bir aşçıyım."

“Ben de öyleyim,” dedim.

“Öyleyse,” dedi, “siz beni gerçekte gördüğünüzden daha iyi anlayacaksınız, sözlerinizden ve sakin duruşunuzdan ben bunu seziyorum.”

Şöyle dedim: “Belki öyle olabilir; fakat hayatta yer alan basit uğraşlar için bazı insanların bunlara ilgi duymaları ve bunları uygulamaları beni şaşırtıyor. Bununla ilgili olarak size bir veya iki soru soracağım. Fakat önce sizin toplumunuzdaki kadınların durumu konusuna dönmek istiyorum. Siz on dokuzuncu yüzyılda ‘kadın özgürlükleri’ hareketi konusunda çalışmalar yaptınız: Hatırlamıyor musunuz bunların arasında bazı ‘üstün’ kadınlar akıllı hemcinslerinin özgürleşmesi için onların çocuk yapmamalarını istemediler mi?”

Yaşlı adam yine ciddileşmişti. Dedi ki: “Ben o garip anlamsız ahmaklığı çok iyi anımsıyorum, sonuçta, bütün ahmaklıklarda olduğu gibi, elde ettikleri şey korkunç bir sınıf zorbalığı yaratmak oldu. Şimdi bu konuda biz ne düşünüyoruz dersiniz? Dostum, bu kolayca yanıtlanabilecek bir soru. Bizler için anneliğin en yüksek derecede onurlandırılan bir şey olmaktan farklı düşünülmesi mümkün müydü? Elbette ki bir annenin çekmek zorunda olduğu doğal ve zorunlu acılar, bir erkekle bir kadın arasındaki birliği oluşturan bir bağlılık çizgisidir, onların arasındaki aşka ve sevgiye uyarıcı etkisi olur ve bu gerçek evrensel olarak kabul edilir. Geriye kalanlar için ise, unutmayınız ki anneliğin bütün yapay yükü ve sıkıntısı artık kalmamıştır. Bundan sonra bir annenin çocuklarının geleceğiyle ilgili parasal endişe duymasına gerek yoktur. Çocuklar daha iyi ya da daha kötü durumda olabilirler; onlar annelerinin en yüksek beklentilerinde onu hayal kırıklığına uğratabilirler; bunun gibi endişeler insanoğlunun hayatını oluşturan karmaşık zevklerin ve acıların bütünüdür. Ama en azından artık çocuklarında yapay sakatlıklar oluşması ve onların kusursuz birer erkek veya kadın olamayabilecekleri korkusundan –ki bu sık görülen kanıtlanmış bir du-

rumdu– kurtulmuş oldular. Bir anne artık çocuklarının kendilerinin sahip oldukları zihinsel yetenekler ölçüsünde yaşamlarını sürdüreceklerini ve bu ölçülere göre hareket edeceklerini bilir. Geçmiş zamanlarda, açıkça bilinir ki ‘Toplum’ o günlerini Yahudi tanrısına yardım ederek geçiriyordu ve zamanın ‘Bilim Adamları’ da babalannın günahlarını çocuklarına çektirmekle meşguldüler. Bu sürecin tersine çevrilmesi, kalıtımın içinden bu zehrin dışarı akıtılması için, aramızdaki düşünceli adamlar uzun bir süre konuya bıkmadan özen gösterdiler. Böylece görüyorsunuz ki, genelde sağlıklı olan kadınlar –bizim kadınlarımız hem sağlıklıdır hem de en azından çekicidirler– doğurganlık ve çocuk yetiştirmede saygı duyulan kimselerdir, arzu edilen kadınlardır, dost olarak sevilirler, çocuklarının geleceği için endişeleri olmayan kadınlardır ve annelik içgüdüleri köle gibi çalışan eski kadınlardan ve onların köle gibi çalışan annelerinin sahip olduğundan çok daha fazladır; ya da onlar yüksek sosyetedeki kız kardeşleri gibi doğal olgular hakkında bilgisiz, iffet ve cinsel arzular arasında sıkışmış karmaşık bir ortamda yetişmemişlerdir.”

“Sevgi dolu bir heyecanla konuşuyorsunuz,” dedim, “fakat görüyorum ki siz haklısınız.”

“Evet,” dedi, “ve size özgürlüğümüzle birlikte kazandıklarımızı gösteren bir örnek sunacağım. Bugün karşılaşmış olduğunuz insanların görünüşleri hakkında ne düşünüyorsunuz?”

Dedim ki: “Bu kadar güzel insanın bir arada herhangi bir uygar ülkede olabileceğini düşünemiyorum.”

Bir karga gibi biraz böbürlendi, tıpkı ihtiyar bir kuşa benziyordu. “Ne dediniz! Biz hâlâ uygar mıyız?” dedi. “Evet, bizim görüntümüze bakacak olursak, İngilizler ve Jütlerden gelen kan bağı burada genelde en geçerli soy sayılır ve bu karışım güzel insanlar üretmemiştir. Fakat ben sanıyorum ki biz bu görünümümüzü geliştirdik. Tanıdığım bir adam var, on

dokuzuncu yüzyıl fotoğraflarından çoğalttığı bir portre koleksiyonuna sahip. Eğer bunların üzerinden geçip günümüzde sık sık gördüğümüz insanlarla karşılaştırırsak, şüphesiz bu resimler günümüzdeki insanlarımızın güzelliklerinin çok daha gelişmiş olduğunu kanıtlar. Şimdi, bazı kimseler var ki güzelliğin yaygınlaşmasının, özgürlüğümüze sahip olduğumuz için ve burada sözünü ettiğimiz konularda iyileşmeler olduğu için doğrudan etkilenmiş olduğunu düşünüyor ve bunun çok da akıl almaz bir şey olmadığını söylüyorlar. Onlar şuna inanıyorlar ki, eğer bir çocuk bir erkek ve bir kadının doğal ve sağlıklı aşkı sonucunda dünyaya gelmişse, bu nitelikler geçici de olsa, o çocuk her bakımdan çok daha iyi durumda olur, özellikle de bedensel güzellikler bakımından. Oysa saygın bir ticari ilişkiye dayalı evlilik yatağında ya da bu ağır sistemin sıkıcı çaresizliği içinde dünyaya gelen bir çocuk ise bunun tam tersidir. Derler ki, Zevk zevki yaratır. Ne dersiniz?”

“Ben de genellikle bu kanıdayım,” dedim.

Sorular ve Yanıtlar

“Peki öyleyse,” dedi yaşlı adam, sandalyesinde biraz kımıldanarak, “sorularınıza devam etmelisiniz, Konuk Bey; ben birinci soru için epey uzun konuştum.”

Dedim ki: “Ben sizden eğitimle ilgili fikirleriniz hakkında birkaç söz daha duymak istiyorum. Dick’in anlattıklarına dayanarak söyleyebilirim ki, sizler çocuklarınızı doğal ortamda başboş bırakıp onlara hiçbir şey öğretmiyorsunuz. Kısacası, eğitimi bu şekilde geliştirdiğinizi söylüyorsunuz, ama bir eğitim sisteminiz bile yok.”

“Siz onun anlattıklarını yanlış anlamışsınız,” dedi. “Fakat ben sizin eğitimle ilgili görüşünüzü anlıyorum. Bu geçmiş zamanlardaki görüştür; o zamanki insanların dediği gibi bu bir ‘hayat mücadelesi’ eğitimiydi ve birçok insanı bir yandan kemiriyor, onlara doğru bilgi vermiyor, cimri davranıyordu. Bu ‘hayat mücadelesi’ bir yandan kölelerin kendi paylarını kapmak için verdikleri mücadele, diğer yandan da köle sahiplerinin kendi paylarını artırma mücadelesi anlamına gelen bir eğitim düzeniydi. Yaşam sanatını yeni öğrenmeye başlayan bir kimse, bu durumu beğense de beğenmese de veya eğitim almak için hevesli olsa da olmasa da, bunu yutması gerekiyordu. Sonuç olarak eğitimi umursamayanlar, hiç karşı koyamadan, kendilerine verileni yutup sindirdiler ve sindirdikleri şeyleri yine eğitimi umursamayan başka insanlara eğitim hizmeti vererek yutturdular.”

Yaşlı adamın giderek artan öfkesini bir kahkaha atarak durdurdum ve şöyle dedim: "Ama size bu şekilde öğretilmedi, her neyse, öfkenizi biraz dışarı atmış olun."

"Evet, evet," dedi, gülümseyerek, "benim öfkemi yatıştırdığınız için size teşekkür ederim: Ben hangi dönem hakkında anlatıyorsam kendimi daima o zamanda yaşar gibi hayal ederim. Neyse, biraz sakinleşelim. Siz, çocukların geleneksel olarak okula başlama yaşına eriştikleri zaman, zihinsel düzeyleri ve yetenekleri ne olursa olsun, okullara tıkıştırılması beklentisi içindediniz. Onların orada adına 'öğretim' denen belirli bir gelenek doğrultusunda ve gerçeklere aldırmadan yetiştirilmesini bekliyorsunuz. Dostum, böyle bir yöntemi savunurken hem bedensel hem de zihinsel gelişim gerçeğini göz ardı ettiğinizi görmüyor musunuz? Böyle bir değirmenden kimse incinmeden kurtulamaz. Bu değirmende ezilmekten kurtulanlar ancak güçlü olup içlerinde başkaldırı ruhu taşıyanlardır. Çok şükür ki, çocukların çoğu bu ruha her zaman sahip olmuştur. Bilmiyorum; öyle olmasaydı bugünkü durumumuza erişebilir miydik? Şimdi bütün bunların ne anlama geldiğini görebilmeniz gerekir. Bütün bu uygulamalar *yoksulluğun* sonucuydu. On dokuzuncu yüzyılda toplum, sistematik bir hırsızlık düzeni üzerine kurulmuş olduğundan, acınacak derecede yoksuldu, bu nedenle gerçek bir eğitim kimse için mümkün değildi. Onların sözde eğitim dedikleri yöntem, bir çocuğun kafasına zorla da olsa biraz bilgi sokuşturmaktan ibaretti. Bu yöntemin uygulanmasının gerekli olduğunu düşünüyorlardı. Uygulama işkenceyle yapılırsa da ve bunun hiçbir yararı olmadığı çok iyi bilirse de, bu saçma sapan bilgiler onların kafalarına doldurulurdu ya da aksi durumda sonuç çocuğun hayat boyu bilgisiz kalmasıydı. Fakirlik kaygısı farklı yolların denenmesini engelliyordu. Bütün bunlar geçmişte kaldı. Biz artık bu kaygılar içinde değiliz. Bugün, insanlar kendi eğilimleri doğrultusunda bilgi aramaya yöneldikleri zaman, bilgi herkesin eline geçecek şekilde hazır

bekliyor. Diğer konularda olduğu gibi bu konuda da zenginleştik. Gelişmemiz için artık kendimize zaman ayırabiliriz.”

“Tamam,” dedim, “fakat farz edin ki çocuklar, gençler, erkekler hiçbir zaman bilgi almak istemiyorlar, onların eğilimleri sizin umduğunuz gibi gelişmiyor. Yine farz edelim ki aritmetik veya matematik öğrenmeye direniyorlar. Onları büyüdükten sonra buna zorlayamazsınız. Oysa çocuklar büyürken zorlamanız mümkün değil mi? Böyle yapmanız daha doğru olmaz mı?”

“Peki,” dedi, “siz aritmetik ve matematik öğrenmeye zorlandınız mı?”

“Biraz,” dedim.

“Şimdi kaç yaşındasınız?”

“Diyelim ki elli altı,” diye yanıtladım.

“Ve şimdi ne kadar aritmetik ve matematik biliyorsunuz?” diye sordu yaşlı adam, alaycı bir gülüşle.

Dedim ki: “Üzgünüm, ama bunu itiraf etmek durumundayım, hiçbir şey bilmiyorum.”

Hammond sessizce güldü, fakat benim bu itirafımdan sonra hiçbir yorumda bulunmadı ve ben de onun açısından tartışmanın umutsuz olduğunu görerek, eğitim konusunu bıraktım.

Biraz düşündükten sonra dedim ki: “Biraz önce ev ve aile hayatı konularında konuşuyordunuz. Anlattıklarınız bana biraz geçmiş zaman geleneklerine aitmiş gibi geldi; doğrusu ben sizin daha göz önünde bir yaşam biçimi seçeceğinizi düşünürdüm.”

“Falanjistler gibi mi, hah?” dedi. “Biz dilediğimiz gibi yaşıyoruz ve ayrıca kural olarak biz alışkın olduğumuz belirli ev arkadaşlarımızla aynı evde birlikte yaşamayı tercih ederiz. Unutmayın ki, fakirlik yok oldu, oysa Fourierist falanjistler ve bütün onlara benzeyenler, o dönemlerde çok doğal karşılanıyordu, şimdi ise onlar sadece fakir fukaralığa sığınan insanları temsil ediyorlar. Bu tür bir yaşam biçimi ancak yok-

sulluğun en kötü haliyle sarmalanmış insanlar tarafından tasarlanabilirdi. Fakat şunu anlamalısınız ki, bizler için kural ayrı evlerde yaşamak olsa da ve böyle yaşayanlar alışkanlıkları bakımından birbirlerinden aşağı yukarı farklı kimseler olsalar da, yumuşak huylu herhangi bir kimse mutlu olabileceyse birlikte yaşamayı tercih eden diğerleri gibi, istediği kimselerle birlikte yaşayabilir, onlar için de kapılar açıktır. Ancak elbette ki bir adam herhangi bir eve gidip orada yaşayanlardan kendisini mutlu etmeleri için alışkanlıklarını değiştirmelerini isteyemez. O kişi bir başka yere gidip istediği gibi yaşayabilir. Fakat ben bu konuda çok fazla bir şey söylemek istemiyorum. Mademki Dick ile nehrin yukarısına doğru birlikte gideceksiniz, o zaman bu konuların nasıl yönetildiğini deneyerek öğrenebilirsiniz.”

Biraz duraladıktan sonra dedim ki, “Şimdi gelelim büyük şehirlere; oralarda durum nasıl? Diyelim ki Londra. Bu şehir hakkında uygarlığın modern Babil’i dendiğini okumuştum, o da yok olmuş galiba.”

“Peki, peki” dedi ihtiyar Hammond, “ama sonuç olarak, belki Londra şimdi on dokuzuncu yüzyıldaki ‘modern’ Babil’den daha fazla eski Babil’e benziyordur. Bunu geçelim. Her şey bir yana, şimdi burasıyla Hammersmith arasında kalan yerlerde yaşayan çok sayıda insan var; siz bu şehrin en kalabalık bölgesini de görmediniz henüz.”

“O zaman bana söyleyin, doğruya doğru durum nasıl?” diye sordum.

Şöyle dedi: “Bir zamanlar, eğer burada benim kapımın önünde, iyi cins bir ata binip bir buçuk saat kadar hızla dosdoğru gidecek olsaydınız, yol boyunca hep Londra’nın kalabalık bölgelerinden geçmiş olurdunuz, buraların büyük bir bölümüne, o zamanlar adlandırıldığı gibi, ‘varoş’ denirdi. Buralar suçsuz erkek ve kadınlar için işkence yerleriydi. Daha da kötüsü buraları erkeklerin ve kadınların doğup büyüdükleri ve üredikleri, öylesine aşağılayıcı yerlerdi ki, iş-

kence onlar için doğal ve sıradan bir yaşam biçimi anlamına gelirdi.”

“Biliyorum, biliyorum,” dedim biraz sabırsızlanarak, “durum öyleydi; ama bana şimdi nasıl, onu söyleyin. Eski günlerden bugüne bir şeyler kaldı mı?”

“Bir santimi bile kalmadı,” dedi. “Fakat bunlar hâlâ anılamızdaki yerini biraz koruyor, bundan memnunum. Biz her yıl, 1 Mayıs gününde Londra’nın doğusundaki o komünlerde, Sefaletin Yok Edilmesi gününü dini bir tören ile anıyoruz. O gün müzik ve dans vardır, neşeli oyunlar oynanır ve eski gecekondü bölgelerinin en kötülerinde yiyip içip bayram yapılır, bu eski anılar zihinlerde saklanır. Bu bayram vesilesiyle en güzel kızlar, sızlanmalar ve şikâyetlerle dolu o eski devrimci şarkıları söylerler. Bir zamanlar insanlar o topraklarda mutsuzluk içinde yaşarlarken, oralarda yıllarca sınıf ayrılıkları nedeniyle hemen her gün cinayetler işleniyordu. Benim gibi geçmişini böylesine sebatla incelemiş olan biri için, güzel kızları zarif bir şekilde giyinmiş, başlarında çevredeki çayırardan topladıkları çiçeklerden taçları ile mutlu insanların arasında görmek çok duygulandırıcı oluyor. Şimdi onların eğlendiği bir tepe üzerinde, bir zamanlar belki adına ev bile denemeyecek berbat bir odacığın içinde kadınlar, erkekler, sanki bir fıçıda istiflenmiş sardalyalar gibi, pislik içinde yaşıyorlardı. Öylesine yaşıyorlardı ki buna ancak katlanmak denebilir. Biraz önce de söylediğim gibi bu yaşam insanlık dışı bir aşağılanma idi. Bir kızın tatlı ve güzel dudaklarından dökülen, gerçek anlamını bile bilmediği tehdit sözcüklerini ve ağıtları işitmek –örneğin onun Hood’un *Gömleğin Şarkısı* adlı eserini seslendirdiğini ve seslendirirken eserde neden söz edildiğini tam olarak bilmediğini düşünmek– hem onun için hem de dinleyiciler için akıl almaz bir trajedinin gelişmesidir. Eğer düşünebilerseniz bunu düşünün ve hayatın ne kadar muhteşem biçimde geliştiğini anlayın!”

“Gerçekten de benim için bunu düşünebilmek güç,” dedim.

Ve orada oturup onun gözlerindeki pırlıtyı izledim. Bu yeni yaşam biçiminin onun yüzünü nasıl renklendirdiğini gördüm. Bu yaşta bile onun bu dünyanın mutluluğunu nasıl düşünebildiğine hayret ettim. Bütün bu konular dışında, onun yemek zamanından başka bir şey düşünememesi gerekirdi.

“Bana ayrıntılı olarak anlatın,” dedim, “Bloomsbury’nin doğusunda şimdi ne var?”

Şöyle konuştu: “Burayla eski şehrin dışında kalan bölge arasında pek az ev bulunur; fakat şehirde çok yoğun bir nüfus yaşıyor. Bizim atalarımız, gecekondular bölgesi ilk temizlenmeye başlandığında, bütün evleri yıkmak için fazla acele etmediler. Buralar on dokuzuncu yüzyılın sonunda şehrin ticari bölgesi olarak biliniyordu, daha sonraları ise *Swindling Kens* olarak adlandırıldı. Bakın, bu evler, çok çirkin bir biçimde toprağa kabaca oturmuş binalar olmalanna karşın, oldukça geniş ve sağlam oldukları gibi aynı zamanda temizdi, çünkü bunlar içinde insanların oturmaları için değil, kumar oynanan kulübeler olarak kullanılıyordu. Böylece yıkılan gecekondularda yaşayan fakir insanlar buraları alıp, ev olarak kullanmaya başladılar, ta ki o günlerde bazı kimseler bu duruma daha iyi bir çözüm bulmak için düşünmeye fırsat bulana kadar. Böylelikle evler o kadar yavaş yıkıldı ki, insanlar da başka yerlerde yaşamak yerine daha kaba ve toprağa yakın oturtulmuş bu evlerde yaşamaya alıştılar. Bu şekilde burası Londra’nın, hatta belki de bütün bu adaların, en kalabalık yeri olmuştur. Fakat burası çok hoş bir yerdir. Böyle olmasının nedenlerinden biri başka bir yörede göremeyeceğiniz kadar eski bir üsluba sahip mimarisinin güzelliğidir. Ancak bu yoğunluk, eğer durumu böyle adlandıracak olursak, Aldgate’den öteye gitmez, bu adı belki daha önce duymuşsunuzdur. Oradan öteye evler daha yaygın biçimde çayırların üzerine serpiştirilmiştir. Oraları da çok güzeldir, özellikle sevimli Lea nehri üzerinde –bilirsiniz burada ihtiyar Isaak Walton

balık tutardı– yer alan Stratford ve Old Ford adlı şehirleri elbette duymadınız, çok eski zamanlarda oralarda Romalılar epey faaldiler.”

Oraları duymamak mı! diye düşündüm kendi kendime. Ne gariptir ki ben, Lea çayırlarının o güzel zamanlarında, en son kalıntılannın da yok edildiğini görmüştüm ve şimdi bu güzelliklerin insanları tekrar bu kadar ilgilendirdiğini duymaktaydım.

Hammond devam etti: “Aşağıya Thames’e doğru giderse-
niz, on dokuzuncu yüzyılda yapılmış olan rıhtımlara gelmiş olursunuz ve bu rıhtımlar hâlâ kullanılmaktadır, ancak bunlar bir zamanlar olduğu gibi fazla işlek değildirler, çünkü artık merkezileşmeyi mümkün olduğu kadar azalttık ve uzun zaman önce dünyanın pazarı olma hevesimizi de bıraktık. Bu rıhtımlara yakın iyi durumda birkaç ev vardır, fakat bunlar da devamlı olarak çok sayıda insan yaşamaz. Şöyle ki; bu evleri kullananlar sık sık gidip gelen kimselerdir. Evler iyi bir yaşam sürdürülemeyecek kadar çukur ve bataklık bir arazi içinde bulunmaktadır. Rıhtımları geçtikten sonra doğuya ve kara tarafına doğru gidilince her taraf dümdüz meradır, buraları da bir zamanlar birkaç bahçe dışında bataklıkmiş ve çevrede içinde devamlı olarak insanların yaşadığı ancak birkaç ev varmış. Onun dışında pek söz edilecek bir şey olmayan birkaç baraka ve ağıl bulunur, bunlar da orada otlayan büyükbaş hayvan sürülerine göz kulak olan adamlar tarafından kullanılmıştır. Fakat insanlar, hayvanlar ve kırmızı kiremitli birkaç çatı ile kocaman saman yığınları arasında, güneşli bir sonbahar öğleden sonrasında sakin bir küçük at bulup dolaşmak için, burası hiç de kötü bir tatil yeri sayılmaz; nehir boyunca gidip gelen tekneleri seyreder, daha sonra Shooters’ Hill ve Kentish yaylalarına gidip buradan bir daire çizerek dönünce de önünüzde geniş bir yeşil deniz gibi uzanan Essex bataklığını, üzerinizde gökyüzünün kubbesini ve güneşin ta uzaklardan gelen huzur dolu ışık selini görürsünüz. Can-

ning's Town denen bir yer daha vardır, bunun ilerisinde bulunan Silvertown'un güzel çayırları, çayırların en güzel halidir: şüphesiz buraları da bir zamanlar bataklıktı ve berbat durumdaydı."

Bu isimler kulaklarımı tırmaladı, fakat bunu ona anlatmadım. Dedim ki: "Ve nehrin güneyi, orası nasıl bir yer?"

Şöyle yanıtladı: "Oranın da Hammersmith'e çok benzeyen bir toprağı vardır. Kuzeye doğru yine arazi yükselir ve burada sevimli ve iyi yapılanmış Hamstead denen bir kasaba vardır. Bu da Londra'nun o bölgesinin uyumlu bir şekilde sona erdiği yerdir. Burası sizin buraya gelirken içinden geçtiğiniz ormanın kuzeybatısına tepeden bakar.

Gülümsedim. "Bir zamanlar Londra olan şehir hakkında bu kadar yeter," dedim. "Şimdi bana ülkenin diğer kasabalarını anlatın."

Anlatmaya başladı: "Bir zamanların kasvetli yerleri olarak bildiğimiz sanayi merkezleri de, tıpkı tuğla ve harçtan oluşan Londra çölü gibi ortadan kalktı. Ancak buralar 'sanayi' merkezleri olmaktan başka bir işe yaramadıkları için ve o kumarbaz pazarına hizmet vermekten başka hiçbir amaçları olmadığı için, bütün hepsi yok olduktan sonra geride varlıklarını gösterecek pek az işaret bıraktılar. Elbette ki makine gücünün kullanımında oluşan gelişmeler de bunu kolaylaştırdı. Eğer böyle bir güç olmasaydı ve biz alışkanlıklarımızdan kopmasaydık bile, bu merkezlerin parçalanması nasılsa gerçekleşecekti. Ancak bu merkezlerin durumları nedeniyle, sanayi bölgeleri diye adlandırılan bu yerlerden kurtulmak için ödenecek bedel, büyük bir özveri sayılamazdı. Geride kalanlar için, ihtiyacımız olan kömür ve mineraller, getirilip çimlere dökülmüş ve mümkün olduğunca az çöp, karışıklık ve suskun insanların ıstırabıyla birlikte nerede ihtiyaç varsa oraya yollanmıştı. İnsan okuduklarından o bölgelerin on dokuzuncu yüzyıldaki durumlarına inanma eğiliminde oluyor. Şöyle ki, bu yazılanlara göre insanları kendi etkileri altında tutan ege-

menler, onları kasıtlı olarak endişeye boğmuş, rezil etmiş ve aşağılamıştır. Fakat bunlar doğru değildi; tıpkı bizim şimdi tartıştığımız kötü eğitim sistemi gibi, bu durum da yoksulluktan kaynaklanıyordu. İnsanlar her şeye tahammül etmek zorundaydılar ve hatta bundan hoşlanıyormuş gibi davranmak zorundaydılar. Oysa biz şimdi her şeyle mantıklı bir şekilde başa çıkabiliyoruz ve yapmak istemediğimiz şeyleri kimseye bağlı olmadan reddedebiliyoruz.”

İtiraf etmeliyim ki onun yaşadığı çağla ilgili övgülerini bir soru ile kısa kestğim için pişman değildim. Şunu sordum: “Küçük kasabalar ne durumda? Sanıyorum onları da yok ettiniz.”

“Hayır, hayır,” dedi, “onlar böyle yok edilmedi. Tam tersine, küçük kasabalarda pek yıkım yapılmadı, ama çok yeni yapılanmalar oldu. Onların banliyölerde kalan yerleşim birimleri, varsa eğer, genel merkezle kaynaşıp eridi gitti. Boş alanlar ise ana merkeze kaldı; ama hâlâ kendi caddelerini, kendi meydanlarını ve pazar yerlerini koruyan kasabalar bulunmaktadır. İşte bu küçük kasabalar sayesinde bugün yaşayan bizler eski dünyamızın neye benzediği hakkında biraz fikir edinebiliyoruz; demek istediğim onları en iyi haliyle görebiliyoruz.”

“Örneğin Oxford, diyelim,” dedim.

“Evet,” dedi, “sanırım Oxford on dokuzuncu yüzyılda bile güzeldi. Şimdi de ticari binaların yapılanmasından önce var olan çok sayıda binanın korunmasına büyük ilgi gösteriliyor ve burası çok güzel bir yer, ancak güzellik bakımından ondan hiç de aşağı kalmayacak birçok kasaba daha var.”

“Buranın hâlâ bir öğrenim yeri olup olmadığını da bu arada sorabilir miyim?” dedim.

“Hâlâ mı?” dedi, gülümseyerek. “Peki söyleyeyim, orası en güzel geleneklerinden bazılarını tersine çevirdi, buna göre on dokuzuncu yüzyıldaki pozisyonundan ne kadar uzaklaştığını görebilirsiniz. Şu anda yapılan gerçek bir öğretimdir,

orada izlenen yol bilginin bilgi için öğretilmesidir, kısacası Bilgi Edinme Sanatıdır. Belki de siz bilmiyorsunuz ama on dokuzuncu yüzyılda Oxford ve ondan biraz daha az ilginç kardeşi olan Cambridge üniversiteleri kesinlikle ticari yerler olmuşlardı. Onlar (özellikle Oxford), kendilerini kültürlü insanlar diye tanımlayan garip bir parazitler sınıfı üretiyorlardı. O günlerde sözde eğitilmiş sınıflar olarak bilinen herkes nasıl sinik ise, aslında kendileri de tıpkı onlar kadar kuşkucu siniklerdi. Üstelik kendilerini bilgiç ve dünya akıllısı olarak tanıtmak için sinizmi de abarttılar. Zengin orta sınıflar –ki onların işçi sınıfıyla bir hiçbir ilişkileri yoktur– onlara tahammül ederken öyle aşağıladılar ki bu tıpkı bir ortaçağ baronunun soytarısına olan davranışına benziyordu; ancak şunu da söylemek gerekir ki sinikler hiçbir zaman eski soytarılar gibi şirin değildiler, hatta toplumun sıkıcı insanlarıydılar. Onlarla alay edildi, hor görüldüler ve onlara para verildi.”

Aman bu nasıl olabilir! diye düşündüm, tarih çağdaş hükümleri nasıl da tersine çevirmeye yatkın. Elbette onların en kötülerini anlattıkları kadar kötüydü. Ayrıca ben de itiraf etmeliyim ki onların çoğu hem ahlak hocalığı yaptılar ve hem de tüccar oldular. Yüksek sesle, ama Hammond’a değil, daha çok kendi kendime söylenerek, şöyle dedim, “Peki, onlar kendilerini yetiştiren çağdan daha iyi nasıl olabilirlerdi ki?”

“Doğru,” dedi, “fakat onların iddiaları daha da abartılıydı.”

“Öyle mi?” dedim, gülümseyerek.

O da bana gülümseyerek, “Siz beni bir köşeden diğerine sıkıştırıyorsunuz,” dedi. “Hiç değilse şunu söylememe izin verin: ‘Ortaçağ barbarlığının’ özelemlerini sürdüren Oxford için, onlar çok zayıf örnek oldular.”

“Evet, şimdi bu oldu,” dedim.

“Üstelik,” diyerek devam etti, “onlar hakkında söylediklerim genel olarak doğrudur. Sorularınıza devam edin.”

Dedim ki: “Londra hakkında ve sanayi bölgeleri hakkında anlattıklarınızı duydum: Peki, köyler hakkında ne dersiniz?”

Hammond şunları söyledi: “Şunu bilmelisiniz ki, on dokuzuncu yüzyılın sonuna doğru bütün köyler hemen hemen yok edilmişlerdi, ancak sanayi bölgelerine eklenenler ya da kendileri küçük çaplı üretim yapmak üzere yapılan köyler yok olmaktan kurtuldular. Evler çürüyüp harabeye dönmek üzere terk edildi. Elde edilecek odunun karşılığında alacakları birkaç şilin için ağaçlar kesildi, binalar inanılmaz biçimde kötüleşti ve korkunçlaştı. İşçilik yapanlar çok azdı, ama yövmiyeler yine de düştü. Bir zamanlar kırsal bölge insanların küçük zevkleri olan el sanatları yitirildi. Köylerde üretilen ve çiftçinin elinden geçen ürünler, onların boğazına bir lokma olarak girmedi. Tarlalarda ve çayırlardaki inanılmaz sefillik ve çalıp çırpıma kadar giden açgözlülük, hatta o zamanlar kaba ve bilinçsizce yapılan çiftçiliğe karşın, hâlâ her şey çok iyi gitmekte ve bolluk getirmekteydi. Sizin bunlarla ilgili bir duyurunuz oldu mu?”

“Öyle olduğunu duymuştum,” dedim. “Fakat sonra ne oldu?”

“Bizim dönemimizin çok başlarında iken bu alanlarda meydana gelen değişim garip bir şekilde çok hızlı oldu. İnsanlar, denebilir ki, kırsal bölge köyelerine sürüler halinde akın ettiler, aç kalmış vahşi bir canavarın avının üzerine atılması gibi, kendilerini boş kalan bu topraklara attılar. Çok kısa süre sonra, İngiltere köyelerinin on dördüncü yüzyıldan beri en kalabalık olduğu zamanlar geldi ve köyler büyümeye devam etti. Elbette ülkenin bu şekilde istilasını baş edilmesi güç, garip bir durum yarattı. Eğer halk hâlâ bağlı bulunduğu sınıfın boyunduruğunda olsaydı, bu çok büyük acılar getirebilirdi. Fakat sonuçta her şey yoluna girdi. İnsanlar kendileri için neyin uygun olabileceğini anladılar ve başarısız olacakları mesleklere girmekten vazgeçtiler. Kentliler ülkeyi istila etmişlerdi; ancak istila edenler, eski günlerdeki savaşçı istilacılar gibi, içinde buldukları çevrenin etkisi altında kaldılar ve onlar da kırsal bölge insanlarına benzediler. Sonra sırası

geldiğinde kırsal bölge insanları çoğalarak şehirlilerin nüfusunu geçtiler ve bu defa onları etkilediler. Böylece kırsal bölge ve kasaba halkı arasındaki farklar giderek azaldı; gerçekten de kırsal bölge dünyası, şehirde yetişmiş halk ile bir arada yaşayarak, onların düşünce tarzı ve hareketliliği içinde daha bir canlılık kazandı, mutlu ve huzurlu olduğu kadar, şevk ve hevesle yaşanan bir hayat tarzı ortaya çıktı; siz de ilk olarak bunun tadına varmış oldunuz. Şunu tekrar söyleyeyim: Çok acemilikler yapıldı, fakat bunları düzeltmek için zamanımız vardı. Benim yaşamımın ilk dönemlerindeki adamlara çok iş düşüyordu. Yirminci yüzyılın ilk yarısında, fakirliğin baskıları insanlar üzerinde henüz etkisini sürdürürken, birçok acemice fikir hâlâ geçerliydi ve günlük yaşamın zevklerine yeteri kadar önem verilmiyordu. Çağın tüccar zihniyetli yaklaşımından dolayı bize kalmış olan dış güzelliklerin çoğu da berbat olmuştu. İtiraf etmeliyim ki insanlar kendi açtıkları yaralardan, özgürlüklerini elde ettikten sonra bile ancak yavaş yavaş kurtulabildiler. Fakat yavaş da olsa bir iyileşme gelmekteydi ve bu *oldu*. Bizi ne kadar çok tanırırsanız, bizim mutlu olduğumuzu daha açık bir şekilde anlayacaksınız. Biz güzellikler içinde, kadınsı olmaktan korkmadan, yaşıyoruz. Yapacak çok şeyimiz var ve genel olarak bunları yapmaktan da hoşlanıyoruz. Hayattan bundan fazla ne isteyebiliriz?”

Biraz duraladı, sanki düşüncelerini anlatmak için bazı sözcükler arıyordu. Sonra şöyle devam etti:

“Biz işte böyle ayakta duruyoruz. İngiltere bir zamanlar ormanlar ve çorak araziler arasında kalan alanlardan oluşan bir yerd. Etrafa birkaç şehir serpiştirilmişti, bunlar da feodal ordu için kale, halk için pazar yeri ve el sanatçıları için de toplanma yerleri olmuştu. Daha sonra burası kötü imalathaneler ve onlardan daha beter batakhaneler ülkesi oldu. Çevrede bakımsız, yoksulluktan nasibini almış çiftlikler bu imalathanelerin sahipleri tarafından ganimet olarak ele geçirildi.

Ama artık burası hiçbir şeyin israf ve berbat edilmediği bir bahçedir. Bu bölgenin yukarıdan aşağısına kadar her tarafta gerekli konutlar, barakalar ve imalathaneler serpiştirilmiştir, hepsi derli toplu, düzgün ve güzeldir. Eğer burada, büyük ölçülerde de olsa, üretim yapılmasına izin verirsek, bunun görünümüne zarar vermesine, kasvet ve ıstırap getirmesine de yol açmış oluruz. Biraz önce sözünü ettiğimiz ev kadınları o zaman bize daha doğru olan yolu göstereceklerdir, dostum.”

Dedim ki: “Geçirdiğiniz değişim bu bakımdan elbette daha iyiye doğru olmuştur. Ben her ne kadar yakında bu köylerden bazılarını göreceğim de, hiç değilse beni hazırlamak için, bir iki kelimeyle oralarnın nasıl olduklarını bana anlatın.”

“Belki,” dedi, “siz bu köylerin on dokuzuncu yüzyılın sonundan önceki orta halli sayılabilecek durumlarını gösteren resimleri görmüş olmalısınız. Böyle şeyler hâlâ var.”

“Bunun gibi çok resim gördüm,” dedim.

“İşte,” dedi Hammond, “bizim köylerimizde, kiliseler veya mahalle toplantı evleri en önemli binalardır; buna göre de buraları en iyi durumda olan köylerden sayılır. Ancak şunu da unutmayın ki buraların fakirlikleriyle ilgili hiçbir görüntü bulunmaz. Görünenler yıkık dökük manzaralar değildir. Şunu söylemeliyim ki, ressamlar genellikle mimari çizimler yapmaktaki yeteneksizliklerini örtmek için bunları kullandılar. Bu tür şeyler, sonuçta bir zarar vermese de, bizim hoşumuza gitmez. Ortaçağlılar gibi, biz de her şeyin düzgün ve temiz, düzenli ve pırl pırl olmasını isteriz; tıpkı mimari sezgisi güçlü bütün insanların bunu istediği gibi. Çünkü insanlar ancak o zaman istedikleri ortama sahip olabileceklerini ve Doğa ile ilişkilerinde başlarına gelebilecek saçmalıklara bu şekilde karşı koyabileceklerini de bilirler.”

“Köylerin yanı sıra, etrafta dağınık şekilde yerleşmiş kır evleri var mıdır?” dedim.

“Evet, çok var,” dedi Hammond. “Aslında, ormanların, boş arazilerin ve –Surrey’deki Hindhead gibi– kum tepeleri-

nin dışında, bir evin göz önünden kaybolması pek de kolay değildir. Evlerin çok sık olmadığı yerlerde binalar daha büyük oluyor. Şöyle ki, bunlar sıradan evlerden daha çok eski kolejlere benziyorlar. Bunun nedeni toplumun yararı için böyle yapılmış olmalarıdır, ayrıca kırlarda oturanların hepsi de çiftçi değildir. Bu büyük evlerde çok sayıda insan otururdu; ancak burada oturanların hemen hemen hepsi her zaman için çiftçilikle uğraşanlara yardımcı olmuşlardır. Kırsal bölgelerdeki bu büyük evlerde yaşam çok hoştur, özellikle zamanımızın en çalışkan insanları bu evlerde otururlar. Buralarda değişik fikirlerde ve mizaçlarda insanlar bulunur ve bu da buradaki toplumu aydınlatır ve canlandırır.”

“Bütün bunlar karşısında oldukça şaşırımdı,” dedim. “Bana öyle geliyor ki, ülke nüfusu epey yoğun.”

“Elbette,” dedi, “nüfus on dokuzuncu yüzyıl sonundaki nüfus sayısına hemen hemen eşitti. Bizim bütün yaptığımız nüfusun yerleşim alanlarını dağıtmak oldu. Böylece diğer bölgelerinde de yerleşim birimleri oluşturduk; bizi isteyen ve bizi davet eden yerlerde.”

“Bana öyle geliyor ki, kırsal bölgeyle ilgili bir şey sizin ‘bahçe’ söyleminizle uyumlu değil. İşe yaramaz araziler ve ormanlardan söz ettiniz. Ben Middlesex ve Essex ormanlarını gördüm. Bu gibi şeyleri niçin bir bahçe içinde tutuyorsunuz? Böyle yapmak savurganlık değil mi?” dedim.

“Dostum,” dedi, “biz vahşi doğanın değişik yönlerini severiz ve buna da gücümüz yetiyor. Çok miktarda keresteye ihtiyaç duyuyoruz, sanıyorum bizim oğullarımız ve onların oğullarının oğulları da aynı şeyi isteyecek. Arazinin bahçe olmasına gelince; duyduğuma göre bir zamanlar bahçelerde fundalıklar bulunuyordu ve taş döşeliydi. Her ne kadar ben yapay bahçeleri sevmesem de, sizi temin ederim ki bahçelerimizdeki bazı doğal taşlıklar görülmeye değer. Bu yaz kuzeye doğru gidin ve Cumberland ile Westmoreland yörelerindeki bir bakın. Buralarda koyunların otladığını göreceksiniz.

Buna göre, oralar sizin düşündüğünüz gibi ziyan edilmiş topraklar değildir. Hiç değilse, buralarda zorlamayla mevsim dışı meyveler yetiştirilecek kadar ziyan edilmiyor sanıyorum. Ingleborough ile Pen-y-gwent arasında kalan yüksek tepelerdeki sürü geçitlerine bir bakın ve sonra bana söyleyin, burayı kimsenin istemediği şeyleri üreten fabrikalarla doldurmayarak bu topraklar boşa harcanmış mı oluyor; oysa imalat işleri on dokuzuncu yüzyılda yapılan belli başlı tek işti.

“Oraya gideceğim,” dedim.

“Bunun için çok fazla zorlanmazsınız,” dedi.

Devlet Yönetimi Hakkında

“Şimdi,” dedim, “size bazı sorular sorma noktasına geldim, sanırım bunlar sizin için yanıtlanması biraz tatsız ve açıklaması da biraz güç olacaktır; fakat bir süre önce kendi önsezilerimle fark ettiklerimi size sormalıyım. Sorayım mı, yoksa sormayayım mı? Sizin hükümetiniz nasıl bir şey? Cumhuriyetçilik sonunda zafere ulaştı mı? Yoksa ancak bir diktatörlüğe mi eriştiniz? On dokuzuncu yüzyılda bazı kimseler demokrasinin son aşamasının diktatörlük olduğunu öngörüyorlardı. Bu son sorum gerçekten o kadar da mantıksız görünmüyor, siz parlamento binanızı bir gübre pazarına dönüştürdüğünüze göre. Ya da, şimdiki parlamentonuzu nerede barındırıyorsunuz?”

Yaşlı adam benim gülümseyişime candan bir kahkahayla karşılık verdi ve şunları söyledi: “Peki, peki, ama gübre, bozulmanın en kötü biçimi değildir; bundan bereket ortaya çıkabilir. Oysa asıl kıtlık öbüründen çıkmıştır. Bir zamanlar şu duvarların koruduğu onun büyük destekçilerinden. Şimdi, sevgili Konuk Bey, size şunu söylemeliyim ki bizim şimdiki parlamentomuzu tek bir yerde tutabilmek çok güçtür, çünkü parlamento bütün halkımızdır.”

“Anlamıyorum,” dedim.

“Hayır, ben de sanmıyorum anladığınızı,” dedi. “Şimdi sizi şok edecek bir şey söyleyeyim: Başka bir gezegenden gelmiş biri olarak sizin hükümet diye adlandıracağınız bir şeyimiz artık yoktur.”

“Sizin düşündüğünüz kadar da şok olmuş değilim,” dedim, “çünkü ben hükümetler konusunda biraz bir şeyler biliyorum. Fakat söyleyin bana, nasıl yönetiyorsunuz? Bu duruma nasıl geldiniz?”

Şöyle dedi: “Şu anda sormak isteyebileceğiniz konular hakkında diyebilirim ki, yönetim işlerimizle ilgili olarak, bizim bazı düzenlemeler yapmak zorunda olduğumuz doğrudur ve yine doğrudur ki herkes yapılacak düzenlemelerin ayrıntıları üzerinde hep aynı fikirde olmuyor. Fakat, daha da ileri gidersek diyebiliriz ki, artık kimse ordusu, donanması ve polisiyle çok ayrıntılı ve karmaşık bir devlet yönetimi sistemine gereksinim duymuyor. Kimse kendi iradesini kendi eşitleri olan çoğunluğun iradesine zorla bırakmak istemiyor. Bu söylediklerimden daha fazla bir açıklama istiyor musunuz?”

“Öyle, evet, istiyorum,” dedim.

Sandalyesine tekrar iyice yerleşirken yaşlı Hammond’ın gözlerinde parlayan neşe benim için oldukça ürkütücü bir uyarıydı. Bu konuşmanın bir sorgulamaya dönüşmesinden ürktüm. İçimi çekerek sabırla bekledim.

“Sanıyorum hükümet yönetiminin nasıl olduğunu iyi kötü biliyorsunuz?”

“Sanırım bilmem gerekir,” dedim.

Hammond: O günlerde hükümet ne biçimdi? Gerçekten Parlamento hükümeti miydi yoksa onun bir parçası mıydı?

Ben: Hayır.

Hammond: Bir yandan Parlamento bir çeşit izleme komitesi gibiydi ve bunlar Zengin Sınıfların çıkarlarına zarar gelmesin diye bekçilik yapanlardı; diğer yandan da insanları sanki kendi kendilerini yönetimde söz sahibiymiş gibi hissettirmeye çalışan, onların gözlerini boyayan bir çeşit perde görevi yapanlar vardı, değil mi?

Ben: Tarih bize bunu böyle olduğunu gösteriyor gibi.

Hammond: İnsanlar kendileriyle ilgili işlerin yönetiminde ne kadar sorumluluk alıyorlardı?

Ben: Benim duyumlarıma göre insanlar bazen zorla Parlamento'ya sokuluyor, daha önceden yapılmış olan yasa değişikliklerini onaylayarak yasalaşmasını sağlıyorlardı.

Hammond: Herhangi başka bir şey?

Ben: Sanmıyorum. Bana verilen bilgiye göre eğer insanlar kendi sorunlarını çözümlenmek için uğraşmaya kalkıştırlarsa, yasalar öne sürülür ve şunlar olurdu: Onlara, bu bir isyana teşviktir, başkaldırıdır, şudur veya budur, denir ve bu tür atılımların elebaşları ya katledilir ya da işkence görürdü.

Hammond: Eğer o zaman Parlamento hükümet etmiyorsa, insanlar da yönetemiyorlardı, öyleyse hükümet neydi?

Ben: Bunu siz bana söyleyebilir misiniz?

Hammond: Eğer o zamanlar mahkemeler hükümetti, dersek, sanıyorum çok fazla yanlış olmayız, şöyle ki bu mahkemeler kaba kuvvetleri de ellerinin altında tutan yöneticiler komitesi tarafından destekleniyordu ve bu aldatılmış insanlar kaba kuvvetin yöneticiler tarafından kendi amaçları doğrultusunda kullanılmasına razı olurlardı; kaba kuvvetle demek istediğim ordu, donanma ve polis kuvvetleriydi.

Ben: Bütün mantıklı insanlar herhalde sizin haklı olduğunuzu düşünüyordur.

Hammond: Gelelim bu mahkemelere. O günün düşüncesine göre bunlar hakça faaliyet gösteren yerler miydi? Bu mahkemelerde fakir bir adam kendi mülkünü ve bunun içinde yaşayan insanı savunurken hakça kazanma şansı var mıydı?

Ben: İnsanlar arasında ortak bir düşünceye göre, zenginler bile, davayı kazansalar dahi, hukuk davalarına korkunç bir talihsizlik olarak bakarlar. Fakirlere gelince; yoksul bir adam hukukun pençesine takıldığı zaman eğer adil ve bağışlayıcı bir karar sonucu tutuklanmaktan ve mahvolmaktan kurtulmuş olursa, bu bir mucize olarak kabul edilirdi.

Hammond: Demek ki, evlat, on dokuzuncu yüzyılda gerçek hükümet hukuk mahkemeleri ve polisti. O günün insan-

larına göre bile bunlar çok başarılı sayılmıyordu. İnsanların yaşamak zorunda oldukları sınıf sisteminde, eşitsizlik ve yoksulluk Allah'ın emri gibi açıkça destekleniyor ve bunların dünya insanlarını bir arada tutan bir bağ olduğu ileri sürülüyordu.

Ben: Öyle görünüyor, gerçekten.

Hammond: Şimdi bunlar değiştiğine göre ve "mülkiyet hakları" –ki bu da birkaç mal mülk için yumruğunu sıkarak, bu senin olmayacak diye komşuna çatmak anlamına geldiğine göre– öylesine ortadan kalkmıştır ki, artık bunun saçmalığın üzerine şaka yapmak bile mümkün değildir, böyle bir hükümet mümkün olabilir mi?

Ben: Mümkün değildir.

Hammond: Evet, memnun oldum. Fakat böyle bir hükümetin zengini yoksuldan, güçlüyü de zayıftan korumanın ötesinde varlığını sürdürmek için başka bir amacı var mıydı?

Ben: Duyduğuma göre, onların yönetimlerinin amacı kendi vatandaşlarını başka ülkelerden gelecek saldırılara karşı korumaktır, diyorlarmış.

Hammond: Öyle diyorlarmış; fakat buna inanacak bir kişi var mıydı acaba? Örneğin, İngiliz Hükümeti İngiliz vatandaşlarını Fransızlara karşı korumuş mudur?

Ben: Söylendiğine göre evet.

Hammond: Buna göre eğer Fransızlar İngiltere'yi istila etseler ve ele geçirseler, o zaman onlar İngiliz işçilerinin iyi yaşamalarına izin vermeyecekler miydi?

Ben (*gülerek*): Benim çıkarabildiğim sonuç şu: İngiliz patronlar İngiliz işçilerin bu sorununu kökten çözmüştü bile: Onlar işçilerin geçim paralarını cüret edebildikleri kadar ellerinden aldılar, çünkü paranın hepsini kendileri için istiyorlardı.

Hammond: Ama eğer Fransızlar burayı ele geçirseydi, onlar İngiliz işçilerin elinden daha fazlasını almazlar mıydı?

Ben: Sanmıyorum; çünkü o durumda İngiliz işçileri açlıktan ölürdü. Sonuç olarak Fransız istilasını Fransızları çökertir-

di. Nasıl ki İngiliz atları, hayvan sürüleri beslenmemekten ölüp giderse, aynen öyle olurdu. Böylece, sonuçta İngiliz işçileri istila altında iken de daha kötü duruma düşmezlerdi: Fransız patronlar da İngiliz patronlarının onlardan aldığından daha fazlasını almazdı.

Hammond: Bu doğrudur; şunu itiraf edebiliriz ki, hükümetin yoksul –yani işe yarayan– insanları başka ülkelere karşı koruduğu savlarının hiçbir anlamı yoktur. Bu da doğaldır; çünkü daha önce de gördük ki hükümetin işlevi zenginleri fakirlerden korumaktır. Fakat hükümet kendi zengin adamlarını diğer ülkelere karşı korumadı mı?

Ben: Zenginlerin korunmaya muhtaç olduklarını hiç duyduğumu anımsamıyorum; çünkü söylendiğine göre, iki ülke birbirleriyle savaşırken bile, her iki ülkenin kendi zenginleri her zaman olduğu gibi birbirleriyle karşılıklı olarak kumar oynamaya devam etmişlerdir ve hatta kendi vatandaşlarını öldürmeleri için birbirlerine silah satmışlardır.

Hammond: Kısacası durum şunu gösteriyor: Sözde bir hükümetin hukuk mahkemeleri vasıtasıyla mülkiyeti koruması zenginliğin mahvedilmesi anlamına geliyorsa, aynı şekilde bir hükümetin kendi vatandaşlarını başka bir ülke karşısında savaştan veya savaş tehdidinden koruması da aynı anlama gelir.

Ben: Bunu inkâr edemem.

Hammond: Öyleyse hükümet gerçekten zenginliğin mahvedilmesi için mi vardı?

Ben: Öyle görünüyor. Ama hâlâ...

Hammond: Hâlâ ne?

Ben: O zamanlar çok sayıda zengin vardı.

Hammond: Bu gerçeğin sonuçlarını görebiliyor musunuz?

Ben: Gördüğümü sanıyorum. Fakat bana bu zenginlere ne olduğunu söyleyin.

Hammond: Eğer hükümet alışkanlık olarak zenginliği sürekli mahvettiyse, ülkenin yoksul olması gerekmez miydi?

Ben: Evet, elbette.

Hammond: Ancak bu yoksulluk içinde, hükümetin var olma nedeni zenginlere dayanırken, onlar da ne olursa olsun zengin kalmak istiyorlardı.

Ben: Öyleydi.

Hammond: Eğer yoksul bir ülkede bazı insanlar diğerlerinin zararına rağmen zengin olmakta ısrar ederlerse sonunda ne olması gerekiyor?

Ben: Diğerlerinin de sözcüklerle anlatılamayacak kadar yoksullaşması gerekiyor. Bütün bu ıstıraplar, öyleyse, şimdiye kadar üzerinde tartıştığımız yıkıcı bir hükümet tarafından yaratılmıştır.

Hammond: Hayır, bunu söylemek yanlış olur. Hükümetin kendisi öyleydi, o zamanların kaygısız ve amaçsız zorbalıkları sonucunda olması gerektiği gibiydi; bu çark zorbalığa neden olan bir çarktı. Şimdi zorbalık sona erdi ve bu çarka da gereksinim duymuyoruz. Hür olduğumuza göre zaten bu çarkı kullanamayız. Sizin düşündüğünüz anlamda, öyleyse bizim bir hükümetimiz yoktur. Şimdi bunu anlıyor musunuz?

Ben: Evet, anlıyorum. Fakat size daha bazı sorular sormaya devam edeceğim: Hür insanlar olarak kendi işlerinizi nasıl görüyorsunuz.

Hammond: Bütün kalbimle, buyurun. Sorulara devam edin.

Hayatın Düzene Konması Hakkında

“Peki,” dedim, “sizin için hükümetinizin yerini alan bu ‘düzenlemeler’ hakkında söylediklerinizin bir açıklamasını yapabilir misiniz?”

“Komşu,” dedi Hammond, “bizler yaşantımızı eskiden olduğundan çok daha basit bir hale getirmiş olsak da, bizler artık alışlagelmiş geleneklerimizden ve atalarımızın başına dert açan yapay isteklerimizden kurtulmuş olsak da, yaşantımızın nasıl düzene konduğu hakkındaki ayrıntılar size kelimelerle anlatamayacağım kadar karmaşıktır; siz bizim aramızda yaşayarak bunu kendiniz öğrenmek zorundasınız. Sizi yaptıklarımızı anlatmaktansa, yapmadıklarımızı anlatmak daha iyi olacak.”

“Öyleyse?” dedim.

“Bunu şöyle anlatabilirim,” dedi: “Biz şimdiki düzende aşağı yukarı yüz elli yıldır yaşıyoruz ve zaman içinde belirli bazı gelenek veya alışkanlıklar edindik; bu alışkanlıklar genel olarak hepimizin yaşantısını en olumlu biçimde etkiledi. Birbirimizden çalıp çırpmadan kolayca yaşayabiliyoruz. Birbirimizle çatışarak ve birbirimizden çalarak da yaşamamız mümkündür, fakat öyle yaşamak, birbirimizle çekişmeden ve hırsızlık yapmadan yaşamaktan daha zor olur. Kısacası bizim yaşantımızın temeli ve mutluluğu budur.”

“Oysa eski günlerde, çatışmadan ve çalmadan yaşamak çok zordu. Bana iyi yaşam koşullarınızın olumsuz yanlarını göstererek bunu anlatmak istiyorsunuz, değil mi?” dedim.

“Evet,” dedi, “öyle yaşamak o kadar zordu ki kendi alışkanlıkları sonucunda komşularına adilce davranan kimseler toplumda aziz ve kahraman olarak yüceltiliyorlar ve en büyük saygıyla anılıyorlardı.”

“Onlar yaşarlarken bile böyle miydi?” dedim.

“Hayır,” dedi, “öldükten sonra yüceltiliyorlardı.”

“Fakat bu günlere gelirse, böyle alışkanlıkların iyi bir dostluk göstergesi olarak algılanmadığını mı söylemek istiyorsunuz?” diye sordum.

“Elbette değil,” dedi Hammond, “kurallara karşı gelen bütün isyancılar ve herkes dahil olmak üzere, sınırları zorlayanlar olursa, onların kim olduklarını herkes bilir; insanları topluma karşı düşmanlığa iten, insanların alışkanlıkları sonucu edindikleri davranışlar değil, dostlarının yanlışlarıdır.”

“Anlıyorum,” dedim, “demek istiyorsunuz ki toplumunuzda ‘suçlu’ sınıflar yoktur.”

“Nasıl olabilir ki,” dedi, “devlet tarafından yapılan hak-sızlıklar karşısında devlete karşı düşmanlık teşvik eden bir zengin sınıf olmadığına göre.”

Şöyle dedim: “Biraz önce sizin söylediğiniz bir şeye göre şunu anlıyorum ki, siz medeni hukuku da ortadan kaldırdınız. Bu tam anlamıyla öyle mi?”

“Dostum, hukuk kendi kendini yok etti,” dedi. “Size daha önce de söylediğim gibi, medeni hukuk mahkemeleri özel mülkiyetin korunması amacıyla vardı; kimse insanların birbirlerine karşı dürüstçe davranmasının kaba kuvvet kanalıyla mümkün olacağını iddia etmiyordu. Özel mülkiyet ortadan kalktığına göre, onun yarattığı bütün yasalar ve bütün yasal ‘suçlar’ da sona erdi. *Çalmayacaksın*, kuralı mutlu yaşamak için *Çalışacaksın* kuralına çevrildi. *Çalmayacaksın* kuralını artık şiddet kullanarak uygulamaya gerek var mı?”

“Peki,” dedim, “bu anlaşıldı ve ben bunun doğru olduğuna inanıyorum; ama şiddet suçları ne oldu? Bunların tekrar-

lanması (ki siz bunun böyle olduğunu itiraf ediyorsunuz) ceza yasasını gerekli kılmaz mı?"

Dedi ki: "Sizin düşündüğünüz anlamda bizim bir ceza hukukumuz da yoktur. Konuya biraz daha yakından bakalım ve şiddet suçlarının ne zamanlar arttığını gözden geçirelim. Bu tür suçların geçmiş günlerde büyük çoğunluğu özel mülkiyetle ilgili yasalar sonucunda oluşuyordu; bu yasalar az sayıda seçkin zenginler dışındaki insanların doğal gereksinimlerini tatmin etmelerini bile engelleyen, genel olarak baskıcı yasalardı. Şiddeti yaratan bütün *bu* nedenler artık kalmamıştır. Yine birçok şiddet suçları cinsel tutkuların yapay bir şekilde ayartılmasıyla ortaya çıkmıştır, kıskançlık ve onun gibi mutsuzluklar abartılı bir biçimde büyütülmüştür. Şimdi bütün bunlara dikkatle bakacak olursanız, göreceksiniz ki bunların hepsinin altında yatan fikir –yasalar tarafından oluşturulmuş olan– kadının erkeklerin malı olması fikridir. Bu ister koca, baba, erkek kardeş ya da her kim olursa olsun böyle olmuştur. *Bu* fikir de elbette ki özel mülkiyet kavramıyla birlikte yok oldu, ayrıca kadınların yasalara aykırı da olsa, kendi doğal arzularının peşinden gitmeleri nedeniyle 'kötü duruma düşüp mahvolmaları' gibi ahmakça inançlar, yine mevcut özel mülkiyet yasalannın bir sonucuydu.

"Şiddet suçlarının bir başka benzeri de aile içi şiddetti. Bu sorun geçmişte de birçok romanın ve öykünün konusu olmuştur. Bu da yine özel mülkiyetin bir sonucuydu. Tabii bütün bunlar sona erdi, çünkü aileler artık yasal veya sosyal hiçbir baskıyla karşılaşmadan, yalnızca karşılıklı sevgi ve şefkate dayanan bağlarla bir arada duruyorlar ve herkes istediği yere gidip gelmekte hür. Bunun da ötesinde bizim namus değerlerimiz ve kamu ahlak ölçünleri eskilerde olduğundan çok daha farklıdır; komşularımızı alt ederek başarıya erişme ve üne kavuşma yolu bizim için kapalıdır, umarım sonsuza dek öyle olur. Her insan kendi özel bilgi ve yeteneklerini sonuna kadar kullanmakta özgürdür ve böyle yapması için de

herkes onu destekler. Böylece nefret şairleri ile beslenen asık suratlı kıskançlıklardan kurtulduk, bunu da iyi bir nedenle yaptık; bu olumsuz duygular mutsuzluk ve dargınlıklar getirmiştir, fevri ve tutkulu erkekler –başka bir deyişle güçlü ve canlı erkekler– şiddete itilmişlerdir.”

Güldüm ve ona şöyle dedim: “Böylece şimdi itiraflarınızı geri çekiyorsunuz ve sizin aranızda hiç şiddet olmadığını mı söylüyorsunuz?”

“Hayır,” dedi, “söylediğim hiçbir şeyi geri almıyorum; daha önce de söylediğim gibi bu tür şeyler olacaktır. Kaynayan kan bazen yanılır. Bir adam bir başkasına vurabilir, yumruğu yiyen de saldırgana vurabilir, sonuç en kötü halde cinayet olur. Ama sonra? Biz komşular bunu daha da ileri mi götürmeliyiz? Birbirimiz hakkında böyle olumsuz düşünerek, katledilen adamın, onun intikamını almamız için bize seslendiğini mi farz edeceğiz, oysa biliyoruz ki bu kimse eğer incitilseyse, soğukkanlılıkla ve durumu bütün ayrıntıları tartarak, kendisine vurana affetmeliydi? Ya da onu katleden kişinin ölümü, maktulü tekrar hayata getirebilir mi veya onu kaybetmenin yarattığı mutsuzluğu giderebilir mi?”

“Evet, ama” dedim, “şunu düşünün: Bir toplumun güvenliği bazı cezalarla sağlanmamalı mıdır?”

“Tamam, komşu!” dedi yaşlı adam, biraz sevinçle. “Tam üstüne bastınız. İnsanların o kadar akıllıca sözünü ettiği ve o kadar da aptalca uyguladığı cezalar, kendi korkularının dışavurumundan başka neydi? Toplumun egemenleri için korkunun nedenleri vardı, çünkü onlar düşman bir ülkede silahlanmış olarak yaşayan bir çete gibiydiler. Fakat dostlarımızla bir arada yaşayan bizler ne korkmak zorundayız ne de cezalandırmaktan çekiniriz. Elbette ki eğer biz, suratımıza sert bir şamar gibi inen ve ender olarak karşılaştığımız cinayetlerden korkup, bunun için yasalar koyarak cinayetlere ve şiddete izin verirsek, o zaman ancak gaddar korkaklar oluruz. Siz böyle düşünmüyor musunuz, komşu?”

“Evet, öyle düşünüyorum, eğer bu açıdan bakarsam, öyle,” dedim.

“Yine de anlamak zorundasınız,” dedi yaşlı adam, “eğer bir şiddet olayı olursa, biz saldırganın mümkün olan her türlü bağışlayıcı kefareti ödemesini bekleriz ve kendisi de bunu kabul eder. Fakat yine de bir düşünün, ani bir öfke ve çılgınlık sonucu birinin zarar verdiği veya ciddi bir biçimde yaraladığı bir adam, birleşik krallık için bir kefaret nedeni olabilir mi? Olsa olsa krallık için ek bir zarara neden olur.”

Dedim ki: “Peki, ya bu adam sürekli şiddete bulaşıyor, her yıl bir adam öldürüyorsa... O zaman ne olacak?”

“Bu görülmüş şey değil,” dedi. “Kaçınılması gereken cezaların ve çiğnenecek yasaların olmadığı bir toplumda, saldırganlıktan sonra mutlaka pişmanlık gelecektir.”

“Ve daha hafif şiddet olayları,” dedim. “Bunlarla nasıl baş edeceksiniz? Çünkü şimdiye kadar hep büyük trajedileri koştuk, sanıyorum.”

Hammond şöyle dedi: “Eğer zarar veren kişi hasta veya deli değilse (eğer öyle ise hastalığı ve deliliği tedavi edilene dek kısıtlı biçimde yaşar), açıkça bellidir ki bu kötü hareketinden sonra üzüntü ve utanç içinde olacaktır ve toplum da genel olarak bu kötü hareketi yapana açıkça bildirir ki, kendisi yaptıkları karşısında kaygısız kalamayacak, yine bir tür kefaret ödeyecektir; en azından bundan dolayı üzgün ve utanç içinde olduğunu açıklayacaktır. Beni affeder misiniz, komşu, diyebilmek o kadar zor mudur? Evet, bazen zordur, ama olsun.”

“Bunun yeterli olduğunu mu düşünüyorsunuz?” dedim.

“Evet,” dedi, “ve üstelik bizim bütün yapabileceğimiz de bu kadardır. Eğer biz ek olarak adama işkence yaparsak, onun üzüntüsünü öfkeye çevirirsek, o zaman kendisi yapmış olduğu yanlışlar karşısında hissedeceği utancı, bizden intikam almak arzusuyla hepten yitirmiş olur. Böylece o yaptığı suç karşılığında yasal cezasını çekerek bunu ödemiş olur ve

rahatlıkla gidip tekrar suç işler. Biz böyle bir aptallığı tekrar yinelemeli miyiz? Unutmayınız ki İsa, 'Gidin ve bir daha günah işlemeyin' dediği zaman yasalara göre ceza uygulamaktan önce affetmişti. Ayrıca eşitlerden oluşan bir toplumda kimse işkenceci veya zindancı rolünü üstlenmek istemez, ama birçok insan hemşire ya da doktor rolüne girer."

"Öyleyse," dedim, "sizin düşüncenize göre bir suç sadece ne zaman geleceği belli olmayan bir hastalıktır ve hiçbir ceza hukuku kurumunun bununla uğraşması gerekmez."

"Oldukça doğru," dedi, "ve size daha önce de söylediğim gibi, genelde bizler sağlıklı insanlarız ve bizim *bu* hastalıktan fazla etkilenebileceğimizi sanmıyorum."

"Peki, sizin medeni hukukunuz yok, ceza hukukunuz da yok. Ama ticaretle ilgili hiçbir hukukunuz da mı yok? Örneğin, mal değiş tokuşu için demek istiyorum. Hiçbir malınız olmasa da, yine bir şeyleri değiş tokuş etmek zorundasınız."

"Bu sabah alışveriş yapmaya gittiğiniz zaman gördüğünüz gibi bizim kişisel mal değiş tokuşu konusunda belli bir sorunumuz yoktur; fakat pazarlarla ilgili olarak elbette ki kurallarımız var. Bu kurallar koşullara göre değişir ve geleneklere uygun olarak yönetilir. Ancak bunlar toplumda genel olarak kabul görmesi gereken konulardır ve kimse bunlara karşı çıkmayı hayal bile etmez. Bu durumda biz geleneklerin zorla uygulanması için hiçbir koşul öne sürmedik, bu nedenle ben bunları yasalar diye adlandırmak istemiyorum. Hukukta, ister ceza hukuku ister medeni hukuk olsun, uygulama daima mantıklı olmalıdır ve kişi de daima cezasını çekmelidir. Koltuğunda oturan hâkimi gördüğünüz zaman, sanki camdan yapılmış gibi onun ruhunu net bir biçimde görürsünüz, polisin birini hapse atacağını, askerinin ise halen yaşayan birini öldüreceğini bilirsiniz. Bu tür çılgınlıklar uyumlu bir pazar yaratır mı dersiniz?"

"Doğru," dedim, "bu tür çılgınlıklar pazarı tam bir savaş alanına çevirir ve burada çok sayıda insan kurşunların ve

süngülerin kullanıldığı gerçek savaş alanında olduğu kadar acı çeker ve zarara uğrar. Oysa benim gördüğüme göre sizin, küçük veya büyük olsun, pazarcılığınız bu haliyle bu işi zevkli bir meslek yapıyor.”

“Doğru söylüyorsun, komşu,” dedi. “Aramızda oldukça çok, hatta sayılamayacak kadar çok kişi, eğer hiçbir şey üretemeyecek olursa çok mutsuz olur, oysa bu insanların elleriyle yaptıkları şeyler o kadar güzel oluyor ki... Bunlar gibi çok kimse var. Örneğin size sözünü ettiğim ev kadınları... Uzun sözcükler kullanmak gerekirse, onlar ‘yöneticilik’ ve ‘örgütlenme’ işlerinden çok hoşlanırlar, söylemek istediğim şey şu ki, bu kadınlar bir şeyleri bir araya getirip toparlamaktan, israftan kaçınmayı önlemekten zevk alırlar. Bu tür insanlar yaptıkları işlerden dolayı çok mutludurlar; tezgâhların arasında dolanıp, işe yarayan insanların ödeyecekleri imtiyazlı vergiler ve bundan kendilerine düşecek payları denetlemek yerine, onlar gerçek rakamlarla ilgilenirler; birbirlerini gözetlemek eski zamanlarda ticaret yapan insanların işiydi. Evet, bakalım bana bundan sonra ne soracaksınız?”

Politika Hakkında

“Politikayla aranız nasıl?” diye sordum.

Hammond, gülerek bana şunları söyledi: “Bu soruyu *bana* sorduğunuz için çok memnunum; sanıyorum bir başkasına sorsaydınız bunun ne olduğunu sizin açıklamanızı ya da açıklamaya çalışmanızı isterdi, ta ki sizi soru yanıtlamaktan bıktırıncaya kadar. Gerçekten de sizin ne demek istediğinizi İngiltere’de anlayacak tek adamın ben olduğuma inanıyorum; mademki konuyu biliyorum, sizin sorunuza çok kısa olarak yanıt vereceğim: Biz politika konusunda çok iyi durumdayız, çünkü bizde böyle bir şey yok. Eğer siz bu konuşmalardan bir kitap yazacak olursanız, Horrebow’un kaleme aldığı *İzlanda’daki Yılanlar* kitabını örnek olarak alın ve bu konuyu başlı başına bir bölüm olarak koyun.”

“Öyle yapacağım,” dedim.

İşler Nasıl Yönetilir?

Şöyle dedim: "Sizin yabancı ülkelerle ilişkileriniz nasıldır?"

"Ne demek istediğinizi bilmiyorum gibi davranmayacağım," dedi, "fakat size hemen söyleyeceğim şey şudur: Dünya uygarlıklarının 'hükümeti' üzerinde büyük etkisi olan bütün rakip ve çatışmalı ülkeler sisteminin rolü de, tıpkı insanların arasında eşitsizliğin ortadan kalkması gibi, tamamen yok olmuştur."

"Böyle olması dünyayı daha can sıkıcı bir yer yapmıyor mu?" dedim.

"Niçin?" diye sordu yaşlı adam.

"Ulusal çeşitliliklerin silinmesi..." dedim.

"Saçma," dedi, biraz da kızgın bir şekilde. "Suyun öteki tarafına geçip görün. Orada oldukça çok çeşitlilik göreceksiniz: Manzara, binalar, yedikleri şeyler, eğlenceleri, hepsi farklıdır. Erkekler ve kadınların görünüşleri olduğu kadar onların alışkanlıkları ve düşünceleri de öyledir; giysileri de ticaret yapıldığı dönemde olduğundan çok daha çeşitlidir. Bütün bunların çeşitliliğini veya tekdüzeliğini gidermeye, birbirinden çok değişik ve birbirine karşıt olan bazı aileleri veya kabileleri baskı altında tutmaya, onları yapay ve mekanik bir şekilde gruplandırmaya, milletler olarak ayırmaya ve onlara yurtseverlik aşlamaya nasıl katkısı olur? Bunlar saçma ve kiskançlık dolu önyargılardır.

"Bunlar nasıl yapılır, bilmiyorum," dedim.

"Doğru," dedi Hammond neşeyle. "Siz şimdi bizim bu saçmalıklardan kurtulmuş olduğumuzu kolayca anlayabilir-

siniz. Bizim için açıkça görünen şudur ki, bu çok çeşitlilik dolayısıyla, dünyada farklı kanlar taşıyan ırklar, birbirlerinden çalmak isteyeceklerine, birbirlerine yardımcı olabilir ve hoşgörülü davranabilirler. Biz hepimiz aynı kuruluşun düzeninde eğrilmiş, hayatımızı en iyi biçimde yaşamak isteyen kimseleriz. Ve şunu da söylemeliyim ki kavgalar ve anlaşmazlıklar ortaya çıkarsa, bunlar farklı ırklardan insanlar arasında çok sık olmaz. Sonuç olarak onların arasında mantıksızlık olmadığına göre, birbirleriyle sakin biçimde anlaşmaya çok daha yatkındırlar.”

“Güzel,” dedim, “fakat gelelim politika konularına; örneğin, tek ve aynı topluluk içinde yer alan insanların birbirlerinden genel olarak farklı düşüncelerine... Siz böyle şeyler olmadığına inanıyor musunuz?”

“Hayır, hiçbir zaman,” dedi, biraz da kızgın; “fakat ben diyorum ki elle tutulur gerçek şeyler hakkında fikir ayrılıkları olmamalıdır ve böyle şeyler bizde olmaz; insanlar evrenin yapısı ya da zamanın ilerlemesi hakkında var olan değişik varsayımlar yüzünden birbirlerine sürekli düşman olan partiler içinde donup kalmamalıdır. Politika bu anlama gelmiyor muydu?”

“Hımm, pek değil, bundan çok emin değilim,” dedim.

Şöyle devam etti: “Anlıyorum seni, komşu. Onlar bu ciddi fikir ayrılıklarını sadece varmış gibi gösteriyorlardı, çünkü eğer bu fikir ayrılıkları gerçek olsaydı hayatın normal akışında işlerini başkalarıyla birlikte yürütemezlerdi; birlikte yemek yiyemezlerdi, alışveriş yapamazlardı, kumar oynayamazlardı, birlikte diğer insanları aldatamazlardı ve nerede karşı karşıya gelseler birbirleriyle kavga ederlerdi, bu da onlara hiç yakışmazdı. Politikanın efendilerinin oynadığı oyun, birkaç hırslı yandaş kişinin, lüks ve heyecanlı bir eğlence hayatı yaşayabilmek için halkı ya ikna ederek ya da zorlayarak, kendi masraflarını onlara ödetmesinden ibaretti. Kendi aralarında ciddi fikir ayrılıkları varmış gibi bir izlenim yaratmak, hayatlarının

her aşamasında yer alan bir yalandı. Aralarında ciddi fikir ayrılıkları varmış gibi görünmek, onların hayatlarının her aşamasında yer alan bir yalandı ve bu da onlar için oldukça yeterli sayılırdı. Bütün bunlarla bizim ne işimiz var?"

"Niçin olsun, umarım yoktur. Fakat korkarım ki, duyduğum kadarıyla, politik çekişmeler insan doğasından ileri gelen bir şeymiş."

"İnsan doğasından mı!" diye bağırdı yaşlı delikanlı sabırsızca. "İnsan doğası nedir? Fakir fukaranın, kölelerin, ya da köle sahiplerinin doğası mı, yoksa zengin ve özgür insanların doğası mı bu? Hangisi? Haydi, bunu söyleyin bana!"

"Evet," dedim, "sanıyorum bu konularda insanların hareketleri, içinde buldukları koşullara göre değişebilir."

"Ben de böyle düşünüyorum, gerçekten," dedi. "Her ne olursa olsun, tecrübe bunun böyle olduğunu gösteriyor. Bizim aramızdaki farklılıklar iş konuları ile bunlara teğet geçen olaylarla ilgilidir ve bunlar hiçbir zaman insanları sürekli olarak bölmez. Kural olarak, belli bir konuda elde edilen sonuçlar hangi fikrin doğru olduğunu zaten gösterir; bu sonuçlar gerçeklere dayanır, tahminlere değil. Örneğin, şu da açıkça bellidir ki bir siyasi partiyi tarladaki otların o köyde veya bu köyde mi, bu hafta mı yoksa gelecek hafta mı toplanmaya başlaması gibi konularda tartışarak yok etmek çok kolay değildir; özellikle de eğer bütün insanlar ot toplamanın en geç iki hafta sonra başlaması üzerinde karar vermişlerse. Zaten isteyen herhangi bir kimse tarlalara girip ekinlerin yeteri kadar büyüyüp büyümediğini istediği zaman görebileceğine göre..."

Dedim ki: "Ve siz bu farklılıkları, küçük olsun ya da büyük olsun, çoğunluğun istekleri doğrultusunda çözüyorsunuz, sanıyorum."

"Elbette," dedi, "başka nasıl olabilir ki? Görüyorsunuz ki sadece kişileri ilgilendiren ve toplum yararına olumsuz bir etkisi olmayan konularda fikir ayrılıkları olamaz ve herkes

istediğini yapar. Bir insan nasıl giyinecektir, ne yiyip içecektir, ne okuyup yazacaktır, vb. Fakat eğer konu ortak ilgi alanlarını kapsıyorsa ve bir şeyin yapılması ya da yapılmaması herkesi etkiliyorsa, çoğunluğun istediği yolda gidilmelidir; ancak eğer azınlık olan kesim silahlanır ve güç kullanarak kendileri mi yoksa çoğunluk mu, gerçekten etkili olan kimdir, diye kanıtlamaya kalkışırsa, o zaman iş değişir. İnsanların özgür ve eşit olduğu bir toplumda böyle bir davranışın yer alması pek mümkün değildir; çünkü böyle bir toplumda kabul edilen çoğunluk gerçek çoğunluktur, diğerleri ise, daha önce de söylediğim gibi, domuz kafalı görünmek için bu işin böyle olması gerektiğini çok iyi bilen kimselerdir, özellikle söz konusu sorunla ilgili olarak kendi düşüncelerini ortaya koymak için daha önceden çok fırsatları olduğunu bilirler.”

“Bu nasıl yönlendiriliyor?” dedim.

“Peki,” dedi, “diyelim ki bizim yönetim birimlerimizden birini ele aldık, bu bir belde, bir mahalle veya bir cemaat olabilir (bu üçü arasında gerçekten pek az belirgin bir fark vardır, fakat bir zamanlar fark çoktu). Böyle bir bölgede, sizin sözlerinizle söyleyecek olursak, bazı komşular bir şey yapılması ya da bir şeyin ortadan kaldırılması gerektiğini düşünebilir: Yeni bir hükümet binası yapılması; kullanışsız evlerin yıkılması ya da diyelim çirkin bir demir köprü yerine taş bir köprü yapılması. İşte bu şekilde bir yandan bir şeyi yok ederken yerine başka bir şeyi yapıyorsunuz. Böylece, komşuların bir sonraki olağan toplantıları ya da kurultayları –bu bizim şimdi kullandığımız ve bürokrasi döneminden önceki eski dilden bize kalmış bir sözcüktür– yapılıncaya, komşulardan biri bir değişiklik önerir ve elbette, eğer herkes bu konuda anlaşır, ayrıntılar dışında, tartışmaya son verilir. Aynı şekilde, eğer öneriyi kimse desteklemezse –ikinci bir kişi bunu parmak kaldırıp onaylamazsa– konu bir süre için düşer. Akli başında adamların arasında böyle bir durum pek görülmez,

çünkü öneriyi yapan kişi kurultaydan önce diğerleriyle bunu tartışır. Fakat diyelim ki öneri getirildi ve ikinci kişi tarafından desteklendi. Bu durumda eğer birkaç komşu buna karşı çıkarsa, diyelim ki o çirkin demir köprünün bir süre daha hizmet verebileceği ve o sırada yeni bir köprü yapılmasına gerek görülmediği iddia edilirse, kafa sayısına göre karar vermek yerine, konu bir daha sefere yapılacak kurultaya kadar ertelenir ve tekrar kurallara uygun şekilde tartışmaya açılır. İşte o arada konuyla ilgili olumlu ve olumsuz görüşler etrafta uçuşur, bunlardan bazıları yazılı ortamda yer alır, böylece herkes neler olup bittiğinden haberdar olur ve kurultay tekrar toplandığı zaman düzgün bir tartışma gerçekleşir ve sonunda parmak kaldırarak oylama yapılır. Eğer oylar yarı yarıya olursa, sorun daha ileri bir zamanda tekrar tartışılmak üzere ertelenir; eğer oylar arasındaki fark çok açıksa, sık sık hatta çoğu zaman, azınlıkta olanların genel kanıya katılmalarını kendilerinden istenir. Eğer bunu reddederlerse, sorun tekrar ve üçüncü kez tartışmaya açılır ve azınlıkta kalanlar sayıca çoğalınamıyorsa, sonunda daima çekilirler. Ancak sanıyorum bu arada aşağı yukarı unutulmuş gibi olan bir kural daha vardır ki buna göre sorun daha ileriye taşınabilir. Demek istediğim, genelde istenen şey onların sonunda ikna olmalarıdır, görüşleri yanlış olduğundan değil, sorun hiçbir şeyin topluma baskıyla veya güç kullanarak kabul ettirilemeyeceğini anlamalarıdır.

“Çok iyi,” dedim, “fakat bu bölünmelerin arası sayıca çok azsa ne olur?”

Şöyle dedi: “Genel ilke olarak ve bu durumlar için kural olarak, söz konusu soruna bir süre ara verilir ve aradaki sayı farkı ucu ucunaysa, çoğunluk *statükoya* boyun eğmek zorunda kalır. Fakat şunu da belirtmeliyim ki, azınlık bu kuralı çok ender kullanır, genellikle onlar dostça geri çekilirler.”

“Fakat, biliyor musunuz ki sizin söylediklerinizden bunun oldukça demokrasi benzeri bir ortam olduğu görülüyor;

oysa benim bildiğime göre demokrasinin çok uzun zaman önce ölmek üzere olduğu düşünülüyordu.”

Yaşlı delikanlının gözleri ışıldadı. “Bizim yöntemlerimizin böyle bir sakıncası olduğunu kabul ediyorum. Fakat ne yapılabilir? Bu uygulamalarımıza karşın, biz topluluğumuz içinde kendi isteğinin hiç yerine gelmediğinden şikâyetçi olan tek bir kişi bulamıyoruz, ancak açıkça şu da bellidir ki *herkes* daima birbirinden anlayış bekleyemez. Bunun için ne yapılabilir?”

“Evet,” dedim, “ben de bilmiyorum.”

Şöyle devam etti: “Düşünebildiğim kadarıyla, bizim yöntemimiz karşısında başka seçenekler şunlardır. Birincisi, bizler komşularına danışmadan her konuda kararlar verebilecek yetenekte üstün bir sınıf türetmeliyiz ya da böyle kimseleri seçmeliyiz. Kısacası bir zamanlar entelektüel aristokrasi diye adlandırılan bir sınıfı kendimiz için oluşturmalıyız. İkinci olarak da, bireylerin kendi iradeleri doğrultusunda onların özgürlüklerini korumak için bireysel mülkiyet hakkını tanıyan sisteme tekrar dönmeliyiz, yeniden köleler ve köle sahipleri sınıfları yaratmalıyız. Siz bu iki önemli çare hakkında ne düşünürsünüz?”

“Peki, ama,” dedim, “üçüncü bir olasılık daha var: Akılcı olursak, her insan diğerlerinden oldukça bağımsız olmalıdır ve toplum zorbalığı ortadan kaldırılmalıdır diye düşünebiliriz.”

Bana birkaç saniye sert bir bakış atarak baktı ve sonra çok içten bir kahkaha attı. İtiraf etmeliyim ki ben de ona katıldım. Kendine geldiği zaman, evet der gibi başını salladı ve şöyle dedi: “Evet, evet, sizinle oldukça hem fikrim ve hepimiz de buna inanıyoruz.”

“Evet,” dedim, “ve üstelik bu durumda azınlıklar üzerinde baskı bile oluşmazdı. Örneğin, şu köprü sorununda itiraz eden hiçbir kimse köprünün yapılmasında çalışmak zorunda olmamalı. Hiç değilse, çözüm böyle olmalı diyorum.”

Gülümsedi ve şöyle dedi: “Kurnazca söylenmiş sözler bunlar; fakat farklı açıdan bakılırsa, bu ancak başka bir gezegende yaşayan birinin görüşü olabilir. Eğer azınlıktan birinin duyguları incinmiş ise, şüphesiz ki bunun karşılığında kendisi köprünün yapılmasında çalışmayı reddeder. Fakat sevgili komşu, bu da toplumumuzda ‘çoğunluğun zorbalığı’ tarafından açılmış yarayı iyileştirmek için etkin bir yol değildir; çünkü yapılan bütün işler toplumdaki her bir kişi için ya yararlıdır ya da zararlıdır. Eğer bir insan –kendi emeği geçse de geçmese de– köprünün yapılmasından yarar sağlıyorsa, bu ona göre bu iyi bir iş olur veya bundan zarar görüyorsa, bu kötü bir iştir; ama aynı zamanda onun bu katkısından dolayı, ne olursa olsun, köprüyü yapanlar da yararlanabilir. Aslında onun kendisi için, benim görebildiğim, tek yararı olacak şey şudur: Eğer köprünün yapılması hatalı ise ve kendisi için kötü sonuç verirse, “Ben size demiştim,” diyebilecektir; eğer köprünün yapılması onun için iyi sonuç verirse, o zaman buna sessizce katlanmak zorundadır. Bu tür bir Komünizm uygulaması bir tiranlık yönetimi olur, değil mi? Eski zamanlarda halk bu mutsuzluğa karşı sık sık uyarılırdı, çünkü her karını tok ve mutlu insana karşın bin kişinin acınacak durumda ve aç olduğunu görüyordunuz. Oysa biz, şişmanladıkça zorba yönetimleri beğenmeye başlıyoruz; öyle bir zorbalık ki bu, bildiğim hiçbir mikroskop bunu gösteremez. Arkadaşım, korkmayın; biz sahip olduğumuz barış, bolluk ve mutluluğumuza, ne anlama geldiğini bile unutmuş olduğumuz kötü adlar vererek, belamızı aramak istemiyoruz!”

Biraz oturarak söylediklerini düşündü ve tekrar söze başlayarak şunları söyledi: “Bundan başka sorularınız var mıdır, sevgili Konuk Bey? Bu sabah zaman benim gevezeliklerimle çabucak geçti.”

Komünist Bir Toplumda Emek Girişimciliği Eksiktir

“Evet,” dedim. “Dick ile Clara’nın her an buraya gelmelerini bekliyorum. Fakat acaba onlar gelmeden önce bir iki soru daha sormam için zaman var mıdır?”

“Deneyiniz, sevgili komşu, deneyiniz,” dedi yaşlı Hammond. “Çünkü bana ne kadar çok sorarsanız, ben o kadar mutlu oluyorum ve eğer onlar geldiklerinde benim yanıtlarım hâlâ devam ediyorsa, ben bitirinceye kadar sessizce oturup dinler gibi yaparlar. Bu onları kızdırmaz, yan yana oturup, birbirlerine yakın olmaktan hoşlanacaklardır.”

Ben de gerektiği gibi güldüm ve şöyle dedim: “Güzel; içeri girdikleri zaman ben de onlara pek dikkat etmeden konuşmama devam edeceğim. Şimdi size sormak istediğim şeydu: Akılcı olarak düşünürsek, emeğin karşılığı olmadan insanları çalışmaya nasıl ikna ediyorsunuz? Özellikle de bu kadar gayretle çalışmalarını nasıl sağlıyorsunuz?”

“Emeğin karşılığı yok mu?” dedi Hammond, kırgın biçimde. “Emeğin karşılığı *hayattır*. Bu yeterli değil mi?”

“Fakat işlerini iyi yaptıkları için insanlara ödül verilmiyor,” dedim.

“Ödül çok,” dedi. “Yaratılış bir ödüldür. Eski zamanlarda insanların dediği gibi, bu belki de Tanrının aldığı ücrettir. Eğer siz yaratılışın verdiği mutluluk karşılığında bir şey ödenmesini isterseniz, ki yaratılış en mükemmel iştir, herhalde bundan sonra duyacağımız ikinci şey de çocuk doğurmak için bir fatura yollanması olacaktır.”

“Evet, ama,” dedim, “on dokuzuncu yüz yılda adamın biri diyebilir ki insanların çocuk yaratmak için doğal bir arzusu vardır ve çalışmamak da bunun gibi doğal bir arzu olabilir.”

“Evet, evet,” dedi, “bu ilkel basmakalıp sözleri biliyorum, bunlar tamamen yanlış; gerçekten bizim için oldukça anlamsız bunlar. Bütün herkesin arkasından güldüğü Fourier, konuyu daha iyi anlamıştır.”

“Bu size niçin anlamsız geliyor?” dedim.

Şöyle dedi: “Çünkü bu söz işlerin hepten kötüye gittiğini gösterir, biz ise böyle bir düşünceden uzağız, sanırım buna dikkat etmişsinizdir. Üstelik bizler oldukça zengin sayılabiliriz, ancak bizim içimizde de hâlâ günün birinde işsiz kalabiliriz gibi, giderek artmakta olan bir korku da var. İş bizim için kaybetmekten korktuğumuz bir zevktir, ıstırap değildir.”

“Evet,” dedim, “buna dikkat ettim ve ben de size bunu soracaktım. Fakat bu arada söyler misiniz, iş yapmanın sizin insanlarınız arasında zevkli bir şey sayıldığını nasıl ileri sürebilirsiniz?”

“Bu, *bütün* işler artık zevktir, anlamına gelir; iş yapmak sonunda onur ve zenginlik kazanmak umudu ile bir zevk olur, yapılan o iş zevkli olmasa bile, hoşça giden bir heyecan yaratır; veya iş yapmak hoşça giden bir alışkanlık haline gelir, örneğin mekanik diyebileceğiniz işlerde olduğu gibi; ya da, son olarak yapılan işin –yaptığımız işlerin çoğu bu tür işlerdir– kendisinden duygusal bir zevk alınır; bu da sanatçılar tarafından yapılan işlerdir.”

“Anlıyorum,” dedim. “Şimdi bana söyleyebilir misiniz, böyle mutlu bir duruma nasıl geldiniz? Şöyle ki, eğer daha basit bir şekilde söyleyecek olursak, eski dünyanın koşullarından farklı olan bu söz konusu değişim, bana öyle geliyor ki, şimdiye kadar anlattığınız suçluluk, politika, mülkiyet ve evlilik gibi bütün diğer değişimlerden çok daha büyük ve önemli gibi görünüyor.”

“Bu noktada haklısınız,” dedi. “Gerçekten de diyebilirsiniz ki bu değişim bütün diğer değişimleri mümkün kılan bir değişimdir. Devrimlerin amacı nedir? Elbette ki insanları mutlu etmektir. Bir devrim eğer sonuçta başarısız olacağı belli bir değişimi gerçekleştirdiyse, bir karşı-devrim yapılmasını nasıl engelleyebilirsiniz? Karşı-devrim ancak insanları mutlu ederek önlenabilir. Mutsuzluktan barış ve istikrar beklenebilir mi? Eğer düşünecek olursanız, dikenlerin arasından üzüm ve incir toplamak bile bundan daha akla yakın bir beklentidir! Mutlu bir iş günü olmadan mutluluk mümkün değildir.”

“Bunun doğru oldu belli,” dedim, çünkü yaşlı delikanlının bana biraz öğüt verdiğini düşündüm. “Ama benim soruma yanıt verin, siz bu mutluluğu nasıl yakaladınız?”

“Kısacası,” dedi, “yapay baskılar olmadan ve herkesin en iyi neyi yapabilirse onu yapabilme özgürlüğüne sahip olması sonucunda ve bunlara ek olarak da gerçekten gereksinim duyduğumuz üretim alanlarında çalışma bilinci geliştirerek. İtiraf etmeliyim ki bu bilince biz ağır ağır ve acı çekerek eriştik.”

“Devam edin,” dedim, “bana daha ayrıntılı bilgi verin. Çünkü bu konu beni aşırı biçimde ilgilendiriyor.”

“Peki, öyle yapacağım,” dedi, “fakat bunu yapmak için geçmişe dönerek sizi biraz yormam gerekiyor. Bunu açıklayabilmem için bazı karşılaştırmalar yapmam lazım. Bu sizi rahatsız eder mi?”

“Hayır, hayır,” dedim.

Uzun bir konuşma için kendisini koltuğunda iyice yerleştirdikten sonra, söze başladı: “Bütün duyduklarımızdan ve okuduklarımızdan açıkça belli oluyor ki, geçmiş uygarlık döneminde, insanlar malların üretiminde bir kısır döngüye girmişlerdi. Yavaş yavaş da olsa iyi bir üretim tesisi kurma noktasına eriştikten –daha doğrusu işi büyütmeye başladıktan– sonra, bu tesisten en iyi şekilde yararlanmak için çok ayrıntılı ve özenle hazırlanmış bir alışveriş sistemi de kurdular, bu-

na da Dünya-Pazarı adını verdiler. Bu Dünya-Pazarı, faaliyete başladıktan sonra, ihtiyaç olsun olmasın, üretilen mallardan daha çok ve daha çok yapılması için zorlamaya başladı. Böylece insanlar bir yandan –elbette ki– gerçekten gereksinim duydukları ürünleri yapabilmek için çalışırken, diğer yandan pek çok saçma ve gereksiz şey ürettiler. Sonuç olarak biraz önce sözünü ettiğimiz Dünya-Pazarının insafsız yönetimi altında, bu saçma ürünler hayatın içinde, gerçek gereksinim duyulan şeyler kadar önem taşımaya başladı. Bütün bunların sonucunda, insanlar sadece bu berbat sistemin yürütülebilmesi için kendilerini müthiş bir iş yükü altında buldular.”

“Evet, sonra?” dedim.

“Evet, daha sonra, gereksiz şeyler üretme çabasıyla, bu berbat yükün altında kalan insanlar bocalamaya başladılar, böylece artık kendi emeklerine ve aldıkları sonuçlara tek bir açıdan bakmak zorunda kaldılar. Akıllarıncı, yapılan her bir mal ve ürünün en az emek vererek nasıl üretilebileceği konusunda bitmez tükenmez çaba harcadılar, ama bu arada da mümkün olan en çok sayıda ürünü ortaya çıkardılar. ‘Ucuz üretim’ diye adlandırdıkları bu kalitesiz üretim için her şey feda edildi: İşçilerin çalışmaktan duyacakları mutluluk, onların en temel ihtiyaçları olan huzur ve sağlık sorunları, yedikleri yemekler, giysileri, yaşadıkları evleri, dinlence ve eğlence zamanları, eğitimleri –kısacası tüm hayatları– bu korkunç ucuz üretim zorunluluğu karşısında bir kum taneciği kadar değersiz duruma düştü. Hayır, diyorlar ki, –her ne kadar insanlarımızın pek azı inansa da, görünürdeki kanıtlar çok şaşırtıcı boyutlardadır– inanmak durumunda olduğumuz gerçek şudur: Daha önce belirttiğimiz gibi fakir fukaranın ağaları olan zengin ve güçlü insanlar bile, zenginliklerine zenginlik katmak budalalığı içinde, iğrenç ve normalde kaçınılması gereken pis görüntülerin ve pis kokuların ve gürültünün içinde yaşamaya katlandılar. Bütün toplum, aslında, bu yırtıcı

canavarın dişlerine takılmıştı, bu canavar Dünya Pazarı tarafından topluma zorla dayatılan 'ucuz üretim' sistemiydi."

"İnanılmaz!" dedim. "Fakat sonra ne oldu buna? İnsanlar sonunda akıllarını kullanarak ve üretimde kolaylıklar getirerek, bu işkence kargaşasıyla baş edemediler mi? Dünya-Pazarı'nın düzeyini yakalayarak, sonunda bu korkunç aşırı çalışma yükünden kendilerini kurtarıp daha rahat bir ortam geliştiremediler mi?"

Acı bir şekilde tebessüm etti. "Acaba bunu denediler mi?" dedi. "Emin değilim, biliyorsunuz ki, bir özdeyişe göre, böcek gübre içinde yaşamaya alışmış. Bu insanlar gübreyi belki güzel belki iğrenç buldular, ama onun içinde yaşadılar."

Onun on dokuzuncu yüzyıl yaşantısı hakkındaki değerlendirmeleri, benim biraz soluklanmama fırsat verdi. Sonra ona aptalca şu soruyu sordum: "Peki onların işgücünden tasarruf eden makineleri yok muydu?"

"Saçma!" dedi. "Bununla ne demek istiyorsunuz? İş gücünden tasarruf eden makineler mi? Evet, onlar emekten 'tasarruf etmeye' zorlandılar veya daha basitçe söylemek gerekirse, adamların hayatlarını korumuş oldular. Böylece bir ürün üzerinden tasarruf ederken bu güçlerini başka ürünler üzerinde kullanmayı -bana göre işe yaramaz şeyler için boş yere emek harcamayı- seçtiler. Dostum, emeği ucuzlatmak için kullandıkları araçlar sonuçta emeğin yükünü daha da artırdı. Dünya-Pazarı'nın iştahı insanları sömürdüğü boyutta arttı: 'uygarlık' -ya da örgütlü sefalet- çemberi içinde olan ülkeler pazarın işe yaramaz artıkları oranında kendilerini tıka basa doyurdular. Bu sınırların *dışında* kalan ülkelerin üzerinde acımasızca hile ve baskılar kullanılarak onların da 'açılmaları' sağlandı. Bu açılım işlemi, o dönemde var olan meslekler hakkında bir şeyler okuyan ancak onların mesleki uygulamalarını anlamayanlar için garip gelir. Bu belki bize en azından on dokuzuncu yüzyılın büyük ahlaksızlığını gösterir. Dolaylı olarak gerçekleşen vahşetin so-

rumluluklarından kaçmak için toplumda riyakârlık ve yalancılık kullanılmıştır. Uygur Dünya-Pazarı henüz kendi pençesine düşmemiş olan bir ülkeye göz dikince, hemen gözle görünür bir bahane bulunurdu. Bu, ticarete olduğu kadar acımasızca değil, ama bir tür kölelik baskısı biçiminde yapılırdı. Örneğin artık destekleyicisi kalmamış bir din baskıyla kabul ettirilmeye çalışılır ya da bu 'barbar' ülkenin yerli insanlarına verdiği zararlardan dolayı onlara ters düşen bir kanun kaçağı veya azgın bir katil onların elinden kurtarılırdı. Kısacası köpeği dövmek için nasıl bir çomak bulurlarsa onu kullanırlardı. Bundan sonra 'bir pazar yaratması' için korkusuz, ilkesiz, cahil bir maceraperest bulunur –bir zamanların rekabet ortamlarında bu hiç de zor bir şey değildi– ve ona rüşvet verilirdi. Böylece bu kişi talihsiz ülkede geleneksel değeri olan ne varsa parçalar, orada zevk ve huzur veren ne varsa yıkar ve yok ederdi. Bu ülkenin yerli halkına ihtiyaçları olmayan malları zorla aldırır, bunların karşılığında 'takas' olarak, –o zamanlar bu tür hırsızlıklara takas denirdi–, onların doğal ürünlerini alırdı. Sonuçta bu bahtsız ve beceriksiz insanlar için 'yeni ihtiyaçlar yaratılırdı'. Bu insanların yaşamaları için efendileri onlara izin vermiş olurdu. Böylece insanlar umutsuz bir didinme içinde 'uygarlığın' işe yaramaz mallarını satın alabilmek için kendilerini köleliğe satmış olurlardı." Yaşlı adam, Müzeyi göstererek, "Ah, ben orada 'uygar-olmayan' uygarlık –ya da örgütlü sefalet– hakkında garip öyküler anlatan kitaplar ve yazılar okudum," dedi. "İngiliz Hükümetinin bilerek çiçek-mikrobu bulaştırılmış battaniyeleri zorluk çıkaran Kızılderililere özel armağan olarak gönderdiği zamandan başlayıp, ta Stanley adlı bir adamın Afrika'yı istila etmesine kadar..."

"Affedersiniz," dedim, "fakat bildiğiniz gibi zaman daralıyor ve ben mümkün olduğu kadar saptırmadan sorumun yanıtını almak istiyorum. Aynı zamanda Dünya-Pazarı için üretilen bu mallarla ilgili bazı şeyler sormak da istiyorum.

Bunların kalitesi nasıldı? Bu tür malları bu kadar iyi yapan akıllı insanlar, sanıyorum iyi mal üretiyorlardı?”

“Kalite mi!” dedi yaşlı adam biraz hırçın biçimde. Öyküsünü anlatırken sözünün kesilmiş olmasına sinirlenmişti. “Onlar sattıkları malların kalitesi gibi boş şeyler hakkında niçin düşüneceklerdi ki? Yapılanların en iyileri orta kalitenin altında idi, en kötülerinin ise ne olduğu belliydi. Kendilerinden istenen mallar ancak idare edecek durumdaydı, başka mallar bulunabilseydi bunları zaten kimse almazdı. Zamanın geçerli söylemi, malların kullanılmak için değil satılmak için yapıldığı idi. Siz başka bir gezegenden gelmiş biri olarak bu kuralı anlayabilirsiniz, ama bu bizim insanlarımız için anlaşılmaz bir şeydir.”

Dedim ki: “Ne diyorsunuz! Hiçbir şeyi iyi yapamıyorlar mıydı?”

“Elbette, yaptılar,” dedi, “çok iyi yaptıkları bir grup mal vardı ki, bunlar bir şeyler yapmak için kullanılan makinelerdi. Makineler genel olarak kusursuz işçiliği olan, sonunda erişilmek istenen amaca göre uyarlanmış harika ürünlerdi. Böylece haklı olarak denebilir ki on dokuzuncu yüzyılın büyük başarısı bu harika makinelerdi. Bunlar beceri ve sabır sonucunda yapılmış olan yeni buluşlar olup sınırsız sayıda işe yaramaz ürün üretmek için kullanılıyordu. Doğrusu bu makinelerin sahipleri yapılacak malların niteliği üzerinde pek düşünmüyorlardı, makineler sadece kendilerini zenginleştirecek araçlardı. Üretilen mallarla ilgili tek önemsedikleri şey bunların kullanımlarına göre alıcı bulmasıydı; önemli olan tek şey onları birilerinin satın almasıydı.”

“Ve insanlar da buna katlandılar mı?” diye sordum.

“Bir süre için,” dedi.

“Sonra ne oldu?”

“Sonra işler tersine döndü,” dedi yaşlı adam gülerek. “On dokuzuncu yüzyıl kendisini banyo yaparken giysilerini kaybeden biri gibi görüyordu, böylece kasabanın içinde çıplak dolaşmak zorunda kalmıştı.”

“Bu şanssız on dokuzuncu yüzyıl hakkında çok acımasız-sınız,” dedim.

“Bu doğal bir şey,” dedi, “çünkü bu dönemle ilgili çok şey biliyorum.”

Bir süre konuşmadan durdu ve sonra şunları söyledi: “Aile büyüklerimizin anlattığı masallar hatta gerçek tarihi öyküler var: Benim büyük babam bu yüzyılın kurbanlarından biriydi. Eğer bunun hakkında biraz bir şeyler biliyorsanız, onun ne kadar ıstırap çektiğini size şöyle anlatabilirim, o günlerde büyük babam gerçek bir ressamdı, bir dahiydi ve de bir devrimci.”

“Galiba anlıyorum,” dedim. “Fakat şimdi, görünen o ki, bütün bunlar tersine çevrildi.”

“Sanıyorum öyle oldu,” dedi. “Bizim ürettiğimiz mallar bunlara ihtiyaç duyulduğu için yapılır. İnsanlar komşularının kullanması için ürettikleri malları sanki kendileri kullanacakmış gibi üretirler, bilmedikleri ya da kontrol edemedikleri hayali bir pazar için mal üretmezler. Bir alışveriş uygulaması olmadığından, bu malları belki isteyenler olur düşüncesiyle riske girerek üretmek tam bir delilik olur, çünkü artık bu malları zorla alacak kimse yoktur. Bundan dolayı şimdi üretilen mallar iyidir ve tamamen amacına uygun olarak yapılır. Gerçek kullanımı olmayan hiçbir şey üretilemez, bu nedenle kötü mal da üretilemez. Üstelik daha önce de söylediğim gibi, şimdi biz artık ne istediğimizi biliyoruz, istediğimiz kadarından daha fazlasını da üretmiyoruz. Bir yığın işe yaramayan şey yapmak zorunda olmadığımıza göre ve artık yeteri kadar zamanımız ve kaynağımız olduğu için yaptıklarımızdan zevk alıyoruz. Elle yapılması yorucu ve bıktırıcı olan bütün işler son derece gelişmiş makinelerle yapılır; elle yapılması hoş giden bütün işlerse elle yapılır, makineler kullanılmaz. Herkesin kafasına uygun özel işler bulmak hiç zor değildir; böylece hiçbir kimse bir başkasının istekleri karşısında kendisini feda etmek zorunda kalmaz. Zaman zaman, bazı iş-

lerin can sıkıcı ve zor olduğunu fark edecek olursak, bunu tamamen bırakıp o malı da üretmeyiz. Şimdi sizin de anlayacağınız gibi, bu koşullarda yaptığımız bütün işler, o kadar hoş olmasa da, kafa ve bedenlerimizi çalıştıran deneylerdir. Böylece insanlar işten kaçmak yerine iş peşinde koşarlar ve insanlar kuşaklar ve kuşaklar boyunca bir işi yaparak beceri kazandıklarına göre, bu işi yapmak daha kolaylaşır, sanki daha az çalışarak, aslında daha çok üretim yapılmış olur. Sanıyorum, biraz önce söylemeye çalıştığım gibi, bu durumda insanlar işlerin azalması ihtimalinden dolayı korkularını açıklamış oluyor, belki siz de buna dikkat etmişsinizdir, bu da giderek çoğalmakta olan bir duygudur ve yirmi yıldır böyle olmuştur.”

“İş bakımından durgunluk olabileceği konusunda sizler arasında bir korku olduğunu düşünüyor musunuz?”

“Hayır, ben düşünmüyorum,” dedi, “nedenini de size söyleyeceğim: Herkes kendi işini daha hoş ve çekici yapmak yükümlülüğünü taşır. Bu da elbette mükemmellik standardını artırmak eğilimiyle mümkündür, çünkü hiç kimse kendisine itibar getirmeyecek bir iş yapmaktan hoşlanmaz ve herkes yaptığı işi kullarına sunarken çok daha fazla özenmelidir; sanat eseri olarak kabul edilen o kadar çok şey vardır ki, sadece bu bile becerileri olan insanların iş bulmalarına yardımcı olur. Eğer sanat tüketilemez bir şey sayılıyorsa, bilim de öyledir. Her ne kadar sanat günümüzde akıllı bir adamın, bir zamanlar olduğu gibi, zamanını vermesine degecek tek zarsız meslek olarak düşünülüyorsa da, hâlâ sanatın güçlükleriyle mücadele etmekten heyecan duyan ve sanatı her şeyden daha fazla seven çok sayıda insan vardır ve sanıyorum bu hep böyle olacaktır. Yine belirtmeliyim ki, yapılan işler ne kadar zevkli hale getirilirse –her ne kadar bir zamanlar bunların bazılarını yapmaktan hoşlanmadığımız için vazgeçmiş olsak da– sanıyorum istenen mallar o kadar çok üretilecektir. Üstelik sanıyorum işsizlik korkusu, dünyanın başka

yerlerinde değil, ama yalnızca Avrupa'nın daha gelişmiş olan bazı bölgelerinde söz konusu olacaktır. Buraları, örneğin, bir zamanlar Büyük Britanya kolonisi olan yerler ve özellikle de Amerika –bir zamanlar Birleşik Devletler olan bölge– şimdi olduğu gibi daha uzun süre bize kaynak olmaya devam edecektir. Bu topraklar, özellikle de Kuzey Amerika bölgesi uygarlığın son güçlü günlerinde yaşanmayacak ölçüde berbat yerler olup çıkmıştı. Fakat bugün buralar gerilemiş yerler oldukları için yaşanması çok daha zevkli yerler haline geldi. Gerçekten de denebilir ki, Amerika'nın kuzeyindeki mahalle ve evler pis kokulu çöp yığınlarından yaratılmıştı. Orada hâlâ yapılacak çok şey var, özellikle de, büyük bir ülke olduğu için."

"Evet," dedim, "Sizin önünüzde böylesine mutlu bir gelecek olduğunu düşündüğüm için ben de çok mutluyum. Fakat size birkaç soru daha sormak isterim ve sonra bu günlük bu kadar deriz."

Bloomsbury Pazarında Akşam Yemeği

Ben konuşmaya devam ederken kapının yakınında ayak sesleri duydum; kapı sürgüsü çekildi ve iki âşık içeriye girdi. İkisi de o kadar güzel görünüyordlardı ki, onların hafiften gizlice flört edişlerini izlemekten bile utanmıyordu insan; çünkü öyle görünüyordlardı ki, sanki bütün dünya onlara gerçekten âşık olmalıydı. Hammond'a gelince, o tamamladığı bu resmi, neredeyse başlarken düşündüğü güzellikte bitirmiş olan bir ressamın olabileceği kadar mutlu idi. Şöyle dedi:

"Oturun, oturun, gençler ve hiç ses çıkartmayın. Buradaki konuğumuzun hâlâ bana sormak istediği soruları var."

"Evet, sanıyorum olmalı," dedi Dick. "Siz yalnızca üç buçuk saat birlikte oldunuz. İki yüz yıllık bir tarihin üç buçuk saatte anlatılması olanaksız. Bu bir yana, bildiğim kadarıyla, siz herhalde coğrafyadan sanatkârlığa, tüm ilgili alanlarını dolaşmışsınızdır."

"Ses çıkarmamaya gelince, sevgili akrabam," diye söze girdi Clara, "çok kısa bir süre sonra akşam yemeği zili sizi rahatsız edecektir, ama sanıyorum bu ses konuğumuz için hoş bir ezgi izlenimi verecek, kendisinin erken kahvaltı etmiş olduğu belli ve dün de yorucu bir gün geçirmiş olmalı."

"Evet, mademki bunun sözünü ettiniz, ben de öyle olduğumu hissetmeye başladım; fakat bu arada ben de kendimi merak ve hayret duygularıyla doyuruyordum. Gerçekten de bu doğru," derken, onun gülümsemesini gördüm, ah, ne kadar ciciydi.

Tam o sırada, yüksek bir kuleden gümüş cıngılların çıkarıldığı tatlı bir ezgi, benim bu sese yabancı olan kulaklarıma sanki baharda ilk defa ortaya çıkan bir karakuşun söylediği şarkı gibi geldi ve benim için biraz kötü zamanların, biraz da iyi zamanların anılarını aklıma getirdi, ama şu anda bana verdiği yalnızca tatlı bir hoşluk oldu.

“Akşam yemeğinden önce başka hiçbir soru sormak yok,” dedi Clara. Sonra elimi sevgi dolu bir çocuk gibi eline aldı, beni odadan dışarıya çıkardı ve merdivenlerden indirerek Müzenin ön avlusuna götürdü, arkamızda bıraktığı iki Hammond kendi keyiflerine göre bizi izliyordular.

Birlikte daha önce de gelmiş olduğum pazar yerine gittik, zarif* giyimli hanımlar, ince bir ırmağın akışı gibi bizimle birlikte yürümekteydi. Kemerli yola doğru döndük ve sonra ağır işlemeli ve oymalı sütunları olan geçide vardık. Burada koyu renk saçlı güzel bir kız her birimize yaz çiçeklerinden yapılmış birer demet verdi. Oradan Hammersmith Konuk Evi salonundan çok daha büyük bir mekâna girdik, burası mimari açıdan çok daha özenle hazırlanmış ve sanıyorum daha da güzel bir yerdi. Gözlerimi duvar resimlerinden ayırmak zor geldi; çünkü sürekli olarak Clara'ya bakmak biraz ayıp olurdu, ama buna da değerdik doğrusu. Resimlerin konularının eski dünyanın garip efsaneleri ve hayali imgelerinden oluştuğunu hemen gördüm, ülkede bunlarla ilgili bir şeyler bilen belki ancak bir düzine insan olmalıydı. Masada karşımıza iki Hammond da oturunca, yaşlı adama duvar süslerini göstererek şöyle dedim:

“Bu tür konuların burada temsil edilmiş olmasını görmek ne kadar garip!”

“Niçin?” dedi. “Sizin şaşkınlığınızı anlayamadım; bunlar çok zarif ve hoş giden konular, herkesin yiyip içtiği ve kendilerini eğlendirdiği bir yer için hiç de trajik sayılmazlar, bunlar ayrıca hareketli olayları anlatan konulardır.”

* Zarif demekle Acem işi bir desen gibi demek istiyorum, yoksa sabah ziyaretine giden “zarif” bir zengin harum değil.

Gölerek şöyle dedim: “Doğrusu bunlarda Yedi Kuğular, Altındağın Kralı ve Sadık Henry gibi Jacob Grimm’in çocukluğundan derlediği merak uyandırıcı imgelerin işlenmiş olduğunu görmek pek beklemediğim bir şey oldu. Bunların günümüzde bile hafızalarda kalmış olması tuhaf. Sizlerin bugün artık bu tür çocukça şeyleri unutmuş olacağınızı düşünürdüm.”

Yaşlı adam gülümsedi ve bir şey demedi; fakat o sırada Dick kıpkırmızı oldu ve şöyle haykırdı:

“Konuk Bey, ne demek istiyorsunuz? Ben bunları çok güzel buluyorum, demek istediğim yalnızca resimleri değil öyküleri de. Biz çocukken bunların hepsinin her ormanın sonunda, ya da her nehrin kıyısında dolaştıklarını düşünürdük. Tarlalardaki her ev bizim için periler âlemindeki evlerden biri gibiydi. Hatırlamıyor musun, Clara?”

“Evet,” dedi Clara ve bana öyle geldi ki o sırada sanki yüzünde hafif bir bulut belirdi. Ben tam onunla resimler konusunda konuşacakken, servis yapan kız gülümseyerek yanıma geldi ve nehir kıyısında öten çalibülbülleri gibi cıvılcıvılcı konuşmaya ve bize akşam yemeklerimizi servis etmeye başladı. Tıpkı kahvaltıda yediklerimiz gibi, şimdi de her şey lezzetli ve itinalı bir şekilde hazırlanmış ve servis edilmişti. Bu, yemeği hazırlayanların ne kadar ilgili olduklarını gösteriyordu. Yemeklerin ne miktarında bir fazlalık vardı ne de sunumunda bir aşırılık. Her şey hem basitti hem de kendi türünün en iyisiydi ve bu yemeğin bir büyük ziyafet olmadığı, sadece olağan bir yemek olduğu açıkça belliydi. Kullanılan kadehler, yemek takımları ve tabaklar gözüme çok güzel göründü. Bunlar tıpkı birer ortaçağ sanatı çalışması gibiydi. Ancak on dokuzuncu yüzyıl gurmeleri bunları kaba ve cilası bitmemiş parçalar olarak nitelendirebilirdi. Çömlekler ve tabaklar kurşun sırla parlatılmış ve çok güzel desenlerle süslenmişti. Porselen olarak kullanılan birkaç parça ise oraya buraya serpiştirilmiş eski şark işi şeylerdi. Cam işleri, her ne kadar zarif ve

antika ürünler olsa da, değişik şekillerde ve yapım olarak on dokuzuncu yüzyılın ticari amaçla yapılmış ürünlerinden daha pürüzlü ve kaba bir görünümdeydi. Holdeki eşyalar ve sabit parçalar masa takımıyla çok uyumluydu, şekil olarak çok güzel ve aşırı süslü sayılırdı, fakat bütün bunlar zamanımızdaki marangozların yaptığı gibi ticari amaçlı parlak cilalı işlerden uzak ürünlerdi. Üstelik on dokuzuncu yüzyılın "konfor" dediği boğucu rahatsızlıktan tamamen arınmıştı. Günün hoş heyecanı dışında, akşam yemeğimi şimdiye dek hiç bu kadar keyifli bir şekilde yediğimi anımsamıyorum.

Yemeğimizi bitirdikten sonra biraz oturduk ve önümüzde konan bir şişe çok iyi Bordeaux şarabını içtik. Clara resimlerle ilgili olarak, sanki onu rahatsız eden bir şey varmış gibi, konuya geri döndü.

Resimlere bakarak şöyle dedi: "Bu nasıl bir şeydir ki, bizler her ne kadar çoğu zaman kendi hayatımızla çok ilgilensek de, insanlar şiir yazarken veya resim yaparken, güncel yaşamla ilgili konuları niçin pek az işliyorlar? Şiirlerini ve resimlerini niçin bu hayata hiç benzemeyen bir şekilde ele alıyorlar? Nasıl oluyor da geçmişin o korkunç zamanlarını şiirlerde ve resimlerde yer alınca bu kadar ilginç buluyoruz?"

Yaşlı Hammond güldü. "Bu her zaman böyle oldu ve sanıyorum her zaman da böyle olacak. On dokuzuncu yüzyılda çok az sanat yapıldığı fakat sanatla ilgili o kadar da çok konuşulduğu doğrudur. O zamanlar yaygın olan bir teoriye göre sanata ve hayal gücüne dayanan edebiyat daima çağın yaşamını ve koşullarını ele almalıydı, fakat bu hiçbir zaman uygulanmadı. Eğer böyle bir iddia gösteriş için bile olsa, yazarlar bunu yaparken, Clara'nın ima ettiği gibi, güncel yaşamı daima ya gizlemişler ya abartmışlar ya da idealize etmişler ve bir yolunu bulup onu garip bir şekle sokmuşlardır. Firavunların dönemiyle uğraşmak onlar için daha çekici olmuştur."

"Ama," dedi Dick, "bu garipliklerden hoşlanmak elbette ki doğaldır; tıpkı çocukken yaptığımız gibi ve biraz önce de

söylediğim gibi, biz hep bilinmeyen şöyle veya böyle yerlerde, şu veya bu kişi olduğumuzu farz ederdik. İşte bu resimler ve şiirler de bunu yapıyor; niçin olmasın ki?"

"Tam üstüne bastın, Dick," dedi Hammond. "Hayale dayalı sanat ürünlerini yaratan bizim çocuksu tarafımızdır. Çocukken bizim için zaman o kadar yavaş geçer ki sanki her şeyi yapmak için çok zamanımız varmış gibi görünür."

İçini çekti ve sonra gülümseyerek şöyle dedi: "Sonunda yeniden çocukluğumuzu kazandığımız için mutlu olalım. O günlerin varlığına içiyorum!"

"İkinci çocukluk," dedim yavaşça ve katmerli kabalığımdan dolayı yüzüm kızardı. Kendi kendime onun bunu duymamış olmasını umdum. Fakat o yine gülümseyerek bana döndü ve şöyle dedi: "Evet, niçin olmasın? Bana gelince, bu dönemin uzun süre devam edeceğini umuyorum. Dünyanın akıllı ama mutsuz erişkinlik dönemi tekrar gelecek olursa bizi hızla üçüncü çocukluğumuza taşıyacaktır. Tabii eğer şimdiki bizim üçüncü dönemimiz değilse. Bu arada dostum, şunu bilmelisiniz ki, bizler hem kişiler hem de toplum olarak, bundan sonra neyin geleceği hakkında boşuna kafa yormayacak kadar mutluyuz."

"Tabii, bana gelince," dedi Clara, "keşke bizler de hakkımızda yazılar yazılıp resimler yapılacak kadar ilginç olabilirsek."

Dick ona ancak bir aşığın yapabileceği bir konuşmayla yanıt verdi, bunları yazmak ise olanaksızdı ve sonra hep birlikte oturmaya devam ettik.

Değişim Nasıl Geldi?

Sonunda sessizliği bozan Dick oldu: "Konuk Bey, bu yemek sonrası rehaveti için bizi affedin. Ne yapmak istersiniz? Kırbaşı'yı hazırlayıp Hammersmith'e doğru yola çıkalım mı? Veya bizimle birlikte buraya yakın bir salonda Galler'den halk türküleri dinlemek ister misiniz? Veya benimle şehre giderek oradaki güzel binaları mı görmek istersiniz? Veya... başka ne olabilir?"

"Evet, ama," dedim, "ben burada bir yabancı olduğuma göre, benim yerime sizin bir seçim yapmanızı isteyeceğim."

Gerçekte ise ben o sırada hiçbir şekilde "eğlendirilmek" istemiyordum. Ayrıca yaşlı adamın eski zamanlara ait bilgisiyle ve yine o zamanlara ait hâlâ canlı olan nefretinin neden olduğu evrilmiş sempatisiyle, ben sanki bu soğuk yeni dünyada beni örten bir battaniye bulmuş gibiydim. Bu ortamda ben, açıkça söylemek gerekirse, bütün alışkın olduğum düşünce ve davranışlarımdan sıyrılarak adeta çıplak kalmış gibiydim; onun için yaşlı adamdan hemen ayrılmak istemiyordum. Bu sırada o söze karışarak beni kurtardı:

"Bir dakika, Dick," dedi. "Senden ve konuğumuzdan başka burada danışılması gereken biri daha var, o da benim. Ben konuğumuzun zevk alarak sürdürdüğüm yoldaşlığını hemen kaybetmek istemiyorum, özellikle de onun bana soracağı başka şeyler olduğunu bildiğim için. Dick, o zaman siz Gallilerin konserine gidin, fakat önce bize bir şişe şarap daha söyle. Sonra tekrar gel ve dostumuzu batıya

doğru götürmek üzere buradan al, ama çok erken olmasın.”

Dick gülümseyerek başını salladı ve biraz sonra yaşlı adam ve ben büyük salonda baş başa kaldık. Öğleden sonra güneşi, kırmızı şarap dolu zarif ve uzun kadehlerimizin içinde parıldamaktaydı. Hammond şöyle konuştu:

“Bizim yaşam biçimimizle ilgili sizi özel olarak şaşırtan bir şey var mı, şimdiye kadar epey dinlediniz, ama gördükleriniz bundan az oldu.”

Dedim ki: “Sanıyorum beni en çok şaşırtan bütün bunların nasıl başlamış olduğu.”

“Bu şaşırtıcı olabilir,” dedi. “Değişim öylesine büyük ki. Bu öykünün tamamını size anlatmak gerçekten zor olabilir, hatta belki de olanaksızdır: Bilgi, hoşnutsuzluk, ihanet, düş kırıklığı, yıkım, ıstırap, umutsuzluk... Değişim için çalışanlar, bütün çektikleri ıstıraplar sonucunda, herkesten daha ileri görüşlü olabildiler ve şüphesiz ki asıl sorun çoğu insanın bunları ne olduklarını tam anlamadan –güneşin doğması ve batması gibi– olağan şeyler olarak algılamalarıydı; gerçekten de bu böyleydi.”

“Bana bir tek şey söyleyin, eğer biliyorsanız,” dedim. “Bu değişim, bunun adına ‘devrim’ dendiğine göre, barış içinde mi olmuştu?”

“Barış mı?” dedi. “On dokuzuncu yüzyılda yaşayan bu zavallı, kafaları karışık ve çaresiz insanlar için barış diye ne vardı ki? Başından sonuna hep bir savaştı: Acı bir savaştı, ta ki sonunda umut ve hayattan zevk alma duyguları bu duruma dur deyinceye kadar.”

“Savaş deyince, gerçekten silahlı çatışmayı mı kastediyorsunuz?” dedim. “Yoksa bu, grevler, lokavtlar ve duyduğumuza göre açlıktan kırlmalar sonucunda mı oldu?”

“Hepsi birden, hepsi birden,” dedi. “Aslında, kısaca özetleyecek olursak, bunların nedeni, ticari kölelikten özgürlüğe geçiş dönemi tarihinin kötülüklerle dolu olmasıydı. On do-

kuzuncu yüzyılın sonlarında, bütün insanların komün hayatı yaşayabilmeleri için bir umut doğduğunda, toplumun tiranları olan orta sınıfların gücü o kadar büyük ve eziciydi ki, neredeyse bütün insanlar, varlıklı olanlar bile, bu durum kendilerine karşı bile olsa, kendi mantık ve yargılarını bir yana bırakıp, böyle bir umuda kapıldılar, bu neredeyse bir rüya gibiydi. Koşullar öyle bir duruma gelmişti ki, o zamanlar daha aydın olan ve Sosyalist diye bilinen adamlar, kendilerinin de iyi bildiği ve ortalıkta açıkça söyledikleri gibi, Toplum için en mantıklı durum katıksız Komünizm idi (şimdi sizin gördüklerinize benzer şeylerdi); fakat onlar böyle bir mutluluğun gerçekleşmesi için insanlara bunu telkin etmeyi anlamsız bulup bundan kaçınıyorlardı. Şimdi geriye bakacak olursak, görüyoruz ki değişimin itici gücü özgürlük ve eşitlik özlemi idi, isterseniz bunu bir sevgilin mantıksız tutkusuna benzetebilirsiniz. O zamanın zengin ve iyi eğitim görmüş erkeklerinin amaçsız ve toplumdandan kopuk olarak yaşamalarının (nefretle) reddedildiği bir gönül hastalığıydı: Bu ifadeler, dostum, günümüzde bizler için anlamlarını yitirmişlerdir; bunların temsil ettiği korkunç gerçeklerden artık o kadar uzağımız ki.

“Evet, bu adamlar duygusal bakımdan her ne kadar bilinçli olsalar da, bir değişim getirebilecek inançtan yoksundular. Üstelik bu hiç hoş değildi: Onlar çevrelerine baktıkları zaman baskı altında ezilen ve hayatları sefaletin getirdiği yükler altında geçen bu büyük kitleleri görebildiler ve onlar sefaletin bencilliği karşısında şaşkına döndüler, ancak var olan bu koşullar çerçevesinde bu ortamdan kurtulabilmek için, altında yaşadıkları kölelik sisteminin kendilerine çizdiği bu alışılmış yolun dışında, onların hiçbir farklı görüşleri olmadı. Bu yol ise, çok uzak bir olasılıkla da olsa, şans eseri yükselerek ezilen sınıftan kurtulup ezen sınıfa geçmektir.

“Buna karşın, dünyayı daha iyi bir yer yapabilmek için en mantıklı yolun eşitlik koşulu olduğunu bilseler de, bütün sa-

bırsızlıklar ve umutsuzlukları içinde kendi kendilerini şuna inandırdılar: Üretim çarkını ve mülkiyet yönetimini ne yapıp edip öyle bir şekilde değiştirmeleri gerekiyordu ki, sonunda 'alt sınıflar' –bu berbat sözcükleri kullanıyorlardı– kölelik durumlarını biraz düzeltecekler, böylece çarklara uyum sağlamaya hazır olacaklardı. Bu şekilde, ta ki sonunda uygulamada bir eşitlik oluncaya dek –onlar bu uygulama sözcüğünü kullanmayı çok seviyorlardı– yeni durumlarını daha iyiye doğru götüreceklerdi. Yoksa 'zenginler' 'fakirleri' idare edilebilir durumda tutabilmek için belirli bir bedel ödemek zorunda kalacaklardı, o zaman da zenginlerin durumu değerinden kaybedecek, onlar da zaman içinde eriyip gideceklerdi. Ne demek istediğimi anlıyor musunuz?"

"Kısmen," dedim. "Devam edin."

Yaşlı Hammond şöyle dedi: "Peki, madem anlıyorsunuz, o zaman bu varsayımın mantıksız olmadığını, ama 'uygulamada' başarısızlıkla sonuçlandığını da kabul edersiniz."

"Nasıl oldu bu?" dedim.

"Görmüyor musunuz," dedi, "çünkü bu çarkları yapanlar makinelerden ne yapmasını isteyeceklerini bilmeyen kimse-lerdi. Ezilmiş kitlelerin bu planı geliştirmeleri, onların kendi kölelik ilişkilerini iyileştirmeye yönelik olduğu sürece kabul edilebilirdi, bunu yapabilenler ne kadar çok olursa o kadar iyiydi. Ve eğer bu sınıflar, daha önce sözünü ettiğimiz gibi, özgürlük ve eşitlik tutkusu ve içgüdüsünden yoksun olsalardı, sonuçta ne olurdu, sanıyorum şu olurdu: Çalışan sınıfların bir kısmı o kadar iyi durumda olacaktı ki zenginlerin koşullarına erişip orta halli zenginler olacaklardı. Fakat en kötü durumdaki büyük sınıf onların altında kalacaktı ve böylece bu alt sınıftakilerin köleliği daha önceki köle sınıfından çok daha umutsuz durumda olacaktı."

"Peki, bunun önündeki engel neydi?" dedim.

"Ne olabilir ki," dedi, "elbette daha önce söylediğim gibi, özgürlük içgüdüsüdür. Köle sınıfının özgür bir yaşamın mut-

luluğunu kavrayamayacağı doğrudur. Ancak onlar efendileri tarafından ezildiklerini çok çabuk öğrendiler ve her ne kadar bunu nasıl yapacaklarını bilmeseler de efendisiz yaşamayı başarabileceklerini fark ettiler. Bunu fark etmekle ne kadar isabetli bir iş yapmış olduklarına siz karar verin artık. Böylece iş şu noktaya geldi: Onların hür insanlar gibi mutluluk ve barış içinde bir yaşam beklentileri pek olmasa da, kendilerine belki biraz barış getirebilme umudu veren o savaşın beklentisine girdiler.”

“Bana tam olarak bu konuda neler olduğunu biraz daha açık bir şekilde anlatabilir misiniz?” dedim; çünkü burada onun oldukça belirsiz konuştuğunu düşünüyordum.

“Evet,” dedi, “söyleyebilirim. O zamanlar Sosyalizm olarak bilinen ve insanların kullanımı için olan bu hayat çarkı, kısmen de olsa, uygulamaya konmuştu, ancak insanlar bundan ne isteyeceklerini bilmiyorlardı. Ama bu çark düzgün çalışmıyordu; çark her dönüşünde kapitalistler tarafından dirençle karşılanıyordu. Şüphe yok ki, bu çark size anlatmış olduğum ticari sistemi giderek daha çok altüst etti, fakat yerine gerçekten etkin olabilecek bir şey koyamadı. Sonuç, giderek büyüyen bir kargaşa oldu, işçi sınıfında büyük acılara yol açtı ve bunların sonucu olarak da, büyük bir hoşnutsuzluk oluştu. Uzun bir süre durum böyle devam etti. Üst sınıfların ‘zenginlik’ üzerindeki denetimleri azaldıkça, güçleri de azaldı, böylece eski günlerde olduğu gibi zorbalıkla her şeyi elde edemediler. Sonunda Devlet Sosyalistleri haklarını elde ettiler. Öte yandan, işçi sınıfları iyi örgütlenememişlerdi ve efendilerinden zorla elde ettikleri kazanımlara karşın –uzun vadede– giderek daha yoksullaştılar. Böylece durum dengede devam etti, efendiler kölelerini tam bir uyruk konumuna indirgeyemediler, köleler de kolaylıkla alız ve kısmi ayaklanma gösterileri yaptılar. İşçiler, kendi durumlarını, gerçek ya da hayali de olsa, daha iyileştirici koşullar sağlamaları için efendilerini zorladılar, fakat özgürlüklerini vermeleri için on-

ları zorlayamadılar. Sonunda büyük çatışma oldu. Bunu açıklayabilmek için işçiler arasında gerçekleşmiş olan büyük gelişimi anlamamız lazım, ancak bu gelişim daha önce de söylediğim gibi, yaşam koşullarının iyileştirilmesi bakımından çok az gerçekleşti.”

Ben saflığa vurarak dedim ki: “Eğer bu değişim yaşam koşullarının iyileşmesi yönünde değilse hangi yönde oldu?”

Şöyle devam etti: “İnsanların hayatlarını daha kolay ve tatmin edici şekilde kazanmasını sağlama gücüne sahip olma yönünde. Onlar uzun süre yapılan hatalar ve felaketlerden sonra bir araya gelmeyi öğrendiler. İşçiler artık efendilerine karşı mücadele ederken düzgün bir örgüte sahip oldular. Bu mücadele yarım yüzyıl boyunca modern üretim ve emek sistemi içinde, gerekli koşulların ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmişti. Bu birliktelik şimdi bütün ücretli çalışanları ya da onların tamamına yakını kapsayan bir federasyon oluşturmuştur. İşçilerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi de ancak bu örgütlenme sayesinde efendilere zor kullanarak kabul ettirilmiştir. Onlar özellikle örgütlenmelerinin ilk günlerinde yer alan ayaklanmalara hemen hemen hiç katılmasalar da, bu ayaklanmalar kullandıkları taktiklerin önemli bir kısmını hiçbir zaman oluşturmadı. Gerçekten de şimdi diyorum ki, işçilerin çok güçlü olmaları gerekiyordu; çünkü ‘grev’ tehdidi bile küçük bir hakkı elde etmek için yeterli oluyordu; çünkü artık onlar ilkel sendikaların saçma tehditlerini –örneğin, yalnızca şu veya bu sanayi kolunun bir kısmına iş bıraktırıp, onları işsizken desteklerken, diğer yandan içeride kalıp çalışanların emeklerinden yararlanmak gibi uygulamaları– bir yana bırakmışlardı. Güçlü duruma geldikleri sırada artık onların grevleri destekleyebilecek büyük fonları oluşmuştu ve istedikleri zaman belli bir sanayi dalını tamamen durdurabiliyorlardı.”

Dedim ki, “Bu paraların kötü amaçlı olarak kullanılmasında bir tehlike bulunmuyor muydu? Örneğin vurgunculuk gibi.”

Yaşlı Hammond koltuğunda rahatsız olmuş gibi kımıldandı ve şöyle dedi: “Her ne kadar bütün bunlar çok eskilerde kalmış olsa da, yine de böyle bir tehlikenin olduğunu size söylerken utanarak acı çekiyorum. Bu tür namussuzluklar sık sık oluyordu; hatta birlik bu nedenle birden fazla kez, parçalanmanın eşiğine geldi. Fakat bunun gerçekleştiği zamanlarda, her şey o kadar korkutucu görünüyordu ve en azından işçi mücadelesinde işçilerin çabaları, bu mücadelenin giderek büyüyen güçlükleri ve getirdiği sıkıntılar o kadar belirgindi ki, zamanın bu zor koşulları mantıklı insanların derin bir ciddiyete bürünmelerine yol açmıştı. Bu kararlılıkla bütün diğer gereksiz şeyleri bir yana attılar ve bu düşünen adamlar hızla yaklaşmakta olan değişimin kaygısını duymaya başladılar. Böyle bir değişim sadece hainler ve benciller için çok tehlikeli olabilirdi, böylece bunlar tek tek dışlandılar ve çoğu da açıkça gerici olarak bilinenlerle birleşti.”

“Peki yapılan bu iyileştirmeler neydi,” diye sordum, “veya daha doğrusu bunların özellikleri neydi?”

Şunları söyledi: “İyileştirmelerden bazılarını –bunlar insan yaşamı açısından çok önemli uygulamalardı– çalışanların efendileri üzerinde doğrudan baskı kurması sayesinde yaptılar. Bu şekilde elde ettikleri bu yeni koşullar aslında yazılı yasalarla desteklenmediği için, sadece geleneklere dayanıyordu. Fakat bunlar bir kere uygulanmaya başladıktan sonra, efendiler giderek büyümekte olan birleşik işçilerin gücünden çekinerek bunları geri almaya cesaret edemediler. Bu edinimlerden bazıları ‘Devlet Sosyalizmi’ yoluna doğru giden adımlardı. Bunlardan en önemlisi kısaca şöyle özetlenebilir: On dokuzuncu yüzyılın sonunda işçiler efendilere baskı yaptı ve günlük çalışma saatlerini azaltmasını yüksek sesle istedi. Bu haykırırlar kısa zamanda büyük ses getirdi ve efendiler buna da boyun eğdiler. Fakat elbette şu belli bir şeydi ki, işçilerin saat başına ücretleri yükselmedikçe, bunun hiçbir anlamı olmayacaktı ve eğer efendiler zorlanmazlarsa, olacağı buydu.

Böylece uzun bir mücadeleden sonra, en önemli sanayi dallarında işçilik için asgari ücret tespiti yapan bir yasa daha geçirildi. Buna destek olarak bir başka ek yasa daha geçirildi ve o dönemde bir işçinin yaşamında vazgeçilmez sayılan belli başlı ürünlerin olabilecek en yüksek fiyatları tespit edilerek donduruldu.”

“Neredeyse Roma’nın son dönemlerinde konan yoksulluk vergisi* uygulamasına geçecekmişsiniz,” dedim gülümseyerek, “ve proleterlere de gıdım gıdım ekmek dağıtıyormuşsunuz.”

“Çok kimse böyle söylüyordu,” dedi yaşlı adam soğuk bir şekilde, “ve bu karamsarların Devlet Sosyalizmi beklentileri herkes tarafından bilinmekteydi, tabii eğer sonuna kadar gidilebilirse bu mümkündü, ama bildiğiniz gibi bizim durumumuzda böyle olmadı. Ancak bu durum ‘asgari ve azami’ çalışma koşullarını aşmıştı ve şimdi yavaş yavaş görebiliyoruz ki böyle olması gerekiyordu. Hükümet ticaretin yok olmaya doğru gidişinden dolayı artık efendiler sınıfının haykırılarına yanıt vermekten kaçınamayacağını gördü. Ticaretin yok olmasının kolera gibi yok olması kadar iyi bir şey olduğunu tabii ki bilmiyorlardı; ne mutlu ki, bu yok oluş, sonunda gerçekleşti. İnsanlar efendilerine karşı düşmanca bir önlem alarak bunu halletmek zorunda kaldılar. Gerekli malların üretimi için devlet fabrikaları ve satış için de pazar yerleri kurdular. Alınan önlemlerle başarı sağlanmıştı. Aslında bu önlemler kuşatılmış bir şehrin komutanı tarafından konmuş kural niteliğindedir. Fakat şu da bir gerçek ki, bu yasalar çıkarıldığı zaman ayrıcalıklı üst sınıflar için sanki dünyanın sonu gelmişti.

“Bütün bunlar güvence vermeden yapılmamıştı. Komünist teorilerin yayılması ve kısmen de olsa Devlet Sosyalizmi uygulamaları, özünde harika bir sistem olan ve eski dünya-

* Yoksullara yardım etmek amacıyla devletin halktan topladığı vergi (e. n.).

nun çok mutlu bir şekilde heyecanla yaşadığı ticari sistemi, önce sarstı ve daha sonra da neredeyse felce uğrattı. Bunun yanı sıra sistem bir kısım azınlık için adeta kumar zevki verirken, birçok insan için, hatta insanların çoğu için, bu yalnızca ıstırap dolu bir hayat oldu. Herkesin 'kötü zamanlar' dediği bu sıkıntılar gerçekten de ücretli köleler için tekrar tekrar ortaya çıkan çok kötü zamanlardı. Bu kötü zamanların en kötüsü 1952 yılında geldi; işçiler korkunç bir şekilde acı çektiler. Yanlı ve yetersiz olan devlet fabrikalarında kötü görevlendirmeler yapılmıştı ve bunların hepsi kapandı ve nüfusun büyük bir kısmı o zamanın deyimiyile, açıkça yapılan "bağışlarla" doyuruldu.

"Birleşik İşçiler, bu durumu karmaşık umut ve heyecan duygularıyla izlediler. Onlar genel olarak isteklerini bir formül haline getirmişler, şimdi de federe derneklerinin tamamının kutsal ve evrensel oylarıyla bu isteklerini elde etmek için ilk adımın atılmasında ısrar ediyorlardı. Bu adımın atılması ülkenin bütün doğal kaynaklarının ve bu kaynakları kullanma hakkının doğrudan doğruya Birleşik İşçilere devredilmesine yol açacaktı. Öte yandan ayrıcalıklı üst sınıf emekli durumuna indirgenerek işçilerin merhametine bırakılacaktı. 'Çözüm' diye adlandırılan bu plan günün gazetelerinde yaygın bir şekilde yer almıştı. Aslında bu bir savaş bildirisiydi ve efendiler sınıfları tarafından da böyle kabul ediliyordu. Bunun üzerine efendiler de 'günün gaddar ve acımasız komünizmi' diye tanımladıkları bu duruma karşı katı bir duruş sergilemeye hazırlandılar. Ve onlar birçok bakımdan hâlâ çok güçlü oldukları ya da öyle göründükleri için, kaba kuvvet kullanarak kaybettikleri bazı şeyleri yeniden elde etmeye çalışıyorlardı, hatta sonunda belki de kaybettiklerinin hepsini tekrar ele geçirmek amacındaydılar. Efendiler arasındaki söylentilere göre bu duruma daha önce karşı koymamak değişik hükümetlerin büyük hatasıydı. Liberaller ve radikaller -bunlar, belki bilirsiniz, yöneten sınıfların daha demokrat

eğilimlere sahip kısmıydı– zamansız bilgiçlik taslayarak ve ahmakça duygusallık göstererek bu duruma yol açtıkları için fazlasıyla suçlanmışlardı. Gladstone veya Gledstein –bu kişinin İskandinav kökenli olması bir olasılıktır– on dokuzuncu yüzyılın değerli bir politikacısı olup bu konunun özellikle aleyhinde olduğu ve durumu kınadığı bilinir. Bütün bunların ne kadar saçma olduğuna sizin dikkatinizi çekmeme gerek yok. Asıl trajedi bu gerici partinin kendini bilmez bir tavır takınmış olmasıydı. ‘Alt sınıfların açgözlülüğü bastırılmalıdır,’ diyorlardı. ‘İnsanlara öyle bir ders verilmeli ki öğrensinler.’ Bunlar gericilerin kullandıkları kutsal sözlerdi ve hepsi yeterli kadar kaygı vericiydi.”

Yaşlı adam bir süre durdu, benim dikkat kesilmiş ve şaşkınlık içindeki yüzüme meraklı gözlerle baktı ve şöyle devam etti:

“Biliyorum sevgili Konuk Bey, şimdiye kadar kullandığım sözcükler ve söylediğim sözlerle anlatmaya çalıştıklarımı bizim insanlarımızın pek azının dahi anlayabilmesi için uzun ve zahmetli açıklamalar gerekir; hatta belki her şeye rağmen anlamaları için yine de yeterli olmaz. Fakat siz uyuklamaya başlamadığınıza göre ve eğer ben de size başka bir gezegenden gelmiş biriyle konuşur gibi konuşuyorsam, acaba bu noktaya kadar beni anlayabildiniz mi, diye sormaya cesaret edebilir miyim?”

“Ah, evet,” dedim, “oldukça iyi anlıyorum. Lütfen devam ediniz; sizin şimdiye kadar söyledikleriniz bizim için orta malı bilgilerdi bir zamanlar; ben ee... şeydeyken... şeyde...”

“Evet,” dedi ciddiyetle, “öteki gezegendeyken. Peki, nerede kalmıştık, evet. Oldukça ıvır zıvır sayılabilecek bir olay üzerine, işçi liderleri tarafından Trafalgar meydanında bir toplantı için çağrı yapıldı. Bu, yıllar ve yıllarca birçok çekişmelerin yer aldığı bir yerde toplantı yapma hakkını elde etmek içindi. Sivil burjuva korucular (bunlara polis deniyordu) yapılan bu toplantıda insanları, her zamanki gibi, cop-

larla karşıladılar. Bu *vuruşma* sırasında birçok kişi yaralandı, beş kişi öldü. İnsanların bir kısmı anında orada bir kısmı da aldıkları darbelerden ötürü daha sonra öldü. Sonunda topluluk dağıtıldı ve yüz kadar tutuklu kodese tıkıldı. Bundan birkaç gün önce, Manchester denen yerde bir toplantıya katılanlara da aynı şekilde davranılmıştı, bu uygulamalar şimdi ortadan kalkmıştır. Bu şekilde bunlardan 'ders' alınmaya başlanmış oldu. Bütün ülke bu olaylarla kaynamaya başladı. Devlet otoritesine karşı başka bir toplantı yapmak için, işçiler tarafından değişik ön toplantılar yapılarak sert düzenlemeler getirildi. Büyük bir kalabalık Trafalgar Meydanı ve çevresinde toplandı –o zamanlar burası kalabalık sokaklarla çevriliydi– ve bu kalabalık coplu-silahlı polisin baş edemeyeceği kadar büyüktü. Pek çok çatışma oldu, üç ya da dört işçi hayatını kaybetti, yarım düzine polis kalabalığın içinde ezilerek öldü, geriye kalanlar ise kaçabildikleri kadar kaçtılar. Bu insanlar için olabildiğince büyük bir başarıydı. Ertesi gün bütün Londra –o günlerde oranın nasıl bir yer olduğunu anımsarsınız– tam bir kargaşa içindeydi. Zenginlerin birçoğu şehir dışına kaçtı. Yöneticiler askerleri topladılar, fakat onları kullanmayı göze alamadılar. Polis de tek bir yerde yoğun olarak toplanamadı, çünkü her yerde ayaklanmalar ve tehditler vardı. Öte yandan insanların o kadar da cesur olmadığı, ya da Londra'da olduğu gibi umutsuzluğa düşmediği Manchester'deki toplantıda popüler olan liderler tutuklandılar. Londra'da Birleşik İşçiler Federasyonu'nda bir kurultay, eski devrimci adları olan Halkın Güvenliği Komitesi olarak toplandı; fakat onların yönlendirebileceği kendilerine ait talimli ve silahlı bir kuvvetleri olmadığı için, atak önlemler almaya teşebbüs edemediler, bunun yerine duvarlara astıkları afişlerle işçilerin ezilmelerini salık veren üstü kapalı çağrılarda bulundular. Fakat yine Trafalgar Meydanı'nda, bir önceki çatışma tarihinden iki hafta sonrası için bir toplantı çağrısı yaptılar.

“Bu sırada şehir henüz sakinleşmemiş, işler ise epey duraklamıştı. Gazeteler –hep ve her zaman olduğu gibi tamamen efendilerin elindeydi– yine Hükümete baskıcı önlemler alması için yaygara koparmaktaydılar. Zengin vatandaşlar polise destek olmak üzere polis kuvvetlerine yazıldılar ve onlar gibi coplarla donatıldılar. Bunların birçoğu iyi beslenmiş, safkan delikanlılardı ve kavga çıkarmaya can atıyorlardı. Ancak Hükümet yetkilileri onları kullanmayı göze alamadı, bunun yerine Parlamento’nun oylarını alarak, her türlü isyanı bastırmak üzere, tam yetkiyi kendilerinde toplamakla yetindi. Bu arada Londra’ya daha çok asker getirildi. Böylece büyük toplantıdan sonra aradan bir hafta geçmişti. Pazar günü neredeyse aynı büyüklükte bir toplantı daha yapıldı, genel olarak bu toplantı sakin geçti, hiçbir karşı direniş olmadı ve insanlar yine ‘zafer’ diye bağırıyorlardı. Fakat pazartesi günü insanlar uyandıklarında kendilerini açlıkla karşı karşıya buldular. Son birkaç gün sokakları dolaşan gruplar yiyecek almak için para istemekteydi; buna zorla alma da diyebilirsiniz. Zenginlerin içinden kimileri iyi niyetle, kimileri de korkudan onlara epey bir miktar verdiler. Kilise cemaatlerinin yetkilileri de –şimdi bu sözlerin ne anlama geldiğini açıklamaya zamanım yok– bu başıboş dolaşan insanlara ufak tefek yiyecekler verdiler. Böylece devlete ait fakir ve güçsüz kalan atölyelerde de yarı aç halkın büyük bir kısmı doyuruldu. Fakat bütün bunlara ek olarak, çok sayıda fırın ve bazı bakkal dükkânları, fazla kargaşaya yer vermeden boşaltıldı. Buraya kadar her şey iyiydi. Fakat söz konusu o pazartesi günü, Halkın Güvenliği Komitesi –bir yandan genelde düzensiz çapulculardan korkarak, diğer yandan Hükümet yetkililerinin tereddütlerinden cesaret alarak– bir temsilciler heyetini, yanlarına arabalar ve her türlü gerekli araçları da vererek, şehrin merkezindeki erzak satan iki veya üç dükkânı boşaltmaları için buralara yolladı ve bu temsilciler dükkân sahiplerine, dükkândan götürdüklerinin bedelini ödeyeceklerine dair söz ve-

ren yazılı belgeler bıraktılar. Aynı zamanda şehrin güçlü oldukları mahallelerinde fırınları ele geçirerek buralara halkın menfaati için çalışacak adamları yolladılar. Bütün bunlar hiçbir kargaşaya yol açmadan yapılmıştı ve dükkânların soyulmasına düzeni korumak için polis destek oluyordu, tıpkı büyük bir yangında yapmaları gerektiği gibi.

“Fakat bu son vuruş üzerine direnişçiler o kadar telaşa kapıldılar ki, yönetici kadrosunu harekete geçmeleri için zorlamaya karar verdiler. Ertesi gün bütün gazeteler korku içinde olan insanlara, tehdit altında olan insanlara, Hükümete ve akıllarına gelen herkese ‘düzenin yeniden kurulması’ için ateş püskürüyorlardı. Belli başlı iş yerlerinden temsilciler Hükümete giderek, eğer Halkın Güvenliği Komitesini hemen tutuklamazlarsa, kendileri gidip adam toplayacaklarını ve bunları silahlandırarak, ‘fesatçılar’ diye adlandırdıkları bu kimselere kendileri saldıracaklarını bildirdiler. O günün tanıklarından birinin dediğine göre, temsilciler bu konuşmadan gülümseyerek ve tatmin olmuş biçimde oradan çıktılar ve bir daha karşı-kuvvet toplama düşünceleri hakkında bir şey demediler, fakat aynı gün öğleden sonra onlar aileleriyle birlikte Londra’dan ayrıldılar, ya seçim mahallerine geri döndüler ya da başka bir yerlere gittiler.

“Ertesi sabah Hükümet Londra’da sıkıyönetim ilan etti. Bu uygulama Kıta Avrupası’nın mutlakıyetçi devletleri tarafından sıkça uygulanan bir durumdu, fakat o günlerde İngiltere’de böyle bir şey duyulmuş değildi. Önceden açıkladıkları bölgeye en genç ve en akıllı generallerinden birini atadılar. Bu kişi uzun süreden beri zaman zaman ülkenin karşılaştığı tatsız savaşlarda belli bir ün kazanmıştı. Gazeteler kendilerinden geçmişti. En coşkulu direnişçiler ise şimdi ön saflarda yer alıyorlardı. Olağan zamanlarda kendi fikirlerini kendilerine saklamaya ya da kendi çevreleriyle sınırlı tutmaya zorlanan kimseler, şimdi tüm Sosyalistleri birden ezme beklentisi içine girdiler ve bunlar, son altmış yıldır de-

mokratik eğilimlere bile büyük bir aptallık içinde göz yumduğunu söylediler.

“Fakat akıllı general belirli hiçbir faaliyete katılmadı. Onu yalnızca bazı küçük gazeteler kötü amaçla kullandılar. Akıllı adamlar bir planın tezgâhlanmakta olduğunu sezebiliyorlardı. Halkın Güvenliği Komitesi ise, kendi durumları hakkında ne düşündülse düşünsünler, artık geri çekilmek için fazla ileri gitmiş olduklarını fark ettiler. Anlaşılan birçok kimse Hükümetin hiç müdahale etmeyeceğini düşünmüştü. Böylece yiyecek içecek malzemelerini toplamak için sessizce örgütlendiler. Gıda ürünleri felaket derecede azdı ve sıkıyönetime karşı koymak için en güçlü oldukları bölgelerde kendi adamlarından mümkün olduğu kadar çok sayıda kimseyi silahlandırdılar, fakat onları eğitmeye veya örgütlemeye teşebbüs etmediler. Belki de ne kadar uğraşsalar, nefes alacak kadar bir yere sahip olamadan, onları eğitilmiş askerler yapamayacaklarını düşünüyorlardı. Akıllı general ile onun askerleri ve polis bu işlere en ufak bir şekilde katılmadılar ve o hafta sonu Londra her bakımdan daha sakindi. Değişik bölgelerde çok sayıda ayaklanmalar olsa da, bunlar yetkililer tarafından zahmetsiz bir şekilde bastırıldı. En ciddi ayaklanmalar Glasgow ve Bristol’de çıktı.

“Sonunda, toplantının yapılacağı pazar günü geldi ve büyük kalabalıklar Trafalgar Meydanına asker düzeni içinde girdiler. Komite üyelerinin çoğu bu kalabalığın arasındaydı, silahlı ve donanımlı adamları onların etrafını sarmıştı. Cadeler oldukça huzurlu ve sakindi, çok sayıda insan da töreni izlemeye gelmişti. Trafalgar Meydanında hiç polis yoktu. İnsanlar sessizce yerlerini aldılar ve toplantı başladı. Silahlı adamlar büyük platformun çevresinde duruyorlardı ve kalabalığın arasında da az sayıda silahlı adam vardı, ama insanların büyük bölümü silahsızdı.

“İnsanların çoğu toplantının barışçı bir şekilde biteceğini düşünüyordu; fakat Komitenin üyeleri değişik yerlerden

kendilerine karşı bir şeyler yapılacağı duyumlarını almışlardı. Ancak bu söylentiler belirsizdi ve tehdidin ne olduğu hakkında hiçbir fikirleri yoktu. Kısa zamanda bunu öğrendiler.

“Meydanın çevresinde bulunan sokaklar dolmadan önce, kuzeybatıdan buralara askerler akın etti ve batı kısmında bulunan evlerin çevresinde yerlerini aldılar. İnsanlar kırmızı-ceketlileri görünce homurdanmaya başladı. Komitenin silahlı adamları ne yapmaları gerektiğini bilemeden kararsız bir şekilde beklediler. Bu yeni gelenler kalabalığı o kadar sıkıştırdı ki, onlar örgütsüz oldukları için, kalabalığın arasından çıkabilme şansları azdı. Üstelik düşmanlarının orada olduğunun pek farkına varamadılar. Tam o sırada bir başka asker kıtası sokaklardan akın ederek, Parlamentoya giden –burası hâlâ yerinde duruyor ve şimdiki adı da Gübre Pazarı– güneydeki caddeye doğru yürüyordu. Aynı zamanda başka bir kıta da Thames kıyılarından yukarı doğru sert adımlarla yürüyerek geldi, halkı iterek daha fazla, daha fazla sıkıştırdı ve meydanın güney tarafında hepsi bir hizada durdu. O sırada ne olup bittiğini görenler, bir kapana kısıtıldıklarını hemen anladılar, fakat kendilerine ne yapılacağını merak etmekten başka akıllarına bir şey gelmedi.

“Birbirine iyice yapışmış olan kalabalık bir yere kımıldamıyordu, belki terör doruktayken, biraz sonra kendilerine bir terör ortamı sunulduğunda, bunun nasıl olacağını göreceklerdi. Silahlı adamlardan birkaçı, önlerindeki gizli ateş hattını görebilmek için, öne doğru gitmeye çabaladılar veya o zamanlar meydanda duran anıtın tabanı üzerine tırmandılar. Meydandaki adamların çoğu için –aralarında kadınlar da vardı– sanki dünyanın sonu gelmişti ve bugün dünden garip bir şekilde farklıydı. Bir görgü tanığına göre, daha önce gelmiş olan askerlerin yanına, güney kıyısındaki askerlerin arasından çıkan, parlıtlı üniformasıyla atlı bir subay yaklaştı ve onlara elinde tuttuğu kâğıttan bir şeyler okudu. Bunu çok az kişi duydu, fakat sonradan söylendiğine göre bu bizim dağıl-

mamız için bir emirdi, aksi halde kalabalığın üzerine ateş açmak için yasal yetkisi olduğunu söylemişti ve bunu yapacaktı. Kalabalık bunu kendilerine karşı bir tür meydan okuma biçiminde algıladı ve tehdit edercesine hep birden çıkarılan boğuk bir ses duyuldu. Bundan sonra subay kendi safına gidinceye kadar kısa süren bir sessizlik oldu. "Ben kalabalığın sınırında, askerlere yakın bir yerdeydim," diyordu bu tanık. 'Askerlerin safından, tekerlekli kaideler üzerine oturtulmuş üç küçük makinenin ön tarafa doğru çıkarıldığını gördüm, bunların makineli tüfekler olduğunu anladım. "Kendinizi yere atın! Ateş edecekler!" diye haykırdım. Fakat kalabalık o kadar sıkıştı ki, kimse aşağıya doğru eğilemedi bile. O anda emir veren sert bir ses duydum ve bundan sonraki bir dakika içinde acaba ben neredeyim diye düşündüm. Sonra, sanki yer yarıldı ve biz cehennemi boyladık. Bunu izleyen manzarayı anlatmama gerek yok. Yoğun kalabalığın arasında derin şeritler açıldı. Ölümler ve ölmekte olanlar yerlerde yatıyordu. Çığlıklar, ağlamalar ve haykırışlar korkunç bir atmosfer yarattı, öyle ki sanki dünyada katliam ve ölümden başka bir şey kalmamıştı. Bizim silahlı adamlarımız arasından yaralanmayanlar vahşice sevinç çığlıkları atarak askerlere ateş açtılar. Bir veya iki asker düştü ve ben subayların bir yandan öbür yana giderek askerlere tekrar ateş açmaları için destek verdiklerini gördüm; fakat askerler emirleri sessiz bir şekilde karşıladılar ve silahlarının uçlarını yere doğru indirdiler. Yalnızca bir çavuş makineli tüfekle ateş etti; fakat tam o sırada uzun boylu genç bir adam, bir subay, oraya koştu ve çavuşun yakasından tutarak arkaya doğru sürükledi. Korkudan çarpılmış olan, hemen hemen hepsi silahsız kalabalık –silahlı olanlar ilk ateşte düşmüşlerdi– meydandan dışarı sürüklenip giderken, askerler orada hareketsiz beklediler. Daha sonra, bana söylendiğine göre, batı yakasında olan askerler de ateş açmışlardı ve böylece kıyıda kendilerine düşen görevi yerine getirmişlerdi. Ben meydandan nasıl çıktığımı pek anımsa-

muyorum. Ayaklarımın altında toprağı hissetmeden yürüdüm. Büyük bir öfke, yılgınlık ve umutsuzluk içindeydim.’

“Ve işte görgü tanığımız bunları söylüyordu. O bir dakikalık sürede insanların etrafında katledilenler şaşılacak kadar çoktu; fakat bu olayla ilgili doğru sayıyı bilmek biraz zordu. Herhalde ölenler bin ile iki bin kişi arasında olmalıydı. Askerlerden altısı hemen ölmüş, bir düzinesi de yaralanmıştı.”

Ben bunları heyecandan titreyerek dinlemiştim. Yaşlı adam, benim tahmin ettiğim gibi gelişen olayları anlatırken, gözleri parlıyor ve yüzü kızarıyordu. Fakat yine de, böyle bir katliamı bu kadar coşku ile anlatmasına şaşırılmışım ve şöyle dedim:

“Ne kadar korkunç! Sanıyorum bu katliam o dönemde bütün devrime son noktayı koymuştur.”

“Hayır, hayır!” diye haykırdı yaşlı Hammond. “Bu olay devrimi başlattı!”

Bunun üzerine kendi kadehini ve benimkini doldurdu, ayağa kalktı ve yüksek sesle, “Bu şarabı orada ölenlerin anısına içiniz, onlara neler borçlu olduğumuzu size anlatmak şimdi uzun hikâye olur.”

Ben de içkimi içtim. O yerine oturdu, sözlerine devam etti.

“Trafalgar Meydanı katliamı iç savaşı başlatmıştı, ancak bütün olaylar gibi, bu da çok yavaş uç verdi ve insanlar o sırada ne kadar büyük bir kriz içinde olduklarını anlamadan yaşamlarına devam ettiler.

“Bu katliam ne kadar korkunç olsa da, hatta ilk terör olayı kadar çirkin ve bunaltıcı olsa da, insanlar daha sonradan bunu düşünmeye zaman bulduklarında, duyguları korkudan çok öfkeye dönüşmeye başladı. Oysa bu kuşatmanın boyutlarını hiç daraltmadan sürdüren askeri örgütlenme yine o akıllı genç general tarafından yönetiliyordu. Ertesi sabah haberler yayılınca yönetici sınıflar müthiş bir korku ve dehşet duygularına kapılmış olsalar da, Hükümet ve onu destekleyen-

ler, 'artık üzümler şarap olmuş, bunu içmek zorundayız' diye düşündüler. Ancak kapitalist gazeteler arasında en büyük direnişçi taraftarı olanlar bile bu haberler karşısında afallamışlardı ve haberi verirken yalnızca olayın ne olduğunu yazmakla yetindiler, iki tanesi hariç, hiçbir yorum getirmedi. Bunlardan birisi, sözüm ona liberal bir gazeteydi; o günün hükümeti bu çizgideydi. Bu gazete olaya önce bir giriş yaptıktan sonra emek taraftarı olarak her zamanki gibi sempatisini belirtti, ona göre devrimin kargaşa yarattığı böyle zamanlarda Hükümetin sıkı durması gerekiyordu ve toplumun temelinde dinamit koyan deliler ve yoksullarla –onları deli ve yoksul yapan şey toplum idi– en iyi şekilde baş edebilmenin tek yolunun insafı olmak ve onları hemen vurmak ve insanların onlarla aynı duruma düşmesini engelleyerek onları vurulma olasılığından kurtarmak için önlem almaktı. Kısacası, bu gazete Hükümetin kararlı tutumunu, insanoğlunun akıl ve şefkatinin doruğu olarak görüyor ve onlara Sosyalizmin gaddar akımlarından anılmış akılcı bir demokrasi ile yeni bir çağ başlatılmasını coşkuyla öneriyordu.

"Diğeri ise demokrasinin en şiddetli karşıtlarından olarak bilinen bir gazeteydi ve gerçekten de öyleydi; fakat editörü kendi kişiliğini kazanmış biri olarak yorumu, gazetesi için değil, kendi adına yapmıştı. Yazısında birkaç basit ve öfkeli sözcük kullanarak insanlara şöyle diyordu: 'Silahsız vatandaşları katleden hangi toplum savunulmaya değerdir, bunu dikkate alın.' Hükümetten kuşatmayı durdurmasını ve insanların üzerine ateş açan subayları işledikleri bu cinayetlerden dolayı yargulamasını istiyordu. Hatta daha ileri giderek şöyle bir açıklama yaptı: Sosyalist doktrinlerle ilgili kendi fikirleri ne olursa olsun, o her zaman için halkın yanında olacaktı; ta ki Hükümet işlediği zulümler için bir bedel ödeyinceye, ne istediğini bilen adamların taleplerine kulak verinceye, toplumdaki düşkünler kendi gereksinimlerini şu veya bu şekilde zorla elde edinceye kadar.

“Elbette bu editör askeri güçler tarafından anında tutuklandı; fakat bu arada onun söyledikleri halkın eline geçmişti ve onun bu sözleri çok etkili oldu. O kadar etkili oldu ki, Hükümet kısa süre kararsız kaldıktan sonra sıkıyönetimi kaldırdı, fakat aynı zamanda silahlı güçlerin örgütlenmesini güçlendirdi ve onların daha sıkı önlemler almalarını istedi. Halk Sağlığı Komitesi’nden üç kişi Trafalgar Meydanında katledilmişti. Diğerlerinden çok kimse daha önceki toplantı yerlerine gittiler ve orada olayın sonucunu sakin bir şekilde beklemeğe başladılar. Pazartesi sabahı ise buldukları yerde tutuklandılar. Eğer Hükümet yargılamadan adam öldürme sorumluluğu karşısında sinmemiş olsaydı, orada hepsi tam bir silahlı kuvvetler makinesi gibi olan general tarafından vurulabilirdi. İlk önce burada bulunan insanların özel bir hâkimler komisyonu –böyle adlandırılmıştı– tarafından yargılanması düşünüldü. Gerçek şöyleydi ki, bu komisyondaki adamlardan bir grup, oradaki insanları suçlu bulacaktı, çünkü onların görevi buydu. Ancak Hükümet ile soğuk olan ilişkiler ısınmıştı ve tutuklular ruh doktorlarından oluşan bir jürinin önüne getirildiler. Orada Hükümeti yeni bir darbe beklemekteydi. Hâkimin tutukluları açıkça suçlu bulma talimatına karşın, oradaki insanlar serbest bırakıldılar. Jüri ise askerlerin bu davranışını şiddetle kınayarak karara, kendi görüşlerini, dönemin o garip ifadesiyle, şu şekilde ekledi: ‘Aceleci, talihsiz ve gereksiz.’ Halk Sağlığı Komitesi oturumlarına tekrar başladı ve o andan sonra halk tarafından Parlamenteoya karşı alaycı bir tutum sergilendi. Hükümet her tarafa boyun eğiyordu ve halkın isteklerine karşı koyamayarak bu tutumunu açıkça göstermeye başladı; ancak parlamentoda bulunan sözde iki karşıt görüşlü parti liderlerinin ve hiziplerin kendi aralarında üzerinde anlaştıkları ve herkes tarafından bilinen bir *coup d’état* planı vardı. Halkın mevcut duruma olumlu bakan kesimi çok mutluydu ve bir iç savaş tehlikesi kalmadığına inanıyordu. Halk zaferi parklarda ve değişik yerlerde yapılan

kalabalık mitinglerde, büyük katliamda ölenleri anarak, kutluyordu.

“Fakat işçileri rahatlatmak için getirilen önlemler, her ne kadar üst sınıfların düşüncesine göre zarar verecek kadar aşırı devrimci sayılsa da, halka yeteri kadar yiyecek ve düzgün bir hayat vermekten uzaktı; bunlar yazılı olmayan ve hiçbir yasal dayanağı bulunmayan karamamelerle desteklenmekteydi. Hükümet ve Parlamento arkalarna mahkemeleri, orduyu ve ‘belli bir kesimi’ almış olsa da, Halk Sağlığı Komitesi ülkede bir güç haline gelmeye başlamıştı ve onlar gerçekten üretici sınıfların temsilcisi oldular. Üyelerinin serbest bırakılmasından sonraki günlerde Komite kendisini büyük ölçüde geliştirdi. Komitenin yaşlı üyeleri yönetici olarak yetersizdi, fakat birkaç çıkarıcı ve hain dışında, onlar namuslu, cesur adamlardı ve birçoğu farklı yeteneklere sahiptiler. Ancak o günler anında harekete geçme zamanıydı ve bunu gerçekleştirebilecek adamlar öne çıktılar. Yeni işçi dernekleri çok çabuk gelişti. Bunların tek bir amacı vardı, bunun işçi topluluğunu basit bir Komünist düzene taşımak olduğu açıkça ifade ediliyordu. Bu arada Komite üyeleri işçi savaşını yönetme sorumluluğunu da üstlendi ve kısa zamanda onlar bütün işçi sınıflarının aracısı ve sözcüsü oldular. Böylece üretici kazanç-makineleri, birleşik güçler karşısında kendilerinin beceriksiz kaldıklarını gördüler, ancak kendi komiteleri sayılan Parlamento tekrar cesaret gösterip bir iç savaş başlatabilirse, o zaman sağa sola silahlarla saldırılırdı. Aksi halde kendi memurları durumunda olan adamların isteklerine boyun eğecekler ve onlara daha kısa saatler çalışma karşılığında daha çok para ödemek zorunda kalacaklardı. Onların tek yandaşı vardı, bu da Dünya Pazarı ve onun aracılığıyla yapılan ticaret üzerine kurulu olan sistemin hızlı bir şekilde yaklaşan çöküşüydü. Artık herkes için açıkça belli olmuştu ki, orta sınıflar, Hükümetin gerçekleşen büyük katliamı lanetlemesinden dolayı birdenbire şok olmuşlardı ve toplu olarak Hükümetin

olayları incelemesini ve Sosyalist liderlerin despotluğuna son vermesini istemişlerdi.

“Bu şekilde tahrik edilen direnişçilerin planı olgunlaşmadan ellerinde patladı; ancak bu defa halk ve onların liderleri önceden uyarıldılar ve direnişçiler işe başlamadan onlar da önlem alıcı adımlar attılar.

“Liberal Hükümet –besbelli anlaşarak– Muhafazakârlar karşısında seçimi kaybettiler, oysa Muhafazakârlar diğerlerine göre çok azınlıktaydılar. Parlamento içindeki popüler temsilciler bunun ne demek olduğunu anladılar ve Avam Kamarasında konuyu açıp protesto ettiler, mücadelelerini yürüttüler, Parlamento’dan çıktılar ve toplu olarak Halk Sağlığı Komitesine gittiler. Böylece iç savaş ciddi olarak başladı.

“Ancak yapılan ilk hareket sadece bir savaş değildi. Yeni Tory Hükümeti harekete geçmekte kararlıydı, fakat aynı zamanda sıkıyönetimi yeniden başlatma cesaretini gösteremedi, bunun yerine asker ve polisten oluşan ekipleri, Halk Sağlığı Komitesi üyelerini toplu olarak tutuklamak üzere gönderdiler. Üyeler onlara karşı direnişe geçmediler, isteseler direnebilirlerdi, çünkü onların artık aşırı tepkiler verebilecek oldukça çok sayıda adamları vardı. Fakat sokak kavgaları yapmak yerine, onlar önce çok daha kuvvetli olduğunu düşündükleri silahları kullanmakta kararlıydılar.

“Komite üyeleri sessizce cezaevine gittiler; fakat ruhlarını ve örgütlerini geride bırakmışlardı. Onlar dikkatli bir şekilde düzenlenmiş, sürekli denetim altında tutulan ve engellenen bir merkeze değil, bu harekete sempatiyle bakan büyük bir kitleye ve basit talimatlarla merkeze bağlı çok sayıda daha küçük merkezlere güveniyorlardı. Şimdi bu talimatlar uygulamaya konmaktaydı.

“Ertesi sabah, direniş liderleri gazetelerde yer alacak raporda, başlatmış oldukları darbeye ilgili haberlerin halk üzerindeki etkilerini düşünüp gülüyorlardı, ama o sabah hiçbir gazete çıkmadı; ancak öğlene doğru birkaç sayfalık dağınık

kâğıtlar halinde on yedinci yüzyıl gazetelerinin boyutlarında çıkan gazetede emeği geçen polisler, askerler, yöneticiler, basın yazarları, sokaklara yavaş yavaş sızdılar. Bu gazeteler, adeta hücum edip alanlar tarafından okundu; fakat o zamana kadar ciddi haberler bayatlamıştı bile, insanlar GENEL GREVİN başladığını zaten biliyorlardı. Trenler çalışmadı, telgraf bağlantıları koptu; et, balık ve yeşil sebzeler paketlenmiş durumda yerlerinde bırakıldı. Binlerce orta sınıf aile bir sonraki öğünü yiyecek için işçilerin desteğine muhtaçtı. Daha enerjik kimseler günlük yiyeceklerini elde etmek için çılgınca çaba gösterdiler, bunların arasından bazılarının, bundan sonra ne olur korkusunu üzerlerinden atmış, beklenmedik bir piknik sevinci içinde oldukları bana söylendi. Daha sonraki günler için yapılan tahminler bütün emekçileri mutlu etmişti.

“İlk gün bu şekilde geçti, o gün akşama doğru Hükümet oldukça karıştı. Bir halk hareketini sindirmek için onların kullanabilecekleri tek yol vardı: Akılcı düşünülürse, bu sadece kaba kuvvete başvurmak olabilirdi; fakat o sırada karşılığında asker ve polisi kullanmalarını gerektirecek hiçbir güç yoktu. Caddelerde silahlı kimseler gezmiyordu. Federe İşçiler grubu, hiç değilse görünürde, işlerinden atılanlara destek vermek üzere onların yanlarına gitmişti, ama bu koşullarda bu işlerle uğraşanları tutuklamaya cesaret etmediler; dahası, bazı oldukça saygın kimseler işçilere destek için gittikleri ofislerde devrimcilerin bağış paralarını da, yemekleriyle beraber, yuttular. Hükümet oraya buraya asker ve polis yığarak o geceyi sessizce kapattı. Ertesi gün ‘asilerden’ –onlara artık böyle deniyordu– kesin olarak bir çeşit manifesto bekleyen Hükümet, bununla nasıl hareket edeceklerine karar verme fırsatını elde etmiş olacaktı. Oysa hayal kırıklığına uğradılar. Normal gazeteler o sabah mücadele etmeyi bıraktılar, sadece aşırı gerici bir gazete –*Daily Telegraph*– çıkararak kendini göstermeye karar verdi ve işçileri birkaç aç gözlü kışkırtıcıya pa-

ra karşılığı hizmet veren asiler olarak değerlendirdi ve onları 'ortak anneleri' olan İngiliz Milletinin bağırsaklarını sökmekle suçladı ve bu yaptıklarını ahmaklık olarak yorumladı. Öte yandan Sosyalist gazeteler (bunlardan Londra'da yalnızca üç tane çıkıyor ve her biri farklı ekolleri temsil ediyordu) durumu baştan sona çok iyi değerlendirdiler. Bu gazeteler halk tarafından heyecanla yağmalandı, Hükümet ise bunlarda bir manifesto bulacağını umarak gazeteleri aldı. Fakat gazetelerde bu önemli konuya değinen hiçbir haber bulamadılar. Gazetenin editörleri sanki kırk yıl önceki yazıları bulmak için çekmecelerini altüst edip boşaltmışlar ve eski yazıları çıkarıp bunlara eğitim makaleleri diye bir teknik isim uydurup yayınlamışlardı. Makalelerin çoğu beğenilen ve yalın bir biçimde anlatılan Sosyalizm doktrinleri ve uygulamalarının açıklamalarıydı. Bunlar telaş, kin ve kınacı sözlerden uzak açıklamalar olup, kaygı ve terörle dolu günler içinde, halk üzerinde adeta 1 Mayıs bayramı etkisi yapmıştı. Ancak açık gözler biliyordu ki, oynanan bu oyunun anlamı salt bir karşı çıkış ve o günlerde toplum önderlerine duyulan şiddetli düşmanlığın sembolik bir gösterisi idi. Ayrıca 'asiler' sözüyle bunlara başka bir anlam verilmiş olmasa da, yazıların 'eğitsel makaleler' olarak etkileri büyük oldu. Ancak farklı bir 'eğitim' halkın üzerinde karşı koyulmaz bir güçle etkili oluyordu ve bu da belki onların kafalarındaki karışıklığı biraz aydınlatmıştı.

"Hükümete gelince, onlar bu 'boykot' –bu tür çekimserlikler için o zamanlar bu argo sözcük kullanılıyordu– hareketinden ötürü tam bir korku içindeydiler. Kendi konseyleri son derece dağınıktı ve büyük bir bocalama içindeydi. Uyguladıkları bir planı, başka bir plan ortaya çıkınca, anında değiştiriyorlardı. Ertesi gün bütün işçi komitelerinin tutuklanması için bir emir yolluyorlardı. Bir sonraki günse genç ve dinamik generallerine emir verme noktasına geliyor ve herhangi bir nedenle olursa olsun, kendisinden yeni bir katliam uygulamasını istiyorlardı. Fakat daha önce Trafalgar Meydanındaki

'Savaşta' yapılan katliamın sonucunda askerlerin nasıl ürkütüklerini düşündükleri zaman, onların halka tekrar ateş açmayacaklarını biliyorlardı, böylece bir yeni katliam yapmak için gerekli olan korkunç cesareti kendilerinde bulamadan geri çekildiler. Bu arada tutuklular, sıkı bir asker refakatinde ikinci kez yargıç karşısına getirildiler ve ikinci kez de cezaevine geri yollandılar.

"Grev o gün de devam etti. İşçi komitelerinin devam etmesine izin verildi ve bu da çok sayıda insanı rahatlattı, çünkü komitedekiler güvendikleri kimseleri örgütleyerek oldukça çok miktarda yiyecek maddesi üretebilmişlerdi. Maddi durumu iyi olan oldukça çok sayıda kimse onların serbest bırakılmaları için çalışmak zorunda kaldı. Fakat garip bir başka şey oldu: Üst sınıflardan bir grup genç adam silahlanarak caddelerde soğukkanlı bir biçimde yağmacılığa başladılar, önlerine çıkan her açık dükkândan erzak maddeleri ve başka taşınabilir ne varsa aldılar. Bu olaylar o zamanlar çok sayıda ve çeşitli dükkânların bulunduğu Oxford Caddesinde oluyordu. O sırada Hükümet daha gevşek olduğu bir saatindeydi ve 'düzenin' korunması bakımından tarafsız olduklarını göstermek için bu olayı bir fırsat olarak gördüler ve zengin ama aç gençleri tutuklamak üzere adamlarını peşlerinden gönderdiler; ancak bu gençler şiddetli bir biçimde direnerek polisi şaşırttılar, böylece üç polisin dışında hepsi kaçtı. Hükümet bu hareketten umduğu tarafsızlık saygınlığını kazanamadı. Akşam gazetelerinin çıkmadığını da unuttular. Bu kısa çatışma gerçekten de her tarafa çok çabuk yayıldı, ama bu arada olaylar saptırıldı; çünkü çoğunlukla bu olaylar Doğu Yakasındaki aç insanların kötüye kullanıldığı biçiminde aktarıldı. Herkes Hükümet'in onları zamanı ve yeri gelince aşağılamaya hakkı olduğunu düşünüyordu.

"O gece asi tutuklular hücrelerinde çok terbiyeli ve anlayışlı kimseler tarafından ziyaret edildiler, bu kimseler kendilerine izledikleri yolun bir intihara gidiş olduğunu ve aşırı

uçların ortak amaçlar için ne kadar tehlikeli olduğunu söylediler. Tutuklulardan biri şöyle dedi: 'Hükümetin bizi cezaevinde ayrı ayrı sorgulamasına, bu çok 'akıllı ve kibar' insanların bizim ağzımızı arayışlarına ve bizim de bu yağcılara nasıl cevap verdiğimizimize ilişkin izlenimlerimizi birbirimizle paylaşarak işin içinden çıkmamız çok olumlu bir davranıştı. Tutuklanandan biri gülmüş; bir başkası delegelere hiçbir doğruluğu olmayan uzun ve abartılı öyküler anlatmış; bir üçüncüsü soğuk bir sessizlik içinde kalırken, bir dördüncüsü kibar casusa bela okuyarak çenesini tutmasını söylemişti. Bizden tüm aldıkları bu kadardı.'

"Büyük grevin ikinci günü de böyle geçti. Bütün düşünen insanlar için üçüncü günün kriz getireceği belliydi; o günlerde görülen belirsizlik ve kötü biçimde üstü örtülen terör dayanılır gibi değildi. Onların güçlü destekçileri olan yönetici sınıflar ile siyaset dışına düşen orta sınıflar sanki çobansız kalmışlardı; ne yapacaklarını bilmiyorlardı.

"Sonunda bir şey yapmaları gerektiğini fark ettiler. Bu da 'asileri' bazı şeyler yapmaya zorlamaktı. Böylece ertesi sabah, grevin üçüncü günü sabahı, Halk Sağlığı Komitesi üyeleri tekrar yargıcın karşısına çıktıklarında, kendilerine mümkün olan en kibar biçimde davranıldığını gördüler; hatta sanki tutuklu gibi değil de diplomat veya elçiler gibi karşılanmışlardı. Kısacası yargıç emirleri almıştı; şimdi onun uzun ve aptalca bir konuşma yapmaktan başka yerine getirmesi gereken bir görevi yoktu. Bu konuşma Dickens tarafından yazılmış bir fars da olabilirdi, sonuç olarak yargıç tutukluları serbest bıraktı ve onlar da hemen kendi toplantı yerlerine gidip orada gecikmeli oturumlarına başladılar. Bu tam bir gösteri zamanıydı. Grevin üçüncü gününde ortalık gerçekten kaynıyordu. Dünyadaki çok sayıda işçi hiçbir şekilde örgütlü değildi; bu adamların efendileri, ya da sistemin kendisi, daha doğrusu sistemin bir parçası olan efendiler, kendilerini nereye çekerse oraya gitmeye alışmışlardı. Şimdi ise sistem parça-

lanıyordu ve bu zavallı adamların üzerinden efendilerin baskısı kalkmıştı, artık onları etkileyecek olan tek şey ancak hayvani gereksinimleri ve tutkuları olabilirdi. Böyle bir durumun sonucunda ise her şey tersine dönebilirdi. Eğer en başında, büyük bir kesimde Sosyalist fikirler filizlenmiş olmasaydı veya ikinci bir şık olarak, bu kişiler kendilerini açıkça Sosyalist ilan eden kimselerle doğrudan ilişki kurmamış olsalardı, şüphesiz sonuç altüst olabilirdi; işçi örgütlerine üye olanların birçoğu böyle düşündüklerini söylemişti.

“Eğer yıllar önce, işçilerin efendileri halkın doğal yöneticileri olarak kabul edildikleri zaman, benzer olaylar olsaydı, en cahil ve en fakir adam bile destek almak için efendilerine güvenirdi ve koyun gibi kırılmak üzere onlara teslim olurdu. Bunun arkasından da bütün toplumun parçalanması gelirdi. Fakat bunu takip eden uzun yıllarda, işçiler yöneticilerini hor görmeyi öğrendiler, onlara bağımlı olmaktan kurtuldular ve şimdi ise –bu olayların gösterdiği gibi, biraz tehlikeli bir biçimde– yasal olmayan liderlere güvenmeye başlamışlardı. Bu liderler olaylar nedeniyle onların önlerine atılmışlardı ve bunların çoğu şimdi birer kukla olmaktan öteye gitmeselerde, ünleri ve isimleri kriz zamanlarında kendilerine geçici bir önlem olarak yararlı oluyordu.

“Böylece Komitenin serbest bırakılması hakkında haberlerin etkisi Hükümete nefes aldırarak bir zaman sağladı; çünkü bu serbestlik işçiler tarafından büyük bir sevinçle karşılanmıştı. Hatta maddi durumu iyi olan insanlar bile korkmaya başladıkları bir felaketten kurtulmuş olduklarını gördüler. Birçoğu bu korkularının nedenini Hükümetin zayıflığına veriyordu. Saatler geçip giderken, belki de bunda haklıydılar.”

“Ne demek istiyorsunuz?” dedim. “Hükümet ne yapabiliirdi? Ben genellikle böyle kriz zamanlarında onların aciz kaldıklarını düşünürüm.”

Yaşlı Hammond şöyle dedi: “Elbette şüphesiz ki sonunda olaylar yine olduğu şekilde sonuçlanacaktı. Fakat eğer Hükü-

met orduya gerçek bir ordu gibi davransaydı ve orduyu bir generalin yapacağı gibi stratejik olarak kullansaydı, şöyle ki, eğer onlar da halkı gördükleri yerde, vurulması ve dağıtılması gereken bir düşman gibi görselerdi, o zaman bir olasılıkla zafer kazanılmış olurdu.”

“Fakat bu durumda ordu insanlara karşı böyle hareket edebilir miydi?” diye sordum.

Şöyle dedi: “Sanıyorum benim bütün duyduklarım göre, eğer karşılarında silahlanmış adamları görselerdi, bu adamların kullandıkları silahlar ne kadar kötü olsa da ve bu adamlar ne kadar düzensiz olsa da ordu onlara karşı silah kullanırdı. Öyle görünüyor ki, Trafalgar Meydanındaki katliamdan önce Hükümet genel olarak silahsız adamlara karşı, her ne kadar onların içine Sosyalizm fikirleri sızmış olsa bile, silah kullanmak zorunda olduklarını düşünüyordu. Bunun nedeni, görünürde silahsız olan bu adamların belki adına dinamit denen bir patlayıcı kullanabileceğinden korkmalarıydı, çünkü bu olaylardan bir önceki gece işçiler böyle atıp tutarak bağırıyorlardı; oysa dinamit bir savaş malzemesi olarak onların umdukları gibi çıkmadı. Elbette subaylar bu korkuyu sonuna kadar şişirdiler, böylece sıradan askerler karşılarındaki adamların iyi silahlanmış olduğunu ve silahları çok korkunç olan bu adamlarla umutsuz bir savaşa sürüklendiklerini düşündüler, çünkü her şey gizlilik altında yapılmaktaydı. Fakat o katliamdan sonra, muvazzaf askerlerin silahsız ya da yarı silahlı adamların üzerine bundan sonra bir daha ateş açıp açmayacakları şüpheliydi.”

“Muvazzaf askerler mi?” dedim. “O zaman, halka karşı olan başka militer güçler de var mıydı?”

“Evet,” dedi, “şimdi ona da geleceğiz.”

“Elbette,” dedim, “siz öykünüzü bildiğiniz gibi uzatmadan anlatın. Zaman geçiyor da.”

Hammond devam etti: “Hükümet, Halk Sağlığı Komitesi ile anlaşmaya gitmekte vakit kaybetmedi; çünkü o anda

meydana gelebilecek tehlikeden başka bir şey düşünmüyorlardı. İşçilerle gerektiği gibi konuşup tartışmak üzere onayladıkları delegeleri onlara yolladılar; işçiler bir bakıma insanların zihinlerinde bir egemenlik kurmuşken, Hükümetin resmi yöneticileri ise onların varlıklarından başka bir şeyle ilgilenmiyordu. Bu iki zıt parti arasında yapılan anlaşmanın ayrıntılarına şu anda girmenin anlamı yok. Bu partilerden biri Büyük Britanya imparatorluğunun Hükümetiydi, diğeri ise bir avuç işçi; o günlerde onlara öfkeyle böyle deniyordu. Bunların arasında bazı çok yetenekli, 'dürüst ve kalın kafalı' insanlar da vardı, fakat biraz önce de söylediğim gibi, daha yetenekli adamlar henüz lider olarak tanınmıyorlardı. Bu konuşmanın sonucunda insanların istedikleri belli başlı şeyler onlara verilmek zorunda kaldı. Şimdi şunu görüyoruz ki, istenenlerin çoğu gerçekten ne istenmeye değdi ne de bu isteklerin karşısında direnmeye; fakat o zamanlar bunlara çok önemli şeyler olarak bakılıyordu ve o sıralarda çökmeye başlayan hayatın bu acımasız sistemine karşı, hiç değilse, direnişe geçebilmek gibi bazı övülecek eylemler de yapılmaktaydı. İddialardan bir tanesi çok önemli ve acil olmakla birlikte, hükümet bunu örtbas için elinden geleni yaptı; fakat onun karşısındakiler aptal olmadıkları için, onlara sonunda boyun eğdiler. Onlardan istenen Halk Sağlığı Komitesi'nin ve onun kanatları altında olan bütün diğer derneklerin tanınması ve bunlara resmi statü verilmesiydi. Bu açıkça iki anlama geliyordu: Birincisi küçük büyük bütün 'asilerin' affedilmesiydi; böylece iç savaş çıkarmadıkları sürece üzerlerine saldırılmayacaktı. Diğeri ise örgütlü bir devrimin devamı ettirilmesiydi. Hükümetin tek bir kazancı da bir isim olmuştu. Onların kullandıkları o korkunç devrimcilik tanımı kullanımdan düşürüldü ve tüzel kişilik olarak bu örgüt ile ona bağlı olan alt kuruluşları saygın bir ad olan 'Uzlaşma Komisyonu Yönetim Kurulu ve Yerel Büroları' adını aldılar."

“Aa,” dedim, biraz şaşırarak, “o zaman, bütün bunlara karşın, iç savaş niçin devam etti?”

“Evet, öyle oldu,” dedi. “Aslında örgütün yasal olarak tanınması, en basit anlamıyla bir iç savaş nedeni olmuştu; bir yandan mücadele salt katliam olmaktan çıktı, diğer yandan da dayanıklılık ile grevlerden sıyrıldı.”

“Savaşın nasıl yürütüldüğünü bana söyleyebilir misiniz?” diye sordum.

“Evet,” dedi, “bunların kayıtları var ve bu kayıtlar korunuyor; ne hakkında olduklarının özetini size birkaç kelimeyle verebilirim. Daha önce söylediğim gibi, gericiler askerlere güvenilmez olarak bakıyorlardı; fakat subaylar genellikle her şeye hazırdılar, çünkü onlar ülkedeki en akılsız adamlardı. Hükümet ne yaparsa yapsın, üst ve orta sınıfların büyük bir kısmı daima bir karşı devrim başlatmakta kararlıydı; çünkü önlerinde tezgâhlanmakta olan Komünizm onlar için dayanılmaz bir durumdu. Biraz önce size anlattığım o büyük grevde yer alan çapulculara benzer gençlerden oluşan bazı çeteler, silahlanarak eğitim gördüler ve ellerine geçen her fırsatta ya da her bahaneyle, sokaktaki insanlarla çatışmaya başladılar. Hükümet onlara ne yardımcı oldu ne de onları bastırdı, sonunda kendisine bir yarar çıkar umuduyla yanlarında durdu. Kendilerine Tarikat Dostları diyen bu örgütün ilk zamanlar bazı başarıları olmuştu, fakat bu gençler giderek daha küstahlaştılar; ordu içindeki çok sayıda subay da onlara yardımcı oldu ve böylece subaylar vasıtasıyla savaşta kullanabilecekleri çeşitli silahlar elde ettiler. Bu çetenin taktiklerinden biri o dönemin büyük fabrikalarını korumak hatta bunlara garnizon kuvvetleri olarak destek vermektir. Örneğin, bir keresinde Manchester diye size sözünü ettiğim yerin tamamını bile ele geçirdiler. Ülke sathında bir çeşit düzensiz savaş aşağı yukarı başarıyla yürütülmekteydi. Önceleri bu mücadeleyi görmezden gelir gibi yapan ya da bunlara sadece basit isyancı bir grup gibi davranan Hükümet, daha sonra onları kabul

ettiğini açıkladı ve düzenli ordudan toparlayabildiği kimsele-ri bu çetede-kilerle birleştirdi. Böylece bir zamanlar 'asiler' olarak adlandırdıkları ve kendilerini de böyle tanımlayan insanları sindirmek amacıyla oluşturdukları bu grubu kullanmak gibi umutsuz bir girişimde bulundu.

"Oysa artık çok geç olmuştu. Uzlaşma temeline dayalı kurulacak bir barış için getirilen tüm öneriler iki taraf için de geçersizdi. Açık bir şekilde görünen şeydu ki, sonuç ya ayrıcalıklı sınıfın dışında herkes için tam bir kölelik olacaktı ya da eşitlik ve Komünizm üzerine kurulu bir sistem olacaktı. Tembellik, umutsuzluk ve eğer söylemekte bir sakınca yoksa geçen yüzyılın korkaklığı, istekli ve heyecan dolu bir kahramanlık anlamına gelen devrimcilik dönemine yerini bıraktı. O zamanın insanların bizim bugünkü yaşam biçimimizi hayal bile edebildiklerini sanmıyorum, ancak yaşamın gerekli bazı yanları hakkında genelde içgüdüsel fikirleri vardı ve birçok kimse günlerin getirdiği umutsuz mücadeleler sonunda barışa gidilebileceğini açıkça görüyordu. O günlerin özgürlük taraftarı olan insanları mutsuz değillerdi sanıyorum, fakat umut ve korkulardan bezmişler, bazen şüpheler içinde parçalanmışlar ve çelişkili görevleri nedeniyle uzlaşmakta zorlanmışlardı."

"Peki, insanlar, devrimciler, savaşa nasıl devam edebildiler? Nasıl başarılı oldular?"

Ben kendisine bu soruyu sordum, çünkü yaşlı adamı kendi yaşındakilerde sık sık görülen derin düşünceler içine dalıp kaybolmaktan kurtarıp onu tekrar gerçekçi tarihe döndürmek istedim.

Şöyle yanıtladı: "Onların yeteri kadar örgütleyici adamları vardı. Size söylediğim gibi, bu tam bir çelişkiydi, o günlerde güçlü kafalara sahip olanlar hayatın sıradan işleriyle uğraşmaktan kendilerini uzak tuttular ve kendi aralarında gerekli yeteneklerini geliştirdiler. Gerçekten de bütün duyduklarım ve okuduklarımdan anladığıma göre, eğer bu iç savaş

olmasaydı, çalışan işçiler arasında gerekli yöneticilik yetenekleri gelişir miydi? Bundan şüphe duyarım. Her neyse, bu gerçekleşti ve kısa zamanda onlar gericilerin en iyi adamlarından daha iyi olan liderler kazandılar. Geride kalanlara gelince, onlar ordunun yapısıyla ilgili hiçbir zorluk çekmediler; çünkü devrimcilik içgüdüğü rütbeli askerleri öylesine etkiledi ki, doğal olarak askerlerin arasından en iyileri, halkın yanında yer aldılar. Aslında başarılı olmalarının en büyük sebebi şuydu: İnsanlar baskı görmedikleri yerde, gericiler için değil 'asiler' için çalışıyorlardı. Gericiler kendilerinin en kuvvetli oldukları bölgelerin dışında işçilerden hiç destek alamadılar; hatta bu bölgelerde çıkan ayaklanmaları bile önleyemediler. Her karşılaştıkları durumda ve her yerde kendilerine karşı engelleme, karamsarlık ve öfke olmadan bir şey yapamadılar. Aynı zamanda karşılaştıkları zorluklardan dolayı hem orduları yıpranmıştı, hem de yanlarında olan siviller de endişe ve nefretle tepki görmüş, huzursuzluk ve sıkıntı verici binlerce ufak tefek olaylarla, hayat onlar için bu koşullarda dayanılmaz olmuştu. Bu sıkıntılardan ötürü birçoğu öldü, birçoğu da intihar etti. Elbette ki, yandaşlarından çok kimse gericilik uğruna faal olarak onların yanında yer aldı ve uzlaşmazlık özentisi içinde çektikleri ıstırapın sonucunda bir parça teselli buldular. Son olarak da, aralarından binlercesi 'asilere' boyun eğdi. Daha sonra bu sonuncu gruptakilerin sayısı arttı ve tüm insanlar açık bir biçimde gördüler ki bir zamanlar umutsuz görünen davaları şimdi bir zafere dönüşmüştü; umutsuz olan ise kölelik ve ayrıcalıklıların davasıydı."

Yeni Bir Yaşamın Başlangıcı

“Peki,” dedim, “böylece bütün güçlüklerden kurtuldunuz. İnsanlar mutlu muydu bu yeni düzenle gelen şeylerden?”

“İnsanlar mı?” dedi. “Sanırım, barış gelince herkes mutlu oldu. Ne de olsa bunu görmüşlerdir, hatta zenginler bile görmüştür. Sonuç olarak, hiç de kötü bir yaşamları yoktu. O zamana kadar yoksul olanların da, iki yıl süren savaş boyunca, bütün mücadelelerine karşın, durumları giderek iyileşmekteydi ve sonunda barış gelince, çok kısa bir süre içinde onlar büyük aşamalar yaparak kendilerine yaraşır bir yaşam biçimine sahip oldular. En büyük zorluk da, gerçekten, bir zamanlar yoksul olanların zevkli bir yaşam biçimine karşı algılamalarının kıt olmasıydı. Başka deyişle, bu yeni koşullarda, yeteri kadar istekte bulunmuyorlardı, neyi nasıl yeteri kadar isteyeceklerini bilmiyorlardı. Bu belki de bu kötü bir şey olmaktan çok, iyi bir şeydi, çünkü savaş süresince yıkıma uğramış olan zenginliğin, yeniden eski haline getirilip iyileştirilmesi için ilk zamanlarda, tıpkı Devrim öncesinde alışkın oldukları biçimde, onlar çok çalışmaya zorlandılar. Bütün tarihçiler o güne kadar mal varlıklarını böylesine büyük yıkıma uğratan bir savaşın hiç yaşanmadığı ve bunun bir iç savaş olması için gerekli bütün nedenlerin var olduğu üzerinde fikir birliği içindeydiler.”

“Buna oldukça şaşırdım,” dedim.

“Öyle mi? Neden şaşırdığınızı anlayamadım,” dedi Hammond.

“Çünkü,” dedim, “bir düzen partisi, zenginliği kendi malı gibi görür, diyelim ki fethedip ele geçirdikleri yerleri, eğer mümkünse hiçbir şekilde, köleleriyle bile paylaşmaz. Fakat diğer yandan, uğruna savaştıkları bu zenginliğe sahip olmak, ‘asilerin’ de hakkıydı, özellikle de bu savaşı kazanırken, ki sanıyorum öyleydi, kısa bir zamanda kendilerine geçecek olan bu zenginliğe mümkün olduğu kadar az zarar vermek için çok dikkatli olmaları gerekiyordu.”

“Bütün bunlar size anlattığım gibiydi,” dedi. “Düzen partisi, korkakça bir şaşkınlıktan kendilerini kurtarınca veya dilerseniz şöyle diyelim, bu durumu aşağı yukarı görmeye başladıklarında, anladılar ki, her ne olursa olsun, sonunda kendileri mahvolacaklardı. Böylece büyük bir kırgınlık içinde savaştılar, yaptıkları şeylere fazla önem vermediler, tek istedikleri kendi güzel hayatlarını yıkıp yerle bir eden düşmanlarına zarar vermektir. ‘Asilere’ gelince, size söylediğim gibi, gerçek savaşın başlamasıyla, sahip oldukları bölük pörçük varlıklarını kurtarmak için hiçbir şekilde özen göstermediler. Onların en yaygın söylemi şuydu: ‘Bırakın ülke yürekli insanlar dışında her şeyden temizlensin, yeter ki tekrar köleliğe dönmeyelim!’”

Biraz sessizce oturarak düşüncelere daldı ve sonra, “Çatışmalar bir kere ciddi olarak başlayınca, eski dünyanın kölelik ve eşitsizlik düzenindeki değerlerin ne kadar önemsiz olduğu anlaşılmıştı. Bunun ne olduğunu göremiyor musunuz? Sizin düşündüğünüz ve hakkında çok şey bildiğiniz o zamanlarda hiçbir umut yoktu. Boynunda tasması, kamçı yiyerek isteksizce değirmen taşının etrafında dürtüle dürtüle dönen atlar gibiydiler; fakat bunu izleyen savaş süresinde, her şey umut oldu. ‘Asiler’ en azından dünyayı, geriye kalmış kurumuş kemiklerinden kurtarıp, yeniden yapılandıracak kadar kendilerini güçlü hissettiler ve bunu başardılar da!” dedi yaşlı adam, sarkık kaşlarının altında gözleri parıldayarak. Sonra şöyle devam etti: “Ve onlara karşı olanlar en azından ve en

sonunda hayatın gerçek yanını görüp, üzüntülerini de böylece öğrenmiş oldular; doğrusu, bu konuda hiçbir bilgileri de yoktu zaten. Kısacası, iki tarafın dövüşçüleri, işçiler ve efendiler, birlikte...”

“... ticareti mahvettiler demek!” diyerek anında sözünü kestim.

“Evet, evet, evet,” dedi, “işte sorun bu. Başka türlü bu halledilemezdi zaten. Ya da belki bütün toplumun yavaş yavaş dibe vurması gerekirdi, ta ki barbarlık düzeyine erişene kadar. Bu da bir trajediye dönüşmeden nasıl gerçekleşebilirdi” O zaman toplum kaba bir barbarlığa dönüşürdü, ama aynı zamanda barbarlığın umutlarına ve zevklerine sahip olamazdı. Elbette ki daha keskin ve kısa yoldan gerçekleşmesi bunun olabilecek en mutlu biçimiydi.”

“Muhakkak öyledir,” dedim.

“Evet,” dedi yaşlı adam, “dünya ikinci kez doğmuş oldu böylece. Bu bir trajediye yol açmadan başka nasıl olabilirdi? Bunu daha iyi düşünün. Yeni günlerin ruhu, bizim günlerimizin ruhu, dünyanın varlığında bir hoşluk yaratmalıydı. İnsanların yaşadığı dünyada bu, ona karşı gösterilen yoğun ve aşırı bir sevgidir, tıpkı bir erkeğin sevdiği kadının taze bedene duyduğu sevgi gibi. Ben diyorum ki, bu zamanımızın yeni ruhudur. Bunun dışında kalan bütün ruhlar tükenmiştir. Bitmeyen eleştiriler ve insanoğlunun düşünce ve uygulamalarında sınırsız meraklar, eski Yunan’ın yaşam tarzı olan her şey onlara göre bir araç değil, bir amaçtı ve bunlar artık tarih olmuştu. On dokuzuncu yüzyılın bilim anlayışının üzerinde bunların gölgesi bile yoktu. Sizin de bilmeniz gerekir ki, bilim o zamanlar temelde ticari sistemin bir uzantısıydı; ama, hayır, o sistemin polisi için bu pek de ender rastlanan bir uzantı sayılmazdı. Görüntüleri dışında, sınırlı ve korkakça uygulanıyordu, çünkü buna gerçekte kendisi inanmıyordu. Dönemin mutsuzluğu, hayatı herkese hatta zenginlere bile böylesine zehir ederken, sonuç herkesi rahatlattı ve sizin de

gözlerinize görebileceğiniz gibi büyük değişim bunları sildi süpürdü. Bizim hayata bakışımıza daha yakın olan ortaçağ ruhudur. O zamanın insanları için cennet ve öbür dünya o kadar gerçektir ki, bu kavramlar dünya üzerinde yaşayanların yaşam biçimlerinin büyük bir kısmını oluşturuyordu. Bütün bunlar her ne kadar insanların kendi geleneklerinin bir parçası olan sofuluk ve çilecilik öğretilerine karşı olsa da ve yasaklanmış olsa da, insanlar bu inançları benimsediler ve süslediler.

“Fakat aynı zamanda, cennet ve cehenneme yaşanacak iki ayrı ülke gibi bakmak anlayışı da bitmişti. Şimdi biz hem sözde ve hem de gerçekte, insanın yaşadığı dünyanın sürdürülebilir olduğuna her zamanki gibi inanıyoruz ve kendi deneyimlerimiz sonucunda kazandığımız her sıradan günü, o güne kadar biriktirdiklerimize ekliyoruz: sonuç olarak da mutluyuz. Buna şaşıyor musunuz? Geçmiş zamanlarda, insanlara bütün insanları sevmeleri, insanlık dinine inanmaları ve bunlara benzer şeyler söylenirdi. Ama bakınız, bir insan ancak yeterli akıl ve kültür düzeyi oranında bu fikirleri değerlendirebilir. İnsanın birey olarak belli dini ibadetlere uyması da, açıkça görüldüğü gibi, bu oranda kendisine itici gelmişti. İnsanın bu iticilikten kurtulabilmesinin tek yolu, insanlığın günümüzde ve de tarihsel olarak, belli bir ırkla olan bağlarının, pek az ya da hiç olmadığını sağduyulu biçimde soyutlamasıyla mümkün olur. Onun görüşüne göre bu ırk bir yanda kör zalimler, diğer yanda ise duyarsız ve aşağılanmış köleler olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Fakat şimdi, insanlık dinini kabul etmekte neden zorluk çıkıyor, çünkü insanlığı oluşturan erkekler ve kadınlar artık özgür, mutlu ve en azından enerjiktirler, büyük çoğunluk güzel bedenlere sahiptir ve kendilerinin meydana getirdikleri güzelliklerle çepeçevre donatılmışlardır, insanlarla olan ilişkileri sonunda kötüye giden değil, daha iyileşen bir doğa ile iç içedirler. İşte dünyanın bu çağında bizim için getirdikleri bunlardır.”

“Bunlar bana doğru gibi geliyor,” dedim, “veya doğru olmalı, eğer genelde sizin sürdürdüğünüz hayatla ilgili olarak gözlerimle gördüklerim beni yanıltmuyorsa. Mücadele yıllarından sonraki gelişmeler hakkında bana bir şeyler söyleyebilir misiniz?”

Şöyle dedi: “Ben size, dinlemeye zamanınız yetmeyecek kadar çok şeyi kolayca anlatabilirim; fakat en azından bu dönemde karşılaştığımız önemli bir zorluğa kısaca değineceğim: bu da şudur; insanlar savaştan sonra bir düzen kurmaya başladılar ve emek vererek bu savaşın neden olduğu yıkımlar sonucunda kaybolan servetin gediklerini kapatmakta epey başarılı oldular. O sırada bir düş kırıklığı belirdi ve insanlara eskiden gericilerin söylediği bazı kehanetler sanki gerçekleşecekmiş duygusunu verdi. Toplumda oluşan çıkarıcılık eğilimleri rehaveti artırırken, bu ortam bir süre için umutlanımızın ve başarılarımızın sonu oldu. Rekabetçi ortamın yarattığı gayret dürtüsünün kaybolması aslında toplumdaki gerekli üretimin azalmasına neden olmadı, fakat öte yandan insanlara düşünmeleri veya hayal kurmaları için çok zaman kalınca sonuç ne olurdu, bu onları duyarsız yapmaz mıydı? Neyse ki, bu durgunluk kara-bulutları yalnızca bizi korkutmakla kaldı ve geçip gitti. Sanıyorum, size daha önce anlattıklarımın, böyle bir felaket için çarenin ne olduğunu tahmin etmişsinizdir, eskiden üretilen malları hiçbir zaman hatırdan çıkarmayınız. Yoksullar için bu mallar mal bağımlılığına neden olurken, zenginler için ise servet savurganlığıydı. Ancak bunlar artık üretilmiyordu. Kısacası bunun çaresi, bir zamanlar sanat diye adlandırılan bu ürünlerin herkes tarafından üretilmesiydi, ama şimdilerde bunların adı bile yoktur, çünkü bunları üretmek herkesin emeğinin bir parçasıydı.”

Dedim ki: “Bu ne demek! Bana anlattığınız o umutsuzca verilen yaşam ve özgürlük mücadelesi içinde insanların güzel sanatlarla uğraşacak vakti veya fırsatı oldu mu?”

Hammond şunları söyledi: "Sanmayın ki yeni sanat biçimi temelde geçmişteki sanatın anıları üzerine kurulmuştur. Üstelik gariptir ki, iç savaşın sanat üzerinde tahrip edici etkisi başka şeylerden çok daha az olmuştur. Eski sanatta var olan üslup, mücadelenin son dönemlerinde, özellikle müzik ve şiirde, çok hoş bir biçimde yeniden doğmuştur. Sanat veya daha doğrusu, bana göre sanat, buna çalışma zevki de denebilir, hemen hemen kendiliğinden oluşmuştu. Anlaşılan bu gerçek, insan içgüdülerinin bir sonucuydu. Artık insanlar, ıstırap içinde ve aşırı derecede çalışarak ellerindeki işi –bir benzeri olmayacak biçimde– en iyi şekilde bitirmek zorunda kalmıyorlardı. İşler bir süre böyle devam ederken, insanların kafalarında güzel bir şey yaratma içgüdüğü uyanmaya başladı. Böylece ürettikleri ev ürünlerini kaba ve garip süslemelerle donattılar. Bir kere bunu yapmaya başladıktan sonra, bu uygulamalar giderek yer etti ve yayıldı. Böylece atalarımızın soğukkanlı bir şekilde katlandıkları miskinlik ve sefaletin ortadan kalkması bu durumu destekledi. Rahat, ama hiç de aptalca olmayan kırsal yaşam biçimi –daha önce de size anlattığım gibi– bizler için olağan bir yaşantı oldu. Böylece sonunda biz yaptığımız işlere yavaş yavaş zevki katmaya başladık. Daha sonra biz bu zevkin farkına vardık ve bunu geliştirdik. Özen göstererek bununla yaşamımızı doldurduk. Sonuçta biz kazandık ve mutlu olduk. Umarım bu durum kuşaklar boyunca devam eder!"

Yaşlı adam bunun üzerine hayal dünyasına dalıp gitti, bunda bir melankoli durumu olduğunu düşündüm; ama onu rahatsız etmedim. Birdenbire tekrar konuşmaya başladı ve şöyle dedi: "Tamam sevgili konuk, işte Dick ve Clara seni almaya geliyorlar ve benim konuşmamın da bir sonu olmalı. Sanıyorum bundan üzüntü duymayacaksınız. Bu uzun gün sona eriyor ve Hammersmith'e dönüşünüz güzel bir yolculuk olacak."

Hammersmith'e Geri Dönüş

Ben hiç sesimi çıkarmadım, çünkü bu kadar ciddi bir konuşmadan sonra yalnızca kibarlık olsun diye bir şeyler söylemek istemedim; fakat aslında yaşlı adamla konuşmaya devam etmek isterdim. O benim hayata bakış tarzımı biraz da olsa anlayabiliyordu. Oysa bütün zarafetlerine ve iyi niyetlerine karşın ben gençler için başka bir gezegenden gelmiş biriydim. Onlara elimden geldiğince iyi davranmaya çalıştım ve genç çifte dostça gülümsedim. Dick de bana gülümseyerek dedi ki, "Peki, Konuk Bey, size tekrar kavuşmuş olduğum için sevinçliyim ve konuşurken birbirinizi farklı dünyalara götürmemiş olmanızdan dolayı da mutluyum. Ben orada Gallileri dinlerken sizin burada kaybolup gitmiş olabileceğinizden şüpheleniyordum ve akrabamı holde oturmuş boşluğa bakıp kendi kendine konuşurken bulacağımı hayal etmeye başlamıştım."

Ben bu konuşmadan oldukça rahatsız oldum. Birdenbire uzaklaşmış olduğum çıkarıcı çekişmeler, çirkin ve kötü bir hayat trajedisi bir an gözlerimin önünden geçti. Geçmişte huzur ve barış için özlemlerimin hayalini taşırdım, artık tekrar bu hayale dönmek için gönülsüzdüm. Fakat yaşlı adam bu sözlerle kıkırdayarak güldü ve şöyle dedi:

"Korkma Dick. Ben zaten boş yere konuşmuyordum. Ayrıca sözlerim sadece bizim yeni dostumuza da hitap etmiyor. Kim bilir, ona bir şeyler anlatarak belki de pek çok kişiyle konuşmuş oldum? Çünkü belki bir gün konuşumuz geldiği ye-

re geri döner ve bizden alıp götürdüğü mesajlar oradaki insanların işine yarayabilir ve sonuçta bizim için de faydalı olabilir.”

Dick biraz şaşırmuş gibi baktı ve şöyle dedi: “Tamam ihtiyar, ama ben senin ne demek istediğini tam anlayamadım. Benim bütün söylemek istediğim şu: Umarım o bizi terk etmez. Görmüyor musunuz o da bizler gibi, alışkın olduğumuz türden bir adam ve bizim farklı şeyler hakkında düşünmemizi sağlıyor. Ben onunla konuştuktan sonra sanki Dickens’ı daha iyi anlıyorum.”

“Evet,” dedi Clara, “ve sanıyorum birkaç ay içinde biz onu daha genç görümlü yaparız. Yüzündeki kırışıklıklar düzeltildikten sonra, bir zamanlar onun nasıl biri olduğunu görmek isterim. Bizimle bir süre kaldıktan sonra onun daha genç görüneceğini düşünmüyor musunuz?”

Yaşlı adam başını salladı ve samimi bir şekilde bana baktı, fakat ben ona yanıt vermedim, bir iki dakika için hepimiz sustuk. Sonra Clara sessisliği bozdu:

“Amca, ben bundan hoşlanmadım. Beni rahatsız eden bir şey var, sanki kötü bir şey olacakmış gibi geliyor. Siz konuşumuza geçmişin ıstıraplarında söz ediyordunuz ve geçmişin mutsuz anlarını yeniden yaşıyordunuz ve işte şimdi bütün çevremizi saran havada bu var, bize sanki bir şeyin özlemini çekiyoruz da ona ulaşamıyoruz gibi bir duygu veriyor.”

Yaşlı adam ona sevecen bir şekilde baktı ve şöyle dedi: “Evet, çocuğum, eğer öyleyse, o zaman gidip günü yaşamaya bak, böylece üzerinden bu havayı silkelemiş olursun.” Sonra bana dönerek şöyle devam etti: “Konuk Bey, siz gelmiş olduğunuz ülkede böyle bir şey olduğunu anımsıyor musunuz?”

O sırada sevgililer bir kenara çekilip, bize aldırmadan birbirleriyle hafif bir sesle konuşmaya başladılar; ben de çok yavaş bir sesle ona şunu söyledim: “Evet, bir zamanlar güneşli bir tatil gününde mutlu bir çocukken, ben düşünebildiğim her şeye sahiptim.”

"Demek ki öyle," dedi. "Unutmayınız ki, biraz önce dünyanın ikinci çocukluk döneminde yaşadığımı düşündüğüm için bana takıldınız. Yaşanacak mutlu bir dünyayı siz de bulacaksınız; orada –bir süre için– mutlu olacaksınız."

Onun bu pek de üstü kapalı olmayan tehdidinden hoşlanmamıştım. Kendimi bu garip insanların arasına nasıl düştüğümü anımsamaya zorladım. Tam o sırada yaşlı adam neşeli bir sesle bağırdı: "Şimdi, çocuklarım, konuğunuzu alınız ve birlikte onunla iyi bir vakit geçiriniz; çünkü artık onun ruhunu düzeltmek ve kafasına huzur getirmek sizin göreviniz. O hiçbir şekilde sizler kadar şanslı değildi. Hoşça kalın, Konuk Bey!" ve samimi bir şekilde elimi tuttu.

"Hoşça kalın," dedim, "ve çok teşekkür ederim bana bütün anlattıklarınız için. Londra'ya tekrar geldiğimde sizi ziyaret edeceğim. İzin verirseniz?"

"Elbette," dedi, "muhakkak beklerim; eğer gelebilerseniz."

"Daha bir süre için mümkün değil," dedi Dick, neşeli bir tonda, "çünkü nehrin yukarı bölgesinde, saman toplama ve buğday hasadı arasında zaman bulup, onu dolaştırmak istiyorum, böylece kuzey bölgesinde dostlarımızın nasıl yaşadıklarını görsün. Buğday hasadı yaparken de iyi bir iş hamlemiz olacak, diye umuyorum; sanırım tercih Wiltshire olacak. Bu açık hava yaşantısıyla o da biraz kabalaşır ve ben de çivi gibi sert olacağım."

"Fakat beni de yanında götüreceksin, değil mi, Dick?" dedi Clara, o güzel elini onun omzuna koyarak.

"Götürmez miyim hiç?" Dedi Dick, biraz da yüksek sesle. "Ve seni o zaman yatağına epey yorgun yollayacağız; güneşten kararmış boynunla ve ellerin de aynen, sen de geceliğinin altında bembeyaz bir çiçek gibi olacaksın ve o garip mutsuzluk kaprislerin kafandan çıkacak, sevgilim. Bir hafta boyunca harman işinde çalışmak işte seni bu hale getirecek."

Kız çok hoş bir şekilde kızardı, fakat utangaçlıktan değil, zevkten. Yaşlı adam tekrar gülerek şöyle dedi:

“Konuk Bey, görüyorum ki siz gereğince rahat edeceksiniz. Bu ikisinin size fazla karışacaklarından korkmanıza gerek yok. Onlar birbirleriyle o kadar haşır neşir olacaklar ki, eminim, sizi çoğunlukla kendi başınıza bırakacaklar ve zaten bu da bir konuk için yapılabilecek en büyük iyiliktir. Oh, ayrıca kendinizi bir fazlalık olarak görmekten korkmayınız. Bir yuvada birlikte olan kuşlar için gerekince başvurabilecekleri bir dost her zaman için yararlı sayılır, böylece aşkın baş döndürücü hallerinden çıkıp gerçek sağlam bir dostluk sayesinde rahatlayabilirler. Ayrıca Dick ve daha çok da Clara zaman zaman konuşmaktan da biraz hoşlanırlar. Siz de bilirsiniz ki âşıklar başları derde girmedikçe konuşmazlar, bunun yerine gevezelik ederler. Güle güle, Konuk Bey, dilerim mutlu olursunuz!”

Clara yaşlı Hammond’un yanına gitti, kollarını boynuna atarak onu sevgiyle öptü ve şöyle dedi: “Siz sevgili bir ihtiyarsınız, benimle ilgili dilediğiniz kadar şaka yapabilirsiniz. Arayı çok fazla açmadan gelip sizi tekrar göreceğiz; ayrıca emin olabilirsiniz ki konuğumuzu da mutlu edeceğiz, ama yine de sizin söylediklerinizde doğruluk payı var.”

Ben tekrar ellerini sıktım, holden dışarı çıktım ve kemerli yoldan geçtim, caddede bizi bekleyen Kırbaşlı’yı arabasına bağlı olarak buldum. Bakımlı görünmekteydi. Yedi yaşlarında bir oğlan dizginleri tutmuş, onun yüzüne ciddi bir şekilde bakıyordu. Çocuğun arkasında duran on dört yaşında bir kız kucağında üç yaşlarında kız kardeşini tutuyordu. Oğlandan bir yaş kadar daha büyük bir kız da arkasında asılmaktaydı. Üçü birden kiraz yemekle meşguldüler, bir yandan da atı okşayıp ona severcesine vuruyorlardı. Kırbaşlı ona gösterdikleri sevgiyi kabullenmiş gibiydi, fakat Dick görünür görünmez kulaklarını dikti. Kızlar yavaşça geri çekildiler ve Clara’ya sımaşıp sarıldılar. Sonra biz arabaya bindik, Dick dizginleri salladı ve hızla hareket ettik. Kırbaşlı Londra caddelerinin o güzel ağaçları arasında, onların serin havaya bıraktığı mis

kokular içinde, hızlı hızlı ve dikkatli bir şekilde ilerlemekteydi; günbatımı yaklaşmaktaydı.

Yol boyunca biraz ağırdan ve yavaştan alarak gittik, çünkü akşamın serinliğinde dışarıda dolaşan epey insan vardı. Bu kadar çok insanı görünce, onların görünüşleri kendilerine daha dikkatli bakmama neden oldu. Şunu belirtmeliyim ki, ben on dokuzuncu yıldan kalma kasvetli gri ve kahverengi gibi renkler arasında yetişmiş olduğum için, giysilerin neşeli ve parlak renklerini ayıplamaya yatkındım; hatta bunu Clara'ya bile söylemek cesaretinde bulundum. O buna oldukça şaşırды, hatta biraz içerler gibi oldu ve şöyle dedi: "Peki, peki, bunda sorun nedir? Onlar kirli işler çevirmiyorlar, güzel bir akşamüzeri kendilerini eğlendiriyorlar. Giysilerinde yanlış bir şey yok. Bakın, hepsi çok hoş görünmüyor mu? Onlar aşırı süslü değiller, bunu siz de biliyorsunuz."

Gerçekten de doğrudu bu; insanların çoğunun üzerilerindeki renkler ciddi görünüyordu, renk uyumları kusursuz ve çok zevkliydi.

Dedim ki, "Evet, doğru; fakat herkes bu kadar pahalı giysileri nasıl alabiliyor? Bak! Biraz ileride yürüyen orta yaşlı adam ciddi bir gri takım giymiş; fakat buradan görebiliyorum ki bu iyi bir yün kumaştan yapılmış bir takım ve üzeri ipek işlemeli."

Clara şöyle yanıtladı: "Eğer kim istiyorsa eski püskü giysiler de giyebilir; tabii eğer böyle yapmakla insanların duygularını incitmiş olmadığını düşünüyorsa."

"Fakat bana şunu söyle," dedim, "onlar bu parayı nasıl buluyorlar?"

Ben konuşmaya başlar başlamaz yine eski potlarımı kırmaya başladığımı düşündüm; çünkü Dick'in omuzlarının gülmekten titremeye başladığını görüyordum. Ancak o hiçbir şey söylemeyerek sözü Clara'nın hoşgörülü insafına bıraktı ve Clara şöyle dedi:

“Ne demek istediğinizi anlamıyorum. Elbette satın alacak paramız var, olmasa zaten bunları yapmamak gerekir. Biz emeğimizin karşılığını, kendimize rahat giysiler yapabilmek için harcarız. Fakat bu kadarla yetinmeyiz. Bizi niçin suçluyorsunuz? Siz bizim bu giysileri yapmak için kendimizi açlıktan öldürdüğümüzü mü sanıyorsunuz? Ya da bizim güzel vücutlarımızı –tıpkı bir geyiğin veya bir samurun doğuştan sahip oldukları güzel kürkleri gibi– güzel giysilerle örtmemizin ve bunu beğenmenin yanlış bir şey olduğunu mu düşünüyorsunuz? Haydi, söyleyin sizin neyiniz var?”

Bu fırtına karşısında eğildim ve özür dilercesine birkaç laf mırıldandım. Şunu da söylemeliyim ki genelde mimarlıktan bu kadar hoşlanan insanlar, kendilerini süslemekte geri kalamazlardı. Giysilerinin renklerinden başka, biçimleri de hem çok güzel hem de kararlıydı. Bunlar vücut biçimini bozmadan ve gülünç bir şekle sokmadan, onları örtmekteydi.

Clara kısa sürede yatıştı. Daha önce belirttiğimiz ormanın kıyısından giderken, Dick’e şöyle dedi:

“Sana bir şey söyleyeceğim, Dick: Akrabamız Yaşlı Hammond bizim konuğumuzu bu garip giysiler içinde gördüğüne göre, biz şimdi ona yanınki gezimiz için düzgün bir şeyler bulmalıyız. Eğer bunu yapmazsak onun üzerindeki giysiler ve bunların nereden geldiğiyle ilgili olarak bir yığın soruyu yanıtlamak zorunda kalacağız. Ayrıca, o da güzel giysilerine büründükten sonra, bizim birbirimize güzel görünmek için zamanımızı böyle boş yere harcadığımızı düşünerek bizi çocuksu bulmayacaktır.”

“Peki, Clara,” dedi Dick. “Senin istediğin –kendi istediği– her şeye sahip olacak. Yarın sabah o kalkmadan önce ben kendisi için bir şeyler bulmaya çalışacağım.”

Tekrar Hammersmith Konuk Evinde

Bu konuşmalar arasında, gecenin mis kokulu serin havası içinde sessizce yolumuza devam ederek, Hammersmith'e vardık, buradaki dostlarımız bizi çok iyi karşıladılar. Boffin, üzerine yeni bir takım giymiş olarak, beni yine resmi bir kibarlıkla karşıladı. Dokumacı ise beni didik didik sorgulayarak Hammond'un bana anlattıklarını kendisine söylememi istedi. Bunu yaparken her ne kadar içten ve neşeli davransa da Dick onu uyardı. Annie elimi sıktı ve güzel bir gün geçirdiğimi umduğunu söyledi. O kadar sevecen davrandı ki ellerimiz birbirinden ayrılırken bir an hafif bir sızı hissettim. Doğruyu söylemek gerekirse, onu sanki her an savunmadaymış gibi davranan Clara'dan daha çok beğeniyordum, oysa Annie olabildiğince açık sözlüydü ve çevresindeki her şeyden ve herkesten, hiçbir özel çaba göstermeye gerek duymadan gerçek bir zevk aldığı belliydi.

O akşam, bir bakıma benim şerefime, bir bakıma da –bununla ilgili hiçbir şey söylenmese de– sanıyorum Dick ve Clara'nın tekrar bir araya gelmeleri nedeniyle, küçük bir şölen oldu. Şaraplar çok kaliteliydi; hol hoş kokulu yaz çiçekleriyle doluydu. Yemekten sonra müzik dinlendi ve bütün bunların sonunda öyküler bile anlatıldı. Bana göre Annie hem herkesten daha tatlı ve duru sesi hem de sesindeki duygu ve anlam etkisiyle herkesi geride bıraktı. Pencereilerin kenarındaki süslerden içeri sızan o yaz gecesi ay ışığı, bize kitapların çok az bulunduğu ve okuma sanatının ender olduğu, çok eski za-

manlara aitmişiz gibi bir duygu verdi. Bu noktada şunu belirtmeliyim ki, gerçekten, sizin de dikkatinizi çekmiş olabileceğini sanıyorum, buradaki arkadaşlarımdan çoğunun her ne kadar kitaplarla ilgili söyleyecek bazı şeyleri olsa da, onların bütün kibarlıklarına ve görüldüğü kadarıyla sahip oldukları boş zamanlarına karşın, hiçbiri çok iyi birer kitap okuru değildi. Özellikle Dick ne zaman bir kitap hakkında konuşsa, bunu büyük iş yapmış bir adam havasıyla söylüyordu, sanki, "Görüyorsunuz işte, ben gerçekten bu kitabı okudum!" demek ister gibiydi.

O akşam benim için çok çabuk geçmişti. O günden beri hayatımda ilk kez, gözlerim hiçbir uyumsuzlukla karşılaşmadan, karşıma çıkabilecek bir harabenin korkusuna kapılmadan, gördüklerinden doyasıya zevk almaktaydı; oysa şimdiye kadar ben ne zaman geçmişin güzel sanat eserlerinin, günümüzün sevimli doğasıyla karışmış olduğunu görsem, bundan rahatsız olmuşumdur. Bu iki durum da aslında, uzun yüzyıllar boyunca oluşan geleneklerin bir sonucuydu ve bunlar insanları sanat üretmeye zorlarken, doğayı da geçmişin kalıplarına sokmaya zorlamıştır. Burada ise, ben her şeyin tadını çıkarırken, bütün bunların haksızlıklar ve zahmetli çalışmaları sonrasında elde edilmiş güzellikler olduğunu düşünmüyorum. Yaşamın cehaleti ve sıkıcılığı giderek tarihin tartışmasız değerini bana gösterdi. Korku ve felaketle dolu zulüm ve mücadeleler giderek bana romantizmin ne olduğunu gösterdi. Yüreğimde taşıdığım en büyük yük, uyku vakti yaklaşırken, ertesi sabah kalktığımda acaba nerede olacağım- la ilgili belli belirsiz bir korkuydu; fakat bunu da yutkunarak giderdim, mutlu olarak yatmaya gittim ve birkaç dakika içinde rüyasız bir uykuya dalmıştım.

Nehrin Yukarısına Doğru

Güzel güneşli bir günün sabahı uyanır uyanmaz, hâlâ üzerime yapışmış olan geceden kalma endişelerimle yataktan fırladım, fakat küçük yatak odamda etrafıma baktığım zaman duvarın üzerinde soluk fakat duru renklerle boyanmış şekilleri ve bunların altında benim de çoğunu bildiğim şiirlerin yazılmış olduğunu görünce, endişelerim hoş bir şekilde yok oldu. Oraya benim için bırakılmış olan mavi takımını çabucak giydim. Bu o kadar güzel bir şeydi ki, bunun içine girince yüzümün bir hayli kızardığını hissettim. Bu duygu bir tatil günü beklentisinden aldığım heyecana benziyordu ve bu duyguyu çok iyi anımsıyordum, tıpkı yaz tatilinde eve yeni döndüğüm zaman olduğu gibiydi; çocukluğumdan bu yana bu hissi ilk kez duyuyordum.

Vakit çok erken olmalıydı ve yatak odamdan çıktıktan sonra koridoru geçip hole girdiğim zaman burada benden başka kimse olmayacağını düşünmüştüm; fakat birdenbire Annie ile karşılaştım, elindeki süpürgesini bırakarak bana bir öpücük verdi. Korkanım bu pek de anlamlı bir şey değildi, belki de sadece bir dostluk gösterisiydi, fakat bunu yaparken biraz yüzü kızarmıştı, bu utangaçlıktan değil ama dostça bir zevktendi, sonra kalkıp tekrar süpürgesini eline aldı ve süpürmeye devam etti. Sanki bana başıyla işaret ederken ayak altından çekilmemi ve dikkatli olmamı istiyordu. Doğrusu bu işi epey eğlenceli buldum, çünkü ona yardım etmekte olan beş kız daha vardı ve onların bu zarif endamlı vücutları nere-

de olursa olsun görülmeye değerdi. Onlar sanki bilimsel bir iş yaparcasına yerleri süpürürken birbirleriyle neşeli konuşmalarını ve gülüşlerini duymak için nerede olursa olsun gidip onları dinlemeye değerdi. Fakat Annie bana birkaç laf attıktan sonra holün öteki tarafına gitti: "Konuk Bey," dedi, "erken kalktığınız için memnun oldum, ama kalkmasaydınız da sizi rahatsız etmezdik. Bizim Thames nehri bir haziran sabahı saat altı buçukta çok güzeldir. Bunu kaçırmamız yazık olur. Bana dışarıda kahvaltı etmeniz için size bir bardak süt ve biraz da ekmek verip sonra sizi sandala bindirmem söylendi; çünkü Clara ve Dick bunun için hazır bekliyorlar. Ben şu bölümü de süpürünceye kadar beni bir dakika bekleyin."

Bunun üzerine süpürgesini tekrar bırakıp, yanıma geldi ve elimden tuttu, beni nehrin üstündeki terasa, burada dalların altındaki küçük masaya götürdü, ekmek ve süttten oluşan kahvaltım herkesin arzu edeceği zarif bir biçimde masaya konmuştu ve ben yerken o da yanıma oturdu. Bir iki dakika içinde Dick ve Clara da yanıma geldiler, Clara işli hafif ipekten uzun elbisesi içinde taptaze ve harika güzel görünüyordu, giysisi benim gözlerime göre aşırı canlı ve renkliydi. Dick de üzeri güzel işlemeli hoş bir beyaz flanel takım giymişti. Clara bana iyi sabahlar dilerken eteğini elleriyle kaldırdı ve bana şöyle dedi: "Bakınız Konuk Bey! Şu anda biz, dün gece neredeyse azarlamak istediğiniz insanlar kadar iyi giyimliyiz. Görüyorsunuz ki bu pırl pırl günü ve çiçekleri utandırmayacağız. Şimdi beni azarlayın bakalım!"

Ben de şöyle dedim: "Hayır; siz ikiniz birden sanki bir yaz gecesinin içinden doğmuş gibisiniz. Ben ancak bunu azarladığım zaman sizi de azarlarım."

"Elbette, biliyorsunuz," dedi Dick, "bu özel bir gün; bütün bu günler özel günler demek istiyorum. Buğday ekinini toplamak mısır ekinlerini toplamaktan bazı bakımlardan daha iyidir, çünkü bu hasat güzel havada yapılır. Gerçekten de, eğer güzel havalarda buğday tarlalarında çalışmamışsanız,

bunun ne kadar hoş bir iş olduğunu bilemezsiniz. Ve orada kadınlar da o kadar çekici görünürler ki,” dedi, biraz utanarak, “böylece her şeyi göz önünde tutacak olursak, sanıyorum biz bu görünümü kendimizce basit bir şekilde süslemekte haklıyız.”

“Kadınlar buralarda ipek elbiseleriyle mi çalışırlar?” dedim gülümseyerek.

Dick bana ciddi bir yanıt verecekti, fakat Clara eliyle onun ağzını kapatarak, şöyle dedi: “Hayır, hayır Dick, ona çok bilgi verme, o zaman ben senin de yaşlı akraban gibi olduğunu düşüneceğim. Bırak kendisi bulsun bunun yanıtını. Bunu öğrenmek için uzun bir süre beklemek zorunda kalmayacaktır.”

“Evet,” dedi Annie, “göreceği bu resmin görüntüsünü fazla süsleyerek anlatma, çünkü perde açılınca düş kırıklığına uğrayabilir. Onun kırılmasını istemiyorum. Fakat işte şimdi sizin gitme zamanınız geldi; tabii eğer en iyi gelgit olayını ve sabah güneşini görmek istiyorsanız... Güle güle, Konuk Bey.”

Beni yine içten bir dostlukla öptü ve neredeyse bir keşif gezisine çıkma arzumu da o anda aldı götürdü; ama bunun üstesinden gelmek zorundaydım, çünkü besbelliydi ki bu kadar hoş bir kadına kendi yaşında bir sevgilisi olması yaraşır-
dı. Terastan aşağıya doğru yürüdük, bizi ve yanımızda götürdüğümüz eşyalarımızı rahatça taşıyacak kadar sağlam ve güzel süslemelerle bezenmiş bir kayığa bindik; tam içine girmiştik ki Boffin ve dokumacı bizi geçirmeye geldiler. Boffin o güzelim giysilerini üzerindeki iş gömleğiyle örtmüştü. Başındaki püsküllü şapkayı çıkardı ve bize o eski donuk İspanyol kibarlığıyla veda etti. Bundan sonra Dick kayığı nehre iterek sert bir şekilde küreklere sarıldı, heybetli ağaçları ve harika yalılarıyla Hammersmuth gözlerimizin önünden kayıp gitti.

Böylece biz de kayıp giderken, bana anlatılan hasat zamanı tarlalarının kafama yerleşen resminin yanına, benim geçmişten anımsadığım o resmi koymaktan kendimi alamıyordum, özellikle de çalışan kadınların görüntüsü gözlerimin

önünde canlanmaktaydı. Bir deri bir kemik kalmış, cılız, göğüsleri dümdüz, çirkin, şekilsiz, ne suratlarında ne de bedenlerinde en ufak bir zarafet kalmamış kadınlardı bunlar; üzerlerinde sefil ve düdük gibi duran, desenli uzun elbiseler ve başlarında korkunç çirkinlikte kanatlı bonelerle onlar ellerindeki tırmıkları mekanik hareketlerle kaygısız biçimde sallarlardı. Bu görüntüler benim için haziran günlerinin güzelliklerini çok kere berbat etmişti. Yaz dönemi bolluğunun karşılığını layıkıyla alabilen kadın ve erkeklerin ekin tarlalarını doldurduğunu, sınırsız zenginliklerin varlığını, sesleri ve kokuları duyabilme ve görebilme özlemini çok zaman duymuşumdur. Şimdi ise dünya daha yaşlandı, akıllandı ve ben sonunda umutlanmanın gerçekleştiğini görebildim.

Hampton Sarayı ve Geçmiş Zamanlara Güzelleme

Böylece yolumuza devam ettik, Dick kolaylıkla ve yorulmak bilmeden kürek çekiyordu ve Clara da benim yanımda oturmuş onun erkek güzelliğini ve sevimli yüzünü izliyordu, sanıyorum ondan başka bir şey düşündüğü yoktu. Nehrin daha yukarısına doğru ilerlerken, benim anımsadığım Thames ile bugünkü Thames arasında pek fazla fark olmadığını gördüm. Üzerine ağaç dalları sarkan nehrin güzel kıyılarını bozan, eski zamanlardan kalma zengin doğulu Londralıların ve borsa simsarlarının sahip oldukları biçimsiz ve kaba görünümlü villaları bir yana bırakırsak, Thames kıyılarının kırsala doğru açıldığı bu bölge bile her zaman güzeldi. Yaz mevsiminin o güzel yeşillikleri arasında kayıp giderken, neredeyse gençliğimin bana geri geldiğini hissettim, sanki bir zamanlar katıldığım ve çok hoşlandığım gezilerden birinde gibiydim, ama o zamanlar ben dünyada hiçbir yerde kötülük olmayacağına inanacak kadar mutluydum.

Sonunda nehrin sol tarafında bir yerde içinde eski evler bulunan çok şirin bir köye geldik, bu evlerden bazıları nehrin kıyısına kadar yaklaşmıştı ve burada kıyıda bir vapur duruyordu. Bu evlerin berisinde karaağaçların örttüğü çayırların bitiminde söğüt ağaçları yükseliyordu. Sağ tarafında düzeltilmiş bir patika yol ve bir sıra ağacın önünde açık bir alan vardı, yükselen ağaçların ön tarafında büyük ve eskiden kalma süslü bir park bulunuyordu. Fakat bütün bunlar nehrin

beri tarafında ve daha uzakta kalıyordu, sanki bazıları yeni, bazıları eski, zarif ve güzel evlerden oluşan bu küçük kasabaya yer açmak için geri çekilmişlerdi, evlerin bir kısmı son Gotik dönemi tarzı, bir kısmı ise Hollandalı William tarzında yapılmıştı. Kırmızı tuğla yığınları gibi duran evlerde belirgin olan uzun duvarlar ve keskin eğimli çatılardı ve bütün bunlar o kadar uyum içinde birbiriyle kaynaşmıştı ki, parlak güneş ve güzel bir çevre parıldayan mavi renkli nehre tepeden bakıyordu. Bu yeni mutlu döneme ait güzel binaların arasında bile nehrin garip bir çekiciliği vardı. Görünmez bahçeler arasından çıkıp bize kadar gelen güzel koku dalgasının içine karışmış limon çiçeği kokusu açıkça belli oluyordu. O sırada Clara yerinden kalkarak şöyle dedi:

“Oh, Dick, sevgilim, bugün Hampton Sarayında duramaz mıyız, konuğumuzu alıp biraz parkta gezdirelim ve ona güzel eski binaları gösterelim? Her nedense, sanıyorum kendin oraya çok yakın oturduğun için, beni Hampton Sarayına pek az götürdün.”

Dick bir süre küreklere dayanıp dinlendi ve sonra dedi ki: “Peki peki, Clara, senin bugün tembelliğin üstünde. Ben geceyi Shepperton’da geçireceğimizi düşündüğüm için ondan önce bir yerde durmak istemedim. Saraya gidip yemeğimizi orada yedikten sonra, saat beş gibi yola devam ederiz.”

“Tamam, öyle olsun,” dedi Clara, “ama ben konuğumuzun Parkta bir iki saat dolaşmasını isterdim.”

“Park mı!” dedi Dick, “niçin Park, yılın bu mevsiminde Thames kıyılarının her yanı parktır. Bana kalsa, İngiltere’nin herhangi bir parkında olmaktansa, bir buğday tarlasının kıyısında bir karaağaç altında yatıp, etrafımda arıların vızıldamasını, bildircinların bir yerden bir yere uçarken attıkları çığlıkları dinlemeyi tercih ederim. Ayrıca...”

“Ayrıca, sen çok sevdiğin yukarı Thames’e gitmek istiyorsun. Oradaki ağır çim biçme makinesiyle derin şeritler açarak güç gösterisi yapmak istiyorsun,” dedi Clara. Sonra ona şef-

katle baktı ve Dick'i kendi kafasında olabilecek en güzel görünümlüyle şiirsel bir ritimle tırpan yaparken hayal etti. Sonra başını eğerek kendi güzel ayaklarına bakarken içini çekti, sanki kendi narin kadın güzelliğini erkeğinin güzelliğiyle karşılaştırıyordu. Kadınlar bunu aşkın alışlagelmiş şımartıcı hislerine kapıldıkları zaman değil, gerçekten âşık oldukları zaman yaparlar.

Dick'e gelince, bir süre Clara'ya hayranlıkla baktı ve sonunda şunları söyledi: "Ben oraya gitmeyi tercih ederdim! Fakat haydi, geriye dönüyoruz." Ve tekrar küreklere güçle asıldı, iki dakika içinde kendimizi köprünün altındaki çakıllı zeminde bulduk, sizin de tahmin edebileceğiniz gibi burası eski çirkin demirden değil, masif meşeden çok güzel bir çerçeveye çevrilmişti.

Sarayın içine girdik ve doğrudan büyük salona geçtik, burada masalar akşam yemeği için düzenlenmişti, Hammersmith Konuk Evindeki akşam yemeğinde salondaki masaların düzenini çok iyi anımsıyorum, bunlar tıpkı oradakiler gibi düzenlenmişti. Yemek bittikten sonra, resimlerin ve halıların hâlâ korunmakta olduğu eski odalarda ağır ağır dolaştık. Hiçbir şey fazla değişmemişti, ancak orada rastladığımız insanların sanki ev sahipleriymişçesine rahat hareket etmeleri tarif edilmesi olanaksız bir şeydi. Şu hisse kapıldım: Bu eski güzel yerin, kelimenin en iyi anlamıyla, bana ait olduğunu seziyordum; sanki eski günlerimin zevkli anıları bugün aldığım zevke eklenmiş ve bunlar bütün ruhumu mutluluk duygularıyla doldurmuştu.

Dick'in bana söylediğine göre –Clara'nın bütün alaycı sözlerine karşın o bu yeri çok iyi biliyordu– buradaki eski güzel Tudor dönemi odaları şimdi gidip gelen insanlar tarafından fazlasıyla kullanılıyordu. Ben bu odaların bir zamanlar soldaki sıfır kadar önemsiz Saray dalkavukları ve uşakları tarafından barınak yerleri olarak kullanıldıklarını anımsıyorum. Her ne kadar mimarlık günümüzde daha iyiye gitmiş ve kır-

sal bölgelerin genel görünümünü tekrar eski güzelliklerine kavuşmuş olsa da, bu tür binaların üzerlerinde hâlâ taşıdıkları bir tür geleneksel zevk ve güzellik bulunmaktaydı ve tıpkı Londra'nun pis ve berbat durumda olduğu zamanlar insanların yaptıkları gibi, şimdi de insanlar Hampton Sarayına gitmeyi gerekli bir yaz gezisi olarak düşünüyordu. Eski bahçeye bakan bazı odalara girdik ve buralarda bulunan kimseler tarafından çok iyi karşılandık, bizimle hemen konuşmaya başladılar ve yarı kaçamak ama kibarca benim garip suratımı da incelediler. Pasajın bu gülleri ve burayı kendine yer edinmiş birkaç sakini dışında, bahçeye yakın çayırlarda, bir zamanlar "Uzun Su" denen yerin aşağısında, çok sayıda cıvıl cıvıl görünümlü renkli çadırlar kurulmuştu ve bunların çevresi erkekler, kadınlar ve çocuklarla doluydu. Görünen oydu ki, eğlenmek ve keyif çatismaktan hoşlanan bu insanlar, bütün mahrumiyetlerine karşın, çadır hayatını seviyorlardı ve hatta bunu bile bir zevk haline getirmişlerdi.

Biz bu eski dosttan zamanında ayrıldık ve bu kez ben küreklere sarılarak küçük bir gösteri yaptım; fakat Dick beni oradan kaldırdı, itiraf etmeliyim ki buna pek üzüldüğümü söyleyemem, hem bu güzel zamanın tadını çıkarmak hem de tembellikle birlikte karmaşık düşüncelerime devam edebilmek için kendime zaman ayırmaya ihtiyacım vardı.

Dick'e gelince, kürek çekmeyi ona bırakmak doğru bir şeydi, çünkü o bir at kadar güçlüydü ve bedensel eksersiz yapmaktan, her ne demekse, hoşlanıyordu. Alacakaranlık koyu karanlığa dönüşürken Dick'i durdurmak için gerçekten epey zorlandık ve biz Runnymede'e doğru giderken ay parlamaya başlamıştı bile. Orada karaya çıkıp çadırlarımız için yer aramaya başladık (yanımızda iki çadır getirmiştik). Tam o sırada yaşlı bir adam bize doğru geldi ve iyi akşamlar dileyerek gece kalacak yerimiz olup olmadığını sordu. Bir yer bulamadığımızı anlayınca, bizi kendi evine davet etti. Hiç nazlanmadan onunla birlikte yürümeye başladık ve Clara

tatlı sözler dökerken onun elini tuttu. Dikkat etmiştim; o, yaşlı adamlara bunu hep yapıyordu. Biz kendi yolumuza devam ederken, Clara adama bugün çok hoş bir gün diye bir laf attı. Yaşlı adam hemen durup ona baktı ve şöyle dedi: "Demek ki çok beğendin?"

Clara çok şaşırarak, "Evet," dedi, "siz öyle düşünmüyor musunuz?"

"Şey," dedi, "herhalde güzeldir. Her neyse, bir zamanlar gençken bundan hoşlanırdım; fakat şimdi sanıyorum biraz daha serin havaları seviyorum."

Clara buna bir şey demedi ve yürümeye devam etti. Hava iyice kararmıştı. Tam bir tepeye yaklaştığımız zaman çalılıkların arasında bir kapıya geldik, yaşlı adam kapının kilidini açarak bizi bahçeye aldı, bahçenin sonunda küçük bir ev görebiliyorduk, küçük pencerelerinden biri mum ışığından sarı bir renge dönüşmüştü. Şimdi silik ay ışığının altında ve batıdan gelen son ışıkların yardımıyla bahçenin çiçeklerle dolu olduğunu görebiliyorduk. Bunların akşam saatinin serinliğinde etrafa verdiği hoş kokular öylesine tatlıydı ki, sanki haziran gecesinin tam kalbinden çıkıyordu. Bunun üzerine içgüdüsel olarak aniden durduk ve Clara tıpkı bir kuşun ötmeye başlarken çıkardığı sese benzer minik tatlı bir "Oo" sesi çıkardı.

"Ne oldu?" dedi yaşlı adam, biraz ters biçimde ve onun elini tutarak çekti. "Burada köpek falan yok; acaba bir dikene basıp ayağını mı acıttın?"

"Hayır, hayır, komşu," dedi Clara. "Burası ne kadar tatlı, ne kadar tatlı!"

"Elbette öyle," dedi yaşlı adam, "fakat bunu o kadar önemli mi buluyorsunuz?"

Bunun üzerine, onun müzikal gülüşünü bizim uyumlu fakat boğuk seslerimiz izledi. Sonra Clara şöyle devam etti: "Elbette öyle buluyorum, komşu; siz bulmuyor musunuz?"

"Bilmiyorum," dedi yaşlı adam, sonra sanki biraz utanmışçasına şunları ekledi: "Ayrıca biliyorsunuz ki, sular yük-

selince ve Runnymede'nin her tarafını seller basınca, o kadar da hoş bir yer olmuyor burası."

Dick şöyle dedi: "Bu benim hoşuma giderdi. Buraları sel basınca, parlak ve dondurucu bir ocak ayı sabahında, ne kadar güzel bir kayak gezisi yapılır!"

"Bundan hoşlanırdınız mıydınız?" diye sordu ev sahibimiz. "Peki, komşu, ben sizinle tartışmayacağım; buna değmez. İçeri buyurun ve akşam yemeği için bir şeyler yiyin."

Güllerin arasındaki taş döşeli yoldan yukarı doğru gittik ve oymalı panel kaplı çok güzel bir odaya girdik, sanki yepyeni yapılmış gibi pırıl pırıldı. Buradaki tek süs, açık renk saçlı ve gri renkli gözleri olan genç bir bayandı, fakat yüzü, elleri ve ayakları güneşten bronzlaşmıştı. Her ne kadar üzerinde çok az giysi olsa da, bu yoksulluktan değil öyle tercih ettiği içindi, bunlar benim karşılaştığım kulübede yaşayan ilk kişilerdi; kızın üzerindeki uzun elbise ipektendi. Pencerenin yanındaki koyun postunun üzerinde yatıyordu, fakat biz içeri girer girmez yerinden fırladı ve yaşlı adamın arkasındaki konukları da görünce ellerini çırpı ve zevkle haykırdı. Biz odanın ortasına kadar getirerek, hepimizi eğlendirerek çevremizde dans etti.

"Nasıl?!" dedi yaşlı adam. "Hoşuna mı gitti, Ellen?"

Kız ona doğru dans ederek gitti ve kollarını onun boynuna atarak, şöyle dedi: "Evet, öyle ve sizin de mutlu olmanız lazım, büyükbaba."

"Tamam, tamam, ben de mutluyum," dedi, "olabildiğim kadar. Konuklar, lütfen oturunuz."

Bu bize biraz garip geldi. Hatta sanıyorum arkadaşlarıma daha da garip göründü; fakat kız ile büyükbabanın dışarı çıkmasını fırsat bilen Dick bana yavaşça dedi ki, "Çenebazın teki. Hâlâ bunlardan birkaçı daha kalmış etrafta. Bana söylendiğine göre, bir zamanlar bunlar epey rahatsız edici kimselermiş."

Yaşlı adam konuşarak içeri girdi ve iç çekerek yanımıza oturdu, sanki aslında bıkkın olduğunu hepimizin anlamasını

ister gibiydi. Fakat biraz sonra kız içeri elinde yiyeceklerle gelince, yaşlı adamın sıkıntısı gitmiş ve bizim açlığımız unutulmuştu, ben de bir resim kadar güzel kız torunun ortalıkta dolanmasını izliyordum.

Yiyecek ve içecek olarak her şey tamamdı, fakat bunlar Londra'da yediklerimizden biraz farklıydı. İyi olması bir yana oradakilerden daha iyiydi, yaşlı adam masada ortaya konmuş ana yemek olan levreğe, asık bir suratla bakmaktaydı ve sonra şöyle dedi:

"Hı, levrek! Üzgünüz size daha iyi bir şey yapamadık, konuklar. Bir zamanlar size yukarı Londra'dan güzel bir parça somon balığı getirtebilirdik; fakat şimdi durumumuz kötü ve sıkışık."

"Evet, ama şimdi yine somon yapabiliydiniz," dedi kız kırdayarak, "eğer geleceklerini bilseydiniz."

Dick iyi niyetle, şöyle dedi: "Komşular, yanımızda somon balığı getirmemek bizim hatamız oldu. Fakat eğer şimdi zaman kötü ise, levrek hiç de fena görünmüyor. Şu ortadaki levrek bey, herhalde sırtındaki koyu çizgileri ve kırmızı yüzgeçlerini, biraz ilerisinde duran golyan balıklarına gösterirken en azından iki kilo çekiyordu. Somon balığına gelince, komşu, benim burada olan arkadaşım, kendisi kırsaldan gelir, dün ona Hammersmith'de çok somon olduğunu söylediğimde şaşırdı. Doğrusu şu sıralar ben kötüye giden hiçbir şey duymadım."

Yaşlı adam bundan biraz rahatsız olmuştu, bana dönerek, kibarca şöyle dedi:

"Beyim, suyun ötesinden birini gördüğüm için çok mutluyum; fakat gerçekten size rica ediyorum, genelde siz kendi ülkenizde daha iyi durumda değil misiniz? Komşunun dediğine göre, sanıyorum sizler daha dinamik ve enerjiksiz, çünkü rekabetten tamamen uzaklaşmadınız. Görüyorsunuz ki ben geçmiş günlerle ilgili az kitap okumadım ve bunlar şimdilerde yazılan kitaplardan çok daha canlı, yaşayan kitap-

lardı ve bunların yazıldığı zamanlarda iyi, sağlam ve sınırsız rekabet koşulları vardı. Biz bunu tarihi kayıtlardan bilmesek de, kitapların kendilerinden öğrenebiliriz. Bu kitapların içinde bir macera ruhu vardır ve bu kitaplarda iyi ile kötüyü birbirinden ayırabilme yeteneğinin işaretlerini görürsünüz, oysa şimdiki edebiyatımızda bunlar eksiktir. Bizim ahlak hocalarımız ve tarihçilerimiz eski günlerin mutsuzluklarını aşırı biçimde abartıyorlar, oysa o dönemlerde hayal gücüne ve entelektüel birikime dayanan çok güzel eserler üretilmişti.”

Clara onu sabırsızlık içinde dinledi, bu gözlerinden belliydi, epey heyecanlanmış ve mutlu görünüyordu. Dick kaşlarını çatmış ve oldukça rahatsızdı, ama bir şey demedi. Yaşlı adam gerçekten, konusuna ısındıkça, alaycı tavrını bırakmıştı, hem ciddi konuşuyor, hem de ciddi görünüyordu. Fakat ben kafamda tasarladığım yanıtı söylemeye fırsat bulamadan, kız benden önce davrandı:

“Kitaplar, kitaplar! Hep kitaplar, büyükbaba! Ne zaman anlayacaksın, bizi ilgilendiren içinde yaşadığımız şu dünyadır; parçası olduğumuz dünya ve hiçbir zaman yeterince sevedemediğimiz dünya. Bak!” dedi ve pencerenin kanatlarını daha çok açarak, ay ışığında aydınlanan bahçenin içinde siyah karaltılar arasında parıldayan beyaz ışıkları gösterdi. Bunların arasında biraz ürperten bir yaz gecesini rüzgârı esmekteydi. “Bak! Günümüzün kitapları işte bunlar!” Sonra kalktı, iki sevgilinin arasına girerek her ikisinin de omzuna elini koyarak, “Ve bunlar!” dedi. “İşte şurada da, denizaşırı ülkelerle ilgili bilgi ve deneyim sahibi konuşuyoruz. Hatta sen, büyükbaba.” Konuşurken yüzünde bir gülümseme belirirdi. “Bütün homurdanmalarna ve o güzel eski günlerde olmak istemene karşın... Kanımca, senin gibi zararsız ve tembel bir ihtiyar adam bile, öyle bir ortamda, olsa olsa açlıktan ölür ya da askerlere veya insanlara para verip karşılığında halkın yiyecek içeceğini ve evlerini zor kullanarak onlardan almalarını isterdi. Evet, bunlar bizim kitaplarımız. Eğer daha çok is-

tersek, ülkenin her yanında yaptığımız o güzel binalarda yapacak iş mi bulamayız? Ben iyi biliyorum ki eskiden böyle yerlerin benzeri yoktu. Buralarda bir adam kendi içindeki yeteneği ortaya koyabilir, aklını ve ruhunu kullanarak ellerini çalıştırabilir.”

Bir süre durdu, bana gelince kızı sürekli seyretmekten kendimi alamadım ve düşündüm ki o eğer bir kitap olsaydı, içindeki resimler harika olurdu. Onun güneş yanığı rengi narin yanaklarını örtüyordu; gri gözleri, bronzlaşmış yüzünde birer ışık gibiydi ve konuşurken hepimize sevecen bakıyordu. Yine biraz durdu ve tekrar konuşmaya başladı:

“Senin kitaplarına gelince, onlar akıllı insanların zevk alacakları başka imkânların kıt olduğu zamanlarda yararlı oluyordu ve insanların kendi ıstıraplarını unutmaları ve başkalarının hayali yaşamlarını okuyarak bunlardan destek almaları için iyiydi. Fakat açıkça şunu belirtmeliyim ki, öykü anlatma yeteneği ne kadar zekice ve coşkulu olursa olsun, bunlarda bir tiksindirici taraf vardır. Bazıları, gerçekten, tarih kitaplarında ‘fakir’ diye adlandırılan ve çektikleri sıkıntıları, insanların yaşamlarıyla bağdaştırarak, öykülerinde arada bir duygusal biçimde anlatırlar. Fakat artık bundan vazgeçtiler ve öykünün sonuna doğru kitaptaki erkek ve kadın kahramanların bir adada, diğer insanların çektikleri zorluklara karşın, mutluluk içinde yaşamalarından biz de doyum sağlarız ve sonra bu kitaplarda kendi uydurdukları bir dizi yalan yanlış –ya da çoğunlukla yalan yanlış– zorlukları, korkunç içgüdüsel duyguları ve saçma arzularıyla süsleyerek anlatırlar. Bütün bunlara karşın, dünya o günlerde kendi yolunda devam ederken bile, insanlar bir yığın işe yaramaz hayvanın etrafında onlar için çalışır, keser, diker, pişirir, inşa eder ve marangozluk yapardı.”

“Tamam!” dedi yaşlı adam, yeniden eski asık suratlı haline bürünmüştü. “İşte bu güzel bir konuşma! Sanırım bundan hoşlandınız?”

“Evet,” dedim, üstüne basarak.

“Peki,” dedi yaşlı adam, “şimdi güzel konuşma fırtınası biraz duruldu, o zaman benim sorumu yanıtlar mısınız? Elbette eğer isterseniz, kendi bildiğiniz gibi,” derken birdenbire çok saygılı olmuştu.

“Ne sorusu?” dedim. Çünkü itiraf etmeliyim ki Ellen’in tuhaf ve neredeyse vahşi güzelliği soruyu kafamdan alıp götürmüştü.

Şöyle devam etti: “Öncelikle –lütfen sorgulamamı affediniz– sizin geldiğiniz yerde, yaşam içinde rekabet var mıdır, eskiden olduğu gibi?”

“Evet,” dedim, “orada bu kuraldır.” Ve bunları söylerken, acaba şimdi yeniden ne tür kafa karışıklıklarına neden olacağım, diye kendi kendime düşünüyordum.

“Soru iki,” dedi yaşlı çiftçi. “Genel olarak böyle olduğu için, siz çok daha hür, daha enerjik, kısacası, daha sağlıklı ve daha mutlu değil misiniz?”

Gülümsedim. “Eğer bizim hayatımız hakkında bir bilginiz olsaydı böyle konuşmazdınız. Bana göre siz burada, benim geldiğim ülkeyle karşılaştırılınca, cennette yaşıyorsunuz.”

“Cennet mi?” dedi. “Cenneti seviyorsunuz, öyle mi?”

“Evet,” dedim –biraz alaycı biçimde– korkarım bu doğru; çünkü onun kullandığı formüle tepki duymaya başlamıştım.

“Ben ise sevip sevmediğim hakkında hiç emin değilim,” dedi. “Sanıyorum bir insan kendi hayatıyla ilgili olarak, nemli bir bulutun üzerinde oturup ilahiler söylemekten çok daha iyi şeyler yapabilir.”

Ben bu tutarsızlıktan oldukça rahatsız olmuşum ve şöyle dedim: “Peki komşu, kısaca ve mecazi konuşmadan anlatacak olursak, benim geldiğim ülkede, bu edebi eserleri üreten rekabetin var olduğu ortamda ve sizin de takdir ettiğiniz gibi, insanların çoğu mutsuz; hiç değilse burada, en azından bana göre, bütün insanlar her bakımdan mutlu görünüyor.”

“Alınmayın, Konuk Bey, alınmayın,” dedi, “fakat size şunu sorayım, siz bu durumu beğeniyorsunuz, değil mi?”

Tasarladığı formülde bu kadar inatla ısrar etmesi hepimizi içtenlikle güldürdü; hatta yaşlı adam bile biraz muzipçe kahkahalarımıza katıldı. Ancak o hâlâ yenilmemişti ve anında şöyle devam etti:

“Benim bütün duyduklarıma göre, genç ve güzel bir kadın olan ve karşımızda duran sevgili Ellen'im, eski zamanlarda dedikleri gibi, bir hanımefendi olabilirdi diye düşünüyorum ve şimdiki gibi birkaç bez parçasını giysi olarak üzerine giymezdi ya da şimdi yaptıkları gibi kendisini böyle güneşte yakmazdı. Buna ne diyorsunuz, ha?”

Bu noktaya kadar oldukça sessiz kalan Clara, ortaya atıldı ve şöyle konuştu: “Tamam, ama gerçekten de ben sizin bu durumu iyileştirebileceğinizi sanmıyorum ya da insanların bir değişim istediklerini. Görmüyor musunuz, Ellen de bu güzel havaya göre çok zevkli giyinmiş” Güneş yanıklarına gelince sizin buğday tarlalarınızda, nehirden yukarı doğru giderken ben de biraz yanmayı umuyorum, niçin olmasın? Bakın benim hamur gibi beyaz derimin üzerine biraz güneş gerekli değil mi?”

Ve elbisesinin kollarını yukarı doğru çekerek, kolunu yanında oturan Ellen'inin yanına koydu. Doğruyu söylemek gerekirse, Clara'nın iyi yetişmiş bir şehir kızı olarak kendisini böyle ortaya atması benim için oldukça eğlendirici idi, çünkü böyle yapılı ve gösterişli bir kıza nerede rastlanırsa rastlansın, herkesten en iyisi o olurdu. Dick bu güzel kolu biraz utanarak okşadı, Clara onun kendisine dokunmasından kızarken, o da elbisenin kolunu aşağıya doğru çekti.

Yaşlı adam gülererek şunları söyledi: “Sanırım bundan hoşlanıyorsunuz, değil mi?”

Ellen yeni arkadaşını öptü ve hepimiz kısa bir süre sessizce oturduk, ta ki o tatlı bir şarkıya başlayana kadar. O berrak sesiyle hepimizi kendimizden geçirdi ve dırdırcı ihtiyar otu-

rup onu dinlerken, ona sevgiyle bakıyordu. Diğer gençler de aynı zamanda şarkıya katıldılar. Sonra Ellen bizi küçük kulübede yatacağımız yere götürdü. Burası pastoral şairlerin idallerindeki gibi mis kokulu ve temizdi. Bu geceden aldığım keyif geçen gece duyduğum korkuyu geçirdi; artık yıpranmış zevklerin ve yarısı korkulardan oluşan umutların eski dünyasında uyanmaktan korkmuyordum.

Runnymede Yakınında Sabah Erkenden

Beni uyandıracak hiçbir gürültü patırtı olmamasına karşın, ertesi sabah yatakta uzun süre yatamadım. Sanki bütün dünya uyanmıştı ve dırdırcı ihtiyarın varlığına rağmen herkes çok mutluydu. Böylece yataktan kalktım ve bu kadar erken olmasına karşın, ortalıkta bir kıpırdanma olduğunu fark ettim, küçük salonda her şey düzenli ve yerli yerindeydi ve sabah kahvaltısı için masa hazırды. Ancak o sırada kimse ayakta değildi, bunun üzerine dışarıya çıktım. Bu harika, dopdolu bahçenin içinde birkaç kez döndükten sonra nehrin kıyısındaki çayırlara doğru yürüdüm. Burada bana yakın bir dost gibi görünen sandalımız duruyordu. Nehirden yukarıya doğru biraz yürüdüm. Nehrin üzerinde asılı duran ince pus tabakası, güneşin ışıkları yoğunlaşınca ortadan kayboldu. Söğüt dallarının altında, nehirdeki balıklar yukarıdan düşen binlerce sineği kapmak için suyun yüzeyinde benekçikler oluşturuyordu. Arada bir ağırdan gelen bir güveyi yakalamak için büyük bir kefalın suda sıçrayışlarını izlerken, neredeyse geçmişe, çocukluğuma dönüyordum. Sonra tekrar sandalın olduğu yere gittim ve orada birkaç dakika aylakça dolaştım, daha sonra çayırdan yukarı, küçük eve doğru yürüdüm. O sırada nehrin yukarısında, tepede bizimkine benzer dört tane daha küçük ev olduğunu fark ettim. Benim üzerinde yürüdüğüm çayır saman toplamak için uygun değildi, fakat benden biraz uzakta yokuş yukarı doğru iki taraflı ince kuru samandan yapılmış çitler

vardı ve sol tarafta bizimkinden ayrı bir tarlada, tıpkı ben küçük bir çocukken yaptıkları gibi, basit yöntemlerle harıl harıl saman topluyorlardı. Ayaklarım istemeden de olsa o tarafa doğru yöneldi. Saman toplayıcıların “yeni ve daha iyi” dedikleri zamanımızda, onların neye benzediklerini görmek istedim ve doğrusu Ellen’i de orada göreceğimi umuyordum. Çitlerin yanına gelince tarladan aşağıya doğru bakmaya başladım. Uzun bir sıra halinde dizilmiş olan saman toplayıcılarının sonuna gelmiştim. Burada geceden kalma çiğden ıslanmış, önceden çapalanmış otların kuruması için bunları yayıyorlardı. Buradakilerin çoğu tıpkı dün akşamki haliyle Ellen gibiydiler, hepsi belki ipek olmasa da, renkli işlerle bezenmiş ince yünden giysiler giymişlerdi; erkekler de yine canlı renklerle işlenmiş beyaz flanel takımlar giiyorlardı. Çayır onların görüntüsüyle sanki büyük bir lale bahçesine benzemişti. Bütün eller bilerek ve düzenli bir şekilde çalışıyordu, fakat onlar çalışırken sonbaharın sığırcık kuşları gibi cıvıllı sesler çıkarıp gürültü etmiyorlardı. Aralarından kadınlı erkekli altı kişi yanıma gelerek elimi sıktılar, bana bir sele verdiler, nereden ve ne zaman geldin gibi birkaç soru sordular, iyi dileklerini söyleyerek işlerine geri döndüler. Ellen’in aralarında olmaması beni düş kırıklığına uğratmıştı, fakat tam o sırada tepenin üst tarafında, saman tarlalarından çıkıp bizim eve doğru giden birinin silüetini gördüm; bu elinde bir sepet taşıyan Ellen idi. Fakat o bahçe kapısına gelmeden önce, içeriden Dick ve Clara çıktı, aradan bir dakika geçmeden Ellen’i bahçede bırakarak beni, karşılamaya geldiler. Sonra üçümüz birden biraz sabah sohbeti yaparak sandala doğru gittik. Orada az kaldık. Bu arada Dick sandal için gerekli bazı düzenlemeler yaptı, çünkü biz eve giderken yalnızca çiğın zarar verebileceği bazı şeyleri yanımızda götürmüştük. Oradan tekrar eve doğru gittik; fakat bahçeye yaklaştığımız zaman, Dick kolumu tutarak şöyle dedi:

“Bir dakika bakın.”

Oraya baktım ve çitin aşağısında Ellen, elleriyle gözlerini güneşten koruyarak saman tarlasına doğru bakıyordu, hafif bir rüzgâr onun kestane rengi saçlarını dağıtmıştı. Bronzlaşmış yüzünde gözleri açık renk birer mücevher gibi parlıyordu. Güneşin sıcaklığı sanki yüzüne işlemişti.

“Bakın, Konuk Bey,” dedi Dick, “bütün bunlar, Bloomsbury’deyken konuştuğumuz Grimm masallarından bir manzaraya benzemiyor mu? Biz burada iki âşık dünyayı merak ederek dolaşırken perili bir bahçeye geliyoruz. Bunun tam ortasında perinin ta kendisi var. Acaba bize ne yapacak diye merak ediyorum.”

Clara biraz çekinerek, fakat sertleşmeden sordu: “O iyi bir peri mi, Dick?”

“Oh, elbette,” dedi Dick, “ve iskambil kartına göre, daha iyi bir şey yapacaktı ama eğer dün akşamki dırdırcı arkadaşımız, cüce orman perisi, oyunu bozmasaydı.”

Buna birlikte güldük. Ben şöyle dedim: “Umarım beni bu hikâyenin dışında bıraktığınızın farkındasınız.”

“Öyle ya,” dedi, “bu doğru. O zaman siz karanlığın şapkasını giymiş, herkesi gören, ama kimseye görünmeyen biri olduğunuzu düşünmelisiniz.”

Bu sözler bana dokundu, çünkü bu yeni güzel ülkede ben kendi durumumdan emin değildim. Bu nedenle işleri daha kötüye götürmeden, çenemi tuttum. Hepimiz birden bahçeye girdik ve eve doğru yürüdük. Bu arada dikkatimi çeken, bir şehirli hanım olan Clara’nın, hepimizin hayranlık duyduğu bu kırsal bölge kızıyla kendi arasındaki farklılıkları karşılaştırmış olmasıydı, çünkü o sabah Clara’nın giysileri Ellen’in giydiklerine benziyordu, bunlar onunkiler kadar ince ve pek az kumaştan yapılmıştı, hatta Clara’nın ayakları çıplaktı, yalnızca hafif sandallar giymişti.

Yaşlı adam bizi salonda karşıladı ve şöyle dedi: “Tamam, konuklar, demek ki burada çevreyi bütün çıplaklığıyla gör-

mek üzere araştırıyordunuz. Sanıyorum dün geceki görüş yanulsamaları bugün sabahın ışıklarından önce sizi bunu yapmaya biraz zorladı” Hâlâ burayı beğeniyor musunuz, ha?”

“Çok,” dedim, inatla. “Burası aşağı Thames bölgesinin en güzel yerlerden biri.”

“Aa!” dedi. “Demek Thames’i biliyorsunuz, öyle mi?”

Yüzüm kızardı, çünkü o sırada Dick ve Clara’nın bana bakmakta olduğunu gördüm ve ne söyleyeceğimi bilemedim. Ancak, Hammersmithli arkadaşlarıma daha önceki konuşmalarımızda Epping Forest’ı bildiğimi söylemiştim, doğrudan yalan söylemektense acele bir genelleme yapmak, işlerin karışmasını önleyebilir diye düşündüm; bunun üzerine şöyle dedim:

“Ben daha önce bu ülkeye gelmiştim; o günlerde Thames nehri üzerinde bulunmuştum.”

“Oo,” dedi yaşlı adam, memnuniyetle, “demek daha önce bu ülkede bulundunuz. O zaman doğru söyleyin, siz bu değişimin –bütün teorileri bir yana bırakırsanız– daha kötüye doğru bir gidiş olduğunu düşünmüyor musunuz?”

“Hayır, hiç öyle değil,” dedim. “Ben bu değişimin daha iyiye doğru gittiğini sanıyorum.”

“Ah,” dedi, “korkarım siz öyle veya böyle, bir teoriden etkilenmiş olmalısınız. Ancak sizin buraya gelmiş olduğunuz dönem bizim yaşadığımız günlere o kadar yakın ki, yozlaşma çok büyük olmayabilir. O zamanlarda olduğu gibi, biz şimdi de aynı geleneklerle yaşıyoruz. Ben o günlerden daha önceki günleri düşünüyorum.”

“Kısacası, sizin de gerçekleşen bu değişimlerle ilgili teorileriniz var,” dedi Clara.

“Benim elimde veriler de var,” dedi yaşlı adam. “Buraya bak! Bu tepeden bakınca, bizim ev dahil olmak üzere, sadece dört küçük ev görebilirsin. Ama ben kesin olarak biliyorum ki, eski zamanlarda, ağaçların yapraklarının en sık ve yoğun

olduğu yaz aylarında bile, buradan bakınca altı tane oldukça büyük ve güzel ev görebilirdiniz. Suyun daha yukarısında, birbirine bitişik bahçeler Windsor'a kadar giderdi ve bütün bu bahçelerde büyük evler bulunuyordu. Ah! İngiltere o günlerde önemli bir yerdi."

Biraz sinirlenmeye başlamıştım ve şöyle dedim: "Sizin demek istediğiniz, buranın doğululardan kurtulmasını sağladınız, o belalı dalkavukları paketleyip yolladınız, böylece burada yalnızca kahrolası birkaç hırsızın değil, herkesin rahatça ve mutlu olarak yaşamasını istediniz. Onlar nerede olsalar orada bayağılığın ve yozlaşmanın merkezi olurlardı ve buradan atıldıkları zaman, bu güzel nehrin manevi olarak güzelliğini mahvetmişler ve hatta fiziksel olarak da burayı neredeyse berbat etmişlerdi."

Bu haykırıştan sonra bir sessizlik oldu, elimde olmadan eski zamanlarda aynı sular akarken, doğu Londralılardan ve onların yaptıklarından ne kadar çektiğimi anımsadım. Fakat yaşlı adam serinkanlılıkla konuştu:

"Sevgili Konuk Bey, ben gerçekten doğulular, dalkavuklar, hırsızlar ve belalılar sözleriyle ne demek istediğinizi bilmiyorum. Zengin bir ülkede yalnızca az sayıda insanın nasıl mutlu ve rahat yaşayabildiğini anlamıyorum. Benim bütün anlayabildiğim sizin öfkeli olduğunuz ve korkarım bana öfkeli olduğunuz. Öyleyse isterseniz konuyu değiştirelim."

Onun kendi teorisi hakkında ne kadar inatçı olduğunu bildiğimden, bu sözleriyle kibar ve konuksever olduğunu gösterdiğini düşündüm; sonra acele bir şekilde kızgın olmadığımı, sadece bunları önemseydiğimi söyledim. Ciddi bir şekilde önümde eğildi ve ben de fırtınanın dindiğini düşündüm, ama o sırada Ellen söze başladı:

"Büyükbaba, konuşumuz kibarlığından susuyor; fakat gerçekte onun aklında olanı size söyleyebilmesi lazım. Ben onun ne düşündüğünü az çok bildiğim için, onun yerine ben söyleyeceğim. Çünkü biliyorsun ki, bunu bana öğreten insanlar..."

“Evet,” dedi yaşlı adam, “Bloomsbury’nin bilgini ve diğer kimseler.”

“O,” dedi Dick, “o zaman benim yaşlı akrabam Hammond’u biliyorsun demek?”

“Evet,” dedi Ellen, “başkalarını da tanıyordum, büyükbabamın dediği gibi. Onlar bana bunları öğrettiler ve işte sonucu: Biz şimdi küçük bir evde yaşıyoruz. Bu demek değildir ki bizim tarlalarda çalışmaktan başka yapacak daha iyi işimiz yok, ama biz bundan zevk alıyoruz; çünkü istesek gidip daha büyük bir evde zevk alacağımız arkadaşların yakınında yaşayabiliriz.”

Yaşlı adam homurdandı: “Aynen böyle! Sanki ben o ukala insanlarla bir arada yaşardım; hepsi bana tepeden bakacak!”

Ellen sevecen bir bakışla ona gülümsedi ve sanki büyükbabası hiçbir şey dememiş gibi sözlerine devam etti. “Büyükbabamın sözünü ettiği o büyük evlerin çok sayıda olduğu eski zamanlarda, biz istesek de istemesek de, bir kulübede yaşamak zorundaydık. Bu kulübeler, içlerinde bizim istediğimiz hiçbir şey bulunmamasının yanı sıra basit ve bomboş yerlerdi. Yeteri kadar yiyeceğimiz olmazdı. Giysilerimiz yüzüne bakılmayacak kadar çirkin, pis ve şapşal şeyler olurdu. Sen, büyükbaba, yıllardır zor olan hiçbir iş yapmadın, yalnızca ortalıkta dolanıp kitaplarını okudun ve seni hiçbir şey endişelendirmedi. Bana gelince, ben canım istediği zaman çok çalışıyorum, çünkü bu hoşuma gidiyor ve çalışmak bana iyi geliyor sanıyorum, kaslarımı açıyor, beni daha güzel, daha sağlıklı ve daha mutlu yapıyor. Fakat o eski günlerdeki gibi olsaydı, büyükbaba, sen yaşlandıktan sonra çalışmak zorunda kalacaktın. Devamlı olarak başka ihtiyar adamlarla birlikte, yarı aç ve hiçbir eğlence olmadan, bir çeşit hapisane hayatı yaşamak zorunda kalmaktan korkacaktın. Ve bana gelince, ben henüz yirmi yaşındayım. O eski günlerde şimdiki yaşıma benim için orta yaş başlangıcı olurdu ve birkaç yıl sonra

acı çekmiş, zayıf ve bitkin, zorluklarla karşılaşmış ve ıstırap çekmiş biri olacaktım. Kimse benim bir zamanlar güzel bir kız olduğumu tahmin bile edemeyecekti.

“Konuk Bey, sizin aklınıza gelen bunlar mıydı?” diye sordu Ellen ve kendisi gibi insanların eskiden çektikleri ıstırapları düşünürken gözleri dolmuştu.

“Evet,” dedim, çok duygulanmışım. “Bunlar ve daha çok şeyler. Ben kendi ülkemde sık sık sizin bu anlattıklarınıza benzer berbat değişimler görüyordum, tazecik güzel bir köylü kızı zavallı pasaklı bir köylü kadına dönüşebiliyordu.”

Yaşlı adam biraz sesini çkarmadan oturdu, fakat hemen kendine geldi ve alışkın olduğu konuşmalarına devam ederek kendini rahatlatı:

“Peki, siz bunu beğeniyorsunuz, öyle mi?”

“Evet,” dedi Ellen, “ben yaşamayı ölmekten daha çok seviyorum.”

“O, demek öyle?” dedi yaşlı adam, “Ama benim sevdiğim şey ise, içinde çok hoş şeyler olan güzel bir kitap okuyabilmektir, örneğin Thackeray'nin kitabı *Gurur Dünyası* gibi. Şimdi böyle kitapları niçin yazmıyorsunuz? Bu soruyu Bloomsbury bilginine bir sor bakalım.”

Bu söz Dick'in yanaklarını biraz kızarttı ve kısa bir sessizlik oldu. Bunun üzerine ben bir şeyler yapmam gerektiğini düşündüm. Şöyle dedim: “Arkadaşlar, ben burada sadece bir konuşum; sizin bana nehrin en iyi halini göstermek istediğinizi biliyorum, onun için hemen harekete geçsek iyi olmaz mı, çünkü bugün sıcak bir gün olacağı benziyor?”

Yukan Thames: İkinci Gün

Benim ne demek istediğimi fazla gecikmeden anladılar; zaman açısından da bir an önce yola çıkmak iyi olacaktı, çünkü saat yediyi geçiyordu ve günün epey sıcak olacağı belliydi. Böylece kalktık, aşağıya doğru yürüyerek teknemize gittik. Ellen düşünceli ve dalgındı; yaşlı adam çok candan ve kibardı, sanki ödün vermez görüşlerinden dolayı özür diler gibiydi. Clara neşeliydi ve doğal davranıyordu, fakat bana göre biraz baskı altında gibiydi; hiç değilse yola çıkmış olmaktan mutlu sayılırdı ve sık sık Ellen'e ve onun garip vahşi güzelliğine, utangaç ve ürkek bir şekilde göz atıyordu. Birlikte tekneye bindik, Dick yerine otururken şöyle dedi: "Şükür ki güzel bir gün!" ve yaşlı adam ona bir kez daha şöyle yanıt verdi: "Ne dedin! Demek bundan da hoşlanıyorsun, öyle mi?" O sırada Dick yosunlardan temizlenmiş ağır ağır akan nehirde süratle kürek çekmeye başladı. Suyun ortasına geldiğimiz zaman dönerek ev sahiplerimize el salladım ve Ellen'i yaşlı adamın omzuna dayanmış, onun elma kırmızısı sağlıklı yanaklarını okşarken gördüm. O sırada bu güzel kıızı bir daha hiç görmeyeceğimi düşünürken içime keskin bir sızı saplandı. O anda kürekleri bana vermesi için Dick'e ısrar ettim. O gün epey uzun süre kürek çektim. Şüphesiz Dick'in hedeflediği yere çok geç varmamızın nedeni buydu. Kürek çekerken oturduğum yerden dikkat ettim, Clara özellikle Dick'e çok sevecen davranıyordu. Ona gelince her zamanki gibi samimi, nazik ve neşeliydi. Buna memnun oldum, çünkü onun miza-

cında birisi, eğer dün gece kaldığımız evdeki peri ile başını derde soksaydı, Clara'nın okşamalarını hoş karşılamaz ve bundan utanırdı.

Bu noktada nehrin yakın çevresiyle ilgili bazı güzellikler hakkında bir şeyler söylemeliyim. Yok edilmiş olmaları yaşlı adamı kederlendiren, doğululara ait villalar hakkında düşündüklerimi daha önce de söylemiştim; benim eski düşmanım olan "Gotik" dökme demir köprülerin yerini meşe veya taştan yapılmış güzel görünümlü köprüler almıştı. Bunların dışında, arasından geçtiğimiz ormanın kıyıları o azametli ve bakımlı zarif görünümelerini kaybetmişlerdi, şimdi ise olmaları gerektiği gibi vahşi ve güzeldiler, içindeki ağaçları da belirgin bir şekilde seçebilmek mümkündü. Eton ve Windsor hakkında en doğru bilgiyi edinebilmem için, bunlar hakkında hiçbir şey bilmeyen saf biri gibi davranmak en iyisi olacaktı; fakat Datchet havuzunda durduğumuz zaman Dick, Eton ile ilgili bildiklerini bana kendiliğinden anlatmaya başladı. Şöyle dedi:

"Orada, yukarıda çok güzel eski binalar vardır, bunlar ortaçağ krallarından biri, sanıyorum VI. Edward tarafından, çok iyi bir kolej ya da bir eğitim kurumu olarak yaptırılmıştı." Onun gayet doğal olarak yaptığı bu gaf üzerine kendi kendime gülümsedim. "Yoksul insanların çocukları da o günün bilgilerini öğrenebilsin diye yaptırmış bunları; fakat sizin de o zamanları çok iyi bildiğiniz gibi, buranın kurucusunun amacı ne kadar iyi olursa olsun, insanlar iyi olan ne varsa berbat etmişler. Benim ihtiyar akrabamın dediğine göre, bunlara çok özensiz bir şekilde davranmışlar ve yoksulların oğullarına bir şeyler öğretmek yerine, onlar zenginlerin oğullarına hiçbir şey bilmemeyi öğretmişler. Onun dediğine bakılırsa, burası 'aristokrasi' için yapılmıştı –eğer bu kelimenin ne olduğunu biliyorsanız tabii, bana bunun ne olduğunu söylediler– ve burası yılın büyük bir kısmında aristokratların erkek çocuklarından kurtulmalarını sağlıyordu.

Eminim ihtiyar Hammond bu konuda size daha ayrıntılı bilgi verebilirdi.”

“Şimdi burası ne için kullanılıyor?” diye sordum.

“Bakın,” dedi, “binalar son birkaç kuşak aristokrat tarafından epey yıpratılmış; onların eski güzel binalara olduğu kadar geçmişle ilgili bütün belge ve kayıtlara karşı da büyük nefretleri vardı; fakat burası hala hoş bir yerdir. Elbette artık biz burasını kurucusunun amacına uygun kullanamayız, çünkü genç insanların eğitimi konusunda bizim fikirlerimiz onun zamanında olduğundan o kadar değişik ki; şimdi burası eğitimle uğraşan insanlar için konut olarak kullanılıyor. Ayrıca çevreden gelen insanlar ne öğrenmek isterlerse burada öğreniyorlar; orada en iyi kitapların bulunduğu bir kütüphane var. Onun için, eğer yaşlı ölü kral canlanıp orada neler yapıldığını görse, pek fazla üzüleceğini sanmıyorum.”

“Peki ama,” dedi Clara, gülerek, “sanırım oradaki erkek çocukların yokluğunu fark ederdi.”

“Her zaman değil, sevgilim,” dedi Dick, “çünkü orada çoğunlukla bir şeyler öğrenmeye gelen çok sayıda erkek çocuk bulunuyor ve aynı zamanda,” dedi, gülümseyerek, “onlar artık denizcilik ve yüzmeyi de öğreniyorlar. Orada durabilmemizi isterdim; fakat sanıyorum bunu dönüşümüzde yapabiliriz.”

Dick böyle konuşurken havuzun kapıları açıldı ve biz de oradan çıktık. Windsor konusuna gelince, Clewer yakınlarına gelip ben kürekleri bırakıncaya kadar –çünkü o sırada hâlâ kürek çekiyordum– Dick hiç konuşmadı. Tam o sırada ona, “Orada görünen bina nedir?” diye sordum.

Dick şöyle dedi: “Tamam, ben de siz bunu soruncaya kadar beklemek istedim. Bu Windsor Sarayıdır. Suyun bu tarafına gelinceye kadar bunu size göstermemeyi tercih ettim. Sarayın büyük bir kısmı Çöküş döneminde yapılmış ya da cep-heleri düzeltilmiştir, binalar iyi durumda ve hazır oldukları için biz onları yıkmadık, tıpkı Gübre Pazarı binaları gibi. El-

bette biliyorsunuzdur ki buraları ortaçağdaki eski krallarımızın kullanımı içindi ve benim ihtiyar akrabamın dediği gibi, daha sonradan bunlar parlamenter hükümetteki ticari amaçlı düzmece krallarımız tarafından aynı amaçla kullanıldılar.”

“Evet,” dedim, “bütün bunları biliyorum. Şimdi ne olarak kullanılıyor?”

“Burada çok sayıda insan yaşıyor,” dedi, “ve bütün kusurlarına karşın, oldukça hoş bir yerdir; ayrıca orada iyi düzenlenmiş ve saklanmaya değer değişik antika çeşitlerinden oluşan bir deposu vardır. Sizin çok iyi algıladığınız o zamanlarda müze diye adlandırılabilir bir yer.”

Bu son söz üzerine suyu yararak kürekleri çektim ve sanki o çok iyi algıladığım o zamanlardan kaçıyor gibiydim. Az sonra, nehrin yukarısındaki Maidenhead’e, bir zamanlar doğuluların feci durumda olan yerleşimlerinin bulunduğu bölgeye vardık. Bu bölge artık çok hoş ve eğlenceli bir yer olmuştu.

Güneş yükselmişti, mücevher gibi bir yaz sabahıydı. Bu öyle bir gündü ki, eğer adalarda bunun gibi güzel günler daha sık olsaydı, tartışmasız bizim iklimimiz iklimlerin en güzeli olurdu. Batıdan hafif bir rüzgâr esiyordu. Kahvaltı ederken ortaya çıkan küçük bulutlar o sırada gök kubbede daha daha yükseklerle tırmanmışlardı. Yakıcı güneşe karşın artık yağmur yağmasını istemediğimiz gibi, üstelik yağmurdan da çok korkuyorduk. Güneşin yakıcılığına karşın, havadaki serinlik duygusu ve ağaçların dalları arasından gözüken serpilmiş buğdaylar, bize akşamüzeri sıcağına kadar yola devam etme isteği veriyordu. O sabah çok ağır endişeler içinde olmayan hiçbir kimse mutluluktan başka bir şey hissedemezdi. Şunu söylemek gerekir ki, görünen her şeyin görünmeyen yüzünün altında ne tür endişeler yatarsa yatsın, biz bunlarla hiç karşılaşmadık.

Saman toplama işlerinin devam ettiği birçok tarlayı geçtik, fakat Dick ve özellikle Clara, nehrin yukarısındaki festivali-

mizi o kadar kıskanıyorlardı ki, onlara bir şey söylememe izin bile vermediler. Ben tarlalarda gördüğüm insanları izlerken, hem kadınların hem de erkeklerin hepsinin güçlü ve yakışıklı olduklarını fark ettim. İçinde buldukları duruma göre hiç sefil bir görünümüleri yoktu. Üzerlerinde hafif, ama renkli ve süslü giysiler vardı.

Dün olduğu gibi bugün de değişik teknelerle karşılaştık, yakınlarından geçtik veya onlar bizim yakınımızdan geçtiler. Bunların çoğu bizimki gibi kürekli ya da yelkenli teknelerdi ve bunlar nehrin yukarısında yelkencilik nasıl yapıyorsa o şekilde kullanılıyordu. Arada bir mavnalara da rastladık. Bunlar saman ve bölgenin diğer ürünleriyle yüklüydüler veya tuğla, kireç, kereste benzeri şeyler taşıyorlardı. Görebildiğim kadarıyla bu mavnalar sanki hiçbir itici güç kullanmadan yollarına devam ediyorlardı. Dümenin başında tek bir adam duruyordu ve çoğu zaman yanında bir veya iki arkadaşısı onunla konuşup gülüşüyorlardı. O gün Dick, ben bunlardan birine oldukça dikkatle bakarken bir ara beni gördü ve şöyle dedi:

“Şu bizim enerji kullanan mavnalarımızdan biri. Araçları karada ve denizde itici güç kullanarak çalıştırmak oldukça kolaydır.”

Çok iyi anlıyordum ki, bu “enerji kullanan araçlar” bizim eski buharlı araçlarla yaptığımız taşımacılığın yerini almıştı. Fakat bunlarla ilgili hiçbir soru sormamaya dikkat ettim, çünkü iyi biliyordum ki ben bunların nasıl işlediklerini hiçbir zaman anlayamayacaktım ve eğer böyle bir konuyu açmaya kalkışsaydım kendimi aldatmış olacak, açıklanması zor bazı karışık konulara girmiş olacaktım. Bunun üzerine sadece, “Elbette anlıyorum,” demekle yetindim.

Bisham’da kıyıya çıktık. Burada eski Manastır ve ona ek olarak Elizabeth döneminden kalma bir evin kalıntıları hâlâ durmaktaydı. Uzun yıllar dikkatli ve değer verilerek kullanıldığından pek fazla zarar görmemiş durumdaydı. Buranın

insanları, kadınlar ve erkekler, o gün çoğunlukla tarlalardaydılar. Böylece orada yalnızca iki yaşlı adamla karşılaştık, bir de daha genç bir adam edebiyat çalışmaları nedeniyle evde kalmıştı. Sanıyorum biz onu epey oyalamış olduk. Fakat yine de, bizi ağırlayan bu çalışkan adam işine ara verdiği için fazla üzölmüş gibi görünmüyordu. Her neyse, bize tekrar tekrar baskı yaparak orada daha fazla kalmamızı sağladı. Akşamüzeri serinliğine kadar oradan ayrılamadık.

Ancak bu bizi rahatsız etmedi. Geceler aydınlıktı, son dördün evresindeki ay parlamaktaydı ve Dick için teknede kürek çekmek ya da sessizce oturmak pek fark etmiyordu. Böylece hızlı bir şekilde yolumuza devam ettik. Akşamüzeri güneşi Medmenham'daki eski binaların kalıntıları üzerinde parlıyordu; buraya yakın duran çarpık görünömlü bina, Dick'in bize söylediğine göre bu çok güzel bir evdi ve evin karşısında, tepenin alt kısmında uzanan geniş çayırlarda birçok ev daha görünüyordu. Anlaşılan oydu ki, Hurley'in güzelliği çok sayıda kimsenin burada binalar yapıp yaşamaları için çekici gelmişti. Batmakta olan güneş bize Hanley'in dış görünümünün benim anımsadığımdan pek de fazla değişmemiş olduğunu gösterdi. Güzel Wargrave ve Shiplake yakınlarından geçerken artık gün ışığı kalmamıştı, fakat o sırada arkamızdan ay ışığı yükselmekteydi. Reading ve Caversham'a geldiğimizde, burada akan bu büyük nehrin, bir zamanlar ticaretin gelişmiş olduğu dönemde her yanı kirlenen kıyılarınun, yeni düzende başarıyla nasıl temizlendiğini gözlerimle görmek isterdim. Akşamın bu erken saatinde gerçekten her şey harika kokuyordu, çünkü artık orada sözde sanayi denen dikkatsizliğin yarattığı sefalet kalmamıştı ve Reading nasıl bir yer diye Dick'e sorduğumda, bana şöyle yanıt verdi:

"Orası gelişmekte olan güzel bir kasaba. Genelde son yüzyıl içinde yeniden yapılanmış. İleride tepelerin hemen altındaki ışıklardan da görebildiğiniz gibi, çok sayıda ev yapılmış orada. Hevesinizi yitirmeyin, Konuk Bey! Bu gecelik gezimi-

zin sonuna gelmekteyiz. Hemen şuradaki veya biraz daha yukandaki evlerden birinde durmadığımız için sizden özür dilemem gerekiyor, fakat Maple-Durham çayırında çok güzel bir evde yaşayan bir arkadaşım, yukarı Thames'e doğru giderken, özellikle benim ve Clara'nın kendisini ziyaret etmemizi istedi ve ben de sizin böyle bir gece gezintisine itiraz etmeyeceğinizi düşündüm."

Bana hevesimi yitirmememi söylemesine gerek yoktu, çünkü benim ruh halim doruklardaydı; fakat çevrem her yanını saran ve görmekte olduğum bu mutlu ve sessiz yaşamın verdiği heyecan, doğrudur ki, biraz azalmakta olsa da, onun yerini derin bir doyum almaktaydı ve ben bu durumda yeniden doğmuş biri gibiydim. Hissettiğim bu doyum yitirilmiş heyecan ortamını kabullenmekten çok daha farklı bir duyguydu.

O sırada kıyıya çıktığımız yerde, anımsadığıma göre, nehir keskin bir dönüş yapıp kuzeye, Blunts'ların eski evine doğru gidiyordu. Sağ tarafında geniş çayırlar, sol tarafında ise suyun yüzüne doğru eğilmiş bir dizi yaşlı, güzel ağaç vardı. Tekneden inerken Dick'e dedim ki:

"Gideceğimiz yer o eski ev mi?"

"Hayır," dedi. "Ama o ev eski olmakla birlikte içinde yaşayan çok sayıda insan var. Bu arada, bakıyorum Thames'i iyi biliyorsunuz. Benim burada durmamı isteyen arkadaşım Walter Allen, kısa bir zaman önce yapılmış, çok büyük olmayan bir evde yaşıyor, aslında bu çayırları herkes çok beğeniyor, özellikle de yaz mevsiminde, yazın bu boş tarlalarda çok sayıda çadır kuruluyor. Bu nedenle buradaki cemaat üyeleri buna karşı çıktılar ve burayla Caversham arasında üç tane ev yaptırdılar, bunlardan bir tanesi Basildon'da biraz yüksekte ve oldukça büyük bir evdir. Bakın biraz ilerde Walter Allen'in evinin ışıkları görünüyor!"

Böylece sel gibi akan ışığın altında, çayırdaki otların üzerinde yürüyerek kısa sürede eve geldik, bu ev tek katlı, içinde

kare şeklinde bir avlusu bulunan ve bol güneş alan bir binaydı. Dick'in arkadaşı, Walter Allen, kapının kenarına dayanmış bizi bekliyordu ve pek konuşmadan bizi hole aldı. Burada çok fazla kimse yoktu, kalanların bazıları mahalle yakınında saman toplamaya gitmişlerdi, diğerleri ise, Walter'ın dediğine göre, geceleyin ay ışığı altında çayırdaki dolaşarak doğal güzelliklerin tadını çıkarmaktaydılar. Dick'in arkadaşı 40 yaşlarında görünen biriydi. Uzun boylu, siyah saçlı, çok temiz yüzlüydü. Düşünceli birine benziyordu, fakat beni şaşırtan, yüzünde sanki melankoliden ileri gelen bir gölge olmasıydı. Biz konuşurken, her ne kadar dinlemeye gayret etse de, adeta biraz soyutlanmış ve dikkati dağılmış görünüyordu.

Dick arada bir ona bakıyordu ve huzursuz olduğu belliydi. Sonunda şöyle dedi: "Eski dostum, sen bana yazdığın zaman bizim bilmediğimiz herhangi bir sorun olduysa, bunu hemen bize söylemek istemez misin? Veya biz buraya talih-siz bir zamanda geldiğimizi ve istenmediğimizi düşüneceğiz."

Walter kızardı ve gözyaşlarını tutmakta zorlandığı belliydi, fakat sonunda şöyle dedi: "Elbette ki burada herkes seni ve de arkadaşlarını görmekten çok mutlu, Dick, fakat şu da bir gerçek ki biz çok iyi bir durumda değiliz, her ne kadar hava çok güzel ve otlaklar harika ürün vermiş olsa da. Burada bir ölüm olayı oldu."

Dick şöyle dedi: "Tamam ama bunu senin atlatabilmen lazım, komşu. Ölüm kaçınılmaz şeylerden biri."

"Evet," dedi Walter, "fakat bu ölüm bir şiddet olayından kaynaklandı ve en azından öyle görünüyor ki böyle bir olay daha cereyan etmek üzere. Bu da burada yaşayan bizlerin birbirimizden çekinmemize sebep oluyor. Doğruyu söylemek gerekirse, bu akşam burada bu kadar az kişi olmamızın nedeni de bu."

"Hikâyeyi bize de anlat, Walter," dedi Dick. "Bunu anlatmak belki üzüntünü biraz hafifletir."

Walter söze başladı: “Peki, anlatayım. Kısaca anlatmaya çalışacağım, ama yine de benzer konularla ilgili eski romanlarda olduğu gibi bu uzun bir hikâyeye dönüşebilir. Burada hepimizin sevdiği çok hoş bir kız var, hatta bazılarımız onu sevmekten öteye gidiyor. Doğal olarak o da aramızdan birini herkesten daha çok sevmiştir. Ve bu olayda bir başkası (adını burada vermeyeceğim) aşk deliliği içinde haklı olarak epey acı çekti ve bu kişi her tarafa gidip kendini elinden geldiğince –kötü niyetle olmasa da– sevimsiz bir duruma soktu. Böylece ilk zamanlarda onu beğenen bu kız, her ne kadar ona âşık olmasa da, haklı olarak ondan hoşlanmamaya başladı. Elbette, adamı çok iyi tanıyan bizler –diğerlerinin yanı sıra buna ben de dahilim– bu kişiye buradan gitmesini söyledik, çünkü her geçen gün sorunu kendisi açısından daha kötü bir hale sokuyordu. Ancak o bizim öğütlerimizi dinlemedi –sanıyorum bu da sonucu etkiledi– ve biz onun buradan gitmek zorunda olduğunu kendisine söyledik, aksi halde onun dışlanarak Coventry’ye yollanması bir sonraki adım olacaktı; çünkü onun kişisel sorunu o kadar ileri gitti ki, o gitmezse bizim gitmemiz gerekecek diye düşünüyorduk.

“Bu önerimizi o bizim tahminimizden daha iyi karşılamıştı, ancak şu veya bu nedenle bir şeyler oldu. Sanıyorum kızla yapılan bir söyleşi ve hemen sonra başarılı âşık tarafından söylenen bazı sözler onun dengesini bozdu ve adam bir balta bularak yalnız olduğu bir sırada rakibine saldırdı. Saldırıya uğrayan adam boğuşma sırasında saldırgana vurdu ve bu talihsiz vuruş onun ölümüne neden oldu. Katil, kahrından şimdi de kendisini öldürmek istiyor. Eğer böyle bir şey yaparsa, korkarım, kız da aynısını yapacak. Ve biz birkaç yıl önce meydana gelen depremi nasıl önleyemediysek, bütün bunları da öyle önleyemiyoruz.”

“Bu çok acı bir olay,” dedi Dick. “Fakat mademki adam öldü ve tekrar hayata geri getirilemiyor ve onu öldüren kişi de bunu kötü niyetle yapmadı, onun bu olayı nasıl atlatamadığı-

nı bir türlü anlamam mümkün değil. Ayrıca ölen adam ölmesi gereken adammış, ölmemesi gereken adam değil. Bir insan böyle bir kazanın ertesinde nasıl sonsuza dek bunu kafasından atamaz. Ve kız ne oldu?"

"Kıza gelince," dedi Walter, "bu olay onu üzüntüye boğmadı ama o daha çok terörden etkilendi. Adamla ilgili söylediklerin doğru ya da öyle sayılır; fakat görüyorsun ki, bu trajediye yol açan heyecan ve kıskançlık duyguları, şimdi bu adamın kötü ve asabi olduğu biçiminde değerlendirilmeye başlandı ve o bu söylemlerden kurtulamıyor. Biz kendisine buradan gitmesini önerdik, hatta deniz aşırı bir yere gitmesini, fakat o öyle bir durumda ki, kendi başına bir yere gidemeyecek, onu birinin götürmesi gerekiyor ve sanıyorum bu da benim üzerime düşüyor ve bu benim için hiç de zevkli bir iş olmayacak."

"Oh, eminim bunu yaparken belirli bir ilgi duyacaksın," dedi Dick. "Ve tabii o da bu olaya bir an önce daha mantıklı bir şekilde bakmalıdır, er veya geç."

"Her neyse," dedi Walter, "bunları anlatarak sizi rahatsız ederken, ben kafamı rahatlatmış oldum. Şimdilik bu konuyu burada kapatalım. Konuğunu Oxford'a götüreceksin?"

"Elbette. Niçin sordun? Biz nehrin yukarısına doğru giderken oradan geçmek zorundayız," dedi Dick, gülümseyerek, "fakat orada durmayı düşünmüyordum, yoksa saman toplamak için gideceğimiz yere gecikiriz. Böylece yaşlı akrabamdan Oxford ve orayla ilgili ikinci elden öğrendiklerimi anlatmak için, konuğum gittiğimiz yerden dönüşümüze kadar on beş gün beklemek zorunda."

Ben ise anlatılan bu öyküyü çok şaşırarak dinledim ve diğer adamı öldüren kişinin bunu kendisini savunma amacıyla yaptığı kanutlanıncaya kadar niçin gözaltına alınmadığına elimde olmadan hayret ettim. Fakat olay üzerinde biraz düşününce sorunun yanıtını buldum: Kimsenin hiçbir şey görmemiş olduğu bir olay ve iki rakip arasındaki soğukluktan

başka bir şey bilmeyen tanuklar, ne kadar çok sorgulanırsa sorgulansınlar, bu olayı temize çıkarmak için ellerinden geleni yapacaklardı. Ayrıca şunu düşünmekten de kendimi alamadım, bu garip insanların davranışlarıyla ilgili olarak Hammond'un suçlar ve cinayetler hakkında bana söyledikleri de bir ipucu verdi: Cinayet hakkında pişmanlık duymak yetiyordu. Gerçekte, bu pişmanlık kavramı abartılmıştı; fakat açıkça belliydi ki cinayeti işleyen kişi bu suçun sonuçlarını kendisi kabul etmişti ve toplumun onu cezalandırarak akلامasını beklemiyordu. Böylece hapishanelerin ve darağaçlarının olmamasından dolayı, "İnsan hayatının kutsallığı"nın, arkadaşlarım arasında zarar göreceği hakkında bir korkum kalmadı.

Thames Üzerinde Üçüncü Gün

Ertesi sabah tekneye döndüğümüzde Walter'in aklı hâlâ bir önceki gecenin konusuyla meşguldü, ancak dün geceye kıyasla biraz daha umutluydu ve eğer bu talihsiz adam, cinayetten sonra denizaşırı bir yere gidemezse, o zaman yakın çevrede bir yere gidip tek başına yaşaması gerekecekti. Her neyse, bunu kendisi önermişti. Bu çare hem Dick'e hem de bana garip geldi ve Dick de şunları söyledi:

"Walter, arkadaşım, görmüyor musun adam yalnız oturarak bu trajediyi kafasından atamayacak. Aksine bu onun bir cinayet işlediği fikrini daha da güçlendirecek ve dolayısıyla sen gerçekten onun ölmesine neden olacaksın."

Clara söze girdi: "Bilmiyorum. Bunun hakkında ne düşündüğümü söylememe izin verirseniz, bence onun bu üzüntüsünü şimdi çekmesi daha iyidir. Daha sonra kendine gelince hiç de o kadar kederlenmeye gerek olmadığını düşünecek ve mutlu şekilde yaşamaya devam edecektir. Kendisini öldürmesine gelince; siz bundan korkmayın. Anlattıklarınıza göre, o kadını hâlâ seviyor. Bunu basitçe söylemek gerekirse, onun bu sevgisi tatmin oluncaya kadar, hayata sıkı sıkıya bağlanmak bir yana, hayatının her evresinin tadını çıkaracaktır. Açıkçası, hayatı kucaklayacaktır. Sanıyorum bütün bu olayı bir trajedi olarak bu kadar abartmasının gerçek açıklaması budur."

Walter düşünceli bir şekilde baktı ve şöyle dedi: "Peki, haklı olabilirsin; belki de olayı biraz daha hafife almalıydık. Fakat

görüyorsunuz, Konuk Bey (bana dönerek), böyle durumlar o kadar ender oluyor ki, buna benzer bir olay olduğunda, elimizde olmadan etkileniyoruz. Zavallı arkadaşımızı bizi bu kadar mutsuz ettiği için affetme eğilimindeyiz, çünkü o, insan hayatına ve mutluluğuna aşırı saygı duyduğu için bizi üzdü. Tamam, artık bu konu hakkında konuşmayacağım. Yalnız şu var: Siz nehrin yukarısına doğru giderken beni yanınıza alır mısınız, çünkü bu zavallı adama kalabileceği sakın bir yer bakmak istiyorum, sonunda o bunu yapmak zorunda kalacak. Duyduğuma göre Streatley'nin arka tarafından aşağı doğru gidince, bizim için çok uygun olacak bir yer varmış. Beni orada kıyıya bırakırsınız. Tepeye doğru çıkıp buraya bakacağım."

"Söz konusu ev boş muymuş?" diye sordum.

"Hayır," dedi Walter, "fakat bizim burasını istediğimizi duyunca orada yaşayan adam evden çıkacağını söylemiş. Gördüğünüz gibi, biz şöyle düşünüyoruz, oradaki açık alanlarda ve aşağı bölgede temiz hava arkadaşımıza iyi gelecektir."

Clara gülümseyerek, "Evet," dedi, "böylece sevgilisinden de çok uzakta olmaz ve isterlerse kolaylıkla bir araya gelebilirler. Eminim bunu ikisi de isteyecektir."

Bu konuşmalar bizi kıyıya teknenin yanına kadar getirdi ve birazdan geniş nehrin üzerinde yol alıyorduk ve bir yaz sabahı erkenden, saat henüz altı bile olmamışken, Dick pruvaaya yerleşmiş, rüzgârsız ve durgun suyun üzerinde tekneyi götürüyordu. Kısa bir süre sonra loka gelmiştik. Lokun içine sular dolup teknemiz yükselirken, ben hiç yabancı olmamışım bu kanal havuzlarının ve onu kuşatan sade, kırsal atmosferin hiç değişmeden kalmış olmasının şaşkıncı olduğunu düşünerek şöyle dedim:

"Bu loklardan geçerken, merak ediyorum, bu kadar zengin olmanıza karşın ve özellikle de zevkli işler yapmaktan hoşlanan kimseler olarak, bu kaba araçlarla aşağı ve yukarı inip çıkacağınıza, niçin bu eski hantal sistemin yerine koyacak başka bir şey bulamadınız acaba."

Dick güldü. "Sevgili dostum," dedi, "buradaki su böyle beceriksiz bir şekilde aşağıya doğru akma alışkanlığında olduğuna göre, korkanım ki biz de sırtımızı denize dönerek, bu şekilde yukarı çıkmaya uyum sağlamak zorundayız. Siz gerçekten de Maple-Durham loku hakkında kötü şeyler düşünüyorsunuz, bana göre orası çok hoş bir yer."

Son sözüyle ilgili olarak şüphe götürmez, diye düşündüm ve bu büyük ağaçların tepemizden sarkan dallarına ve yaprakların arasından parlayan güneş ışığına baktım, kargaların şarkılarının yakınıımızdan akan su sesleriyle karışmasını dinledim. Bunun üzerine lokların niçin kaldırılmasını istediğimi açıklayamadım –aslında bunu yapmayı hiç istemiyordum– sessizliğimi korudum. Bunun üzerine Walter şöyle dedi:

"Görüyorsunuz ki, Konuk Bey, içinde bulunduğumuz yeni buluşlar çağı değildir. Bundan önceki devir bizim için bütün bunları yaptı ve biz şimdi bize yararlı olan buluşları kullanmaktan mutluyuz, istemediklerimizi de bir kenara bırakıyoruz. Ben inanıyorum ki, gerçekte, bir zamanlar –size bir tarih veremeyeceğim– loklar için karmaşık bir araç kullanılmıştı, ama insanlar suyun yukarı doğru akmasını sağlamak için denemeler yapacak kadar ileri gitmediler. Fakat bu epey zahmetli bir şeydi, sanıyorum, oysa basit sürgülü kapaklar ve kapılar her iş için kolaylık sağlıyordu ve ne zaman istenirse gerekli parçaları hazır olduğundan kolaylıkla onarım yapılabiliyordu. Görüyorsunuz işte burada."

Dick söze karışarak, "Bunun dışında," dedi, "gördüğünüz gibi, bu loklar güzeldir; sizin makineli kilitleriniz, bir saatin kurulması gibi, burada çirkin dururdu ve nehrin görünümünü bozardı, diye düşünmekten kendimi alamıyorum. İşte bu da şimdiki lokları bu şekilde korumanın önemli bir nedenidir." Ve tekneimizi açılan kapılardan dışarıya doğru, filika kancasına kuvvetli bir vuruşla, ittirdi. Çıkarken, "Hoşça kal, eski dost!" dedi loka, "Sana daha uzun ömürler olsun."

Böylece yolumuza devam ettik; nehrin suyunun bana bildik gelen bir tarafı vardı, Pangbourne bana daha henüz doğulular tarafından bozulmadan öncesini, benim yaşadığım o eski günleri anımsattı. Burası belirgin bir şekilde köy kalmıştı, hâlâ alabildiğine güzel ve birbirine benzeyen evler vardı. Kayın ormanları Basildon'un yukarısındaki tepeyi yine tamamen örtmekteydi; fakat onların altındaki düz tarlalar benim anımsadığımdan çok daha kalabalıktı, görünürde beş tane büyük ev vardı ve bunlar çevrenin karakterini bozmamak üzere dikkatli biçimde tasarlanmıştı. Nehrin kıyısında, suyun Goring ve Streatley'e doğru döndüğü yerde, çimlerin üzerinde oynayan altı kız gördük. Onlar bizim burada gezgin olduğumuzu fark ederek önlerinden geçerken bizi selamladılar, biz de onlarla konuşmak üzere bir dakika orada durduk. Kızlar nehirde banyolarını yapmışlardı, hepsi hafif giyimli ve çıplak ayaklıydılar ve saman toplama işinin başladığı Berkshire tarafındaki çayırlara doğru gitmek üzereydiler, Berkshire yöresinden sandallarıyla gelecek kişilerin onları gelip almalarına kadar, boş zamanlarını bu şekilde eğlenerek geçiriyorlardı. Önce ne desek onları hiç memnun etmedi, onlara göre hep birlikte saman tarlasına gidip kahvaltı etmeliydik. Fakat Dick onlara kendi teorisini öne sürdü ve suyun yukarı tarafında saman toplamaya gidileceğini ve benim değişik bir yerde bunu daha önceden deneyerek bu zevki tatmaktan mahrum kalmamı istemediğini söyledi. Gönülsüzce de olsa bizim yolumuza devam etmemize izin verdiler. İntikamlarını almak için de, bana geldiğim ülke ve oradaki yaşam biçimi hakkında birçok soru sordular. Ne cevap vereceğime şaşır-dım ve eminim benim verdiğim yanıtlara da onlar şaşır-dı. Dikkat ettiğim şey, hem bu kızlar hem de karşılaştığımız herkes, bizimle hayat hakkında en ufak ayrıntıları bile, örneğin, Maple-Durham'da işittiklerimiz gibi, ciddi saydıkları haberleri tartışıyorlardı: Hava durumu, saman ürünleri, son yapılan yeni ev, kuşların oraya çok veya az sayıda gelmiş olması

ve benzeri konular. Bunlar hakkında budalaca ve alışılmış biçimde değil, fakat gerçekten ilgi duyarak konuşuyorlardı, diyebilirim. Üstelik, dikkat ettim ki, kadınlar da bu konularda erkekler kadar bilgiliydiler. Bir çiçeğin adını söyleyebiliyor ve özelliklerini biliyorlardı. Şu veya bu çeşit kuşların, balıkların veya benzerlerinin yaşadıkları doğal ortamları ve yaşamlarını size anlatabiliyorlardı.

Diyebilirim ki, bu neredeyse çok garip bir durumdu. O gün gördüğüm akılcılık, kırsal bölge hayatına bakışımı değiştirdi. Eski zamanlarda ve genelde haklı olarak denirdi ki, kırsal bölge insanları kendi işleri dışında, yaşadıkları yerler hakkında pek az şey bilirler, en azından size hiçbir bilgi veremezlerdi. Ama burada bütün insanlar tarlalarda ve ormanlarda veya tepelerde bulunan her şeye merak duyuyorlardı, onlar sanki tuğlaların ve harçların baskısından yeni kurtulmuş doğu Londralılar gibiydiler.

Dikkat edilmesi gereken bir ayrıntı olarak şunu da söyleyebilirim ki, burada eskiden olduğundan çok daha fazla yırtıcı olmayan kuşlar bulunduğunu gözledim, fakat ortalıkta onların düşmanı olan yırtıcı kuşlar da çoktu. Dün Medmenham'dan geçerken bir alıcı kuş tepemizde dönenip durdu. Saksaganlar da çalılıklarda epey sıkça görünen kuşlardı. Bu arada birçok atmaca da gördüm, bir de bozdoğan. Eski demiryolu köprüsü olan Basildon köprüsü yerine yapılan güzel köprüyü tam geçtiğimiz sırada, bir iki karakarga gaklayarak tekнемizin üzerinden geçip tepeye doğru uçtu. Bütün bunlardan benim çıkardığım sonuç şuydu: Avlak bekçiliği dönemi artık bitmişti ve bu konuda Dick'e soru sormayı bile gereksiz buldum.

Müzmin Retçiler

Biz bu kızlardan ayrılmadan önce iki güçlü kuvvetli delikanlı ile bir kadının Berkshire kıyılarından ayrıldıklarını gördük. Sonra Dick delikanlılardan birinin kızlara laf attığını anımsadı ve kızlara niçin yanlarında onları suyun karşısına geçirecek hiçbir erkek bulunmadığını ve onları götürecektenelelerin nereye gittiklerini sordu. İçlerinden en genç olanı şöyle dedi: "Aa onlar mı? Büyük sallarıyla suyun yukansından taş çekecekler."

"Onlar demekle kimi kastediyorsun, sevgili çocuk?" dedi Dick.

Başka bir kız da, gülerek, "Siz gidip onları görerseniz iyi olur. Şuraya bakın," dedi ve parmağıyla kuzeybatıyı gösterdi, "orada yapılan binayı görmüyor musunuz?"

Dick, "Evet," dedi, "yılın bu zamanında böyle bir şey gördüğüm için şaşırdım; onlar niçin sizinle saman toplamıyorlar?"

Kızların hepsi bu söze güldüler ve onların kahkahaları daha bitmeden Berkshire'dan gelen sandal kıyıda çimenlere kadar yanaştı ve kızlar da kolaylıkla içine girdiler ve kıs kıs gülmeye devam ederken bize de iyi günler dileklerini yolladılar. Fakat daha oradan ayrılmadan uzun boylu olan kız şöyle dedi: "Güldüğümüz için kusura bakmayın, sevgili komşular, fakat bizim şu ilerdeki ustalarla biraz dostça ağız dalaşımız oldu, şimdi size bu hikâyeyi anlatacak zamanımız yok, en iyisi siz onlara gidip sorun. Sizi görmekten mutlu olacaktırlar. Elbette eğer çalışmalarını engellemezseniz."

Bu sözlere yine hep birlikte güldükten sonra, bizi kıyıda teknemizin yanında bıraktılar ve kayıkçılar onları karşı tarafa geçirirken bize el sallayarak veda ettiler.

“Haydi gidip onları görelim,” dedi Clara, “tabii, Walter, eğer Streatley’e gitmekte acelen yoksa?”

“Ah hayır,” dedi Walter, “sizinle biraz daha birlikte olmak için bu bir bahane olur, ben de mutlu olurum.”

Böylece teknemizi orada demirlenmiş halde bırakarak, fazla dik olmayan tepeye doğru yürüdük. Fakat ben yolda biraz kendimden geçmiş olarak Dick’e dedim ki: “O gülüşler de neyin nesiydi? Bundaki şaka neydi?”

“Ben kolayca tahmin edebilirim,” dedi Dick. “Oradakilerden bazıları yaptıkları işi sevdiklerinden, saman toplamaya gitmek istemiyorlar. Bu da kötü bir şey değil, çünkü yapılması kolay olmakla birlikte fiziksel güç gerektiren bu tür işleri yapabilecek çok insan vardır. Ancak saman toplama işi genellikle bir festival olunca, komşular onlarla iyi niyetle de olsa dalga geçmeyi eğlenceli bulurlar.”

“Anlıyorum,” dedim, “adeta Dickens’in yaşadığı zamanlarda bazı gençlerin işleriyle o kadar haşır neşir olup Noel’i unutmaları gibi.”

“Aynen öyle,” dedi Dick, “yalnız bu insanların çok da genç olmamaları gerekiyor.”

“Tamam, ama kolay yapılan güç iş ile ne demek istedin?” diye sordum.

Dick şöyle dedi: “Ben öyle mi dedim? Demek istediğim kasları çalıştıran bir iş bu ve akşam yatağınıza hoş bir yorgunlukla gitmenize yarar, fakat başka bakımlardan sizi zorlamaz: kısacası sizi bezdirmez. Bu tür işler abartmadığınız sürece daima hoş işlerdir. Yalnızca dikkat edin, iyi çim biçmek biraz beceri gerektirir. Ben iyi bir orakçı-tırpancıyım.”

Bu konuşmalar bizi evin yapıldığı yere kadar getirdi, bu büyük bir ev değildi ve etrafını eski bir duvarın çepeçevre sardığı güzel bir bahçenin en arkasında yapılmaktaydı.

“Evet, anlıyorum,” dedi Dick. “Burası bir ev için çok güzel bir yer, burayı anımsıyorum. Fakat burada on dokuzuncu yüzyıldan kalma perişan bir ev vardı. Burayı yeniden yaptıkları için mutlu oldum. Baştan aşağı bir taş ev bu, ülkenin bu bölgesinde yapılmamalıydı. Benim söyleyeceğim ise şu, güzel bir iş yapıyorlar. Fakat ben olsam evin tamamını kesme taştan yapmazdım.”

Walter ve Clara o sırada işçi tulumu giymiş uzun boylu bir adamla konuşmaktaydılar, adam kırk yaşlarında görünüyordu, fakat sanıyorum daha yaşlıydı, elinde çekiç ve keskisini tutuyordu. Gölgelikte ve duvar iskelesinde yarım düzine kadar adam ve iki kadın çalışmaktaydı, onlar da aynı tip tulum giymişlerdi, onların dışında zarif mavi keten bir takım giymiş olan çok güzel bir kadın diğerleriyle çalışmıyor fakat elinde örgüsü ile başıboş dolanırken bizim yanımıza geldi. Bize hoş geldiniz diyerek gülümsedi ve şöyle devam etti: “Demek siz ‘Müzmin Retçileri’ görmek için nehir yoluyla çıkıp geldiniz. Saman toplamaya nereye gidiyorsunuz, komşular?”

“Oh, tam Oxford’un yukarı kısmına,” dedi Dick, “burası geç gelişmekte olan bir yer. Fakat sizin Retçilerle ilişkiniz nedir?”

Kadın gülererek şöyle dedi: “Oo, ben çalışmak istemeyen şanslı biriyim, fakat arada bir bunu da yaparım, örneğin, şurada Bayan Philippa’ya istediği zaman modellik yapıyorum. O bizim kafa modelleri yapan oymacımız; gelin kendisini de görün.”

Bizi henüz bitmemiş olan evin kapısına götürdü, burada ufak tefek bir kadın hemen yakında bir duvar üzerinde çekiç ve keskisi elinde çalışmaktaydı. Yaptığı işten çok mutlu olduğu belliydi ve biz oraya gittiğimiz zaman başıru bile çevirmedi. Fakat yakında bir yerde çalışmakta olan daha uzun boylu bir kadın, daha çok fırlama bir kıza benziyordu, bir an önce işini bırakmış, orada durup mutlu gözlerle bir Clara’ya bir

Dick'e bakmaktaydı. Geriye kalanların hiçbiri bize aldırmadı.

Mavi giysili kız oymacının omzuna elini koyarak şöyle dedi: "Bak, Philippa, eğer işini böyle aceleyle yaparsan, kısa zamanda işsiz kalırsın; sonra ne yaparsın sen?"

Yontucu acele bize döndü ve yüzünü bize gösterdi, kırk yaşlarında gibiydi –ya da öyle görünüyordu– ve huysuz bir şekilde ama tatlı bir sesle konuştu:

"Saçma sapan konuşma Kate ve lütfen, becerebilirsen, beni çalışırken rahatsız etme." Bizi görünce sözlerini yanda bırakarak, şimdiye kadar hiç yanılmadığımız biçimde, nazik bir şekilde bizi karşıladı. "Bizi görmeğe geldiğiniz için teşekkür ederim, komşular; fakat umarım benim kaba biri olduğumu düşünmezsiniz, özellikle de eğer epey zamandır hasta olduğumu ve nisan ve mayıs aylarında hiçbir iş yapamadığımı size söylersem. Şimdi ise bu açık hava, güneş ve elimdeki işler, üstelik kendimi tekrar daha iyi hissetmem, bütün bunlarla, günün her saati benim için ayrı bir zevk oluyor. Özür dilirim, işime devam etmek zorundayım."

Tekrar işine dönerek, çiçeklerden ve değişik desenlerden oluşan ince bir rölyef yontusuna devam etti, fakat o arada bir yandan çekiciyle vuruşlar yaparken, bir yandan bizimle de konuşuyordu: "Gördüğünüz gibi, biz buranın bir ev yapmak için yakın çevrede hemen hemen en güzel yer olduğunu düşünüyoruz ve bu arazide uzun yıllar çok değersiz bir bina vardı ve biz duvarcılar olarak bir kere de kader ve kismete karşın, burada elimizden gelen en güzel evi yapmak istedik. İşte öyle veya böyle..."

Böylece tekrar yontu işine daldı, bu arada uzun boylu ustabaşı gelip bize şöyle dedi: "Evet, komşular, bu kadar. Bütün ev kesme taştan olacak, çünkü biz binanın çevresine değişik çiçeklerden ve değişik desenlerle tasarlanmış bir çelenk yapmak istiyoruz. Philippa'nın hastalığı bir yana, daha birçok nedenlerle çok geri kaldık. Aslında biz bu çelengi o olmadan da yapabilirdik ama..."

Yüzü duvara dönük olan kişi bize doğru bakarak, "Öyle mi dersiniz?" dedi.

Bunun üzerine ustabaşı, "Peki, her ne ise, o bizim en iyi yontucumuzdur ve kendisi olmadan yontu işine başlamamız hoş olmazdı. Böylece görüyorsunuz ki, saman toplamaya gidemezdik, değil mi komşular?" dedi, Dick'e ve bana bakarak. "Fakat bakın, bu güzel hava sayesinde şimdi o kadar hızlı ilerliyoruz ki, sanıyorum bir hafta veya on gün kadar saman toplama işi için de zaman ayırabiliriz. Bu koşullarda saman toplamaya neden gitmeyelim! O zaman siz buraya tekrar gelin ve bizim arkamızda, kuzeydeki ve batıdaki tarlalarda, ekinleri biçen çok iyi çiftçiler göreceksiniz, komşular."

Bizim üstümüzdeki iskeleden gelen bir ses, "Yaşasın, iyi bir övünme bu!" diye haykırdı. "Bizim ustabaşımız saman toplamayı taş üstüne taş koymaktan daha kolay bir iş gibi görüyor."

Bu ani çıkış üzerine herkes birden gülmeye başladı, buna ustabaşı da katıldı. O sırada bir delikanlının taş avluya küçük bir masa getirdiğini gördük. Masayı oraya bıraktı ve tekrar giderek elinde inanılmaz derecede büyük hasır kaplı bir şişe ve uzun kadehler getirdi. Bunun üzerine ustabaşı bizi oraya doğru götürdü ve orada kesilmiş taş bloklar üzerine oturduk, sonra şöyle dedi:

"Şimdi, komşular, benim övünmemin sonucunun doğru çıkması için içelim yoksa sizin bana inanmayacağınızı düşüneneğim! Bakın oraya!" Duvar iskelesini göstererek, "Siz de bir kadeh içmeye geliyor musunuz?" diye seslendi. İşçilerden üçü bu işlere alışkın "sağlam ayaklarıyla" iskelenin merdivenlerinden koşarcasına indiler; fakat şakacı adam –onu böyle tanımlamak gerekirse– dışında diğerleri buna cevap vermediler, o ise yüzünü çevirip bize bakmadan şöyle dedi: "Aşağıya inemediğim için kusuruma bakmayın komşular. Ben devam etmek zorundayım: Benim işim oradaki yaşlı adamların işleri gibi denetlenemez, fakat siz bize de samancı-

ların sağlığına burada içmemiz için içki yollayın." Tabii Philippa çok sevdiği işini bırakıp gelmedi bile. Diğer yontucu kadın ise yanımıza geldi. O da anlaşılan Philippa'nın kızymış, fakat o uzun boylu güçlü kuvvetli görünen biriydi, çingene tipli bir yüzü vardı ve davranışları merak uyandırıyor-
du. Diğerleri de etrafımızda toplandılar ve kadehler tokuşturuldu, iskelede çalışan adamlar da bize dönerek sağlığınıza içtiler, fakat kapının yanındaki işiyle sürekli meşgul olan kadın hiçbir şey içmedi ve kızı yanına gidip ona dokununca sadece omuzlarını silkti.

Böylece sonunda herkesle el sıkıştık ve Müzmin Retçileri arkamızda bırakarak, yokuş aşağıya inip teknemize gittik. Birkaç adım attıktan sonra malaların çınlayan sesine karışan arı vızıltılarını ve Basildon ovasındaki tarlakuşlarının şarkılarını dinlemeye başladık.

Nehrin Yukarısı

Walter'ı Streatley'in güzellikleriyle çevrilmiş olan Berkshire kıyısında bıraktık ve böylece Whitehorse tepesinin eteklerinde uzanan, bir zamanlar kırsal kesimin i bölümleri sayılan bölgeye doğru yola çıktık. Artık doğu Londralıların yaşadığı yerlerle kültürsüz kırsal kesim arasındaki çelişkilerin yok olmasına karşın, yine de Berkshire sıra dağlarının bana bildik gelen, hâlâ değişmemiş görüntüsü karşısında içimi –tıpkı bir zamanlar olduğu gibi– bir sevinç duygusu kapladı.

Ögle yemeği için Wallingford'a uğradık. Tabii ki bu eski kasabanın sokaklarından bütün sefalet ve yoksulluk işaretleri kaybolmuştu. irkin evlerin çoğu yıkılmış, çok sayıda yeni hoş evler yapılmıştı, fakat garibime giden, buranın hâlâ anımsadığım eski kasaba gibi kalmış olmasıydı.

Akşam yemeğinde yaşlı olmakla birlikte çok aydın ve akıllı birine rastladık; sanki o da Hammond'un kırsal bölge kopyası gibiydi. Kendisi bölgenin Alfred'den başlayarak Parlamento savaşlarına kadar olan eski tarihiyle ilgili ayrıntılı bilgilere sahipti. Sizin de bildiğiniz gibi, o dönemdeki olayların çoğu Wallingford civarında meydana gelmişti. Fakat bizim için en ilginç olanı, onun değişim döneminden başlayarak günümüze kadar süregelen olaylarla ilgili çok ayrıntılı kayıtlara sahip olmasıydı ve bunlar hakkında bize bol bol bilgi verdi. Özellikle de insanların şehirlerden kırsal bölgelere toplu güçlerini, bir yanda kentli insanlar ve diğer yanda köylüler olmak üzere, her iki tarafın da yitirdikleri

hayatın içinde bildikleri zanaatları nasıl yavaş yavaş yenisinden kazandıklarını anlattı. Dediğine göre, bir zamanlar öyle bir noktaya gelmişti ki bir köyde ya da küçük bir kasabada bir marangoz ya da bir demirci bulmak imkânsız olduğu gibi, dahası, oralarda yaşayan insanlar nasıl ekmek yapıldığını bile unutmuşlardı. Örneğin, Wallingford'a ekmek Londra'dan günlük gazetelerle birlikte erkenden bir trenle getiriliyor ve bu da insanları tatmin ediyordu. Bunun açıklamasını ben hiç anlayamadım. Yine yaşlı adamın dediğine göre, kırsala göç eden insanlar tarım zanaatını makinelerin işleyişini dikkatle izleyerek öğreniyorlardı, böylece bu el sanatının nasıl yapılacağını makinelerden öğreniyorlardı; çünkü o zamanlar tarlalarda hemen her şey işçiler tarafından bilgisizce kullanılan karmaşık makinelerle yapılmaktaydı. Öte yandan işçilerin arasındaki yaşlılar gençlere, örneğin, testere ve rende kullanmayı, demircilik gibi işleri göstererek, yavaş yavaş biraz zanaat öğretiler; çünkü o zamanlar bir kez daha görülmüştü ki, bir adam ellerini kullanarak, ancak tırnağı için bir tahta sap yapabiliyordu. Böylece belki beş şilin değerinde bir alet üretmek için bin sterlin değerinde bir makine alıyordu ve ayrıca bir grup işçinin yarım günlük yol kat etmesi gerekiyordu. Yaşlı adam bize, birçok şeyin yanı sıra, belli bir köy konseyinin bütün bu işler üzerinde ne kadar çok çalıştıkları hakkında bir belgeyi de gösterdi. Bu belge ayrıca konseyin geçmişte ufak tefek işlerden sayılacak herhangi bir konunun köküne inmek için nasıl samimi bir çaba gösterdiğini de kanıtlıyordu. Örneğin, köy banyosu için sabun yapımında kullanılacak alkali ve yağ oranları veya bir koyun bacağının kaynatılmasında suyun tam ısısı ne olmalıdır gibi soruların yanıtlarını içeriyordu. Bütün bu ölçüler kararlaştırılırken particilik bir kenara bırakılıyordu. Oysa daha önceki dönemlerde bir köy meclisinde bile partici davranışlar ortaya çıkardı. Bunlar hem eğlendirici hem de eğitici oluyordu.

Adı Henry Morsom olan bu yaşlı adam, yemeğimizi yiyip dinlendikten sonra bizi büyükçe bir alışveriş merkezine götürdü, burada makinelerin kullanıldığı dönemin sonlarından itibaren, o güne kadar üretilen sanayi malları ve sanat eserleri bulunuyordu; bizimle birlikte buradaki ürünlerin üzerinden tek tek geçerek bize dikkatle açıkladı. Bunlar çok ilginç şeylerdi, makinelerin kullanıldığı o geçiş döneminden, elişleri üretimine başlanan dönemin ilk yıllarına kadar gerçekleşen dönüşümü gösteriyordu (söylendiğine göre İç Savaş ertesinde bu geçiş döneminde makine işleri en kötü düzeyindeydi). Elbette ki bu dönemlerin birbirleriyle iç içe girdiği zamanlar olmuştu. Başlangıçta ise el işçiliği çok yavaş gelişmişti.

Eski antikacı, "Hatırlarsınız, el işçiliği, söylendiği gibi, mal üretimine ihtiyaç duyulmasının sonucunda başlamamıştı; aksine makineler o kadar gelişmişti ki, ihtiyaç duyulan hemen her şey makineler tarafından yapılabiliyordu. Gerçekten de o zamanlarda, hatta daha da öncesinde, pek çok kişi artık el işçiliğinin yerini tamamen makinelerin alacağını düşünüyordu. Elbette, yüzeysel olarak bakıldığında, bunun gerçekleşmesi mümkün görünmüyordu. Fakat bir başka görüş daha vardı ve bu her ne kadar fazla mantıklı olmayan bir görüş olsa da, özgürlükten önceki günlerde zengin kimseler tarafından daha yaygın biçimde savunuluyordu ve bu daha sonraki dönemde başlamış olmakla birlikte, hemen sona ermedi. Benim sonradan öğrendiklerime göre, bu görüş o zamanlar doğal karşılanmaktaydı, oysa şimdi bizim için bu saçma bir düşüncedir. Buna göre dünyadaki bütün günlük işler otomatik makinelerle yapılacaktı ve böylece daha akıllı insanlar daha yüksek sanat dallarıyla olduğu kadar, bilim ve tarih alanında çalışmalarla da meşgul olabilecek ve sonunda insanlar özgürlüklerine kavuşacaklardı. Garip değil mi? Bizim şimdi anladığımız şekilde mutlu bir toplum yaratmak için insanların tam bir eşitliğe kavuşarak elde edecekleri özlemlerini onlar göz ardı ediyorlardı."

Ben buna bir yanıt vermedim, fakat üzerinde düşündüm. Dick de düşünceliydi ve şöyle dedi:

“Garip, değil mi komşu? Gerçekten bilmiyorum. Ben sık sık yaşlı akrabamın şöyle dediğini işitmişimdir, bizden önceki dönemde insanların tek amacı iş yapmaktan kaçmaktı ya da en azından onlar böyle inanıyorlardı. İnsanların günlük yaşamlarında yapmak zorunda oldukları işler, *sözde* kendilerinin isteyerek yapmayı seçtikleri işlerden daha fazla yük gibi görünüyordu.

“Bu doğru,” dedi Morsom. “Her neyse, onlar kısa zamanda hatalarını anladılar ve sadece köleler ile köle sahiplerinin makineleri çalıştırarak yaşayabileceklerini de gördüler.”

Clara biraz yüzü kızarılarak söze karıştı ve şunları söyledi: “Onların hatası yine yaşadıkları bu köle hayatından kaynaklanmıyor muydu? Onlar bu hayatta, insanlık dışında –canlı cansız her şeye– insanların tanımladığı gibi ‘doğal’ olarak bakarken, diğer yanda ise insanlığı ayrı bir kefeye koyuyorlardı. İnsanların o zamanlar bu şekilde düşünmeleri normaldi, çünkü onlar ‘doğayı’ bir olasılıkla kendi köleleri olarak görmekteydiler, çünkü ‘doğa’ onların dışında olan bir şeydi.”

“Elbette,” dedi Morsom, “onlar ne yapacaklarına bir türlü karar veremediler, ta ki mekanik hayata karşı olumsuz duygular edininceye kadar. Bu duygular insanlar arasında Büyük Değişim başlamadan önce ortaya çıkmıştı. Bazı insanların bunlara kafa yoracak kadar çok boş zamanları vardı ve bu düşünceler de acımasız bir şekilde yaygınlaşmaktaydı. Sonuçta zevk denen şeye kılıf geçirilmesiyle birlikte, iş yapmak zevk olmaktan çıkmıştı, ama daha sonra zevk olmaya başlayan işler sıkıcı mekanik işlerin dışlanması nedeniyle oldu. Oysa doğru olan mekanik işlerin dışlanması değil bunların dar bir alana sınırlanmasıydı; dahası buna umdukları gibi bir sınır getirmenin imkânsız olduğunu gördüler.”

“Bu yeni devrim ne zaman başladı?” diye sordum.

Morsom şöyle dedi: "Büyük Değişim'in başladığı yüzyılın yarısında, bu dikkat çeken bir şekilde uygulanmaya başladı. Makineler sanat eserleri yaratmakta işe yaramadıkları bahanesiyle peş peşe bir kenara atıldılar ve sanat eserlerine talep giderek daha çok arttı. Buraya bakın, işte o dönemin sanat eserlerinden bazıları: İşte bu kaba ve beceriksizce yapılmış bir eliş, fakat sağlam bir eser. Sanatçı bunu yaparken belli ki zevk almış."

Antikacı bunları bize gösterirken oradaki örneklerden bir parçayı elime aldım "Bunlar çok ilginç," dedim, "ne zalimler ne de barbarlar tarafından yapılmış işlere benziyor, fakat uygarlığa karşı nefret duyanların etkileri belli ki bu yapıtlara aksetmiş."

"Evet," dedi Morsom, "bunlarda incelik aramamalısınız. O dönemde bunu ancak köle olan bir adam yapabiliirdi. Fakat şimdi görüyorsunuz ki," diyerek beni biraz daha ileriye doğru götürdü, "biz artık elle yapılan işlerin püf noktalarını öğrendik ve en zarif işçiliği fantezilerimize ve hayal gücümüze ekledik."

Bunlara bakarken, sonunda yaşamı bir zevk olarak algılamayı öğrenen bu insanların ürettikleri sanat eserlerinde var olan ustalıkları ve güzellikleri merak ettim. Bu aynı şekilde insanlığın ortak gereksinimlerinin tatmin edilmesine ve onların ırklarına uygun iş ortamı hazırlanmasına dayanıyordu. Bunlar üzerinde derin düşüncelere daldım ve sonunda şöyle dedim:

"Bundan sonra ne gelecek?"

Yaşlı adam güldü. "Bilmiyorum," dedi. "Bunu zamanı gelince göreceğiz."

"Bu arada," diyerek Dick söze katıldı, "günün geri kalan kısmında seyahatimizi düşünmeliyiz; böylece caddeye çıkıp sahile doğru gidelim! Bizimle gelecek misin, komşu? Dostumuz sizin öykülerinize doyamıyor."

"Oxford'a kadar sizinle giderim," dedi. "Orada Bodleian kütüphanesinden bir iki kitap almak istiyorum. Sanırım siz de geceyi eski şehirde geçirirsiniz, değil mi?"

“Hayır,” dedi Dick, “biz daha yukarı doğru gidiyoruz; orada samanlar bizi bekliyor, biliyorsun.”

Morson başını salladı ve hep birlikte caddeye çıktık, köprünün biraz ilerisinde duran tekneye bindik. Fakat tam Dick loklara gireceğimiz sırada boyna küreklerini suya indirdiği anda, bir başka tekne alçak kemerin altından geçmekteydi. Gerçekten de ilk bakışta bu hoş görünümlü bir tekneydi; parlak yeşil renkli ve üzerinde zarif çiçek desenleri boyanmıştı. Kemerin altından geçtikten sonra, içinden teknenin kendisi gibi rengârenk giysiler giymiş bir kişi ayağa kalktı. Bu incecik kızdı, üzerindeki açık mavi ipekten giysisi köprünün oluşturduğu cereyanla titreşmekteydi. Ben bu kıızı görünümünden tanıdım ve o da gerçekten başını bize doğru döndürüp güzel yüzünü gösterdiğinde, sevinç içinde gördüm ki o Runnymede bahçelerinin ana iyilik meleği Ellen idi.

Hepimiz onu selamlamak için durduk. Dick tekne ayağa kalktı ve ona samimi bir iyi günler dileğinde bulundu. Ben de selamlarken Dick gibi samimi olmaya çalıştım, fakat beceremedim. Clara da ona zarif bir şekilde el salladı, Morsom ise başıyla selam vererek ona ilgiyle baktı.

Ellen’e gelince, onun yanık tenli güzel yüzü biraz kızarılarak daha derin bir renk aldı ve teknesinin küpeştesini bizimkinin yanına çekerek şöyle dedi:

“Komşular, görüyorsunuz ki, sizin Runnymede’yi geçip buraya kadar geleceğinizden şüphem vardı; gelseniz bile orada durup durmayacağınızı bilmiyordum. Ayrıca bunun dışında, bizim –babamla birlikte– bir iki hafta içinde başka bir yere gidip gitmeyeceğimizden emin değilim, çünkü o kuzeyde yaşayan bir erkek kardeşini görmek istiyor ve ben de onun ben olmadan bir yere gitmesini istemiyorum. Sizi bir daha hiç göremeyeceğimi düşündüm, bu da beni rahatsız etti ve... böylece sizin peşinizden geldim.”

“Biz de bundan çok mutlu olduk,” dedi Dick, “ama şundan emin olabildiniz ki, Clara ve ben, sizi tekrar gelip gö-

rürdük, eğer ilk gelişimizde sizi bulamasak bile, bir kez daha gelirdik. Fakat sevgili komşu, sen orada teknede yalnızsın. Epey kürek çekmiş olmalısın ve belki bir süre bir şey yapmadan güzel güzel oturmak hoş olabilir. Buna göre bizim iki gruba ayrılmamız iyi olur.”

“Evet,” dedi Ellen, “sizin böyle yapacağınızı düşündüm ve bu nedenle ben teknem için bir dümen getirdim: Bunu tekneye yüklememe yardımcı olur musunuz, lütfen.”

Ve teknesinin arka tarafına giderek, teknenin kış tarafını Dick’in elini uzatabileceği noktaya kadar bizim tekneye doğru yanaştı. Bunun üzerine Dick bizim teknede diz çökerken o da kendi tarafında diz çöktü ve böylece hep yapıldığı gibi dümeni kancalara geçirmek için beceriksizce çaba gösterdiler; çünkü sizin de tahayyül edeceğiniz gibi, bir gezinti teknesinde dümen düzeni kurmak kadar önemsiz bir iş için, böyle bir değiş tokuş yapıldığı görülmemiştir. Dümenin üzerinden eğilen bu iki güzel yüz, birbirine çok yaklaşmıştı ve bu ancak bir dakika kadar sürse de onlara bakarken ben içimde ani bir sızı hissettim. Clara yerinde oturarak etrafa hiç bakmadı, fakat ses tonunda en azından hafif bir katılıkla o anda şöyle dedi:

“Nasıl ikiye ayrılacağız? Dick, sen Ellen’in teknesine gitmeyecek misin? Konuğumuza kabalık etmek istemem ama sen ondan daha iyi kürekçisin?”

Dick ayağa kalkıp elini onun omuzuna koydu şöyle yanıtladı: “Hayır, hayır, bunu Komşu denemeli ve artık biraz eğitim görmeye başlamalı. Üstelik bizim bir acelemiz de yok, Oxford’un çok ötesine gitmiyoruz; hatta eğer karanlığa kalsak bile, ay bizi aydınlatacaktır, bu gece bulutlu bir günden daha karanlık olmaz.”

“Ayrıca,” diyerek burada ben söze girdim, “ben de bu defa sadece teknenin nehirden aşağıya doğru suyun akıntısına kapılıp gitmesini önlemek için değil, biraz daha gayretle kürek çekerim.”

Onların hepsi bu sözüme sanki hoş bir şakaymışçasına güldüler; ama bana göre Ellen'in gülüşü, diğerlerinin arasınca, hayatımda duyduğum en hoş seslerden biriydi.

Kısacası, ben yeni gelen tekneye bindim, sevincim ise az sayılmazdı ve kürekleri elime alarak, biraz da hava atmak için işe koyuldum. Eğer –söylemem gerekirse– bu mutlu dünya bile, benim bu tuhaf kızın bu kadar yakınında olmamla, sanki daha da güzelleşmiş ise şunu da belirtmeliyim ki bu yenilenmiş dünyada, görmüş olduğum bütün insanların arasında Ellen bana en yabancı gelen kişiydi, onun gibi birini düşleyebilmem bile benim için çok az bir olasılıktı. Clara, örneğin, hem güzel hem de akıllıydı, çok hoş ve etki altında kalmamış bir genç hanımdı; diğer kızlar ise, benim diğer zamanlarda tanımış olduğum kızların çok daha gelişmiş örnekleri olmaktan ileri gitmiyordu. Fakat bu kız yalnızca farklı bir güzelliğe sahip, “genç bir hanım” olmaktan öte, aynı zamanda her bakımdan garip bir şekilde ilginç biriydi; böylece ben de onun beni şaşırtmak ve hoşnut etmek için biraz sonra ne diyeceği ve ne yapacağını merak ediyordum. Aslında onun farklılığı söylediği veya yaptığı şeylerde şaşırtıcı bir şey olmasından değil, fakat bütün bunları daima yepyeni bir biçimde yapmasından ileri geliyordu. Bunlar hemen hemen bütün insanlarda olduğunu hissettiğim hayata karşı tanımlanması zor bir ilgi ve zevkin var olmasıdır, fakat Ellen'de bunlar gördüğüm bütün insanlardan daha göze çarpıcı ve daha çekici olabiliyordu.

Kısa bir süre sonra, Bensington ve Dorchester'in kıyılarını ve nehrin çevresindeki güzellikleri seyrederek, normal bir hızla yolumuza devam ediyorduk. Tam o sırada öğleden sonrayı yarılanmıştık. Hava sıcak olmaktan çok ılıktı ve hiç rüzgâr yoktu. Bulutlar yükseklerde dolaşüyor, hafif ve inci gibi parlayarak güneşin ateşini yumuşatıyorlardı. Bunlar gökyüzünün uçuk maviliğini örtmüyor, fakat ona bir görkem ve uyum veriyorlardı. Kısacası gökyüzü, gerçekten bir zamanlar

şairlerin dediği gibi, bir kubbeyi andırıyordu ve burası sadece sonsuz bir hava boşluğu değildi. Bu öyle büyük bir kubbeydi ve öylesine ışıkla doluydu ki, hiçbir zaman insanın ruhuna sıkıntı vermiyordu. Bu akşam üzeri de öylesine bir vakti ki, Tennyson bile bunu düşünür ve Zevk ve Sefa Düşkünlerinin yaşadığı topraklardan söz ederken, bu topraklarda zamanın daima öğleden sonrada durduğunu belirtmiştir.

Ellen teknenin arkasında, sırtını dayayıp oturmuş, kendi kendine hoşça vakit geçirmekteydi. Görebildiğim kadarıyla çevresindeki her şeye bakıyor ve hiçbir şeyi kaçırmak istemiyordu. Onu seyrederken bir huzursuzluğa kapıldım, onun bir aşk kapanına kısıldığı, buna hazır olduğu, yakışıklı delikanlı Dick'ten etkilendiği ve bu nedenle bizi izlemek istediği gibi düşünceler aklımdan geldi geçti. Eğer bunlar doğru olsa dahi, bu kadar güzel manzaraların içinden geçerken kendisi bile böylesine heyecan içinde mutlu olamazdı. Bir süre fazla bir şey söylemedi, fakat sonunda –yeni olmakla birlikte eskisine benzer bir üslupla inşa edilmiş– Shillingford Köprüsünü geçerken, bana tekneyi durdurmamı ve bu zarif köprü kemerinin içinden manzarayı iyice seyretmek istediğini söyledi. Sonra bana dönerek şöyle dedi:

“Bu kıyılarda ilk kez bulunmuş olmaktan mutlu mu yoksa üzüntülü mü olmam gerektiğini bilmiyorum. Doğrudur bütün bunları ilk kez görmüş olduğum için büyük zevk alıyorum; fakat keşke bunun anıları bir iki yıldır benimle olsaydı, bu anılar, uyurken ya da uyanıkken, benim yaşamımla ne kadar tatlı bir şekilde bütünleşirdi. Çok memnunum ki Dick böyle yavaş kürek çekiyor, adeta burada zamanı yavaşlatmak istercesine. Siz bu sulara yapmış olduğunuz ilk geziden sonra neler hissediyorsunuz?”

Bununla bana bir tuzak kurduğunu sanmıyorum, fakat yine de bu soruya kendimi kaptırılmış oldum ve şöyle dedim: “İlk ziyaretim mi?! Bu benim ilk ziyaretim değil, çok kere gelmişim. Ben bu kıyıları iyi biliyorum; gerçekten de diyebili-

rim ki Thames nehrinin Hammersmith'ten Cricklade'ye kadar olan yerlerinin her karışını bilirim."

Ellen gözlerini benim gözlerime dikip merakla bakarken, bu gözleri daha önce Runnymede'de gördüğümü anımsadım. Bundan sonra çıkabilecek karışıklıkları şimdiden görebiliyordum; çünkü oradayken söylemiş olduğum bir söz, benim bu insanlar arasındaki pozisyonumu anlamalarını zorlaştırmıştı. Kızardığımı hissettim ve bu hatamı kapatmak için şöyle dedim: "Thames nehri üzerinde yaşamanıza karşın, nehrin burasına kadar gelmemiş olmanıza ve üstelik bu kadar güzel kürek çekerken bunun sizin için hiç de zor bir iş olmayacağını düşünerek, doğrusu şaşırımdım. Ayrıca," dedim, "herhangi bir kimse kürek çekerek sizi buraya kadar memnuniyetle getirebilirdi."

Bu sözlerime güldü, ama güldüğü benim komplimanım değildi. Zaten buna gülmesine neden yoktu, çünkü ona söylediklerim bilinen bir gerçektir. Bu onun kafasını kurcalayan bir şeydi. Bana yine de çok iyi niyetli bir bakışla baktı, fakat yukarıda da söylendiği gibi gözlerinde o keskin bakış vardı ve sonra şöyle dedi:

"Evet, belki size garip gelebilir, ama evde yapılacak çok şey var. Babama bakmanın yanı sıra, bana özel hayranlık duyan iki üç genç adamla uğraşıyorum ve onların hepsini aynı anda memnun edemiyorum. Fakat siz sevgili komşu, sizin nehrin yukarısını iyi bilmeniz ve benim bilmiyor olmam, bana daha da garip geliyor; çünkü anladığım kadarıyla siz yalnızca birkaç gündür İngiltere'de bulunuyorsunuz. Fakat belki de söylemek istediğiniz şu: Burayla ilgili kitaplar okudunuz ve buraların resimlerini gördünüz? Ancak bu da saçma."

"Doğru," dedim. "Ayrıca, ben Thames ile ilgili hiçbir kitap okumadım. Bizim zamanımızın ufak aptallıklarından biri de, hiç kimse bizim tek İngiliz nehri diyebileceğimiz bu nehirle ilgili olarak düzgün bir kitap yazılabileceğini düşünmedi."

Bu sözler benim ağızımdan çıkar çıkmaz bir başka hata daha yaptığımı fark ettim ve kendime çok kızdım, çünkü o sırada yine uzun açıklamalar yapmak veya Oddiseus gibi yalan üstüne yalan söylemek istemiyordum. Bir bakıma Ellen de bunu fark etmiş gibiydi ve benim dil sürçmemden yararlanmaya teşebbüs etmedi. Onun keskin bakışı samimi bir nezakete dönüşmüştü. Şöyle dedi:

“Evet, her neyse, nehri bu kadar iyi bildiğiniz için ben de bu sulara sizinle birlikte gezinmekten mutluyum. Ben Pangbourne bölgesinden sonrasını çok az biliyorum. Siz bana burayla ilgili bütün bilmek istediklerimi anlatabilirsiniz.” Bir dakika kadar sessiz kaldı ve sonra şöyle dedi: “Yine de anlamalısınız ki benim bildiğim kısımla ilgili bilgilerim de sizin bildikleriniz kadar derindir. Eğer benim bu kadar güzel ve ilginç bir nehir olan Thames hakkında kayıtsız olduğumu düşünüyorsanız bundan üzüntü duyarım.”

Bunları oldukça içtenlikle söylemişti. Üstelik bana karşı sevecen ve çekici olabilmesi beni çok sevindirdi; fakat yine de onun benimle ilgili şüphelerini bir başka zamana sakladığını görebiliyordum.

Şimdi Dick ve onun iki arkadaşının bizi beklediği yer olan Day lokuna gelmiştik. Dick sanki bana daha önce hiç görmediğim bir şey göstermek ister gibi beni karaya çıkarmak istedi; ben de seve seve onu izledim. Ellen de benim yanımdaydı. Çok iyi anımsadığımız set duvarı ve onun arkasındaki, hâlâ değişik amaçlar için Dorchester’in iyi insanları tarafından kullanılan, uzun kiliseye doğru gidiyorduk. Ayrıca buradaki köy konuk evi, konukseverliğin hâlâ satın alınan bir hizmet olduğu zamanlardan kalma, Fleur-de-luce tabelasını taşımaktaydı. Ancak ben o sırada bütün bunların benim için bildik şeyler olduğu hakkında hiçbir işaret vermedim. Bir süre Sinodun’daki düzgün kazılmış su yoluna ve onun kız kardeşi sayılan Whittenham’daki *mamelon*’a doğru bakan set duvarı üzerinde oturduk. Ellen’in dikkatli bakışlarından biraz

rahatsız oldum ve “Buralar ne kadar az değişmiş!” dememek için kendimi zor tuttum.

Daha sonra tekrar durduğumuz yer Abingdon idi. Burası da Wallingford gibi, bir bakıma benim için hem yeni hem de eskiydi, çünkü burası on dokuzuncu yüzyıldaki çöküşünden kurtanmış olmakla birlikte, olabileceğinden çok daha az değişmişti.

Biz Osney’de Oxford’a doğru giderken, gün batımı henüz gökyüzünde belirgin bir şekilde görünmekteydi. Bir iki dakika kadar eski kalenin kıyısında durarak Henry Mor-som’u kıyıya bıraktık. Gittiğimiz yol boyunca, görülebildiği süre, ben bu terk edilmiş şehrin hiçbir kalesini ve kulesini kaçırmadım; fakat çevredeki bütün çayırlar, bundan önce buradan geçtiğim zamanlardan bu yana geçen günlerde, çok çok daha bakımsız duruma gelmişti. On dokuzuncu yüzyılın “karışıklıkları ve entelektüel yaşamı” ile insanlar giderek daha çok baskı altına girmişti. Oysa insanlar artık entelektüel değildiler, ama onlar olmaları gerektiği gibi tekrar eski güzelliklerine kavuşmuşlardı. Hinsky denen küçük tepe, üzerine yeni türemiş –bu sözü bilinçli olarak kullanıyorum, çünkü bu tam onların durumuna uygun bir ifade– iki üç güzel taş eviyle birlikte, aşağıya, gür sulu derelere ve dalgalanan gri renkli çimenlere doğru mutlu bir şekilde bakmaktaydı.

Tren yolu buradan kaldırıldığı için, onunla birlikte Thames nehrini aşan köprüler de gitmişti ve biz kısa zamanda Medley lokundan geçip, suyun en geniş noktasındaki Meadow limanına vardık. Eskiden buralarda yaşayan büyük kaz sürüleri de yok olmuştu. Benim ilgimi çekip düşündüren nokta ise buranın adının hatalı bir komünal dönemden bu günlere kadar nasıl olup da hâlâ yaşadığı ve kullanıldığıydı. O dönem karmakarışık bir mücadele içinde ve mülkiyet hakları için yapılan zorbalıklarla geçmişken, şimdi ise gerçek bir Komünizmin getirdiği huzur ve mutluluk dönemine gelmişti.

Godstow'daki eski manastırı görmek için beni tekrar kıyıya çıkardılar. Burası da hemen hemen eski günlerden anımsadığım şekilde duruyordu. Yakındaki yüksek köprünün altından geçerken, alaca karanlıkta bile, gri taş evlerin bulunduğu küçük köyün ne kadar güzelleştiğini görebiliyordum. Şimdi biz her evin çatı ve duvarlarının taştan yapılması şart olan, bir taş ülkesine gelmiştik; yoksa o manzara içinde taş olmayan her ev bir leke gibi duracaktı.

Buradan ayrıldıktan sonra da kürek çekmeye devam ettik. Ellen benim teknemde kürekleri ele aldı, daha yukarılarda bir su bendini geçtik ve bunun üç mil kadar gerisinde, ay ışığı çıkınca, küçük bir kasabaya vardık, içinde pek az kişinin bulunduğu bir evde geceyi geçirdik, çünkü insanların çoğu saman-tarlalarındaki çadırlarda kalıyorlardı.

Küçük Nehir

Ertesi sabah saat altıda yola çıktık, çünkü gideceğimiz yerden hâlâ yirmi beş mil uzaktaydık ve Dick alacakaranlıktan önce orada olmamızı istiyordu. Bu zevkli bir gezintiydi, Thames nehrinin yukarısını bilmeyenler için ise söylenecek fazla bir şey yoktu. Ellen ve ben onun teknesinde birlikteydik, fakat Dick hakça davranmış olmak için önce beni kendi teknesine çağırdı, iki kadının ise bu küçük yeşil oyuncak sandalda birlikte kürek çekmelerini önerdi. Fakat Ellen buna izin vermedi ve kendisine eşlik etmem için beni gruptaki ilginç kişi olarak belirledi. "Bu kadar yol aldıktan sonra," dedi, "bu yoldaşımın yerine, benim yanımdayken sürekli bir başkasını düşünecek olan birini almak istemiyorum. Konuk Bey beni en iyi biçimde oyalayabilecek kişidir. Bunu samimiyetle söylüyorum," dedikten sonra bana döndü "ve bu sadece size karşı nazik davranmış olmak için söylediğim hoş bir söz değil," dedi.

Clara bütün bunları mutluluk içinde izlerken, yüzü kızarmıştı; çünkü sanıyorum o noktaya kadar Ellen'den epey korkmuştu. Bana gelince, ben ise kendimi tekrar genç hissediyordum ve gençliğimin garip umutları şu yaşadığım anın zevkleriyle karışıyordu. O arada neredeyse onları da yıkıp yok ediyor ve bu duygularımın bir an önce acıya dönüşmesine neden oluyordu.

Şimdi gittikçe daha küçülen nehrin kısa dönemeçlerle dolu kıyılarından geçerken, Ellen şöyle dedi: "Bu küçük nehir

benim gibi büyük ve açık sulara alışkın olan biri için o kadar hoş bir şey ki, bana sanki her kıvrımın sonunda durmamız gerekiyor gibi bir his veriyor. Bu akşam eve dönmeden önce, İngiltere'nin ne kadar küçük bir ülke olduğunu kavramış olacağım, çünkü ülkenin en büyük nehrinin sonuna bu kadar kısa bir zamanda varabiliyoruz."

"Büyük değil," dedim, "ama güzel."

"Evet," dedi, "ve bu küçük güzel ülkenin bir zamanlar kendi halkı tarafından çirkin ve işe yaramaz bir çöplük gibi hoyratça kullanıldığına inanabiliyor musunuz? Adeta korunacak hiçbir güzelliği olmayan, peş peşe gelen farklı mevsimlerinden, değişken havasından, topraklarının bu kadar çeşitli olmasından ve daha birçok şeyin her birinden yeni zevkler alınmasını önemsemeyen bir halk olabilir mi? İnsanlar kendilerine karşı nasıl bu kadar gaddar davranabilirler?"

"Üstelik birbirlerine de!" dedim. Ve birdenbire aklıma bir çözüm geldi ve şöyle devam ettim: "Sevgili komşu, sana hemen şunu belirtmeliyim ki, benim için o çirkin geçmişi hayal edebilmek sizin için olduğundan daha kolaydır, çünkü ben kendim o dönemin bir parçasıydım. Şunun da farkındayım ki, bunlarla ilgili olarak siz benim içimde ilahi bir his uyardınız. Sanıyorum size bunları anlattıktan sonra bana inacaksınız. İşte ben de sizden hiçbir şey saklamayacağım."

Kısa bir süre sustu ve sonra şöyle dedi: "Dostum siz benimle ilgili olarak doğru düşünmüşsünüz. Size doğrusunu söylemem gerekirse, ben bazı sorular sorabilmek için sizi Runnymede'den beri izledim ve aynı zamanda sizin bizden biri olmadığınızı gördüm. Bu beni hem ilgilendirdi hem de mutlu etti. Ben de sizi mümkün olabildiğimce mutlu etmek istedim. Doğruyu söylemek gerekirse, bunun bir riski vardı." Yüzü biraz kızararak sözlerine devam etti: "Söylemek istediğim, Clara ve Dick hakkında. Mademki dost olacağız, buna göre size söylemek zorundayım ki, kendi aramızda bile o kadar güzel kadınlar varken, ben sık sık erkeklerin düşüncele-

rini rahatsız etmişimdir. İşte benim Runnymede'de bir kulübede babamla birlikte yalnız yaşamamın bir nedeni budur. Fakat bu da duruma bir çözüm getirmedi. Elbette orası bir çöl olmadığına göre, insanlar geldiler, bu şekilde yalnız yaşamamdan dolayı beni daha da ilginç buldular ve benim hakkımda kendi kendilerine bazı hikâyeler uydurdular. Bunlardan haberiniz olduğunu biliyorum, dostum. Neyse, bunu geçelim. Bu gece veya yarın sabah, ben size benim için bir şey yapmanızı önereceğim. Bu beni çok mutlu edecek ve bunun size bir zarar getirmeyeceğini sanıyorum."

Heyecanla söze girdim ve onun için dünyada yapamayacağım hiçbir şey olmadığını söyledim. Elbette ki, yaşlı başlı biri olmama ve böyle biri olduğumun belli olmasına karşın—yine de bu yenilenmiş gençlik ruhu yalnızca geçici bir duygu değildi, diye düşünüyorum—bu harika kızın yol arkadaşı olmaktan bütünüyle çok mutluydum ve onun güvenini kazanmayı belki de gereğinden daha çok ciddiye almaya hazırdım.

Şimdi gülüyordu, fakat bana çok sevecen bir şekilde baktı. "Tamam," dedi, "bu arada, şimdilik bu konuyu bir yana bırakalım; ben şimdi yakından geçmekte olduğumuz bu yeni kırsal bölgeyi görmek istiyorum. Görüyorsunuz, nehir tekrar karakter değiştirdi. Şimdi burası geniş, kıyıları uzun ve seyir hızı çok düşük. Bakın, bir vapur!"

Vapurun adını ona söyledim ve zincirlerinin altından geçebilmek için yavaşladım; sonra solumuzda meşe ağaçlarıyla örtülmüş kıyıda geçerek, nehrin tekrar daraldığı ve derinleştiği yere kadar gittik. Uzun kamışlardan örülmüş duvarların arasından küreklerimizi çekerek geçtik. Buraların faunası içinde yer alan kamış serçeleri ve çalı bülbülleri hoş bir huzursuzluk içindeydiler. Durgun ve sıcak bir sabah saatinde, vapurlar geçerken suyun içinden çıkan kamışların yukarı doğru titreşmelerine neden oldukça kuşlar cıvıdayıp kıkırdayarak gülüyorlardı.

O zevk içinde gülümserken, yastıkların ortasında oturmuş ve arkasına yaslanmıştı. Tembelce bu yeni sahnenin tadına varırken, bu duruşu onun güzelliğini iki kat daha fazla ortaya çıkarmıştı. İsteksiz ve bıkkın bir hali yoktu, ama onun bu durgunluğu, hem kafası hem de bedeni güçlü ve sağlam yapılmış bir insanın, bilinçli olarak dinlenme isteğinden geliyordu.

“Bakın,” deyip, birdenbire yerinden fırlarken, sanki hiçbir gayret göstermeden kalkmış, kolayca ve bir zarafet içinde dengesini bulmuştu. “İlerideki o eski güzel köprüye bakın!”

“Ona bakmam pek gerekli sayılmaz,” dedim ve onun güzelliğinden gözlerimi ayırıp kafamı bile çevirmedi. “Çünkü ben onun ne olduğunu biliyorum.” Bunu söylerken gülümsemedim. “Geçmişte biz ona Eski Köprü demezdik.”

Başını indirip bana sevecen bir şekilde bakarak, “Siz benim yanımda tetik durmadığınıza göre, artık iyi anlaşmışımızı söyleyebiliriz,” dedi.

Fakat hâlâ orada durup bana düşünceli bir biçimde baktı. Ta ki tekneimiz Thames nehri üzerindeki en eski köprünün sivri kemerlerinden birinin altından geçmeye başlayınca dek; o zaman oturmak zorunda kaldı.

“Ah, ne güzel tarlalar!” dedi. “Bu kadar küçük bir ırmağın böylesine büyüleyici olabileceği hakkında hiçbir fikrim yoktu. Her şeyin küçük boyutlu olması, kısa mesafeli dönemeler ve bu kadar çabuk değişen kıyıları, insana bir yere gidiyor muş da sanki garip bir yere varacakmış duygusu veriyor, büyük sularda bulamadığım bir macera duygusuna kapılıyorum.”

Ona mutluluk içinde baktım; çünkü tam benim düşüncelerimi söyleyen sesi, beni okşar gibiydi. Gözleri benim gözlerimi yakaladı ve güneşten yanmış yanakları kızardı ve açıkça şunları söyledi:

“Dostum, size şunu söylemeliyim ki, babam bu yaz Thames’den ayrılacağı zaman beni de Cumberland’de Roma duvarları yakınında bir yere götürecektir. Böylece bu yaptığım se-

yahat, elbette biraz da iyi niyetli olmam sayesinde, benim için güneye bir veda sayılır; ama yine de buna üzgünüm. Dün Dick'e bizim artık Thames kıyılarından gitmiş sayılabileceğimizi söyleyecek yüreği kendimde bulamadım, fakat size bunu söylemek ihtiyacımdayım."

Sustu. Bir süre çok düşünceli göründü. Sonra gülümseyerek şöyle dedi:

"Şunu da eklemeliyim ki ben bir evden öbürüne taşınmaktan hoşlanmıyorum. İnsan bir yerde kendi yaşantısıyla ilgili var olan bütün ayrıntılara alışarak o kadar mutlu oluyor ki; bütün bunlar insanın yaşamına o kadar uyum ve mutluluk içinde ve sağlam bir şekilde oturuyor ki, yeniden başlamak, bir çeşit acıya dönüyor. Fakat sanırım sizin geldiğiniz ülkede böyle olayları önemsiz ve olağan sayabilirsiniz ve bu nedenle benim hakkında kötü düşünebilirsiniz."

Bunları söylerken, beni okşarcasına gülümsedi ve ben de hemen ona karşılık verdim: "Ah, gerçekten öyle değil; bütün söyledikleriniz tam benim düşüncelerimi yansıtıyor. Fakat sizin böyle konuşabileceğinizi hiç ummazdım. Ben şimdiye dek duyduklarımdan anladığıma göre o zamanlar bu ülkede yaşayan sizlerin arasında da çok yer değiştiren insanlar vardı."

"Evet," dedi, "elbette ki insanların bir yerden bir yere gitme özgürlüğü vardır; fakat eğlence için yapılan partilerin dışında, özellikle de hasat veya şimdi olduğu gibi saman toplama zamanları, insanların çok fazla yer değiştirdiklerini sanmıyorum. Şunu da itiraf etmeliyim ki, size biraz önce ima ettiğim gibi, benim evde oturmak dışında başka şeyler yapmak istediğim zamanlar da vardır ve örneğin ben sizinle ülkenin batısını boydan boya gezmek isterim; başka hiçbir şey düşünmeden." Sözlerini bir gülümsemeyle bitirdi.

"Düşünecek çok şeyim olmalı," dedim.

Yukarı Thames Üzerinde Bir Dinlenme Yeri

Şu anda nehrin aktığı buruna doğru giderek oradaki çayırların üzerinde, dinlenmek ve yemek yemek için bir süre durduk ve nehir kıyısında, neredeyse bir tepenin itibarına sahip olan bir set üzerine yerleştik. Önümüzde geniş çimenler uzanıyordu ve samanların içinden görünen tırpanlar hızla hareket etmekteydi. Tarlaların sessiz güzelliği içinde dikkat ettiğim bir değişiklik şuydu: Akıllıca davranılarak, oraya buraya ağaçlar serpiştirilmişti. Bunlar genelde meyve ağaçlarıydı, hatta benim çok güzel olarak anımsadığım bir ağaçtan yer esirgemek gibi bir şey yapılmamıştı. Söğüt ağaçlarının tepeleri kesilmiş –eski deyişle budanmış– olsa da, bu yine de bir güzellik anlayışı göz önünde bulundurularak yapılmıştı. Şöyle demek istiyorum: Doğal güzellikler bozulmasın diye ağaçların hepsi kesilmemişti. Bunların dönüşümlü olarak kesilmesi akılcı bir uygulamaydı ve bu şekilde arazinin birdenbire çıplak kalması önlenmiş oluyordu. Kısacası, tarlaların her yanı hem zevk veren bahçeler olarak, hem de insanların geçimlerini sağlayabilecek biçimde değerlendirilmişti, tıpkı yaşlı Hammond'un bana anlattığı gibiydi.

Sonra bu setin üzerinde öğle yemeğimizi yedik. Eğer bizim için zaman önemli olsaydı, akşam yemeği için biraz erkendi denebilir, ama biz yolculuğa erkence başlamıştık. Thames nehrinin bu ince deresinin kıvrımları bizim aşağıımızda, size anlattığım karşı yörenin bahçesiyle aramızda kalıyordu. Bizden iki yüz metre kadar ötede, üzeri güzel ağaçlarla örtü-

lü bir adacık vardı. Bizden batıya doğru kalan tepelerde, nehrin güneyine doğru bakan dar uzun çayırların üzerinde değişik çalı ve bitkilerden bir ağaçlık asılı gibi duruyordu. Kuzeye doğru geniş bir yeşil alan nehrin kıyısından yukarı doğru yavaş yavaş tırmanmaktaydı. Eski, zarif bir kule, bize yarı yol mesafede, ağaçların ortasından yükselmekteydi, etrafında bir araya toplanmış gri renkli evler vardı. Bize daha yakın bir yerde ise, hatta suyun oradan 200 metre ileride, oldukça modern bir taş ev vardı. Bu geniş tek katlı dörtgen biçimindeydi ve dörtgenin çevresindeki binalar oldukça alçak yapılmıştı. Bina ile nehir arasında bir bahçe bulunmuyordu, yalnızca hâlâ çok genç ve çelimsiz görünen bir sıra armut ağacı vardı. Her ne kadar orası fazla süslü olmasa da, ağaçların kendi zarafetine benzeyen doğal bir zarafete sahipti.

Tatlı bir haziran günü orada oturup neşeli değilse de mutlu bir halde bütün bunları seyrederken, yanımda oturan Ellen, ellerini bir dizi üzerine koyup bir yandan da bana dayanarak çok yavaşça şunları söyledi (eğer Dick ve Clara mutlu olarak sözsüz bir şekilde sevişiyor olmasalardı, onun bu söyledikleri dikkatlerini çekebilirdi): “Arkadaşım, sizin ülkenizde tarlalarda çalışanların evleri hiç bunlara benziyor muydu?”

Dedim ki: “Şey, her neyse, bizim zenginlerimizin evleri böyle değildi; onlar arazi üzerinde sadece birer kara lekeydi.”

“Ben bunu anlaşılması güç buluyorum,” dedi. “Ben o kadar ezilmiş olan işçilerin, güzel evlerde yaşayamamalarını düşünebilirim; çünkü güzel evler yapabilmek için hem uzun zamana gerek var hem de boş zamana ve kafalar da bir yığın sorunlarla dolu olmamalı. Bu zavallı yoksul insanların bizim gibi yaşayarak bu gerekli ve güzel şeylere sahip olmalarına izin verilmemesini anlıyorum. Oysa zengin adamların, görünen o ki, hem bol zamana hem de dinlenerek geçirebildikleri zamana sahip oldukları halde, kendilerini böyle evlere kapatmalarını hâlâ anlayamıyorum. Ben sizin bana ne söylemek is-

tediğinizi biliyorum,” diyerek, yüzüme gözlerini dikti ve yüzü kızardı. Çan kulesini göstererek, “Eğer onların evleri ve eşyaları da bize büyük babalarımızdan kalan bu binalar ve eşyalar gibiyse, onların çirkin ve adi olmaları anlayışla karşılanabilir,” dedi. “Öyleyse bunlar... Bir düşüneyim; şu sözcük neydi?”

“Kaba demek istiyorsun sanırım,” dedim. “Biz derdik ki, zenginlerin evlerinin çirkinliği ve kabalığı, onların yoksul insanları yaşamak zorunda bıraktıkları yoksul ve alçak hayatın gerekli bir yansımasıydı.”

Sanki düşünür gibi kaşlarını çattı. Sonra yüzünde canlı bir bakışla bana döndü. Sanki aklına bir fikir gelmişti. Şöyle dedi: “Evet, dostum, ne demek istediğinizi biliyorum. Biz –bu gibi şeylere önem verenler– bu konuyu sık sık konuşmuşuzdur; çünkü doğruyu söylemek gerekirse, Hayatın Eşitliği dönemi öncesinden bize kalmış olan sanatlar hakkında elimizde çok sayıda belge var ve o zamanki toplumun durumu bütün bu çirkinliklerin nedeni değildi diye düşünen insanlar yanılmıyor. O zamanın insanları kendi istekleriyle çirkin hayatlar yaşıyorlardı. Eğer isteselerdi onların da çevresinde güzel şeyler olabilirdi. Bugün insanlar istedikleri takdirde her şeyi daha çirkin veya daha güzel yapamıyor mu? Aynı onun gibi işte... Durun! Ne diyeceğinizi biliyorum.”

“Biliyor musun?” dedim, gülerek, ama kalbim çarpıyordu.

“Evet,” dedi, “siz benim sorularımı yanıtlıyorsunuz, öyle veya böyle bana bir şeyler öğretiyorsunuz, ama hâlâ asıl sözcüklerinizi yüksek sesle söylemediniz. Siz diyecektiniz ki, eşitsizlik döneminde yaşayan zengin adamların temel yaşam biçimlerine göre, onlar hayatlarını süsleyecek şeyleri kendi istedikleri gibi yapamazlardı, onlar ancak acıklı ve sefil durumda yaşamaya zorladıkları kimseleri kendileri için bir şeyler yapmaya zorlamalıydılar. Bunun sonucunda da, kaçınılmaz olarak, acıklı ve sefil bir hayat süren bu mahvolmuş in-

sanların çirkin yavanlıkları, zenginlerin hayatlarını süsleyecek işlerin yapılmasına yol açtı ve böylece insanlar arasında sanat da öldü. Bana söyleyecekleriniz bunlar mıydı?"

"Evet, evet," dedim, ona heyecanla bakarak; o şimdi ayağa kalkmıştı ve setin kenarında duruyordu, hafif bir rüzgâr zarif giysisini dalgalandırmaktaydı. Bir eli göğsünün üzerindeydi, diğer kolu aşağıya doğru sarkmış ve yumruğu ciddi bir şekilde sıkılmıştı.

"Evet, doğru," dedi, "evet, doğru! Biz bunun doğru olduğunu kanıtladık!"

Sanıyorum ben ona karşı ilginin ötesinde, bir hayranlık duyuyordum ve bu durumun nasıl sona ereceğini merakla bekliyordum. Bundan sonra gelecekte olabileceklerle ilgili olarak kafamda bir korku ışıltısı oluşmaya başladı. Belki de bir insanın yüreğine koyabileceği şeyin kaybolması üzerine, yeni çağın bir iyileştirme sunabileceği düşüncesinin getirdiği bir heyecandı bu. Fakat o sırada Dick ayağa kalktı ve samimi bir şekilde haykırdı: "Komşu Ellen, konuğumuzla atışıyor musunuz ya da bizim cehaletimizden dolayı onun size doğru dürüst açıklayamayacağı bazı şeyleri anlatması için onu üzüyor musunuz?"

"Hiçbir değil, sevgili komşu," dedi. "Ben onunla atışmaktan o kadar uzağım ki, aslında sanıyorum ben onun hem kendisiyle hem de benimle arkadaş olmasına çalışıyordum. Öyle değil mi, sevgili Konuk Bey?" Başını eğerek bana sevecen bir gülümsemeyle baktı. Bu gülümseme kendisinin anlaşıldığından emin olmanın verdiği güveni gösteriyordu.

"Gerçekten de doğru," dedim.

"Hatta bundan da öte." dedi Ellen. "Onun hakkında şunu da söylemeliyim ki o bana kendisini çok iyi açıkladı, öyle ki ben artık kendisini oldukça iyi anlıyorum."

"Peki," diye yanıtladı Dick. "Ben Runnyside'dayken sana gözlerimi ilk çevirdiğim anda, senin olağanüstü ölçüde keskin bir zekâyâ sahip olduğunu anlamıştım. Bunları sadece se-

ni memnun etmek için söylenmiş sözler olarak düşünme,” dedi çabucak, “fakat ben bunları doğru olduğu için söylüyorum. İşte bu gerçek benim seni daha sık görme isteğimi artırdı. Fakat haydi, kalkmamız lazım, çünkü henüz yarı yolda bile değiliz ve gün batımından daha önce orada olmalıyız.”

Ve bu sözlerden sonra, Dick Clara'nın elini tuttu ve onu aşağı indirdi. Ellen ise biraz düşünceli bir şekilde aşağıya doğru bakarak durdu ve ben de Dick'i takip etmek üzere onun elini tutunca bana dönerek şöyle dedi:

“Siz bana birçok şey söyleyebilirsiniz ve birçok şeyi de bana açıklayabilirsiniz, elbette eğer isterseniz.”

“Evet,” dedim, “ben yaşlı bir adam olduğumdan dolayı bunları yapmak için oldukça uygun biri sayılıyorum. Yalnızca bu yüzden. Başka bir nedeni yok.”

Ellen benim sesimdeki acıyı hissetmedi. İsteyerek veya istemeyerek, acılı bir ses tonuyla konuşmuştum, ama o devam etti: “Bu isteğim yalnızca kendim için değil; ben eski günleri düşünerek mutlu olabilmeliyim. Eskiye idealleştiremesem de, o zamanlarda yaşamış olan bazı kimseleri idealleştirebilirim. Fakat sanıyorum bazı kimseler tarihle ilgili olarak çok kaygısızlar. Tarihi Hammond gibi yaşlı bilgelere bırakma eğilimindedeler. Kim bilir? Biz şimdi mutlu olsak da, her şey zaman içinde değişebilir. Eğer bütün bunların eskinin birer aşaması olduğunu bilmiyorsak bir değişim içgüdüsüne kapılabiliriz, birçok şey bize karşı konulamayacak kadar hoş görünebilir ve elde edilmesi gereksiz olsa da heyecan verici olabilir; üstelik bunlar yıpratıcı, aldatıcı ve iğrenç şeyler de olabilir.”

Hep birlikte yavaş yavaş aşağı inerek teknelere doğru giderken, Ellen tekrar şunları söyledi: “Bunlar yalnızca kendim için değil, sevgili dostum; benim çocuklarım da olacak, belki de pek çok çocuğum olacak; umarım öyle olur. Ve her ne kadar ben onları, kendilerine çok özel bilgiler vermek için zorlayamasam da, yine de, dostum, fiziksel olarak bana benzebileceklerini düşünmekten kendimi alıkoyamıyorum. Böy-

lece ben de onları benim bazı düşüncelerime benzer düşüncelere sahip olmalarını sağlayacak şekilde etkileyebilmeliyim. Bu gerçekten benim rolümün önemli bir kısmını oluşturacaktır. Öyle ki, benim davranışlarım sadece bazı olaylar karşısında oluşan duygusal dalgalanmaların sonuçlarından ibaret olmayacaktır. Ne diyorsunuz?”

Emin olduğum şey şuydu: O benim fikirlerimi samimi olarak dinleme eğiliminde olmadığı zamanlar, onun güzelliği, iyimserliği ve aynı zamanda istekli olması, beni de onun gibi düşünmeye zorluyordu. Ben de ona dedim ki, zamana göre doğru olan neyse, en önemli şey o olmalıdır. Ve şu anda o kendinden geçmiş bir durumda küçük sandala adımını atarken, nezaketinin şaşkınlığı içinde elini bana uzattı. Böylece biz Thames'in yukarısına doğru veya herhangi bir yere doğru gidiyorduk!

Maceranın Sonu

Yola devam ettik. Ellen'e karşı heyecan duymaya başlamama karşın, bunun beni sonunda götürebileceği noktaları düşünmekten korkarak, nehrin durumu ve kıyıları üzerinde bol bol ilgilenmekten kendimi alamadım. Üstelik Ellen de sürekli değişmekte olan manzaradan bıkmadığını gösteriyordu. Çiçek açmış kıyıların her karışına ve gürüldeyen çağlayanlara sevecen bir ilgiyle tek tek bakıyordu. Tıpkı benim bir zamanlar yaptığım gibi, diye düşünüyordum. Belki de harikalarla dolu ve garip bir şekilde değişime uğrayan bu toplumda ben hâlâ bazı duygularımı yitirmemiştim. Ellen benim çevreye gösterdiğim ilgiden veya nehrin ihmal edilmiş farklı yanlarıyla ilgilenmemden ötürü mutlu görünüyordu. Nehrin güzel köşelerinin bakımı; su mühendisliği konusundaki güçlüklerle baş edebilmekteki becerim; değişik işlere karşı ilgim, ona aynı zamanda hem hoş hem de doğal görünmekteydi. Bütün bunlar, diyebilirim ki, beni fazlasıyla mutlu ediyordu ve o da benim mutluluğumdan dolayı mutlu oluyordu; fakat aynı zamanda oldukça şaşkıındı.

Biz değirmeni* geçtikten hemen sonra bana, "Hayrete düşmüş gibisiniz," dedi. Bu değirmenler nehir boyunca her yana yayılmış olsalar da nehir trafiğini engellemiyorlardı.

* Burada söylemeliydim ki, Thames kıyılarında bu değirmenlerden çok sayıda vardı. Değişik amaçlarla kullanılıyorlardı. Bunlardan hiçbirisi gözden irak değildi ve çoğu da insanın gözünü alacak kadar güzeldi. Onların çevresindeki bahçeler ise güzellik harikalarıydı.

Değirmenin gotik bir katedral gibi kendine özgü bir güzelliği vardı. "Siz bir değirmeni seyretmenin bu kadar hoş bir şey olabildiğine hayret ediyor gibisiniz."

"Evet," dedim, "bir bakıma doğru; fakat niçin olmasın ki, bunu anlamıyorum."

"Ah!" dedi, yüzünde gizli bir gülümsemeyle bana hayran hayran bakıyordu. "Siz bütün tarihi biliyorsunuz. Bu yöreye bugün birçok hoş özellik kazandırmış olan bu küçük dereyle eskiden insanlar hiç ilgilenmezler miydi? Bu küçük dereyi yönetmek her zaman için kolay olmalı. Ah! Galiba ben unuttum," derken gözleri gözlerimle buluştu. "Bizim anımsadığımız o zamanlarda böyle şeylerden zevk almak tamamen ihmal edilirdi. Fakat bu nehri nasıl yönetiyorlardı, sizin..." yaşadığınız zamanlarda, diyecekti, ama kendisini düzelterek "... hakkında bilgi sahibi olduğunuz zamanla ilgili olarak?" diye devam etti.

"Onlar kötü yönettiler," dedim. "On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısına kadar, burası aşağı yukarı, kırsal bölge insanları için bir anayol gibi kullanılıyordu. O zamanlar hem dereye hem de dere kıyılarına biraz özen gösteriliyordu, ancak her ne kadar kimse bunu bir sorun yapmasa da, buralar yine de güzel ve bakımlıydı. Fakat demiryolları hizmete girince –eminim bunu duymuşsunuzdur– ülke halkının doğal ya da yapay suyollarını kullanmasına izin vermediler. Üstelik o zamanlar çok sayıda yapay su yolu vardı. Sanıyorum biraz daha yukarıda bunlardan birini göreceğiz. Bunların önemlilerinden biri, demiryolları tarafından tamamen halka kapatılmıştı, çünkü bu şekilde insanların mallarını özel yollarla göndermeye zorluyorlar, böylece onlara mümkün olduğunca ağır vergiler koyuyorlardı."

Ellen içten bir şekilde güldü. "Peki," dedi, "bu bizim tarih kitaplarımızda açıkça belirtilmemiş, ama bunu bilmek çok yararlı. Galiba o zamanın insanları gerçekten de garip bir tembellik içindeymişler. Bizler artık ne huzursuz ne de kav-

gacı insanlarız, fakat eğer şimdi bizi böyle bir saçmalığa mecbur etseler, bu suyunu yine de kullanırız, bizi kim reddederse etsin. Elbette bu kolay bir şey olurdu. Fakat ben başka aptallıklar da anımsıyorum: İki yıl önce Ren üzerindeyken, bize eski kalelerin yıkıntılarını göstermişlerdi. Duyduğumuza göre, bunların yapılma amacı da aşağı yukarı demiryollarınıninkiyle aynıymış. Fakat galiba siz nehrin tarihini anlatırken ben sözünüzü kesmiş oldum. Rica ederim devam edin.”

“Bu kısa bir öykü, hem de aptalca bir şey,” dedim. “Nehir gerek pratik gerek ticari değerini kaybetmiş olduğundan... Şöyle demek istiyorum, hiçbir parasal getirisi olmadığından...”

Başını salladı. “Bu garip sözün ne anlama geldiğini biliyorum,” dedi. “Devam ediniz!”

“Evet, tam anlamıyla ihmal edilmişti ve sonunda başlarına dert oluncaya kadar...”

“Evet, anlıyorum,” dedi Ellen, “tıpkı demiryolları ve hırsız şövalyeler gibi. Değil mi?”

“Bundan sonra bunu geçici bir iş alanına çevirdiler ve bu işi de Londra’da bir ekibe verdiler. Onlar da zaman zaman bir iş yaptıklarını göstermek için, oraya buraya zarar veriyorlardı. Ağaçları kestiler, nehrin kıyılarını berbat ettiler; nehri tarayıp temizlediler (her zaman gerekli olmayan yerlerde) ve çıkardıkları pislikleri tarlalara dökerek buraları da mahvettiler; bunun gibi şeyler. Fakat insanlar, o zamanlar dendiği gibi, daha çok ‘ustaca bir tembellik’ uyguladılar; maaşlarını çekmeye devam ettiler, ama hiçbir şeye karışmadılar.”

“Maaşlarını çektiler,” dedi. “Ben bunun ne anlama geldiğini biliyorum, onlara başka insanların ürettiklerinin büyük bir kısmını hiçbir katkıda bulunmadan almalarına izin verilmiş. Bu iş bu kadarla kalsaydı, adamların seslerini kesmeleri için başka bir yolunuz da olmasaydı, böyle yapmalarına izin vermenin bir yararı olabilirdi; fakat bana öyle geliyor ki, onlara bu şekilde ödeme yapılırca, onlar da bir tek şey yapmak-

tan kendilerini alamıyorlardı, bu da fesatçılıktan başka bir şey değildi, çünkü," dedi ve birdenbire öfkeyle parlayarak, devam etti, "bütün bu işler yalanlara ve yanlış iddialara dayanıyordu. Bununla ben yalnızca nehir-koruyucularını söylemek istemiyorum, fakat haklarında okuduğum bütün bu us-taların hepsini demek istiyorum."

"Evet," dedim, "ne kadar mutlusun ki sen baskının yol açtığı kısıntılardan kurtulmuşsun!"

İyi niyetli ve biraz da meraklı bir biçimde, "Niçin iç çektiniz?" diye sordu. "Siz bunun çok uzun sürmeyeceği gibi bir düşünce içindesiniz?"

"Sizin için sürecek," dedim.

"Peki ama niçin sizin için değil?" diye sordu. "Elbette ki bu bütün dünya için öyledir ve eğer sizin ülkeniz biraz geri kalmışsa, o da çok geçmeden diğerleriyle aynı çizgiye gelecektir. Veya," diye acele ekledi, "siz yakında tekrar oraya dönmeyi mi düşünüyorsunuz? Ben size daha önce söylemiş olduğum öneriyi hemen yapacağım ve belki bu sizin heyecanınıza bir son verir. Size önereceğim şey, gideceğimiz yerde bizimle birlikte yaşamanızdır. Ben sizinle sanki oldukça eski dostmuşuz gibi hissediyorum ve eğer sizi kaybedersem üzülürüm." Sonra bana gülümseyerek, şunları söyledi: "Biliyor musunuz, ben sizin adeta düzmece bir üzüntüyü beslediğinizi düşünüyorum, tıpkı arada bir rastladığım o eski garip romanlardaki gülünç karakterler gibi."

Gerçekten de artık ben neredeyse kendi kendimden şüphelenmeye başlamıştım, ama bunu kabullenmeyi reddediyordum. Bir daha içimi çekmedim ve benim tatlı arkadaşşıma, nehir ve çevresi hakkında bildiğim birkaç parça tarih bilgimi anlatmaya başladım. Böylece zaman da çok hoş bir şekilde akıp gitti. İkimiz –o benden daha iyi bir kürekçiydi ve bu işi yorulmadan yapıyordu– kürek çekerek Dick ile neredeyse başabaş gidiyorduk. Hava oldukça sıcak olmasına karşın, yolu epey hızlı kat etmekteydik. Sonunda eski bir köprünün al-

tından geçtik. Kıyıda, büyük karaağaçlarla dolu çayırların yanından geçtik. Bunlar daha genç ve zarif kestane ağaçlarıyla iç içe geçmişlerdi ve çayırlar iç taraflara doğru o kadar geniş alanlara yayılıyordu ki, ağaçlar sanki sadece eğimli yerlerdeymiş ya da evlerin etrafındaymış görünümünü veriyordu. Kıyıların hemen dibinde söğüt ağaçları büyümekteydi; böylece geniş alanlara uzanan çimler yer yer pek az kopukluklar gösteriyordu. Dick o anda çok heyecanlandı ve sık sık teknede ayağa kalkarak bize şu veya bu tarlayla veya başka şeylerle ilgili, bağıra bağıra bir şeyler anlatıyordu; ve biz de onun bu saman tarlası ve ekinlerle ilgili coşkusundan etkilenerek, elimizden geldiği kadar hızla kürek çekiyorduk.

Sonunda nehrin yakınından geçtiğimiz kıyıdaki patika yolun iç tarafında yükselen tepelerin üzerindeki sazlıktan çıkan ıslık sesleri duyulmaya başladı. Öbür tarafta daha yüksekçe olan kıyının üzeri söğüt ağaçlarıyla örtülüydü ve kökleri nehre sarkmıştı ve bu ağaçların üzerinden görünen yaşlı karaağaçlar sanki onları taçlandırıyordu. Biz buradan kıyının yakınına doğru gelmekte olan insan figürleri gördük, onlar bir şeyler arıyor gibiydiler. Gerçekten de gördüklerimizde yanılmamıştık ve onlar bizi –Dick ile onun dostlarını– aramaktaydılar. Dick kürekleri teknenin üzerine bıraktı, biz de onun gibi yaptık. Bunun üzerine Dick kıyıda gördüğümüz insanlara neşe içinde bağırırdı ve sesi yankılanarak çok sayıda değişik, derinden gelen ve tatlı tiz sesler olarak bize geri döndü; çünkü orada kadınlar, erkekler ve çocuklar olmak üzere, bir düzineden fazla kimse vardı. Siyah dalgalı saçlı ve koyu gri renkli gözleri olan uzun boylu güzel bir kadın nehrin kıyısına kadar geldi ve bize nazik bir şekilde el sallayarak şöyle dedi:

“Dick, dostum, biz neredeyse sizi beklemek zorunda kaldık. Senin bir köle gibi, zamanında gelme alışkanlığını yerine getirmemiş olman için mazeretin nedir? Niçin bize bir sürpriz yaparak buraya dün gelmedin?”

“Ah,” dedi Dick, başını belli belirsiz bir hareketle tekneye doğru çevirerek, “biz nehri çok çabuk geçmek istemedik. Daha önce buralara gelmemiş olanlar için o kadar çok görülecek şey var ki.”

“Doğru, doğru,” dedi o muhteşem bayan, evet, onun için muhteşem sözcüğü kullanılmalıdır, “biz de dostlarımızın, doğunun bu ıslak yaşam biçimini iyice öğrenmelerini istiyoruz, mademki onlar burada sık sık bulunmak durumunda kalacaklar. Fakat haydi hemen kıyıya çıkın, Dick, hep birlikte, sevgili komşular. Sazlığın içinden geçen bir yarık var ve oradan gidip köşeyi döner dönmez de kalabileceğiniz iyi bir yer göreceksiniz. Biz sizin yüklerinizi taşıyabiliriz ya da size yardım için birkaç genç yollayabiliriz.”

“Hayır, hayır,” dedi Dick, “oraya nehirden gitmek daha kolay, iki adımlık yer de olsa. Ayrıca ben arkadaşımı oraya, uygun bir yere kadar, su yoluyla götürmek istiyorum. Ford’a kadar gideceğiz ve biz oraya doğru kürek çekerken, siz de bizimle kıyıda konuşabilirsiniz.”

Dick küreklere asıldı ve nehrin üzerinden yolumuza devam ettik. Önce keskin bir dönüş yaptık ve biraz kuzeye doğru gittik. O sırada önümüzde karaağaçlarla dolu bir yer gördük ve bunların ortasında bir ev olduğu izlenimini aldık. Ben de burada olacağını düşündüğüm gri duvarları görmek için boşuna bakındım. Biz yolumuza devam ederken, kıyıda kimse de gerçekten bizimle bol bol konuştular, onların candan sesleri, guguk kuşlarının şarkılarına, karakuşların o tatlı ıslık seslerine ve uzamış otların içinde sürünerek yürüyen bildircinlerin tükenmeyen notalarına karışıyordu. Aynı anda olgunlaşmış otların arasındaki yoncalardan dalga dalga hoş kokular gelmekteydi.

Birkaç dakika içinde, sert akan suyun sarstığı derin bir gölü geçtik ve keskin bir şekilde dönüş yapan nehirden çıkıp, kıyıda sığ bir geçide girerek, teknemizi küçük kireçli çakıllardan oluşan bir taşlığa çekip bıraktık, yukarı nehir bölge-

sinde yaşayan arkadaşlarımızın kollarında kıyıya adım attık ve işte burada seyahatimiz tamamlandı.

Ben bu neşeli gruptan kendimi kurtararak, nehrin bir metre kadar yukarısında kalan ve nehir boyunca devam eden araba yoluna çıktım, oradan çevreme bir göz attım. Nehir benim sağımda kalan geniş çayırların arasından aşağıya doğru akıyordu, çayırın rengi şimdi tohuma kaçmış otlar nedeniyle gri bir renge bürünmüştü. Pırl pırl akan nehir kıyının bir dönüşüyle o noktada gözden kaybolmuştu, fakat çayırın üzerinde birbirine karışmış eğimli yan duvarları görünen binanın loklara yakın olduğunu biliyordum ve şimdi bu binaya bir de değirmen eklenmiş olduğu görünmekteydi. Alçak ahşap bir set nehre uzanan düzlüğü bizim gelmiş olduğumuz güney ve güney doğuya doğru kuşatıyordu. Setin dibinde ve tepeye doğru birkaç alçak bina vardı. Ben biraz sağa doğru döndüm ve bu sakin akşamüzeri, güneşe kadar uzanan dümdüz araziye dikenli çalılar ve yabancı gül dalları arasından gözleyebiliyordum. Tam o sırada bir tepe diyebileceğimiz yerin üzerinde koyun otlaklarını andıran arazinin açık mavi bir kuşakla sınırladığını gördüm. Önümde karaağaçların dalları nehir kıyısında olması gereken, içinde insanların yaşadığı evlerin çoğunu hâlâ örtmekteydi. Yolun sağında ise çok basit bir şekilde yapılmış gri renkli binalar bulunmaktaydı.

Orada ben hayallere dalmış duruyordum, sanki henüz tam uykudan uyanmamış biri gibi gözlerimi ovuşturdum ve neşeli giysileri içinde bir grup güzel erkek ve kadının eğri bacaklı, kambur sırtlı birkaç adama ve çelimsiz, gözleri çökmüş, sevimsiz birkaç kadına dönüşmelerini bekliyordum. O insanlar bir zamanlar gündün güne, mevsimden mevsime ve yıldan yıla bu toprakları umutsuzluk içinde, kaba ayaklarıyla çiğnemişlerdi. Fakat o anda değişen bir şey olmadı ve ben, nehirden ovalara, ovalardan yaylalara kadar uzanan bütün güzel gri köyleri düşünürken kalbim sevinçle doldu. Her şeyi çok iyi bir şekilde gözlerimin önü-

ne getirebiliyordum, buralar artık bu mutlu ve sevimli insanlarla doluydu ve bu insanlar artık serveti bir yana bırakmış, dirliğe kavuşmuşlardı.

Yeni İnsanlar Arasında Eski Bir Ev

Ben orada dururken, Ellen hâlâ kıyıda taşların üzerinde durmakta olan mutlu dostlarımızı terk ederek benim yanıma geldi. Elimi tutarak, bana yumuşak bir sesle şöyle dedi: "Beni hemen eve götürün; diğerlerini beklememize gerek yok. Ben beklememeyi tercih ediyorum."

Aklımda olan şey, ona nasıl oraya gidileceğini bilmediğimi ve bu kıyılarda oturanların bize öncülük etmesi gerektiğini söylemekti; fakat neredeyse isteğim dışında ayaklarım kendi bildiğim yolda dosdoğru yürümeğe başladı. Yokuş yukarı olan yol bizi bir yanı nehirden akan suyla çevrili küçük bir tarlaya götürdü. Sağ tarafta ise eski ve yeni küçük evler ve ahırlardan oluşan bir grup bina görünüyordu. Önümüzde gri taştan yapılmış bir ahır ve üzeri kısmen sarmaşıkla örtülü bir duvar vardı. Sarmaşığın arasından binanın gri taşla yapılmış sivri köşeleri görünüyordu. Köy yolu sözünü ettiğim suyolunun sığ tarafında sona eriyordu. Yolun karşı tarafına geçtik ve yine isteğim dışında elimle duvardaki kapının sürgüsünü kaldırdım, şimdi birlikte eski eve doğru giden taş bir yolun üzerinde duruyorduk ve işte talih denen şey, Dick'in varlığı biçiminde benim karşıma çıkmış ve garip bir şekilde beni bu yeni dünyanın insanların karşısına getirmişti. Yol arkadaşım mutlu bir şaşkınlık ve neşe içinde içini çekti. Ben buna şaşırmadım, çünkü duvar ile ev arasında kalan bahçe haziran ayının mis kokan çiçekleriyle doluydu ve güller birbirlerinin üzerine sarmaş

dolaş dökülmüş, küçük ve bakımlı bahçeler biçiminde harika bir bolluk görünümü yaratıyorlardı. Bunlar ilk bakışta güzellik duyguları dışında, insanın aklından bütün düşüncelerini alıp götürüyordu. Karakuşlar seslerinin bütün gücüyle şarkılarını söylüyor, güvercinler çatıların kenarlarında ötüyor, kargalar karaağaçların taze yaprakları arasından gevezelik ediyor ve kırlangıçlar taşların etrafında mırıldanıp uçuşuyorlardı. Evin kendisi de bu yaz mevsiminin tam ortasında bütün güzelliklerin iyi bir koruyucusu olarak duruyordu.

Ellen bir kez daha benim düşüncelerimi yansıtarak şunları söyledi: "Evet, dostum, ben bunu görmek için buraya geldim. Uzun yıllar önce burada yaşamış basit köylüler tarafından çok değişik taşlar kullanılarak yapılmış bu eski ev, o zamanlar şehirlerde ve saray meydanlarında devam etmekte olan onca kargaşaya karşın hâlâ çok güzel. Üstelik sonraki günlerin getirdiği güzellikler de bunların üstüne eklenmiş. Ben burada yaşayan dostların her şeye böyle özen göstermelerine ve değer vermelerine hiç şaşırıyorum. Bana öyle geliyor ki, bu ev de hep bugünkü mutlu günleri beklemişti ve o eski karışık ve çalkantılı günlerin mutluluk kırıntılarını kendi içinde saklamıştı."

Beni evin yanına kadar götürdü ve güneşten yanmış biçimli elini ve kolunu yosun tutmuş duvara, onu kucaklarcasına dayadı ve haykırdı: "Ah! Ah! Ben toprağı, mevsimleri, bunlarla gelen ve bunların içinden çıkıp büyüyen her şeyi ne kadar çok seviyorum... Tıpkı şunun gibi!"

Ona yanıt veremedim, hatta tek bir kelime bile söyleyemedim. Onun sevinci ve mutluluğu o kadar göz alıcı ve nazik, güzelliği o kadar zarif, ama kendisi yine o kadar enerji yüklü ve konuşmaları o kadar dolu doluydu ki, eklenecek herhangi bir sözcük bunları sıradan ve anlamsız yapardı. Ben diğerlerinin oraya aniden gelmelerinden ve üzerime düşen bu büyüünün bozulmasından korkuyordum. Biz ora-

da, evin bir köşesindeki büyük taşın yanında bir süre durduk ve kimse de gelmedi. O sırada uzaktan gelen neşeli sesler duyuyordum, bana göre onlar nehir kıyısında yürüyerek evin ve bahçenin öteki tarafındaki büyük çayırlara doğru yürüyorlardı.

Biraz geriye çekilerek evin yukarısına baktık. Açık kapı ve pencerelerden güneşin tazelediği mis kokulu hava içeriye giriyordu. Yukarıdaki pencere kenarlarından festival nedeniyle asılmış çelenkler sarkıyordu, sanki herkes bu eve olan sevgilerini paylaşmaktaydı.

“İçeri girin,” dedi Ellen, “umarım içeride hiçbir şey bu ortamı berbat edemez, öyle olacağını sanmıyorum. Gelin! Bizim artık ötekilerin yanına gitmemiz gerekiyor. Onlar çadırlara gittiler; sanırım saman toplayıcıları için çadır kurmuşlardır. Eminim ki, bu ev bu kadar çok insanın onda birini kaldıramaz.”

Beni kapıya götürdü, nefes alırcasına sessiz bir şekilde fısıldayarak şöyle dedi: “Toprak ve ondan büyüyen her şey ve hayatın kendisi! Eğer bunları ne kadar sevdiğimi bir söyleyebilsem ve gösterebilsem!”

İçeriye girdik ve bir odadan değerine geçerken, hiçbir yerde kimseye rastlamadık. Zemini güllerle kaplı verandadan çıkıp üzeri kalın kalaslarla örtülü garip ve hoş görünümlü tavan arasına kadar her yeri gezdik. Burada bir zamanlar konağın çiftçileri ve çobanları kalmaktayken, yatakların küçüklüğüne ve etraftaki işe yaramaz eşyalara bakılınca –kurumakta olan demet demet çiçekler, kuş tüyleri, sığırcık kuşlarının yumurta kabukları, fincanların içinde kurumuş kurtçuklar, böcekler ve buna benzer şeyler– görülen oydu ki şimdi burası çocuklar tarafından kullanılıyordu.

Her tarafta çok az eşya olduğu belliydi, bunlar da gerekli olanlardı ve de çok basitti. Daha önce buradaki insanlarda dikkat ettiğim aşırı süs sevgisi, bu kırsal bölge ortamında yerini doğallığa bırakmış, evin kendisi ve bölümleri doğal süs-

ler olarak aynı şekilde kalmıştı. Böylece burası eski zamanlara ait bir bina olarak yerinde duruyordu. Burasını yeniden süslemek onun doğal bir güzellik olarak işlevini kaybetmesine neden olurdu.

Sonunda daha önce Ellen'in okşadığı duvarın üzerindeki bir odada oturduk. Duvarda pek de sanatsal değeri olmayan eski bir kilim asılı duruyordu, rengi solup hoş gri tonlara bürünmüş ve ortamın sessizliğiyle güzel bir uyum sağlamıştı. Burada daha parlak renkler veya daha çarpıcı süslere yer vermek kötü olurdu.

Orada otururken Ellen'e birkaç gelişigüzel soru sordum, fakat verdiği yanıtları pek de dinlemedim. Sessiz kaldım, neredeyse hiçbir şeyin farkında bile değildim, öyle ki ben orada o eski odadayken, çatıdaki güvercinler şarkılarını mırıldanıyorlardı, karşımdaki pencerenin arkasında bir güvercinlik vardı.

Sanıyorum birkaç dakika sonra düşüncelerim tekrar bana döndü, fakat bu süre, sanki canlı bir rüyadaymışım gibi, bana çok daha uzun gibi gelmişti. Orada Ellen'i oturduğu yerde gördüğüm zaman, onun hayatın bütünlüğünü, zevklerini ve arzularını kendinde toplamış biçimde duruşu beni düşündürdü. Adeta oradaki soluk gri renkli, silik desenli kilimle tam bir tezat oluşturuyordu. Bu kilime katlanabilmek ancak onun soluklaşan rengi ve bitap duruşu ile mümkün oluyordu.

Bana sevecen bir şekilde bakarken, sanki benim ruhumu da derinden okuyabiliyordu. Şöyle dedi: "Siz yine geçmişle günümüz arasında bitmez tükenmez karşılaştırmanızı yapmaya başladınız. Doğru değil mi?"

"Doğru," dedim. "Ben şöyle düşünüyordum: Sen yeteneğin ve zekânla, hayattan zevk alma sevgini olduğu kadar mantıksız baskılara boyun eğmeyişi birleştirdin. Eğer o geçmişte yaşamış olsaydın, baskılarla yaşamış olacaktın. Oysa şimdi bile, her şey çok zaman önce kazanılmış olmasına ve

aradan bunca zaman geçmiş olmasına karşın, hayatın bir zamanlar böylesine boş yere harcanmış olmasını düşündükçe hasta oluyorum.

“Onca yüzyıl,” dedi, “aradan çağlar geçmiş!”

“Evet,” dedim, “çok doğru,” ve sessizce oturmaya devam ettim.

Ayağa kalkarak şöyle dedi: “Kalkın, sizin bu kadar kısa zamanda tekrar hayallere dalmanıza izin vermeyeceğim. Eğer sizi bir daha kaybedecek olursak diye düşünerek, siz tekrar buradan ayrılmadan önce, mümkün olan her şeyi görmenizi istiyorum.”

Beni kaybetmek mi?” dedim, “Tekrar gitmek mi? Seninle birlikte Kuzeye gitmiyor muyum? Ne demek istiyorsun?”

Biraz hüzünlü bir şekilde gülümsedi ve şöyle dedi: “Henüz değil; bunun hakkında şimdi konuşmayacağız. Fakat şu anda ne düşünüyordunuz?”

Duraksayarak şöyle dedim: “Kendi kendime şöyle diyordum: Geçmiş ve Şimdi? O şimdi ile geleceği karşılaştırmalıydı, değil mi? Bilinçsiz umutsuzluğu ve umudu?”

“Biliyordum,” dedi. Sonra elimi yakaladı ve heyecanla şunları söyledi: “Gelin, hâlâ vakit varken, gelin!” Ve beni odadan dışarıya çıkardı; aşağıya inip yandaki küçük kapıdan dışarıya, bahçeye çıktık. Burası garip bir salona açılıyordu. Sakin bir sesle devam etti, sanki birdenbire edindiği o sınırlı halini bana unutturmak istiyordu: “Gelin! Diğerleri buraya bizi aramaya gelmeden biz onlara katılmamız. Ve size şunu söylememe izin verin, dostum, ben sizin salt bir hayal âlemine geçmeye yatkın olduğunuzu görebiliyorum. Şüphe yok ki siz enerjiye dayalı yaşam tarzımıza henüz alışmadınız; işin zevk olduğu ve zevkin de iş olduğu bir yaşam.”

Biraz durakladı ve tekrar o güzel bahçeden dışarı çıktığımız zaman, şöyle dedi: “Dostum, siz dediniz ki, merak

ediyorum eğer ben o eski kargaşa ve baskı günlerinde yaşamış olsaydım acaba ne olurdu diye sordunuz. Evet, sanıyorum ben onları iyi tanıyacak kadar çalışmalar yaptım. Ben o yoksul insanlardan biri olmalıydım, çünkü benim babamın çalıştığı zamanlar işi tarlada çiftçilik yapmaktı. Evet, ben bunu kaldıramazdım; görüyorsunuz işte, benim güzelliğim, aklım ve aydın yüzüm,” konuşurken hiç yüzü kızarmadı veya yalancılıktan bile gülümsemedi, “zengin adamlara satılabilirdi ve benim hayatım gerçekten boşa harcanmış olurdu; çünkü benim bunun hakkında yeteri kadar bilgim var. O zaman hiçbir seçeneğim olmadığı gibi, kendi hayatım üzerinde de hiçbir yetkim olmazdı ve zengin adamlardan hiçbir zaman para karşılığı zevk alamazdım ya da heyecanlı bir hayat için çalışma fırsatım bile olmazdı. Bu durumda ya yoksulluk ya da lüks bir hayat içinde bir şekilde batacak ve ziyan olacaktım. Bu doğru değil mi?”

“Gerçekten de doğru,” dedim.

O sırada başka bir şey söyleyecekti, ama o sırada içinde karaağaçların bulunduğu bahçeye açılan çitlerin içindeki küçük kapıdan giren Dick, neşeli bir biçimde patikadan yürüyerek yanımıza geldi ve aramıza girerek kollarını ikimizin omuzlarına attı. Söze başladı: “Peki dostlar, siz bu eski evi kalabalık olmadan, sessiz sakin bir ortamda görmek istersiniz, diye düşündüm. Bu ev kendi tarzında pırlanta gibi bir ev değil mi? O zaman haydi benimle beraber gelin, akşam yemeği vakti geliyor. Konuk Bey, belki siz yemeğe oturmadan önce yüzmek istersiniz. Sanıyorum yemek oldukça uzun ve güzel bir ziyafet olacaktır.”

“Evet,” dedim, “bunu isterim.”

“Tamam, öyleyse, şimdilik hoşça kalın, sevgili komşu Ellen,” dedi Dick. “İşte şimdi Clara size yardımcı olmak için geliyor. Bence o buradaki arkadaşlarımızın arasında benden daha tecrübeli.”

Dick böyle konuşurken Clara tarlanın içinden çıkarak yanımıza geldi. Ben de Ellen'e bir kez daha bakarak arkamı döndüm ve Dick ile birlikte gittim. Doğruyu söylemek gerekirse şüphe içindeydim; acaba onu bir kez daha görmeli miydim bilmiyordum.

Ziyafet Başlangıcı ve Son

Dick hemen beni, içinde bulunduğumuz bahçeden görmüş olduğum küçük tarlaya götürdü. Burası düzgün biçimde sıralanmış cıvı cıvı renkli çadırlarla doluydu. Çevrede çimlerin üzerine oturmuş veya yere uzanmış elli altmış kadar kadın, erkek ve çocuk vardı. Hepsi birlikte mutluluğun doruğunda, eğlenmekteydiler. Açıkça söylemek gerekirse, herkes tam bir tatil havasındaydı.

“Sanıyorum bizim sayı olarak pek fazla gösterişli olmadığını düşünöyorsunuz,” dedi Dick; “fakat şunu unutmanız gerekir ki yarın burada daha çok kişi olacağız, çünkü saman toplama işinde kırsal bölgelerde çalışacak, fazla kalifiye olmayan daha çok kişiye yer vardır. Ayrıca sakın bir yaşantı sürmekte olan çok sayıda kimse de var ve bu insanları saman tarlalarında yaşayacakları zevklerden mahrum etmek insafsızlık olurdu. Bunlar genel olarak bilim adamları ve öğrencilerdir. Bu arada ot biçiciler dışında, beceri sahibi ustabaşları bir kenara çekilip biraz dinlenmeye geçerler. Bildiğiniz gibi bu uygulama isteseler de istemeseler de kendileri için yararlıdır. Olmadı onlar da benim burada yaptığım gibi, başka kırsal yörelere giderler. Gördüğünüz gibi, otları demet haline getirmeye başladıktan epey sonraya kadar, bizim bilim adamlarına, tarihçilere ve genellikle öğrencilere iki günden önce pek ihtiyacımız olmayacaktır.” Bunları anlatırken Dick, beni tarladan çıkarıp, nehir kıyısındaki çayırın üzerinde kalan bir yola kadar getirmişti, sonra burada sola dönerek biçici-

len ekinlerin arasından geçen bir patikaya geldik. Burada ekinler tepeleme yığılmıştı. Buradan sonra set üstündeki değirmeni de geçerek nehir kıyısına vardık. Burada lokun üzerinde kalan suda geniş bir alanda büyük bir zevkle yüzdük. Su yüzeyi nehrin üzerindeki setin normal boyutlarından çok daha büyük görünüyordu.

Biz giyinip tekrar çayırların içinden giderken Dick, "Şimdi güzel bir yemeğe hazırız," dedi. "Gerçekten de bu yemek daveti her yıl saman toplama zamanı yapılan etkinliklerin en güzellerinden biri oluyor. Hatta mısır hasat zamanı yapılanlardan bile daha iyidir; çünkü o dönem yılsonudur ve insanlar geride neşeli günler bıraktıkları duygusunu taşırlar. Gelmekte olan karanlık günleri, kurumuş tarlaları ve bahçeleri düşünürler. İlkbahar ise henüz umutla bakılmayacak kadar uzaklardadır. İşte o zaman, sonbaharda insan ölüm düşüncesiyle neredeyse baş başa kalır."

"Ne kadar garip şeyler söylüyorsun," dedim, "bu değişimler, mevsimlerin art arda değişmesi gibi, sürekli olarak tekrarlanan sıradan şeylerdir." Gerçekten de bu insanlar bu gibi şeyler hakkında çocukça düşünüyorlardı ve bence, örneğin, onlar hava durumuna, güzel bir gün, karanlık bir gece, parlak bir gün gibi şeylere oldukça abartılı bir ilgi duyuyorlardı.

"Garip mi?" diye sordu. "Yaşadığımız yıl hakkında, o yılın getirdikleri ve bizden götürdükleri hakkında, duygusallaşmak garip midir?"

"Her ne olursa olsun," dedim, "eğer siz yıl içindeki değişimlere güzel ve ilginç bir dram olarak bakabilirsiniz –sanıyorum siz bunu böyle algılıyorsunuz– o zaman kış mevsimine ve onun getirdiği zorluklara ve acılara da, tıpkı bu güzel yaz ayrıcalığına baktığınız gibi, ilgiyle ve mutlulukla bakarsınız."

"Ben böyle yapmıyor muyum?" dedi Dick, samimi bir şekilde. "Ama yine de ben bu değişimlere, bunların dışında ka-

larak, sanki bir tiyatro oyunu seyreder gibi bakamam. Bu zor," dedi. Bunları söylerken iyimser bir ruh hali içindeydi. Şöyle devam etti: "Benim gibi cahil bir adamın kendisini gereği gibi anlatabilmesi, örneğin o sevgili Ellen'in yapabildiği gibi, anlatabilmesi zordur; fakat şunu söylemeliyim ki ben bütünüyle bu oluşumların içindeyim ve ben kendi şahsımda acıyı olduğu kadar zevkleri de hissediyorum. Bu hisleri –sadece ben rahatça yiyip içip uyuyabileyim diye– benim yerime başka birilerinin duyması gibi bir şey söz konusu değil. Bütün bunların içinde benim de payım var."

Tıpkı Ellen gibi o da kendi usulünce dünyayı tutkulu bir şekilde seviyordu. Böyle bir sevgi benim bildiğim dönemlerde olsa da, bu ancak pek az kişide vardı. O zamanlar entelektüel insanlar arasında yaygın olan duygular, yıl içindeki dramatik değişimlere, dünya üzerindeki yaşama ve dünyanın insanlara yaptıklarına karşı pek de hoş olmayan duygulardı. Gerçekten de o zamanlar insanların yaşama salt bir "doğuş" olarak bakmaları, bunlardan zevk almak yerine, şiirsel ve hayalperest düşüncelerdi.

Böylece kendi kendime düşüncelere dalıp gitmişken, Dick'in kahkahası beni tekrar Oxfordshire'nin saman tarlalarına geri getirdi. "Bana garip gelen bir şey var," dedi Dick. "Sanki ben bu yaz bolluğu içinde, kış mevsimi ve onun getirdiği kıtlık için kaygılanmak zorundayım. Eğer bunlar daha önce benim başıma gelmemiş olsaydı, bütün bunları sizin yaptığınızı düşünürdüm, Konuk Bey. Adeta benim üzerime bir büyü örtüsü atmış olduğunuza inanırdım." Birdenbire, "Biliyorsunuz ki bu bir şaka," dedi, "onun için kalbiniz kırılmasın."

"Peki, alınmayacağım," dedim. Fakat sonuçta onun sözlerinden rahatsız olmuşum.

Bu sırada patıkaya gelmiştik. Eve doğru dönmeyip, şimdi yeşermekte olan buğdayların örttüğü tarlanın yanındaki dar yolu izleyerek yürümeğe devam ettik. "Öyleyse biz yemeği

evde veya bahçede yemeyeceğiz? Gerçekten ben de böyle olmasını beklemiyordum. O zaman diğerleriyle nerede buluşacağız? Gördüğüm kadarıyla evlerin çoğu çok küçük.”

“Evet,” dedi Dick, “haklısınız, bu kırsal bölgedeki evler küçüktür. Geriye kalmış olan o kadar güzel evler var ki, insanlar da birbirinden kopuk bu küçük birimlerde yaşamaktalar. Akşam yemeğine gelince, biz kilisede yapılacak davete gideceğiz. Senin adına, ben de bu kilisenin eski Roma kentlerinde olanlar kadar büyük ve güzel olmalarını isterdim;” fakat yine de hepimizi alacaktır. Burası küçük olsa da, kendi açısından yine de güzel sayılır.”

Bu bir bakıma benim için yeni bir şeydi: kilisede bir yemek daveti. Ben ortaçağdaki kilise avlularını düşündüm, fakat hiçbir şey söylemedim. Tam o sırada köyün ortasından geçen yola gelmiştik. Dick burada bir aşağı bir yukarı baktı, önümüzden giden iki ayrı grup görünce, “Görünen o ki, biz biraz geç kalmışız; hepsi gitmişler bile. Eminim ki herkes, konukların konuğu olan sizin için kesinlikle beklemeyi tercih edeceklerdir, bu kadar uzaklardan gelmiş olmanız nedeniyle.”

Konuşurken de bir yandan hızlı yürümeye başladı ve ben de ona yetişmeye çalıştım. İki yanında limon ağaçları bulunan bir yola girdik. Bu da bizi doğru kiliseye götürdü. Verandaya açılan kapının arkasından neşeli sesler, kahkahalar ve zevk dolu haykırımlar duyulmaktaydı.

“Evet,” dedi Dick, “bu sıcak yaz akşamında, burası gerçekten olabilecek en serin yer. Haydi, giriniz; onlar sizi görmekten mutlu olacaklardır.”

Gerçekten de almış olduğum banyodan sonra bile, seyahatimiz boyunca bu, anımsadığım kadarıyla, diğer günlerden daha bunaltıcı ve sıkıcı bir gündü.

Kiliseye girdik, burası basit ve küçük bir binaydı ve ortasından geçen yüksek tavanlı koridor sıraların aralarındaki

* Cirencester ve Burford [kiliseleri] kastediliyor.

dar koridorlardan üç yuvarlak kemer ve mihrap ile ayrılıyordu, ayrıca bu küçük kilise için oldukça geniş sayılabilecek haç şeklinde iki yana doğru açılan kanatları vardı, pencereleri on dördüncü yüzyıl Oxfordshire tipi zarif yapılarıydı. Bunların üzerinde modern mimari süslemeler yoktu. Püritenlerin, azizleri ve başka temaları işleyen ortaçağdan kalma duvar resimlerini beyaza boyamasından bu yana binaya kimsenin hiçbir süsleme eklememiş olduğu belliydi. Fakat bu son festival için neşeli bir şekilde süslenmiş olan binanın kemerleri çiçeklerle birbirine bağlanmış, yerlere ise çiçek dolu büyük vazolar oturtulmuştu. Batı tarafındaki pencerenin altında bıçakları bilenmiş haç biçiminde iki tırpan bulunuyordu ve üzerinde duran bir çelengin çiçeklerinin arasından parlamaktaydı. Ancak buranın en güzel süslemeleri, masanın etrafında oturmakta olan mutlu görünümlü kadınlar ve yakışıklı erkekler grubuydu. Pırl pırl yüzleriyle, süslü gür saçlarıyla, İranlı şairin dediği gibi, adeta güneşin altında bir lale bahçesi gibiydiler. Kilisenin küçük olmasına karşın, epey geniş bir alanı vardı. Küçük bir kilise ile büyük bir evin boyutları aşağı yukarı aynı olduğu için bu gece kilisenin yan kanatlarına masalar sıralamak gerekmedi; fakat şüphe götürmez ki ertesi gün bunlara ihtiyaç olacaktı, çünkü Dick'in sözünü ettiği bilge adamlar da saman toplama işinde kendi mütevazı katkılarını yapmak üzere oraya geleceklerdi.

Ben orada eşikte durmuş, benim gibi bir adamın yüzünde olması gereken bir gülümseme ile bekliyordum, üstelik benden verilmekte olan bu davetin zevkini çıkarmam isteniyordu. Dick, benim yanımda durarak, etraftaki konuklara bakıyordu ve kanımca onları adeta sahiplenmiş gibi bir hava içindeydi. Benim karşımda Clara ve Ellen oturuyordu, onların arasındaki boş sandalye Dick için ayrılmıştı. İkisi de gülümsemekteydiler, fakat onların güzel yüzleri kendileriyle konuşan diğer yanlarındaki komşularına çevrilmişti, sanıyorum beni görmemişlerdi. Dick'e dönerek beni oraya götürmesini

bekledim, o sırada bana baktı; fakat gariptir ki, her ne kadar her zamanki gibi gülümseyen ve neşeli görünen bir hali olmakla birlikte, benim işaretime hiç tepki göstermedi. Hayır, benim oradaki varlığıma aldırış bile etmedi, dikkat ettiğim kadarıyla oradakilerin hiçbiri bana bakmıyordu. Bütün vücudumdan bir sızı geçti, adeta uzun zamandır beklenen ve birdenbire gerçekleşen bir şeydi bu. Dick bana tek bir söz etmeden biraz ileriye doğru yürüdü. Ben bu kadar kısa bir süre için de olsa, bana yoldaşlık eden iki kadından üç metre bile uzakta değildim ve sanıyorum onlar benim dostlarım olmuştu. Clara'nın yüzü şimdi tam olarak bana dönüktü, fakat o da sanki beni görmüyordu, fakat ben eminim ki onunla göz göze gelmek için dikkat çekici bir şekilde ona bakmaktaydım. Ellen'e döndüm ve o bir an için beni tanır gibi oldu; fakat sonra onun da aydınlık yüzü hüznle doldu ve acı bir şekilde, o da acıklı bir bakışla başını benden çevirdi, bir dakika sonra ise yüzündeki ifadeye göre benim oradaki varlığımın bilincinde bile değildi.

Ben sözcüklerin anlatamayacağı kadar yapayalnız ve kalbimden vurulmuş gibiydim. Orada bir dakika kadar daha kaldım ve sonra geri dönüp tekrar verandadan dışarıya çıktım ve bu haziran akşamı, çalılardan arasından karakuşların benim için söyledikleri en çığırtañ şarkılarını dinledim.

Bu arada bir kez daha, bilinçsizce de olsa, bütün gücümü kullanıp, yüzümü ırmağın kıyısındaki eski eve doğru döndürdüm, fakat köyün kalıntılarının bulunduğu dört yol ağzına gelip burada köşeyi döndüğüm zaman, geride kilisede bıraktığım neşeli ve güzel insanlarla garip bir şekilde tamamen zıt bir görüntüsü olan bir kişiyle karşılaştım. Bu çok yaşlı görünen, fakat benim daha önceden tanışmış olduğum, fakat şimdi hemen hemen unutulmuş olan bu adam elli yaşından daha fazla olmamalıydı. Yüzü kösele gibi sert, pis olmaktan çok kirliydi. Gözleri donuk ve uykulu gibiydi. Gövdesi öne eğilmiş, baldırları incecik ve cılızdı. Yürürken ayaklarını sü-

rüyor ve topallıyordu. Giysileri yırtık pırtık kirli paçavralardan ibaretti ve benim için çok bildik bir görüntüsü vardı. Ben yanından geçerken, hafifçe şapkasına dokundu. Bunu yaparken iyi niyetli ve kibardı, ama köleleşmiş bir davranış içindeydi.

Tarif edilemeyecek kadar çarpılmış gibiydim, onu hızla geçtim ve nehre giden yolda yürüyerek kasabanın aşağısına doğru indim; fakat birdenbire karşımda bir kara bulutun beni karşılamak üzere bana doğru yuvarlanarak geldiğini gördüm. Bu tıpkı çocukluk günlerimin karabasanı gibiydi; bir süre için karanlıkta olmanın verdiği duygudan başka hiçbir şeyin farkında değildim, yürüyor muydum, oturuyor muydum ya da yatıyor muydum bilmiyordum.

Hammersmith kıyısındaki eski evimde yatağında yatarken bütün bunları düşünmekteydim. Bir rüya mı gördüm acaba düşüncesinin verdiği şaşkınlık içinde umutsuz bir kedere kapılmış olup olmadığını anlamaya çalışıyordum. Bunu söylemek garip olabilir, ama o kadar da kederli olmadığını fark ettim.

Veya gerçekten bu bir rüya mıydı? Öyle idiyse, nasıl olmuştu da ben bütün bu süre içinde bu yeni hayatı bilinçli bir şekilde, her şeyi bir gerçek olarak dışarıdan gözleyebiliyordum ve hâlâ önyargılar, endişeler ve güvensizlik sarmalı içinde, o zamanın şüpheli ve mücadeleci niteliklerine kendimi kaptırılmış mıyım?

Bu süre içinde, her ne kadar o dostlar benim için gerçek kimseler olsalar da, onların arasında olmak benim işim değildi, diye bir duyguya kapıldım. Sanki öyle bir zaman gelecekti ki onlar beni istemeyeceklerdi ve tıpkı Ellen'in kederli bakışlarından okuyabildiğim gibi, bana şöyle diyeceklerdi: "Hayır bu olamaz; siz bizden biri olamazsınız. Siz tümüyle geçmişin mutsuzluklarına aitsiniz. Bizim bu mutluluğumuz sizi yorgun düşürür. Geri dönün. Mademki siz artık bizi gör-

dünüz, sizin dışı bakan gözleriniz şunları öğrenmiş olmalıdır ki, sizin zamanınızın yanılmaz kurallarına karşın, henüz dünyamız için bir yerlerde saklı duran huzurun gelmesine daha zaman var. Bu ancak 'üstünlük' taslamanın değişerek yerini 'dostluk' anlayışına bıraktığı zaman gerçekleşecektir, bundan önce değil. Geriye dönün, işte o zaman ve siz henüz hayattayken, çevrenizdeki insanların başkalarını, kendilerine ait olmayan farklı hayatları yaşamaya zorladıklarını göreceksiniz. Bunu yapanlar ise kendi gerçek hayatlarını nasıl yaşadıklarına önem vermezler; ölümden korkmalarına karşın onlar yaşamdan nefret ederler. Geri dönün ve bizi tanımış olmaktan dolayı daha mutlu olun, mücadelenize biraz daha umut eklemiş olmaktan da mutlu olun. İmkân varken yaşamaya devam edin. Her ne kadar acılara katlanmak ve çalışmak gerekse de, mücadele etmeye devam edin. Böylece biraz bile olsa, gelecek yeni günlerin dostluk, huzur ve mutluluk içinde gerçekleşmesi için uğraşın."

Evet, eminim! Eğer başkaları da gördüklerimi benim gördüğüm gibi görebilirlerse bu bir rüya değil ileri görüş olur.